

చెన్నపట్టణము ఫిబ్రవరి ౧౯౨౭

సంపుటము ౪ | అక్షయ సంవత్సరము మాఘమాసము | సంఖ్య ౨

కంకణము*

భోగరాజు నారాయణమూర్తిగారు

వ్యాసకర్త

౧

అణువునయందు మేరుగిరియందును నిత్యము నొక్కరీతి న
య్యనుపమమౌ పరాత్పరు మహత్తరతేజము వెల్గుగావునన్
గనుఁగొన నొక్క కంకణమె కా యను నీరసభావమూని కో
యనఘచరిత్రులార! వినుఁ డయ్య! మదీయకథావిధానమున్.

చ. జలముల నేర్పడన్ జలదసంచయముల్, జలముల్ జనించు న
జ్జలధరజాతమందె; మది సంశయ మయ్యె మదీయజన్మ మీ
జలజలదంబులం దెటనొ; సర్వచరాచరకోటి సాటిగా
నలినభవాండమందె జననం బని మాత్రము విన్నవించెదన్.

* ఇది యొక ఖండకావ్యము. ఇందలి కథ యొక జలబిందు స్వీయచరిత్రము. మానవుని జననమరణ నరక స్వర్గాద్యవస్థలన్నియు నీజలబిందువునందు ప్రతిబింబించుచుండును. శ్లేషప్రధానమైనదియే. కాని కేవల శ్లేషకావ్యము కాదు.

చ. ఖరకరు గ్రీష్మభీష్మకరకాండముఖంబున నెన్నిమారు లే
నరిగితినో నభంబునకు, నభ్రమునుండి మఱెన్నిసారు లే
నురవడి జారి భూపతన మొందితినో; బుధు లిట్టి జన్మముల్
మరణములుం గణింప రిట మజ్జననక్రమగాథ లేటికిన్?

శా. నాపాపం బది యేమొ కాని భువి నానాయోనిసంజాతుఁ డౌ
పాపాత్ముం డవలెం బెక్కుజీవనములం బ్రాపించుచుం బుద్బుద
వ్యాపారమ్మున సంచరించితి ననేకాబ్దమ్ము లేతన్మహీ
వాపీకూపనదీనదాదిబహుళాంభశ్శ్రేణిమధ్యంబులన్.

మ. జలరూపంబు తొలంగి సూక్ష్మమగు నాకారంబుతో మింటికిం
బలుమా రేగుదు నేగి సర్వభువనావాసవ్యథాభేదముల్
తలపోతుం దలపోసి యంబరనటద్ధారాధరాకారని
శ్చలసంచారసుఖంబు శాశ్వతముగా సర్వేశుఁ బ్రార్థించెదన్.

౨

మ. ఒకనాఁ డిట్లె పయోదమండలగతోద్యోగప్రమోదంబునన్
స్వకులాంభఃకణరాశితోడుత నభోభాగంబునం గామరూ
పకలాకౌశల ముల్లసిల్ల బహురూపస్ఫూర్తులం దాల్చి, యా
దుకొనం బొప్పితి మాప్రభాకరు ప్రభాటోపంబు మాఁ బొందఁగన్.

శా. పారావారధరాధరోన్నతతరువ్రాతాపగాఘోరకాం
తారాకారములా, సమస్తవనసత్త్వప్రస్ఫుటన్మూర్తులా;
నీరేజోద్భవు సృష్టిరూపముల నన్నింటిం దగం దాల్చి, రం
గారం జూపితి మస్మదభ్రతలరంగన్నాట్యరంగమ్మునన్.

సీ. మొత్తమ్ము లై పారు మత్తేభములఁ గూడఁ బిల్లయేన్గులు వెంటఁ బెట్టినట్లు
అత్యున్నతములౌ మహాపర్వతంబులచుట్టు గుట్టలు కొన్ని పుట్టినట్లు
పేర్చి పెట్టిన దూదిపింజనుండి యనేకతూలాంకురంబులు తూలినట్లు
సాంద్రనీరంధ్రవృక్షచ్ఛటచ్ఛాయలఁ బలు గుజ్జుమ్రాఁకులు మొలచినట్లు
ప్రకృతి ప్రకటించు నఖిలరూపములతో న-లంకృతం బయి నీలాకలంకసకల
గగనతల మెల్ల నావేళఁ గ్రాలె నూత్న-కళల మాఘేలనాకలాకలనవలన.

శా. నీలస్నిగ్ధవియత్తలం బనెడు మేల్నిద్దంపు టద్దంబునన్
భూలోకప్రతిబింబ మీకరణిఁ గన్గో నయ్యెనో; యమ్మరు
జ్జాలంబుల్ గన మర్త్యలోకప్రకృతిచ్ఛాయాపటం బిట్టు లా
కాలాఖ్యుండు గ్రహించెనో యనఁ గడుం గన్పట్టె మాయాకృతుల్.

3

ఉ. ఏమిటు నాఁటిమాటలను నింత వచింపఁ గడంగ నేటికి? కా
వైని లభించినట్టి ఘనభాగ్య మపూర్వము; దాని నెన్నఁ గా
నౌన? దినావసానసమయాన ననూనవిమానయానగీ
ర్వాణవితానగానరసపానవిశేషము నాకుఁ జేకురన్.

శా. హా! నాపుణ్యఫలం బదెట్టిదో కదా! యాపాట నానాట శా
ఖాసక్ గోకిల కాకలీకలకుహూకారంబులన్ మించు నా
దానందంబున మున్గుచున్ జలకణం బై యున్న నే నామరు
ద్గానానందసుధన్ సుధాకణము నై కంటిన్ వినూత్నప్రభన్.

సీ. మండువేసఁగిలోని నిండుపున్నమనాఁటి జాబిల్లి వెన్నెల చలువలందు
ప్రత్యూషసమయసంభవమందమలయమారుతకోమలతరంగహతులయందు
పాలబుగ్గలు లొత్తపడ నోరఁ జొల్లూరఁ బసిపాప లను ముద్దుపలుకులందు
మందారమకరందమాధుర్యధుర్యసత్కావ్యభవ్యకవిత్వగతులయందు
గలుగు వివిధసుఖంబు లొక్కటన చేర్చి-పేర్చి గానం బనెడు పేరు గూర్చి సకల
భోగ్యముగఁ జేసినట్టి యంభోజభవుని - సృష్టివిరచనావిభవ మచ్చెరువు గాక.

ఉ. ఆయసమానగానవిభవానుభవం బది చెప్పినంతనే
పాయెనో లేదో నాదు శ్రవణావధి కెంతయు దాఁటిపోయినన్
దోయకణంబు నే నుబలఁ దోయకణాబునె యాచుఁ జింతతోఁ
దోయమువారలం గలసి తోయదమండలమందు నుండఁగన్.

౪

శా. ఆటంకంబు ఘటించినార మట స్వీయాంశుప్రభావ్యాప్తిక
త్యాటోపంబున భానుఁ డావలిమొగం బై, మాపయిం దా నిరా
ఘాటక్రోధవిలోకనారుణసమగ్రస్ఫూర్తులం గొల్పె; హా
చేబా కాలమునన్ సమస్తగతులన్ జేటే కదా వాటిలున్!

ఉ. మాస్థితి కెంతయున్ వగచి, మమ్ముఁ గరంబుల నుద్ధరించి, యు
చ్చస్థితిఁ జేర్చి మిత్త్రుఁ డన సత్య మితండె యటంచు నమ్మితిన్
స్వస్థత గన్న మాఘనత సైఁపగలేఁడని యెన్ననైతి ని
ట్లస్థిరు నాశ్రయించు నెడ నో దురవస్థలవిట్టివే కదా?

చ. మముఁ బయికెత్తి దాన నగుమాడ్కి మున్నతి కోర్వలేక దు
ర్భ్రమ గొని మాయెడన్ దనప్రభల్ గనరావని యీసు గాంచె; ను
త్తములు నిజాశ్రితాళి మహితస్థితి కెంతయు సంతసింత్రు మ
ధ్యములు తటస్థు లౌదు రనయ మ్మధముల్ చలమూనువా రిలన్.

ఉ. అద్దిర! లోకబాంధవుఁడ నంచును మింటికి నంటి మాకుఁ దాఁ
బెద్దట! పెంపు గూర్చునట! వింటిరె యీపరివేషముల్ ఘనో
దృద్ధశకే కదా తఱుచు తాల్చుట? స్వార్థపరప్రసిద్ధులా
పెద్దలు? పెద్దలందె కనిపించును గ్రించుఁదనంబు లన్నియున్.

౫

శా. ఆపై మా కుపకారివోలెఁ బవనుం డంతంత నేతెంచి, యీ
కూపస్థాజ్ఞతవోవఁ గా సకలదిక్కూటంబులం జూచి, ధీ
నైపుణ్యంబు గొనుండు రం డనుచు నానాభంగులం ద్రిప్పె మ
మ్మాపూర్వాచలపశ్చిమాచలసమస్తాకాశభాగంబులన్.

ఉ. భూరిపురాకృతప్రకటపుణ్యఫలానుభవంబు నేటితోఁ
దీరెనొ ఖేచరత్వమును దీరునొ నా ఘనసారహారనీ
హారపటీరచారుధవళాకృతు లెల్లఁ దొలంగిపోయి వి
స్తారవికారగాఢతమసచ్ఛవి మాకు ఘటిల్లె నంతటన్.

మ. బలభిద్ఘోరశతారధారలకు మున్ శాగ్లాక తాఁ బత్రపా
త్రులతో గోత్రసమృద్ధి గాంచి గతభీతుం డై కుటుంబంబుతో
జలధిం దాసిన మేనకాత్మజు వియత్సంచారమోనాఁ గదున్
జెలఁగెన్ నాఁ డతిభీకరాకృతుల మాజీమూతసంచారముల్.

సీ. అమరాధిపతి వీడు నాక్రమింపఁగ నాఁడు దండెత్తి చను శోకుడం డనంగ
దీపంబు లిడి భూసతిమణుల్ గగనంపుఁ బీటపైఁ బారించు కాటు కనఁగ
అంజనాచలశిఖరాగ్రమం దుదయించి చదలంటఁ బ్రవహించు నది యనంగ

నరకలోకంబున కరుగు ధూర్తుల వెంటఁ బరువెత్తు తత్పాపపటల మనఁగ
గుబురుగుబురు లగుచు గుంపుగుంపులు గూడి-యింత లంతలై యనంతము లయి
కడకు నేకమగుచు ఘనఘనాఘనముల-సంచయంబు మింట సంచరించె.

ఆ. చదలు చదలువాఱఁ జెదపుర్వుల విధానఁ-బాదలు తారలెల్లఁ జెదలఁ బాపు
తారకపూఁత తీరు తనరారు జీమూత-జాతమం దడంగి నమసి పోవు.

క. లేశము గనము భవిష్య-న్నాశము, నవమానగతులు నమ్ముకొనుచు ని
ర్నాశాభ్రమణంబున నక-లాశాభ్రమణం బొనర్చి యలసితి మంతన్.

౬

మ. గజయూథంబును వేఁటకాఁ డినుపచిక్కంబందుఁ జిక్కించుపో
ల్కిఁ జలింపంగ నెడ మ్రొక్కించుకయునన్ లేకుండ మానీరద
వ్రజము న్గిర్కిరియంగఁ జేసెను సమీరస్వామి; మాకర్మ కూ
ర! జగత్ప్రాణుఁడటందు రాతఁడు జగత్ప్రాణాంతకుండే కదా !

చ. జగములకుం బ్రకంపనుఁడు సైపఁగరాని ప్రభంజనుండు వీఁ
డగు, నధికారపుంబదవి కర్హుఁడుగాఁడని యెన్నఁబోక, తాఁ
డగునని జీవకోటికి సదాగతిగా నొనరించె బ్రహ్మ; యె
న్నఁగ నధికారనిర్ణయమునన్ విధి కేవలమజ్ఞుఁడే కదా !

మ. విలసన్మౌక్తికరత్నయుక్తుఁ డతిగంభీరుండు, నానాధునీ
లలనానాథుఁ డనేకజీవనసముల్లాసుండు, కంపింపఁడే
జలధిస్వామి సమీరుచేఁబడి యుత్క్రాంతంబు; నాహా! మహా
త్ములకైనన్ మఱి శాంతిలేదు కుటిలోద్యోగాధికారంబులన్.

చ. అనలుఁడు తా సమగ్రమహితాగ్రహవృత్తిసహింపఁ బ్రోత్సహిం
పనె చనుఁగాని శాంతిపరుపం దలఁపం డొకనాఁడుగూడ ని
య్యనిలుఁడు; యుక్తమా తరుణమం దొకచల్లనిమాట నెన్నఁడే
ననవుకదా మహోన్నతపదాఢ్యుల జిహ్వలు విహ్వలంబులై.

చ. అటవి నితాంతపుష్పనిచయాంతరసౌరభముల్ హరించి, యు
త్కటమగు గంధవాహబిరుదంబున పీఁడు చరింపఁ గంటిరే?
కటకట! యించుకంత యధికారము గల్గినయంతఁ గొందఱే
పటిమయు లేకయే బిరుదపద్ధతిఁగొంద్రు యశోద్ధతిన్ గనన్.

మ. అకలంకప్రసవోత్కరం బడవిపాలై పోవఁ దత్సౌరభ
ప్రకరంబుం గొను గంధవాహునె గణింపంజూతు రౌరా! యమా
యకులం ద్రొక్కి, తదున్నతుల్ గొని యశం బార్జించు మిథ్యాప్రయో
జకులంగాక యథార్థధీమణుల మెచ్చం బోదు లోకం బిసీ!

శా. ఎన్నో భంగులు లోకనిరాకరణ నేనెంతగా విమర్శింతు? నెం
త న్నిందింతు దురంతశత్రువనిలున్, నన్నొంచుబజ్జిల్ మహా
సన్నుల్ భిన్నత నన్యదూషణ మొనర్పం జూతురే కాని, మే
లన్నం గీడన నీశ్వరాజ్ఞ నెకదా యశ్రాంతముల్ వాటిలున్.

శా. మేలే కీడగు, సూనృతం బనృతమౌ, మిత్త్రుండె శత్త్రుండగున్
బాలే దుర్విషమౌను; బుణ్యమె యఘప్రాయంబుగాఁ దూలు దు
ష్కాలంబయ్యు; సమస్త మీశ్వర విలాసంబంచు నిష్ఠేదలీ
లాలోలాత్మకులై విపజ్జలధి నుల్లంఘింత్రు ధీరోత్తముల్.

శా. ఈ వైరాగ్యము లిన్ని నీతులును దా నేతత్తటస్థత్వమున్
భావం బక్కట మర్కటంబు వహియింప న్నేర్చునే? పామర
త్వావిర్భావసదావివేకమునకారాయత్తమై చిత్త మిం
తే విశ్రాంతిని బొంద దేమిటికి నా కీ మెట్టవేదాంతముల్.

ఉ. ఇమ్ముల నున్నమమ్ముల ననేకవిధములఁ ద్రిప్పరించి, యా
తెమ్మెర త్రిప్పనీడు పెనుదిమ్మగ నెమ్మెయిఁ గ్రీడించె; స్వాం
తమ్మున నింతదారుణ విధాన మెటుల్ మరువంగవచ్చు? స్వా
స్థ్య మ్మెటులూనవచ్చు? పగ సైఁపఁగలారె విరాగులేనియున్.

౨

మ. అకటా! మమ్మటు లావియచ్చటుల కారాగారమం దుంచి, కం
టకుఁడా తుంటరి గాలిదయ్యమపు డంతర్ధానమైపోయె; మే
మొకటన్ మింటను గడ్డవారి చలనం బొక్కింతయున్ లేక, యా
రక వర్షించిరి మంధకారఘనధారాపూరముల్ ధాత్రిపై.

క. ప్రాచి నవాచిఁ బ్రతీచి నుదీచిన్ బహుధాసముత్పతిత వితత తమో
వీచీనిచయము చెలఁగెను మాచేత సమాసచేత మహి నమితంబై.

గీ. భీకరాకృతి సూచికాభేద్యమాన-భూరిసీరంధ్రనిబిడాంధకారఘోర
వారినిధిపొంగి జగము ముంపంగ నాటి-రాత్రి ధాత్రికిఁ బెనుకాళరాత్రి యయ్యె.

సీ. పరమేశ్వరాభావదురితభావమ్ము విధానసాస్తికతాప్రధాన మగుచు
సంతతక్లిష్ట దుష్టప్రబంధం బట్లనోచరాఖిలవస్తుగుణము నగుచు
కపటమిత్రుని మైత్రికరణి క్షణక్షణజాయమాన భయాతిశయము నగుచు
అతిదరిద్రు మహానసాగారమును బోలెఁ జూడఁజూడఁగ సర్వశూన్యమగుచు
నిర్ధనమనోరథము లీల వ్యర్థమగుచు-సతీరాహితు హృదయమ ట్లంధమగుచు
త్యాగరహితు రాజ్యముపోలెఁ ద్యాజ్యమగుచు-తమము గ్రమ్మినజగమధమముగఁదోఁచె.

శా. మాకుం గ్రమ్మరఁ గానరాఁ డిచటి కమ్మ్రయానిలుం డేఁగెనో
నాకారామచరత్సురాంగనలఁ గానంబోయెనో లేక గం
గాకల్లోలవిలాసడోలికల నూఁగంజొచ్చెనో భూతలం
బాకల్లాడదు నాఁటిరేయిని సమస్తాశాప్రదేశంబులన్.

ఉ. స్థావరజంగమాత్మకము సర్వజగంబును నాఁడు కేవల
స్థావరరూపమయ్యెను; కుజవ్రజముల్ చలనస్వభావముల్
బో విడనాడి పూనెను దపోనియమంబు తమోనివృత్తికిన్
తన్మయలయంబు నిశ్చలసమాధి మునింగెను శాంతిమంతమై.

క. ప్రాణాపానసమానో-దానవ్యానములె జీవధారణమునకున్
మేనుల మిగులఁగ, మిగిలిన-భూనభముల ననిలచలనములు తొలఁగి చనెన్.

శా. ఆపై నొక్క-విషజ్వరాకృతి నవార్యంబై విజృంభించుచున్
దాపోద్రేకము వక్త్రవర్జనము కాంతానిష్టభావంబు ని
ర్వ్యాపారమ్ము హిమోపచార మసుఖాహారంబు నిర్నిద్ర ఘు
ర్మాపూరమ్ము విదాహ బాహ్యగతశయ్యల్ గూర్చె మర్త్యాళికిన్.

శా. ఆరాత్రిన్ నిజభర్తృవక్త్రగతఘుర్మాంకూరముక్తాఫలా
కారస్ఫూర్తుల కానతస్మితదళత్కంజాస్యలై, తచ్ఛ్రమం
బార్పన్ వీచిరి తాళవృంతములు శుద్ధాంతంబులందున్న కాం
తారత్నంబులు రత్నకంకణఝణత్కారంబు లేపారఁగన్.

౧

గీ. బంధురవినీల కంధరపటలినుండి-వెడలఁదొడఁగె విద్యుల్లతా వితతు లంతఁ
జటులగహనాంతరోజ్జ్వలజ్జ్వలనజనిత-కీలికాభీలమాలికాకృతుల లీల.

శా. మొండైనిండు నవిద్య, విద్య లవమై మృగ్యంబుగా నుండు బ్ర
హ్మాండంబు; దటులయ్యు విద్యయె యవిద్యం గూల్చునంచున్ మహా
ద్దండధ్వాంతవితానముం దొలఁచి సద్యస్స్వల్పశంపాలతా
తండంబుల్ వివరింపఁగాఁ దొడఁగె విద్యామానదండంబులై.

ఉ. చెల్లు సమస్తజీవులును జెల్లినయంతనె, వానియందు రం
జిల్లు పరాత్పరద్యుతియుఁ జేరును దత్పరమాత్మయందె; మా
చెల్లెడునట్టి కాలమును జేకురెనో యన విద్యమానవి
ద్యుల్లతికానికాయము లధోగతి భీతి ఘటించె నక్కటా!

శా. పోయెన్ ముందటిఖేచరత్వ విభవంబుల్; వ్యోమమా నారకం
బాయెన్; బాపులమైతి మేమకట! మాయంగంబులం గ్రుచ్చనుం
దీయంజొచ్చెడు క్రూరకింకరుల యుద్దీప్తాగ్ని సంతప్త దీ
ర్ఘాయోదండములయ్యె నయ్యెడల యాతాయాతశంపాలతల్.

ఉ. నెట్టనఁ జిట్టచీకటిమునింగిన యట్టి జగంబునూకుఁ గ
న్పట్టమి నూర్ధ్వదృష్టి పరుపంగఁ బ్రంపచుపుద్దృష్టి కడ్డముం
గట్టిన మేలిసేలి తెరకై వడి మాజలదాళి గ్రాలఁగాఁ
బట్టపురాణులట్ల కనుపట్టెను మాపయిఁ దారకావళుల్.

శా. ఔరౌరా! పతిరాని చాతురుల మేలౌ నంబరాలంకృతా
కారస్ఫూర్తుల స్వేచ్ఛఁ గాంచెదరు; రాకం గంటిరా తారకా
నారుల్ మెల్లనఁ జాటుచాటునన యుండంబోదురే తద్దురా
చారంబుల్ వ్యభిచారకామినుల సంచారక్రమంబుల్ గదా!

శా. రాజుంగాంచిన కంటితోడఁ గని భర్తన్ మొత్తె నన్నట్లు మున్
రాజుంగాంచి పతిన్ మొఱంగె నొక తారాకాంత; నానాదిశా
రాజుల్ తారలఁ గూడునాఁడు వ్యభిచారంబేరు శంకింతు రం
చేఁ జింతించితి నాఁటి తామసపురేయిం దారలం జూచుచున్.

మ. అకలంకోజ్జ్వలతారలం బొదివి భావాభావ మధ్యాల్పరా
రక లందందునఁ జుట్టఁజేరె మదమార్గ రత్నభూషాంబర
ప్రకరోద్యద్రమణీ జనాభరణ సౌభాగ్యంబు వీక్షించు వే
డుకతోడన్ నిసుపేదరాం డ్రరిగి చుట్టుంజుట్టు చందంబునన్.

[సశేషము]

దగ్గుబల్లి దుగ్గనకవి - నాసికేతోపాఖ్యానము

టేకుమళ్ల అచ్యుతరావుగారు, యమ్. ఏ., యల్. టి.

(వెనుకటిసంచిక తరువాయి)

వ్యాసకర్త

ఇంక మల్లికార్జునుని పంక్తి గాంచుడు:—

"గీ. ఆమహామహు పుత్రియై యవనిఁ బరగి
సజలజలధరనిభవేణి జలజపాణి
కుందసుందరరదన రాకేందువదన
చంద్రమతి యను పేరిటి జలజగంధి."

అని మొదలుపెట్టి వెంటనే యామె సౌందర్యమును నఖశిఖపర్యంతము వర్ణించెను. పదములు కూర్మముల వలెను, జానుయుగ్మము శాలిగర్భములవలెను ఉన్నవి. పిఱుదులు, పొక్కిలి, నూగారు—వీనికి సరిచెప్పుటకు వస్తువులే కనబడలేదు. కుచములు పుష్పగుచ్ఛములు; వర్ణనాతీతములు. ఇట్లాపాదమస్తకము సుమారు ఇరువదియేనుపద్యములను మించునట్లుగా వ్రాసి కవి తన యావచ్ఛక్తిని వినియోగించియు, సకలకావ్యబంధురవర్ణనాచమత్కృతిని నేకరించియు, సమస్తసాహిత్యసంవిధానవిస్తృతి ననుకరించియు నారీతిలకమగు చంద్రమతికి రంభ, ఊర్వశి, తిలోత్తమ ఇత్యాదిలోకోత్తరమత్తకాశినుల నపహసించి యధఃకరించెడు అప్రతిమానసౌందర్యము కలదని వర్ణించినాడు. ఇంతే శ్రమపడెను గాని, పాపము, కవి యొక చిన్నసంగతి మనస్సులో నూహించుకొన్న నెంత బాగుండెడిదో! ఇట్లగణితరూపలావణ్యరాశియై కోమ రొందియున్న కన్యను పరిగ్రహించెడు పురుషుడెవడో! కంతుడా, జయంతుడా, వసంతుడా? ఈయొప్పుల కుప్పను, ఈసొంపులగనిని పరిగ్రహించెడు మానిసి యెట్టి స్వభావము గలవాడు? శరీరసౌష్ఠవమును, ప్రత్యవయవ నిరతిశయసౌకుమార్యమును పరీక్షించి యానందించెడు శృంగారరసశేఖరుడా, మదనోద్విగ్నమానసుడా, యను స్వల్పవిషయమును యోచించిన నెంతబాగుండెడిది? కవికి శ్రమయే తగ్గిపోవును; నాయికానాయకుల కనుకూల దాంపత్యసంయోగమే సంఘటింపను; కథాసంవిధానమునకు రసభావముల ఔచిత్యమే సమకూడును.

నిత్యవైదికకర్మానుష్ఠానపరుడు, అనవరతబ్రహ్మచర్యవ్రతదీక్షాకళితుడు, మహాసంయమి యగు నుద్దాలకుని గృహిణియై యుండదగిన స్త్రీ యెట్లుండవలసినది? భువనమోహనసుందరి కా, లేక, సద్గుణసమన్వితయగు పతివ్రతయా? తుదకు మోహావివశుడై విశ్వామిత్రుడు మేనకను బరిగ్రహించెను. కాని తత్సంగమసంజాతపుత్రికను జూచి నిరాదరుడై దారపుత్రులయెడల పెడమొగము పెట్టి చనెను. చంద్రమత్యుద్దాలకుల సంబంధ మిట్టిది కా? కాదు. అరుంధతిని వసిష్ఠుడు చేపట్టినట్లును, రేణుకను జమదగ్ని వరించినట్లును చంద్రమతిని ఉద్దాలకుడు పరిగ్రహింపవలసియున్నది. అట్టివిషయములో చంద్రమతి నిగుఱించి వర్ణన మెట్లుండవలెనో కవి యూహింపదగినది. ఇటువంటివిచారణమందు దుగ్గకవితల్లజుని భావనా

శక్తి యెంతయుచితజ్ఞతగలిగి సారవంతమైనదో మనకు తెలియుచున్నది.

తరువాతియంశములకు బోవుదము. విధిప్రేరితయైన చంద్రమతి భాగీరథీతోయములందు మజ్జనమాడుచు ఉద్దాలకునిచేతఃపూరితమైన యరవిందపుటము నాఘ్రాణించి సద్యోగర్భవతియై, లోకాపవాదరూషితనేత్రుఁడైన తండ్రిచే కానలకునంపబడి, తృణబిందుమహర్షిచే సత్కారముల బొందినదై, నాచికేతుని గని, యట ఘోరవిపినముల నివసించియుండెను. ఈభాగమును సామాన్యకవులందరు స్వాభావికరసమూర్తిగనే వ్రాయగలరు. దీనియందైన దుగ్గకవిరచన తనయశస్సౌధ నిక్కముగ బోడమూపగల్గినది.

ధీరోదాత్తుఁడగు రఘుమహారాజువర్తనము, తాపసోత్తముఁడగు తృణబిందునికుశలప్రశంస, ఇత్యాదివిషయములలో మల్లికార్జునికంటె దుగ్గకవి యెంతమిన్నయగు కవియై యుండెనో యాయాభాగముల జదివిన తెలియగలదు. ఈభాగమునింతటితో వదలి మఱియొకముఖ్యఘట్టమును బరిశీలింతము.

కాలక్రమమున జంద్రమత్యుద్దాలకు లాశ్రమవాటిక చెంత కలిసికొనిరి. పుత్రుఁడగు నాచికేతుఁడు వారి రువురకు సమావేశము గలుగఁజేయుటయు, కొండొరుల నెరింగించుటయు, నిత్యాదిదౌత్యకార్య మొనరించెను. అప్పు డుద్దాలకుఁడు చంద్రమతీపరిణయోత్సుకుఁడై తమకపడుచుండ వీరిమువ్వురకును జరిగినసంభాషణాదివిషయము బహుసుకుమారశృంగారవిషమావస్థను గనపఱచును. ఈభాగమును మనము జాగ్రత్తగా బరిశీలించినచో దుగ్గకవినరేంద్రుని ఆశేషశేముషీవిలాస మగ్గలముగ ద్యోతక మగును.

మల్లికార్జుని గ్రంథమందు నుద్దాలకుఁడు చంద్రమతిని జూచినవెంటనే కొడుకును బిలిచి యిట్లనియె:

"క. నీతల్లి యెవ్వటనుండెను
రా తనయ యెఱుంగఁ జెప్పరా నాకడ కీ
వాతెఱఁగతిఁ జని తోడ్కొని
యాకలికిం బోడి వేగ వచ్చి కుమారా!

గీ. నీలవేణి విడిచి నిముషమైనను దాళఁ
జాల భూరిసుగుణశీల యనిన
నాచికేతుఁ డప్పుడు వయమలరఁగఁ దల్లి
పాలి కరిగి యిటులు పలుకఁజొచ్చె."

చంద్రమతి యెవరో తనకు తెలియకుండఁగ, నుద్దాలకుఁడెవరో ఈమెకు తెలియకపూర్వమే, ఆమానినిని బరిగ్రహించుటకు వెఱ్ఱెత్తిన విటునివలె నుద్దాలకుఁడు గంతులిడఁజొచ్చెను.

ఆపైని నాచికేతుఁడు తల్లికడ కేగి ఉద్దాలకుని మనఃస్థితిని గుఱించి యిట్లు నుడివెను:

"క. జననీ, వడి రమ్మా మ
జ్జనకుని పాలికి వతండు తృణమైన నినుం
గనుఁగొనక నిలువఁజాలక
పనిచె న న్ననఁగ నాన్యపాత్మజ యనిరెఁగా.

గీ. తల్లిదండ్రు లన్నదమ్ములు బంధువు
గన్య నోపఁగు టననీఁ గలదు గాక
కోమరుఁ దంబ నియ్యఁగాదునే యొరునికై
కలదె యిట్టియుక్తకార్య మిలను!"

ఇట్లాసాధ్వి మృదుమధురముగా మందలింప నాచికేతుఁడు తండ్రికడకు పోయి తానుదెచ్చికొన్న చీవాట్లను పదిరెట్లుగ నాతనికొప్పగించెను!

"ఉ. అయ్యెడ నాచికేతుఁడు మ
హాగ్రహ మొప్పఁగఁ దండ్రిపాలికిన్
జయ్యన నేగి యిట్లనియె
సంయమి యీ కిటులాడఁ జెల్లునే
యెయ్యము లేక పావనము
నిప్రవరాశ్రమవాటియందు నేఁ
డయ్యెడు యిట్టిదుర్వచన
మాడఁగ నో రెటులాడెఁ దెల్పుమా?"

అని యింక మఱెన్నియో దూషణవాక్యములను ధర్మోపదేశములను అవిరుతహాన తండ్రియగు మునిపుంగవునకు జెప్పెనట. ఈదౌత్యమును, ఈసంధానక్రమమును ఎంత అపహాస్యముగను, అశ్లీలముగాను నున్నదో చూడుడు!

ఇట్టి విషమపరిస్థితిలో దుగ్గకవి బోయినమార్గ మరయుదము: ఉద్దాలకుని యాశ్రమవాటికయొద్ద చంద్ర

పతి యుండగా నుద్దాలకుడు సమిత్కుశలను బట్టికొని వచ్చుచుండెను. అప్పుడు తనయొద్దనున్న తనయుడు తన తండ్రి వచ్చుచున్నాడని యామెకు జెప్పెను. ఆముని పుంగవుని దీర్ఘప్రసారితదృష్టిని పరికించుచుండ నామె కెన్నడును గలుగని మదనవికారము గలిగెనట.

"క. మదనుని యరదరి యమ్ముల
కద లెన్నడు నెఱుఁగ కింతకాలము మిగులన్
బదిలంబగు చంద్రవతీ
హృదయంబున మదనవికృతు లీతఱి లెత్తెన్."

అప్పుడు తృణబిందుడు చెప్పిన గర్భధారణముచొప్పు మనమునకు స్ఫురించెను. తరువాత తనతనయుడగు నాసికేతునియం దాముని యొక్క శరీరలక్షణములు సర్వము గాన్పింప నామునివరుడే తనను పుత్రవతిం జేసెనని నిశ్చయించుకొనెను. ఇట్లుండ నామునిపుంగవు డామెను జూచి మందరుగని మన్మథవికారము లోఁబడనూపుట గ్రహించి యీనవరారోహ యానాడు తన్ను కలలో నుపగూహన మొనర్చినదని నిశ్చయించుచు సమీపింపగా నావ్రీడావతి మునిప్రవరునకు మ్రొక్కి దీవన లందెను. అటుపైన నుద్దాలకు డామె తల్లిదండ్రులవృత్తాంతము, అచ్చటకు వచ్చినకారణము నడిగెను. అందుకు సవినయముగ నాతన్వి తనవృత్తాంతమును నిశ్శేషముగ జెప్పి తృణబిందుడు చెప్పిన గర్భధారణముచొప్పును, తానర్భకుని పేటికలో బెట్టి మందాకినిలో విడచినక్రమమును సవిస్తరముగా జెప్పెను. అంత తాపసోత్తముడు తనజీవితకథకు నాయుదంతము సరిపోవుట చూచి తనకథ నంతయు నాయమకు నివేదించెను. ఇట్లు కడుదీర్ఘప్రసంగములు గావించి యనేకగాఢవితర్కములను గుర్తించి వారొకరినొకరు విశ్వసింపగలిగిరి. మునివర్యు డామెను పత్నిగా గ్రహించెను. ఆమె యాతపోధనుని పతిగా నిశ్చయించుకొనెను. తరువాత వివాహము చేసికొనుటకు తత్తరపడుచున్నసంయమిని జూచి యామానవతి మృదుమధురోక్తుల నిట్లూరడించెను:

"క. నీచేపట్టిన సొమ్మిది
వాచంయమ వేగపడగవలదు కృపతో
నాచనవు లీయకొని కా
లోచితధర్మక్రియలనిశ్చయముఁ జను మనఘా!"

ఈప్రసంగమంతటిలో నాసికేతునిమాట యొక్కటైనను లేదు. ఆ యర్భకుడు తల్లిదండ్రుల సంభాషణము వినుట యేకాని పాల్గొనుట కెట్టిసందర్భ ముండును? స్త్రీపురుషుల మనోవికారప్రసంగములు బిడ్డల కేమియెరుక? ఈవిధముగా నిమ్నగోకవిపర్య్య ఢలితసుకుమారరసభావకల్పనాచమత్కృతియుతంబైన యీ యపూర్వకథాకావ్యంబును అత్యుత్తమక్రమంబున రచించి యౌచిత్యమును, పారిశుద్ధ్యమును, రసపోషణమును నిర్వహించి శాశ్వతమగు నుత్తమగ్రంథము నాంధ్రదేశమున కిచ్చెను.

పాత్రపోషణము

కథాసంవిధానపు నేర్పు చూపించుటలో గొంత వఱకు ముఖ్యపాత్రలగు నాయికానాయకుల గుణవర్తనములు వర్ణింపబడినవి. ఉద్దాలకుడును చంద్రవతియు సహజమగు ఔదార్యగాంభీర్యసౌశీల్యాదిశుభప్రవర్తనము లెన్నడును వీడక పరమపవిత్రజన్మమునకు దగిన జీవితాంతవృద్ధియే నిత్యజీవికగా నిడికొని బాహ్యేంద్రియసౌఖ్యములకు లోనుగాక అంతరాయపరంపరల నతిక్రమించి చిరస్థాయియగు పుణ్యదంపతులై యమరజీవితము గాంచిరి. ఇట్టి యనూనకావ్యఫలపరిపాకము నొసగూర్చిన మహాకవి దుగ్గకవియే. అరుంధతీవసిష్ఠులు, అనసూయాత్రులు వలె నీ నిత్యనిర్మలచరిత్రులగు దంపతులు బాల్యయోగసిద్ధుడగు నాసికేతునకు దగిన తల్లిదండ్రులు. వారిదివ్యతేజస్సు ఈపిన్నపాపనియం దావిర్భవించి పుట్టుకమండియే నిర్వికారయోగసమారూఢత నతనియందు నెలకొల్పినది. ఈతాపసమిథునము సమానపావనాంతఃకరణులుగా నుండినను, ఒకరికంటె నొకరెక్కువతక్కువ యని నిర్ణయించుట కవకాశము లేకుండినను చంద్రవతి చరిత్రము ఉద్దాలకునికంటె నొకవాసి యెక్కువ మెఱుగుచూపుచున్నట్లు నాస్ఫూర్తికి ననుమానము గలుగుచున్నది. చక్రవర్తి కుమార్తెయై మహావైభవమున బెరిగిన ఆరాజకన్య యరణ్యవాసులగు తాపసకన్యలవలె ఆజన్మవిరాగిణియై పెరుగుట యత్యద్భుతము. అన్యాయముగ గఠినదండన విధించినతండ్రియెడల నొక్కపరుషవాక్యమైనను బలికియుండలేదు. ఘోరవిపత్తుల నన్నిటిని నిశ్చలనిర్మలాంతఃకరణముతో

సహించి సర్వంసహాయగు భూదేవివలె ధైర్యస్థైర్యములను బూని నిష్కళంకముగ విజయముగాంచినంతమాత్రమున నిశ్చితచిత్తయై నిలువబడెను. అపనిందలన్నియు క్రమక్రమముగా నపసరిల్లి శుద్ధశేషోవంతమగు నామెపవిత్రచరిత్రము పతివ్రతోచితముగ భర్తృజీవితమున నంతర్లీనమయ్యెను.

ఉద్దాలకుడు కర్మఠుడు; వైదికవిధికృత్యముల యందున్న యుత్సాహమును నమ్మకమును జ్ఞానసంసిద్ధి యందు లేవు. ఆయన మనస్సు వికారచేష్టితముల కతీతము కాలేదు. బహుశః ఈకారణముచేతనే పిప్పలాదుడును, బ్రహ్మయు వివాహము చేసికొనుమని కోరిరి. క్రోధాదిమనోవికారములను నిర్మూలముగ త్యజింప లేదు. కావున జ్ఞానయోగియైన నాసికేతుడు కర్మానుష్ఠానము గురించి యింతక సం[illegible]ంప నుద్దాలకుడు నిష్కారణముగ క్రోధావిష్టుడై కొడుకును జావుమని శపించెను. కాని నాసికేతు డెంతమాత్రమును వైరాగ్యధర్మమును వీడలేదు. తండ్రియెడ భక్తిప్రేమాదరముల నించుకైనను వర్జింపలేదు.

నాసికేతుడు

కథాపురుషుడగు నాసికేతుడు పుట్టుకనుండియు మానవప్రకృతికి నతీతుడు; ఆజన్మవిరాగి; అతిలోకజ్ఞానసంపన్నుడు; నిత్యనిర్మలనిశ్చలచిత్తుడు; అనవరతపితృసేవాదీక్షితుడు; అద్వైతసిద్ధమానసుడు. చిన్నవాడయ్యు సుజ్ఞానతేజస్సతనియందు మూర్తీభవించి యుండుటచే ధర్మకర్మవిచారణలో నప్రమత్తుడు. తండ్రియగు నుద్దాలకుడు తాపసుడైనను మానవప్రకృతికి నతీతుడుగా లోపక చిన్నవాడైన తనయునియందలి దివ్యప్రభావమును గుర్తెఱుంగలేక యతని యమాలయవీక్షణాద్యద్భుతకృత్యములను విని వెఱగందెను. నాసికేతుడు మానవవిషయములలో బాలుడుగను, దివ్యవిషయములలో నతిప్రౌఢుడుగను చిత్రింపబడెను. ఇట్టిగుణవర్ణనము ఉపనిషత్పురాణానుసారమేకాని భిన్నముగాదు.

రఘుమహారాజు

ఇంకొక ముఖ్యపాత్రలలో శేషించిన రఘుమహారాజును గురించి యోచించెదము. ఈ మహామహుని పాత్రపోషణము బహుసుందరముగ, స్వభావసిద్ధముగ నౌచిత్యనిబద్ధముగ నిరూపింపబడినది. రఘుమహారాజు

సీ. "..............................

....అకలంకచారిత్రుఁ
డార్య సమ్మతుఁడు సత్యవ్రతుండు
సహజవిక్రమశాలి శరణాగతత్రాణ
నానూనకరుణార్ద్రమానసుండు
హరిహితాదిష్టకాలోకపరివృత
క్ష్మాతలుం డసమానమానధనుఁడు
.............................."

ఈమహానుభావుడు మనస్వినియను సార్థకనామయగు కరుణార్ద్రహృదయను వివాహమాడెను.

కాలక్రమమున తమయేకపుత్రికయగు చంద్రవతి కన్యకగానుండియే గర్భముదాల్చిన సంగతి భూవిభుడు విని కొంత దుఃఖించి "త్యజేదేకం కులస్యార్థం" అను న్యాయమున సూతును కావలకుపో నాజ్ఞాపించెను. అకలంకచారిత్రుడై, సర్వదా నీతివర్తనుడై, ధర్మానుష్ఠానపరాయణుడుగాన ఈమానవనాథుడు మానవుల పరిమితదృష్టికి గోచరించినంతవఱకు నిష్పక్షపాతముగ నిర్భయముగ నాచరింప గలిగిన ధీరోదాత్తుడు. రాజధర్మనిర్వహణములో తన పితృహృదయపరివేదనము పరిగణింపలేదు. కేవల మున్నతకులప్రతిష్ఠయే దృష్టియం దిడికొనెను.

సూతుని వనమున కంపినప్పుడైన వ్యర్థప్రలాపములను దీర్ఘపరిదేవనములను జేయక చిత్తసంక్షోభమును నిగ్రహించి ధీరశాంతత వహించెను.

తరువాత సూతు సుశీలత నిశ్చయింపబడి పంశో గాగమము నిచ్చినప్పుడైనను ధీరశాంతతయు, మితభాషణమును, భావవికార నిరోధమును జూప గలిగెను:

"ఉ. శుద్ధుఁడనైతి భూప్రజకుఁ
జుట్టలకున్ సరియిండ్లవారికిన్
సిద్ధఫలంబులయ్యె మును
జేసిన పుణ్యము లుర్విలోన సం
బద్ధములైన యాడికలఁ
బాసితి నిట్లు త్రికాలబోధసం

సిద్ధులు వీరు చంద్రమతి
శీలము వేలని యాదరించుటన్."

ఈకొలది మాటలతో డెందమునందు పొంగడి కొన్న యానందతరంగముల నిస్తబ్ధముచేసి వెంటనే యవసరకార్యాచరణమునకు బుద్ధి మరల్చెను. భూపరిపాలనదక్షులగు నృపోత్తముల గాంభీర్య మిట్టిదియే కదా!

బృందారకపితామహునితో వియ్యమందెడు భాగ్యము లభించినదని యపరిమితానందము బొంది, భూనభోంతరాళములు పెల్లుగుని ప్రతిధ్వానము లీను నట్లు మహావైభవముతో పుత్రీవివాహము గావించి సదాక్షౌదార్యవిశ్రాణనాదిమహాగుణముల వెలయఁజేసెను.

కవితా లక్షణములు

శిల్పము, శైలి

దుగ్గకవీశ్వరు డాశ్వాసాంతగద్యలయందు తాను మఱిదియగు శ్రీనాథకవిసార్వభౌముని పేర్కొని తన భక్తికృతజ్ఞతలను వెల్లడించెను:

"ఇది శ్రీమత్కమలనాభపౌత్ర మారయామాత్య పుత్ర సకలవిద్యాసనాథ శ్రీనాథ మహాకవీంద్రప్రసాద లబ్ధకవితావిశేష దగ్గుబల్లి తిప్పనార్యప్రియతనూజ దుగ్గ ననామధేయ ప్రణీతంబైన........."

ఇందు శ్రీనాథుడు తనకవితా గురువని, విస్పష్టముగా వ్రాసినాడు. శ్రీనాథునికి తనయెడల గూరిమియు, ఇతనికి శ్రీనాథునియందు గౌరవము నున్నట్లు దృష్టాంతములు గ్రంథస్థములే. దగ్గకవికి కవిచక్రవర్తి యగు శ్రీనాథునియందున్న సారస్వత గౌరవము బంధుప్రేమ నినుమడించెను. తనకు బంధువుమాత్రమే కాక శిష్యుడై అనవద్యకవితా మహిమచే జెన్నొందిన యితనియందు శ్రీనాథునికి గూరిమి హెచ్చయ్యెను. ఇట్లన్యోన్యగౌరవ ప్రేమాతిశయముల నుభయులు వర్తిలుచుండిరి. కవితా విద్యయందు గురుశిష్యసంబంధ ముండినను వీరిద్దరికావ్య రచనయం దెంతయో భేదమున్నది. ఇద్దరికవులయందు శయ్యాపాకరీతులు చాలవఱకు భేదించుచున్నవి. వీలకో, గురువుగారి పద్ధతులు శిష్యు డనుగమించుట లేదు! బహుశః దుగ్గన్న తనగ్రంథములను శ్రీనాథునికి గనుపఱచియే యుండును. వానియందు తన కవితామార్గములు గాన్పింపకపోయినను శ్రీనాథునకు దుగ్గనయందు గౌరవము తగ్గలేదు. ఉభయులవ్యక్తిమహిమల కిదియే గొప్ప నిదర్శనము.

శ్రీనాథు డపారశృంగారప్రియుడు. భగవద్భక్తి వర్ణనాఘట్టములందుగూడ నతిమాత్రముగ శృంగారము చొప్పించుట యతని కభ్యాసము. దుగ్గకవి శృంగారవర్ణనములో సంకుచితబుద్ధి; ఆధ్యాత్మికతత్త్వనిరూపణమం దసాధారణగౌరవము గలవాడు. శయ్యావిషయములో దీర్ఘసమాసములుగాని, క్లిష్టశబ్దబంధురవాక్సరణిగాని మహాపండితుడగు శ్రీనాథునకు వాడుక. కొలది మాటలతో జెప్పదగినవిషయము నాడంబరముగా పదజాలమున బెంచి విస్తరించిచెప్పుట యతని ప్రకృతి. దుగ్గకవి యట్లుగాక బహుమితముగా శబ్దముల బ్రయోగించి సుకుమారముగ విషయమును స్ఫురింప జేయుచుండును.

ఇట్లు శిల్పశయ్యాపాకరీతులలో నుభయులకు విశేషభేదము గాన్పించుచున్నది. ఒక్క విషయమున మాత్ర మిద్దరు నేకీభవించెదరు. ఏదియన నుభయులు శైవ మతాభిమానులు; వీరికి శైవసంబంధమైన గ్రంథములు వ్రాయుటయం దాసక్తి యెక్కువ

గురువు ననుకరింపక కేవలము స్వతంత్రమార్గమును ద్రొక్కి దుగ్గకవి తన యద్వితీయవ్యక్తిత్వమును శాశ్వతముగ బ్రకటించెను.

కవితాశిల్పము

దుగ్గనకవిత్వ మందలి శిల్పచాతుర్యమును గుఱించి కొంతవఱకు గథాసంవిధాన సందర్భమునను, పాత్రపోషణ సందర్భమునను సూచింపబడినది. అతడు సృజింప బోవుచున్న గ్రంథస్వరూపమునకు దగిన పరికరసమార్జనమును, కథాశరీరసౌష్ఠవమును నిర్ణయింపగలిగెనా లేదా యని విచారింపవలెను. చిత్రకారుడు చిత్తరువు లిఖించు నప్పుడు మేలైన పటములను రంగులను గూర్చుకొనుట సగముపని. తా వ్రాయబోవు చిత్తరువుయొక్క ఆకారము సర్వావయవసౌష్ఠవము (Symmetry) పొంది తనభావనయందలి యాదర్శమును సర్వంకషముగా విశదీకరింపజేయుట తక్కిన సగముపని. కాబట్టి చిత్ర

లేఖనమందును (Painting), విగ్రహనిర్మాణమందును (Sculpture) కావలసిన సృష్టిచాతుర్యమే కవిత్వమందు గావలయును. ఇట్టినిర్మాణప్రావీణ్యమునకుగదా శిల్పమని పేరు!

దుర్గకవి శిల్పమందు రెండు శుభలక్షణములు ముఖ్యముగా గాన్పించుచున్నవి: ఒకటి-వస్తుపరికరశుచిత్వము: రెండు: వానిని వాడుక చేయుటలో సుచిత్రజ్ఞత. తానొక పావనచారిత్రము వ్రాయబోవుచున్నట్లు నిర్ణయించుకొనెను. దానికి గావలసిన పాత్రములు, గాథలు, ఇతిహాసములు, సంప్రదాయములు, వర్ణనలు ఇత్యాదులాయాదర్శమునకు భంగకరము గాకుండ నుండవలెను. అందులో నేవి యయోగ్యములైనను సర్వాంగ సౌందర్యమునకు గొంతవెలితి గలుగుచుండును. ఇట్టి యున్నతాదర్శప్రమాణములబట్టి మనము దుర్గకవి కావ్యముల బరీక్షించినను గొంచెమైనను లోపము గాన్పింపదు. సమస్త భావములయందును, రసములయందును, అలంకారముల యందును ప్రధాన రసభావము లెవ్వియో వానికి వ్యతిరేకముగా నేవియు సంకల్పింపబడలేదు. అనగా నితని రసపోషణమున విరుద్ధసంచారిభావము లుండవు. కావుననే యీతనికావ్యశిల్ప మత్యద్భుతము. ఈ యద్భుత కథ నద్భుతతరముగ వ్రాసెనని ప్రప్రథమమునం జెప్పగలిగితిని.

కథయందలి ప్రధానరసము శాంతరసము లేక జ్ఞానరసము. (ఈ క్రొత్తరసమును గల్పించుటకు నాలంకారికులు క్షమింతురుగాక!) ఈరసమును ప్రధాన రసముగా నుంచుటకు పావనమూర్తులగు నాయికా నాయకులను, వారికుమారుడగు జ్ఞానమూర్తియైన నాసికేతుని తత్తదుచితముగా వర్ణించినాడు. శృంగారరసము కథాసందర్భమున దటస్థించినను దానిని చాలకట్టుకబంధించి కుదించి వెల్లివిరియకుండ నిరోధించి ప్రధాన రసమును గాపాడినాడు. ఇట్టి శృంగారరసమునకు * మోక్షశృంగారమని పేరు.

ఈరసమును బోషించెడు భావనలు, కల్పనలు, అలంకారములు, అన్నియును విశుద్ధస్వరూపమున కనువైనవియే సమకూర్చెను. ఈలాగున ప్రధానరసభావములను ప్రతిశబ్దమునందును, ప్రతిపద్యమునందును బోషించి నిలువబెట్టుటయం దీకవి యగ్రగణ్యుడు.

కథాసందర్భమున వచ్చినపాత్రావస్థావర్ణనలను కథాసరణికి నంతరాయము గలుగకుండ సాధ్యమైనంత వఱకు క్లుప్తపఱచి కథాకథనమును రసోత్కృష్టముగా సాగించెను. చంద్రవతికి గలిగినవిపత్పరంపరలు తొలగిపోయి యామె సుద్దాలకునితో వివాహము నిర్ణయింపబడగా కథాప్రణాళికయం దొకవిశ్రాంతి సమయము తటస్థించినది. శుభాంతమైనందునకు కథకుడును, శ్రోతలు నానందించుట కవకాశము కలిగినది. ఆసమయమున కవి తనయద్వితీయభావనాశక్తిని వినియోగించి చంద్రవతీపరిణయోత్సవము విపులముగను శ్రవణోత్సవముగను వర్ణించినాడు. దేవలోకమున రాజాధిరాజును, మనుష్యలోకమున రాజాధిరాజును వియ్యమందిరి:—

"శా. నానా దైవతకోటితో నిల కజున్
రప్పించి యావేల్పుతో
శ్రీ నిండారగ వియ్యమందిననృప
శ్రేష్ఠున్ దిగంతాగత

---

* భోజుని "శృంగారప్రకాశము" (౩౧ వ ప్రకాశమున) మోక్షశృంగార మిట్లు నిర్వచింపబడినది:—

"తత్త్వజ్ఞానాదిభి ర్నిశ్శ్రేయసమీహమానస్య గార్హస్థ్యేఽపి తదధిగతయోగ్యతాభిమానో మోక్షశృంగారః; తథాహి: అస్తిమే మోక్షాధిగమేయోగ్యతా; అధీతాని మయా మోక్షశాస్త్రాణి; నిరంతరా నివర్తకసర్వోత్పత్తిహేతవః క్రియాకలాపాః; నవీయంతే నిత్యనైమిత్తికాని; సీదంతి చిత్తవృత్తయః; ప్రాప్తో నిరాలంబనోపాయయోగః; సాధితాని యోగసాధనాని; స్థితోహి టీకోవా సమాధిలాభః; నివర్తంతే యోగవిఘ్నాః; ప్రకాశతే ప్రత్యగ్జ్ఞానాతిః; ఉన్మీలయంతి తత్త్వసంవిత్తయః; ప్రత్యాసీదంతి జ్యోతిష్మత్యాదయో యోగావస్థాః; ఇత్యాదిర్యోగ్యచేతసోఽభిమానః స మోక్ష శృంగారః. తత్రసాత్వతీ వృత్తిః, అవంత్యా ప్రవృత్తిః, గౌడీయారీతిః, స్వకీయా నాయికా, ధీరప్రశాంతశ్చ నాయకః."

త్మ్యనాథుల్ గొనియాడి రొక్కట శిరః
కంపంబు గావించి రా
స్థానం బెల్లను రత్నకుండలరుచా
కారంబు తోరంబుగన్."

(ఆ 2, ప. 212.)

నభోమండలము భూమ్యంతరాళముల నావహించిన ట్లయ్యెను. దివౌకసులు తమదివ్యవిమానముల నెక్కి యామహోత్సవమును జూడ నేతెంచిరి.

"మ. విలసన్నీలనభీరవక్ర మగుచున్
విస్తీర్ణలీలాకృతిన్
జలధిం బోలె నభంబు దానవటు జం
చల్లీల నేతెంచునో
దలచందంబున నవ్విమానములు చూ
డం బేర్చె దళ్కుర్ణ ధా
రలమాడ్కిన్ జెలువొంది రత్యోడసుప
ర్వల్ శ్రీసమేతాత్ములై."

(ఆ. 2. ప. 176.)

మేదినీతలమున నున్న రాజు లెల్లరు తమతమ పరివారములతో వచ్చి యుత్సవస్థలము నలంకరించిరి. ఈ యసదృశవైభవోపేతమగు పరిణయము * పార్వతీపరిణయమును జ్ఞప్తికి దెచ్చుచున్నది. ఈయుత్సవమును జాలరసవంతముగను బ్రౌఢ్యశీలముగను వర్ణించి నాయికానాయకులను గృహస్థుల జేసెను. తరువాత నాసికేతుని కడగండ్లు ప్రారంభించినవి. ఆకథాభాగము నైతము దీర్ఘవర్ణనాదికముల కాలవిలంబనము గాకుండ సంగ్రహరూపమున దెల్పి నాసికేతునికిని చంద్రికకిని పునస్సమాగమము గావించి, తదుపరియపురీవర్ణనము సవిస్తరముగ జేసి గ్రంథము ముగించెను. ఈవిధముగఁ దన యద్భుతశిల్పనైపుణ్యమును జూపి గ్రంథము నిత్యకౌతుకావహమగునట్లు రచించెను.

శైలి

దుగ్గకవి శైలి సామాన్యముగ బ్రాచీనాంధ్రకవులలో మేలైనవారి శైలిని బోలియుండును. సహజమాధుర్యమును, ధారాశుద్ధియు, మృదుశబ్దఘటితియు, చక్కని లోకోక్తుల ప్రయోగమును, అర్థగాంభీర్యమును, రసపుష్టియు ఇత్యాది మనోజ్ఞములగు గుణవిశేషములు సర్వత్ర కాన్పించుచున్నవి. శ్రీనాథుడు కవితా గురుడైనను ఆయన శైలి ననుకరింప లేదు. మహాపండితుడు సమస్తశాస్త్రవిశారదుడును నగు శ్రీనాథునికవితయందు భాషాప్రాగల్భ్యము హెచ్చు. కృష్ణవేణీ గోదావరీతరంగిణుల వలె నుభయభాషలను ఆంధ్రవాఙ్మయభూముల ప్రవహింపజేసి సారతరగ్రంథసంతానముల నెలకొల్పెను. శబ్దాడంబరము, వర్ణనాధిక్యము ఇత్యాదివ్యాప్తిలక్షణము లాయనకు సహజములు. కొద్దివిషయమునైనను పదబాహుళ్యమున బెంచి యుపన్యాసధోరణిని జెప్పుట యాయన ప్రకృతి. ఆంధ్రమహాకవులలో బిగువు లేని శైలి యాయనయందును, పోతనామాత్యుని యందును మాత్రమే గాన్పించుచున్నది.

దుగ్గకవి యట్లుకాక శబ్దపరిమితిని అర్థపుష్టిని గౌరవించెను. తన భావనాశక్తిని విశృంఖలసంచారిగా విడిచిపెట్టక నియమనిగళముల గట్టిపెట్టి ఔచిత్యపుసరిహద్దుల నతిక్రమింపకుండ బంధించెను.

శబ్దాలంకృతి చాల అరుదు. శ్లేషయమకాదులు సామాన్యముగ లేవనియే చెప్పవచ్చును. భావములు విస్పష్టముగా చెప్పుట, గాథాసాంప్రదాయముల జేర్చుట, ఉపమాద్యలంకారముల గుదిరినట్లుగ వాడుట, దీర్ఘమైన సమాసముల నిరసించుట, పదవాక్యప్రమాణమును బాటించుట యిట్టి రసప్రధానమగు వ్యంగ్య కవితాలక్షణములు గ్రంథమంతటను వెలయుచున్నవి.

ఈతునకు సమకాలికుడగు అనంతామాత్యుడు (భోజరాజీయకర్త) దుగ్గకవివలె భావనైర్మల్యమును, భాషామాధుర్యమును కనబఱచెనుగాని యాతనికవితాధార దుగ్గకవివలె నిరర్గళముగను, రసవంతముగను నుండదు.

పిల్లలమఱ్ఱి పినవీరభద్రకవియును సమకాలికుడై, సమీపస్థుడై, దుగ్గకవివలె బుష్యాశ్రమమండలీ శృంగార

---

* శ్రీనాథుడు తన 'హరవిలాసము' నందు నాల్గవయాశ్వాసమున పార్వతీపరిణయమును వర్ణించెను. ఆవర్ణనమును, దుగ్గకవి యీవర్ణనమును నేకత్ర చదివినచో గురుశిష్యులశిల్పముల సామ్యభేదములు దెలియును. శ్రీనాథునివర్ణనమునం దపారమగు విస్తృతి, అమేయమగు నున్నతి కానబడును. త్రిదశాధీశులును వారిభార్యలును ఔదాత్త్యగాంభీర్యములతో చిత్రింపబడిరి. దుగ్గకవివర్ణనమున అతిలోకౌన్నత్యముతోఁగూడిన సౌకుమార్యము గాన్పించును.

రససౌందర్యద్యోతక మగు ప్రబంధమును రచియించి వన్నె కెక్కెను; కాని దుగ్గకవి చూపిన గడుసుపోకడలను గనుపరుప లేకపోయెను.

మల్లికార్జునకవి శైలియందు స్వాతంత్ర్యము లేదు. ఇతరకవులవర్ణనధోరణులను చాలవఱ కనుసరించుటయే యాతనిస్వభావము. అనుప్రాసయమకాదిశబ్దాలంకారములు మిగులలేఖ్ఖగ వాడుచుండెను. మొత్తము మీఁదకవిత్వమందు రసపుష్టి లేదు. భావగాంభీర్యము సున్న.

దుగ్గకవిశైలి సర్వాంగసుందరముగా నున్నది. పింగళిసూరనార్యుఁడు చెప్పినట్లు "సౌసగము త్తెప్రసరుల్ పొహళించినరీతి తమలోనదరయుశబ్దములగూర్చు" ఈతని పదబంధ మతిక్లిష్టముగాక, అతిశిథిలముగాక మృదుల మనోజ్ఞతఁ బొందియున్నది. ఈగుణవిశేషమును నిరూపించుటకు నేక పద్యముల నుదాహరింపవచ్చును గాని స్థలసంకోచముచే రెంటిని దిఙ్మాత్రముగా నిచ్చెదను.

"ఉ. అక్కట యీతలోదరికి
నాఱడి చూ లిటు లేల వచ్చె? రా
జ్యక్కపుఁడై కుమారినిటు
లొప్పరికింపఁగ నెట్టులొప్పె? సౌం
చెక్కిన సౌకుమార్యమున
కెల్లను నెల్లగునట్టి యిట్టిమె
య్యొక్కఁడ? కానలోన నసి
యుంచుట యొక్కఁడ? ఏమి చెప్పఁగాఁ!"
(ఆ. 1, ప. 194.)

"ఉ. ముద్దొకనాటిరాత్రి కను
మూసినచో గలవచ్చి చేసుకక్
నన్ను దృఢోపగూహనము
సేన్ గరగించి మెఱంగి చన్న యా
పిన్నదిగాదె యీయువతి
పెక్కువనొందిన దిష్ట నాఁటికిం
గన్నియగాన ప్రాయమిది
కామి నెఱుంగఁగరాదు గ్రక్కునన్."
(ఆ. 2, ప. 69.)

వర్ణనలయందు చిత్రపటములవలె రమణీయత ప్రకాశింపఁజేయు శబ్దసాన్నిధ్యచిత్రాకృతినిర్వహణము చూడుఁడు;

"సీ. శైలశృంగమునమీఁద సావర్ణవల్లరీ
జాలంబు క్రియ వాలి జడలు దనర
సాకారమైన మంత్రాక్షరావళి వోలె
నక్షమాలిక చేత నమరుచుండ
సైకతస్థలిమీఁద సాంధ్యరాగము రీతిఁ
గటిమీఁద నార్ద్రవల్కలము మెఱయ
చంద్రునిపైఁ బర్వుశరదంబుదము మాడ్కిఁ
దనువున భస్మలేపనము దనర
దీప్యమానమైన తేజోవిశేషంబు
నిఖిలదిశలయందు నిండికొనఁగ
మృడునిఁ దపము సేసి మెచ్చింపఁబూనిన
మరుని రీతినున్న వానిఁగనిరి." (ఆ. 2, ప. 47.)

"ఉ. సౌహృదమొప్పఁగా గురుని
సన్నుతి నాథుఁడు వేలుపింప నై
వాహిక వహ్నికీలముల
వామవిలోచనలీల వేల్చు లా
జ్యాహుతి మాడ్కి నొప్పఁగ
నష్ట కళాధరఖండభృజ్జటా
వ్యూహములో పలం దొరఁగు
చుండెడి వేలుపుటేటి తైవడిన్."
(ఆ. 2, ప. 197.)

శృంగారరసావేశము నైత మెంత నిగూఢముగా వర్ణించెనో చూడుఁడు:

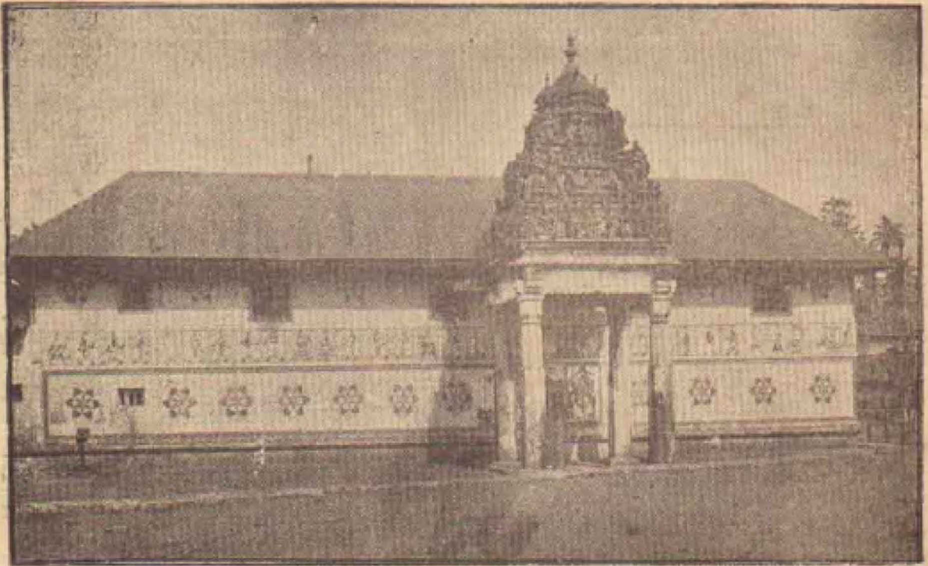
"చ. జిలిబిలిపోవు చేఁతలకు
సిగ్గులు నిగ్గులు వన్నె వెట్ట నే
వలి యురమీఁదుచుండఁ జర
ణంబులు దొట్రిలఁ ద్రాలుగన్నులం
దొలఁకెడు మందహాసములు
తొంగలిరెప్పలలోన డాఁగఁగా
నలికులవేణి యోపరిరె
నల్లనఁ బయ్యెద సంతరింపుచున్." (ఆ.2,ప.114.)

క్వాచిత్కముగా నున్న శబ్దాలంకారములకు నుదాహృతి:—

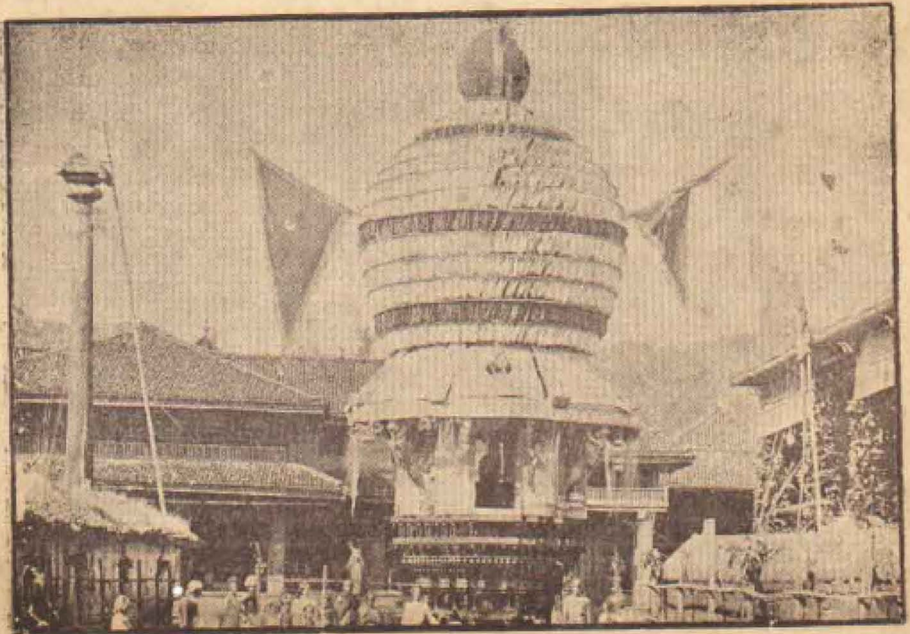
"క. నారదపారదశారద
నీరదనీహారకిరణనీహారధర
క్షీరాబ్ధిపీఠివరహార
హీరసుధారసపటీరహారియశునకున్." (ఆ.1, ప.79)

ఈప్రకార మనేకములగు యోగ్యగుణవిశేషముల నుపలక్షించి శైలి నభినుతింపవచ్చునుగాని గ్రంథవిస్తరభీతిచే నింతటితో విరమించెద.

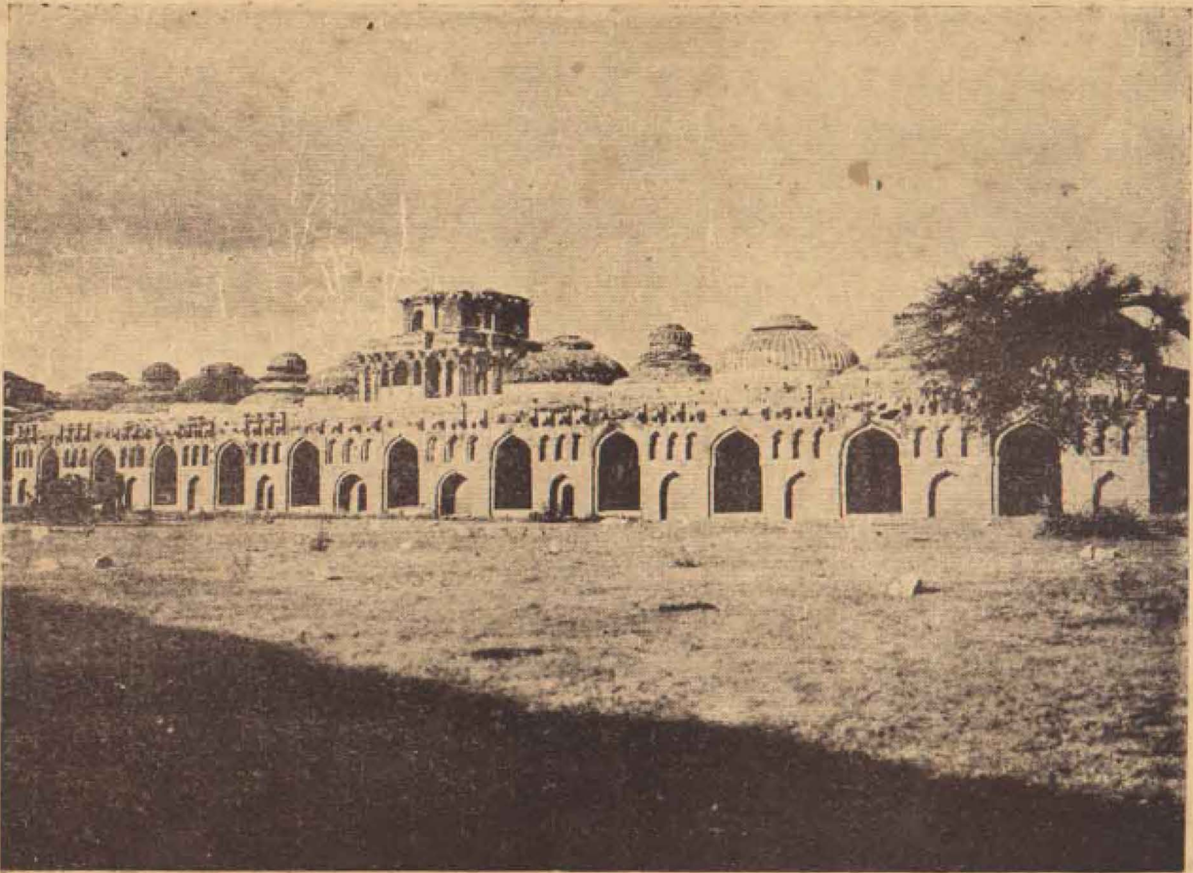
ఇట్టి యద్భుతగ్రంథమును నాయనుంగుటాంధ్ర సోదరులందఱు జదివి యానందించెదరు గాక!

౧. శ్రీకృష్ణదేవాలయము-ఉడిపి

౨. శ్రీకృష్ణరథము-ఉడిపి

3, ఏనుగులశాలలు-హంపి

హేమంత ఋతువు

నాళము కృష్ణారావు గారు

ఉత్తరపుగాలి వీచె; వియత్తలమున
తరణి దక్షిణదిక్కునఁ దిరుగుచుండె;
మించి లోకంబు లెల్లను ముంచె మంచు;
కడిఁదిచలిచేత గజగజ వడఁకె జగము.

ధరణి మెల్లను సస్యసంభరిత మయ్యె;
ఆలకదుపులపొదుఁగులఁ బాలు కురిసె;
కొలఁకులందలి జలమెల్ల కలఁక దేఱె;
పొందు వాసినకవలకు పొత్తు కుదిరె.

బిరుసువాఱెను ప్రజమేను; బురద లివిరె;
పైరుపచ్చలు మెఱుఁగెక్కె; పాడి హెచ్చె;
దహన మింపయ్యె; పానీయ మహిత మయ్యె;
దినము కుఱుచయ్యె; రాతిరి దీర్ఘ మయ్యె.

ఇంటనింటను చలిమంట లేపు మీఱె;
పచ్చడంబులు కంబళ్లు పెచ్చుపెఱిగె;
తాళవృంతంబు లటకలమూల నక్కె;
ఆతపత్రంబు లందంద యడఁగిపోయె.

పసులమందలు పొలముల మసలిమాఱె;
క్రేళ్లువాఱుచుఁ గుప్పించె లేళ్లగుంపు;
జలవిహంగమకలకలంబులు సెలంగె;
నట్టుపిట్టలయాటలు కట్టువడియె.

బంతి విరివిగ పూచె; చేమంతి విరిసె;
ఉసిరిక లెసంగె; లొద్దుగు లెసకమెసఁగె;
రేగు చెలరేగె; నిమ్మలు పోగ దేఱె;
పొంకమునఁ బ్రేంకణంబులు బింకమెక్కె.

వంగ చిక్కుడు గుమ్మడిపాదు లలరె;
చెఱకు మిరెములచేనులు చెంగలించె;
వెలఁగ నారింజపండులు విస్తరించె;
కూరగాయలు కుప్పనగూర లయ్యె.

నల్లగల్వలు చెంగల్వ లుల్లసిల్ల,
క్రౌంచములు సారసంబులు సంచరింప,
కలఁక దేఱిన చల్లనిజలము గలిగి
సరసు లొప్పారె, కన్నులకఱవు దీఱ.

కలితఖర్జూరసుమములకాంతి గలిగి
చక్కఁగాఁ బండి బంగారుచాయ వెలయ
ఎన్ను వ్రేగున ముందు కొక్కింత వంగి
పొలిచె వరిపైరు తండులపూర్ణ మగుచు.

సురలఁ బితరుల సంతుష్టిపఱచుపొంటె
అపుడ పండిన క్రొత్తధాన్యములఁ దెచ్చి
ముంగిళులయందు పొంగించి పొంగలులను
విగతకల్మషు లగుదురు విబుధు లెల్ల.

లేఁతపచ్చికజొంపముల్ మేఁత మేసి,
కొలఁకులను దేఱు నిర్మలజలము త్రావి,
రంతు గొనుచు గణిల్లని యంకె వైచి,
చియ్యబట్టిన తూఁబోతు చెంగలించె.

కొలనుదరిఁ జేరి దప్పిచే కుంజరములు
స్వచ్ఛమై శీతలం బగుజలము త్రాఁగి
జల్లు మని దేహ మెల్లను జలదరింప
ఫూత్కరించుచుఁ దొండముల్ ముడిచికొనియె.

సహజభావంబుచేతనె చల్ల నగుచు
ఏచు నుత్తరవాయువు ద్విగుణ మైన
శీతలంబున నిపుడు ప్రభాతమందు
విసరుచున్నది నీహారవిద్ధ మగుచు.

పుడమి గడగడ వడఁకించు కడిఁది చలికి
తాళఁ జాలక భీతిచేఁ దల్లడిల్లి
శరణు చొచ్చిరి శిశువృద్ధతరుణజనులు
కుప్పసంబుల, కుంపట్ల, కుచయుగముల.

గుబ్బెతల నిబ్బరపుగబ్బిగుబ్బకవల
సందునం బడి తబ్బిబ్బ నొంది సీతు
తృణగణోపరి నీహారకణము పేర
కన్నుతప్పల బొమ్మముల్ గ్రమ్మ నేర్చె.

గుట్టపై నొక్క పచ్చికకొసలఁ గదురు
మంచుబిందులు తళతళ మంచు మెఱసె
పుడమిచేడియ బొమిడికమునఁ దురాయి
కుచ్చుపైఁ గ్రుచ్చు మణులట్లు కొమరు మిగిలి.

పొదపుగుబ్బలిమీఁదను పొడుచుటాది
చలికి వడవడ వడఁకుచు చండకరుఁడు
గురువువాఱుచు బిరబిర పఱుగులెత్తి
చరమభూధరగుహలందు మఱుఁగుసొచ్చె.

సాంద్రనీహారలవములు సారె సారె
తనకరంబులఁ బొదువుచుఁ బెనఁగొనంగ
నవ్వునవ్వున భానుండు తలఁగి చనుచు
చల్లనై కానిపించె జాబిల్లి వోలె.

తుహినకణములఁ గిరణముల్ తోఁగియుంట,
కరము దవ్వున నుదయంబు గాంచి యుంట,
వేడి యెల్లను దిగఁద్రావి పోఁడిమి సెడి
శీతకరుఁ డయ్యె సీతున శిశిరకరుండు.

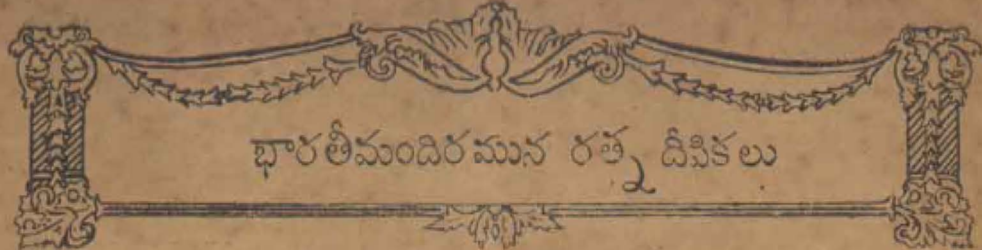
తనదు సౌభాగ్య మంతయు నినున కొసఁగి
ఇనము మైనిండఁ గురియంగ నెఱ్ఱబారి
ఊర్పుచే మాఁగువాఱిన దర్పణ మన
హిమకరుం డొప్పె తేజోవిహీనుఁ డగుచు.

మంచు నడుటను, తపనుండు మందుఁ డగుట,
సరసులందలి నీరంబు చల్ల నగుచు
సురుచిరం బయి మధురమై శుద్ధ మయ్యు
పానయోగ్యము కా దయ్యె పాంథతతికి.

ముమ్మరమ్మగు తుహినమ్ము గ్రమ్ముకొనఁగ
శీర్ణకేసరయుతము లౌ కర్ణికలును
దీర్ణపర్ణంబులును గల్గి, జీర్ణము లగు
గృహములో యన నంబురుహము లొప్పె.

విరియఁబాఱిన చెంగల్వవిరుల మీఁద
వ్రాలి తూఁగాడు మధుకరబాల మెప్పె,
తుంటవిలుతుని హోమంపుమంటపైని
బుగులు బుగులున నెగసెడు పొగలనంగ.

చేగదేఱిన బారెడు చెఱకువింట
నల్లగలువల కోరి సంధిల్లఁ జేసి
భ్రమరఝుంకారటంకృతుల్ వరఁగ మరుఁడు
విరహిజనములపైఁ బడి వేటలాడె.

భారతీమందిరమున రత్నదీపికలు

మల్యాల సాంబశివరావుగారు బి.ఏ., యల్.టి.

"కవితఁబోలిన మధురవస్తువులు లేవు
కవులఁబోలిన ధన్యమానవులు లేరు."

ప్రసన్నయాఖ్యము

ప్రసవములకుఁ బరిమళమువలె, మకరందమునకు మాధుర్యమువలె, కలకంఠమునకుఁ గల స్వనమువలె, చంద్రికలకుఁ జల్లఁదనము వలె జాతిరత్నములకుఁ గాంతి గౌరవములు సహజగుణములు. ఈ కాంతి గౌరవములచేతనే రత్నము అమూల్యమై శ్రేష్ఠతాపీఠము నధిష్ఠించుచున్నది. ఈ శ్రేష్ఠత్వము ననుసరించియే సరిద్వరములలో జాహ్నవియు, ధారుణీధరములలో మేరువును, పంచలోహములలోఁ గాంచనమును, ఋతువులలో వసంతమును, పడఁతులలోఁ బతివ్రతయు, ప్రజలలోఁ బ్రభుండును, విద్యలలో బ్రహ్మవిద్యయు, మంత్రములలోఁ బ్రణవంబును రత్నంబు లయ్యెను.

కావుననే లోకమునం దెల్లవారును రత్నములనే ఆకాంక్షించుచుందురు; రత్నాకరములనే యన్వేషించుచుందురు; రత్నభూషణములనే యంగీకరించుచుందురు. వేయేల?—అందరును రత్నము లగుటకే యత్నించుచుందురు. కాని కోరిక లందఱకును దీరునవి కావు. ప్రయత్నము లందఱకును ఫలించునవి కావు. అలంకారము లందఱకును అలవడునవి కావు. రత్నత్వ మందఱకును లభించునది కాదు. సఫలీకృతప్రయత్నులగువారు మాత్రమే జాతిరత్నములై జగంబునఁ బ్రకాశించుచుందురు. భక్తరత్నములు, జ్ఞానిరత్నములు, పండితరత్నములు, ప్రబోధకరత్నములు, రాజరత్నములు, మంత్రిరత్నములు, యోధరత్నములు, వదాన్యరత్నములు, గాయకరత్నములు, కవిరత్నములు మొదలగువా రందఱు నీజాతిలోనివారలే. ఇట్టి మహాపురుషుల మహిత తేజములే విశ్వధామమునందలి విమలరత్నదీపికలై విరాజిల్లుచున్నవి.

ఇట్లే భారతీమందిరమునందును కాలకాలాంతరములయందు ప్రాచేతసబాదరాయణులు, కాళిదాసభవభూతులు, నన్నెచోడనన్నయ్యలు, సోమయాజిసోమన్నలు, కేతనపోతనలు, పెద్దనసూరనలు, శ్రీనాథభట్టుమూర్తులు మొదలగు సుకవిరత్నములు రత్నదీపికలై ప్రకాశించుచు, సకలకళావిభూషిణియు, జ్ఞానస్వరూపిణియు నగు శారదాదేవి శాంత ప్రసన్నమూర్తిని సకలజన హృదయమున

యనానందకరముగ సాక్షాత్కరింపఁ జేసియున్నారు.

ఈ యిరువదియవ శతాబ్ది ప్రారంభము నుండియు మన యాంధ్రభారతీమందిరమునం దెన్నియో ప్రమిదలు తైలదీపికలును, పవిత్ర ఘృతదీపికలును, పరిమళ కర్పూరదీపికలును, ప్రశస్తకాచదీపికలును, ప్రభామయరత్నదీపికలును ప్రకాశించుచున్నవి. వానిలో దేవీ దివ్యపీఠమున కిరువంకల హేమమణిమయ స్తంభములపై జీవకళలతో దేదీప్యమానములై యొక్కటే రీతిగఁ దేజరిల్లుచున్న రెండు రత్నదీపికల సహజకిరణ సమాలోకంబున సనాతన నూతనాలంకారములతో సరస్వతీమూర్తి యెట్లు ప్రతిభాసిల్లుచున్నదో ప్రదర్శించుటకై భాషారాధకుఁడనగు నేను భారతీ మందిరధర్మకవాటముకడ నిలుచుండి నా యాంధ్రసోదరుల నాహ్వానించుచున్నాఁడను.

తులయందును వెలయందును, పరిమాణమునందును ప్రకాశమునందును సమానములయ్యు నసమానములై యున్న యారత్నదీపికలఁ గూర్చి మునుమున్న ముచ్చటించుకొని, తత్త్వైకమూర్తియయ్యును ద్వైవిధ్యముతో నందుఁ దేజరిల్లుచున్న ఆంధ్రభారతీమూర్తిని ఆవెలుఁగులోనే యవలోకింతముగాక! ఈ రత్నదీపికలు ఆంధ్రలోకమునకుఁ జిరపరిచితులైన శ్రీ పానుగంటి లక్ష్మీనరసింహారావుపంతులుగారి యొక్కయు శ్రీ వేంకట పార్వతీశ్వర కవుల యొక్కయు ప్రబంధబంధురభావరత్నదీపికలే! వీనింగూర్చి సమాలోచనము చేయు సహృదయ గ్రహణసౌలభ్యమునకై క్రమంబుగఁ బ్రథమద్వితీయవిశేషణంబుల నుపయోగించుకొందముగాక.

ఈ రెండురత్నములకును జన్మస్థానము రత్నాకరమే! ఇందొకటి కౌస్తుభమణిజాతిలోఁ జేరినది; రెండవది చింతామణిజాతిలోనిది. ఇవి రెండును ప్రకృతిశాణయంత్రముపైఁ గాలక్రమమునఁ గళలు దేఱినవే. ఒకదానికళలు లలితమధురములు; రెండవదానివి మధురలలితములు. వీనివన్నెచిన్నెలలో నించుక వ్యత్యాసమగపడుచున్నను దీనికళలు దానియందును, దానికాంతులు దీనియందును దోఁచుచునే యున్నవి. ఒకదానిలోనివి మెఱుపువెన్నెలలు; రెండవదానిలోనివి వెన్నెలమెఱుపులు. పదవైశద్యమునందు మాత్రము నించుకభేద మగపడుచున్నది కాని అర్థగౌరవమునందు రెండును సమానములే. ఇక్కవిరత్నముల కవితాతేజమునందలి భావాంతరమిదియే!

వీరి కవితాధారలు గంగాగౌతమీప్రవాహములవలె సుశీతలములై, సరసములై, పావనములై, అమృతజీవనములై ప్రవహించుచున్నవి. సమున్నతగిరి శిఖరవినిర్గతంబులగు వీనికి నామరూపభేదములు కలిగినవి కాని ఇవి రెండు నొకప్వ దేశౌన్నత్యముతో హరజటాజూటము నలంకరించినవే. ఇందొకటి క్షత్త్రతేజోవిశిష్టమైనది; మఱియొకటి బ్రహ్మతేజోమయమైనది. ఒకటి సుగభీరమైనది; ఇంకొకటి సువిశాలమైనది. ఒకటి ద్రుతగతి గలది; మఱియొకటి సమగతి గలది. పూర్వాభిముఖములై

పోవుచున్న ఈ రెంటికిని గమ్యస్థాన మొక్కటియే.

ఈ యుభయకవితామూర్తులును గూడ మనోమోహనకరము లైనవి. వీనికాదిమూర్తియు ఆదర్శమూర్తియుఁ బ్రకృతియే. ఇందొకటి విశేషించి సృష్టికిఁ బ్రతిసృష్టి చేయుచుండును; మఱియొకటి సృష్టిలో లీనమై గానము చేయుచుండును. ఒకదానిది మయూరగమనము; మఱియొక దానిది మరాళగమనము. ఒకటి పరిహాసప్రియమైనది; వేఱొకటి విలాసప్రియమైనది. విశేషించి యొకటి శ్లేషాలంకారిణి; ఇంకొకటి రూపకాలంకారిణి. ఒకటి శుభ్రవసనశోభిత; ఇంకొకటి విచిత్రవస్త్రవిలసిత. ఇందొకమూర్తి తఱచుగ భావాంతరాళమునఁ బ్రచారము సేయుచుఁ బ్రకృతిమూర్తులఁ బలుకరించుచుండును; వేఱొకటి ప్రకృత్యంతరాళమునఁ బ్రచారము సేయుచు భావమూర్తులతో భాషించుచుండును. ఇక్కవితామూర్తులు రెండును ప్రకృతికంఠముతోఁ గంఠమును గలిపి షడ్జపంచమస్వరములతో అసమగతుల నమృతరసమును జిలుకుచు గానము సేయుచుండును. అందొకకంఠము నుండి సరస్వతీవీణానాదమును, రెండవదాని నుండి మురళీగానమును వినవచ్చుచుండును. ఆగానములయందు స్వరమాధుర్యమును స్వభావసౌందర్యమును సమానగుణములు; విషయప్రాచుర్యమును భావతన్మయతయు విశేషగుణములు. రసాకర్షణమునం దొకటి రామచిలుక; ఇంకొకటి మెలదేటికాడమ.

వీనిలో నొకటి సకలసౌరభవిలసితంబగు కనకలత; మఱియొకటి సకలర్తువిలసితంబగు నవమల్లిక. ఒకటి ఫలరసము; ఇంకొకటి పుష్పరసము. ఒకదాని మాధుర్యమునందు కారమున్నది; ఇంకొకదానియందు వికారమున్నది. ఒకటి నోరూరించును; మఱియొకటి తల త్రిప్పించును.

ఇక్కవితాకాంత లిరువురును పదార్థవైభవములయందు సమానలే! ఇరువురును పరమార్థభావానుభవమునకై పాటుపడువారే! ఇందొకరికి అర్థసమర్థనసమయంబులయందు అప్పుడప్పుడు పదములు తడబడి గమనవైషమ్యమును గల్పించుచుండును; ఇట్లే మఱియొకరికిని భావతన్మయత్వమునందు పదాభావము తోఁచి అర్థావకుంఠనముం గూర్చుచుండును. ఇందొకరు చిత్రించు పూర్వప్రకృతులలోఁ దఱచుగఁ బరిసరప్రకృతులే ప్రతిఫలించుచుండును; ఇట్లే మఱియొకరు తిలకించు బాహ్యప్రకృతులయందు భావనాప్రకృతులే ప్రతిభాసించుచుండును. ఉద్రేకవశంబున నొకదానియందు ఫలంబునం దతిరేకపరిపాకంబునుం బోలి రసంబునకు వైయర్థ్యంబును, మఱియొకదానియందు ఆకాశంబున నావర్తపరిభ్రమణంబునుం బోలి భావంబున కననుభూతియుఁ బ్రాపించుచుండును. రసోత్కర్షంబునకై యేకభావార్థద్యోతకంబులగు పదపరికరంబులను విన్యాసంబు గావించుట యొకరికిని, రసానుభవంబునకై తదేకపదంబులనే పునరుక్తంబు గావించుట యింకొకరికిని స్వభావము. ఒకరు దేవుని మానవునిగాఁ జేసి చూపుటకును, మఱియొ

కరు మానవుని దేవునిగాఁ జేసి ప్రదర్శించుటకును బ్రయత్నించుచుందురు. పద్ధతులలోని భేదమే కాని ఈ యిరువురి భావములకును బరమార్థ మొక్కటియే.

ఇట్లుభయపార్శ్వంబుల నెలకొని వెలుంగుచున్న ఈ రత్నదీపికల్ల విమలతేజోమండలమునందు సరసపదపల్లవయు, సకలార్థసంపన్నయు, సువర్ణరత్నాలంకారిణియు, సుప్రసన్నవదనకమలయు నగు భారతీదేవి సాక్షాత్కరించి ఆంధ్రలోకమును దన కృపాకటాక్షావలోకనంబులచే ననుగ్రహించుచున్నది. ఆ దేవీసన్నిధానమున నీరత్నదీపికల కవితారూపదివ్యతేజములు శృంగారరసతరంగిత భక్తిమూర్తులతో నెట్లు ప్రకాశించుచున్నవో చూడుఁడు!—

సీ. ముద్దుల మొగముపై ముసఁగెడు ముంగురుల్
 కుదురుగాఁ బైకిఁ ద్రోయుదునో కృష్ణ!
వక్షస్థలిస్థులవకుళమాలిక చిక్కు-
 నొందెను సరిగఁ జేయుదునో కృష్ణ!
చెక్కుటద్దములపైఁ జెదరెను చెమ్మటల్
 మృదువుగాఁ బైటఁ నొత్తుదునో కృష్ణ!
బడలికచే నీదు పాదముల్ నొచ్చెనో
 పదిలుగాఁ జేత నొత్తుదునో కృష్ణ!
అలసియుంటివి కాఁబోలు నస్మదీయ
బాహావల్లికాందోలికా భాగమందుఁ
బ్రీతి నిన్నుంచి గోపికాగీతికలను
మదియలరఁ బాడి కునుక నూపుదునో కృష్ణ!

"రాధాకృష్ణ"

మంజరి

అలసి వచ్చితివేమొ యని జాలినొంది
చలువ పన్నీటిచేఁ జరణముల్ గడిగి
అలరుదువ్వలువచే నడుగుల నొత్తి
అరవిరిగద్దెపై నాసీనుఁ జేసి
ఫలరసంబులతోడఁ బానీయ మొసఁగి
చక్కనినెమ్మినఁ జందనం బలఁది
తనివారఁ గర్పూరతాంబూల మిచ్చి
శ్రమ వాయఁజేయఁగా సరసను జేరి
విరజాజిసురటీల విసరుచునుండ
నామేను మఱపించి నాకన్నుఁ గప్పి
యింద్రజాలముఁ జేసి యేఁగుట నీకు
న్యాయమై తోఁచెనే నా జీవితేశ!

"ఏకాంత సేవ."

భూదేవి

రాయప్రోలు సుబ్బారావు గారు

వ్యాసకర్త

వెండిలాంతరు వెలిఁగించి వెడలె రజని
యెడ తెఱుంగక నిదురించుచున్న ప్రాణి
కోటి సరసి కాపాడ, దిఙ్ముఖరజంత్ర
ములను కదలవాయెను సొమ్మ సిలినపగిది.

చలి ముదుర లేదు గాని, వానలను దడిసి
చెమ్మ గిల్లెను నాలుగు చెఱఁగు లవని
మీఁదఁ గార్తికపౌర్ణిమ్న ప్రామిన కతాన
రేలు శీతము లనిపించెఁ గాల మనక.

ఆస లేకుండ నెండెఁ బునాసపంట
పండనే లేదు వరిచేలు పరక యయిన
ముదురు సేద్యము గడ్డితో ముగిసె; వెనుకఁ
జిక్కి పడ్డవి వానలు చక్కఁగాను.

చెరువు నిండినఁ, దీయేఁడు కఱవు రాదు
మిరపతోఁటల కిందాక పురుగు పట్ట
దటికినవి పైరులన్నియు, నచ్చటచట
సుంకుపోయుచున్నది మొక్కజొన్న యిపుడె.

పడ్డది విశాఖకార్తెలో వరిగవిత్తు
రాలెనేని క్రొంబాళ్లు త్రవ్వవలయు
పూఁతపట్టిన కొతిమెర పొలముచాలు
కార్తెకడల మంచు చానక కాసెనేని.

ఎదిగినది పిల్ల పెండ్లికి; నెట్టులైన
నడ్లకొట్టు నీ యేడు నేయింపవలయు;

వానలకు కాలిపోయిన పడమటింటి
గోడ కండనేయకయున్నఁ గూలు కొంప.
శిస్తుకోసము నిరుడు వ్రాసితిని నోటు
పెరిగె నది పాముపగవలె; పెయ్యదూడ

నమ్మితే ర్పదమన్నఁ బ్రాణమ్ము రాదు
మేపుకొన్నారు పిల్లలు తీపితోడ.

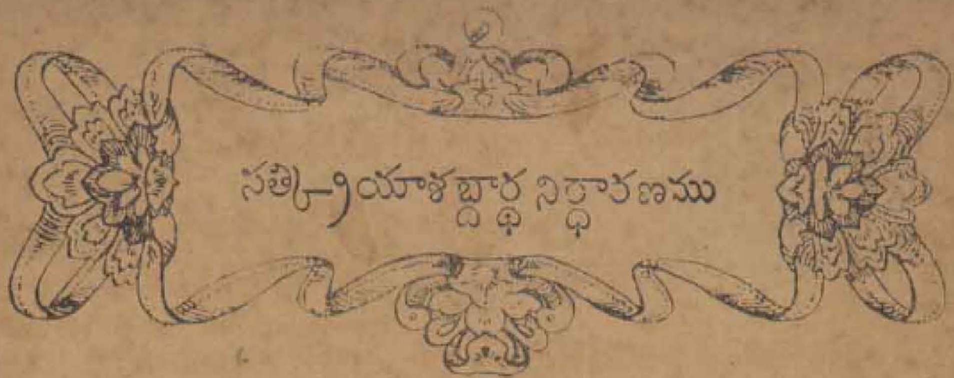
నెల్లవన్నెలో, చనుకట్టు పిఱుఁదుసాగసు
కుదిరి, కొమ్ము వాటముగల గోవు లరుదు;
ఎందు కొక మగదూడ జనింపరాదు
గోవు మాణిక్య మన్నారు కులమువారు.

అనుచుఁ దలపోయుచుండె రామన్న; చుక్క
పొడిచి బారెఁడెక్కె నిరుగుపొరుగు టింట్లఁ
జల్లఁజిలుకు చప్పుడులు, కావళ్లమ్రోఁత
లును గలిసి చెట్లమీఁది పుల్గులను లేపె.

పసులమేఁతల సవరింపు, పాడిగొడ్ల
కుడితికోసము విడుచుసందడి, యరకలు
గట్టురభసమును చెలంగె, కాడిక్రింద
రాక మార్మసలెడి కోడె అంకె లడర.

పేరు భూదేవి, రామన్నఁ బెండ్లియాడె
నిరువదేండ్లు నిండకముందె; నిల్లు దిద్దె
నేర్పుతో వెల్తి బయట రానీక; కడుపు
పండె నెంటనెంటనె దోసపాదు భాతి.

[సశేషము]

గో. శ్రీ సూర్యనారాయణశాస్త్రిగారు

భాగ్యము గాదె పండితవ
  ర్గానుతసత్కవితావధూటి సౌ
భాగ్యముకల్మిచే సకల
  భారతభూయువరాజసత్క్రియా
యోగ్యతఁ బొందినాఁడవు మ
  ఒక్కని సత్క్రియలందు నీకు వై
రాగ్యము గల్గుఁ గాదె త్రిపు
  రానకులీన ప్రసాదరాట్కవీ!

ఒకప్పుడు నావ్రాసిన యీపద్యమును బండితమిత్రుల సన్నిధిని నేను జదువ నందు సత్కారార్థమునఁ బ్రయోగింపఁ బడిన 'సత్క్రియా' శబ్దమునకు సత్కర్మ మనియే యర్థము గాని సత్కార మను నర్థము లేద నియు, నిట్లు ప్రయోగించుట తప్పనియు నొకరు వచించిరి. మఱియొకరు సంస్కృత మున నుండిన నుండునేమో కాని తెనుఁగున మృగ్య మని పలికిరి. ఇంకొకరు ఇదియు నదియు ననక యూరకుండిరి.

'సత్క్రియా'శబ్దము సత్కర్మార్థకమే కాక సత్కారార్థకం బనియు నే నప్పుడే మనవిచేసితిని గాని గళితవయస్కుఁడ నగు టచే వెంటనే ప్రయోగములను జూపి నమ్మింప లేకపోతిని. భాషయందు మిగులఁ బరిశ్రమ చేసిన విద్వాంసుల కీయర్థము సందేహాస్పద ముగాఁ దోఁచినప్పు డుపేక్షించుట తగవు గాదని తలంచి మరుసటిదినమునఁ జేతి కందిన కతిపయ సంస్కృతాంధ్రగ్రంథములను దీసి చూచితిని. ప్రతిగ్రంథమును నాచెప్పిన యర్థ మును బోషించినది. కావునఁ దత్సంశయవిచ్ఛే దమునకై నాకంటఁబడిన నాల్గుప్రయోగముల నిటఁ జూపుచున్నాను.

సత్క్రియా - స్త్రీ - సత్ + కృ - శ-
సత్కారే, సమ్మానే, పూజనేచ.

(వాచస్పత్యము 4 వ సం., పేజి 5205)

సత్కార- పుం- సత్ + కృ - ఘఞ్ -
ఉపపద- స. సమ్మాననేపూజనేచ.

(వాచస్పత్యము 4వ వాల్యుము: పేజి 5205)

Sat-kriya-F. A good action, virtuous action, doing good, charity, virtue; respectful treatment, salutation; welcome; courtesy, worship, homage, hospitality.

(Sanskrit - English Dictionary by Monie William, M. A., Page 1025.)

సత్క్రియ = సం-వి-ఆ-స్త్రీ-సత్కారము.
(శబ్దరత్నాకరము, పేజి 1074)

సత్కార=సం-వి-అ-పుం-సమ్మానము.
(శబ్దరత్నాకరము, పేజి 1074)

సంస్కృతాంధ్రప్రమాణనిఘంటువుల సాక్ష్య మపరిగ్రహణీయమైన—

శ్లో. "విధిప్రయుక్తాం పరిగృహ్య సత్క్రియాం
పరిశ్రమం నామ వినీయ చ క్షణమ్;
ఉమాం స పశ్యన్ ఋజునైవ చక్షుషా
ప్రచక్రమే వక్తు మనుజ్ఝితక్రమః."
మహాకవి-కాళిదాసు

వ్యాఖ్యా - "సత్క్రియాం = పూజాం, పరిగృహ్య= స్వీకృత్య"—
మల్లినాథసూరి.

శ్లో. "నిరత్యయం సామ న దానవర్జితమ్
న భూరిదానం విరహయ్య సత్క్రియామ్;
ప్రవర్తతే యస్య విశేషశాలినీ
గుణానురోధేన వినా న సత్క్రియా."
మహాకవి-భారవి.

వ్యాఖ్యా-"సది త్యాదరార్థేఽవ్యయమ్; ఆదరానాదరయో స్సదసతీతి నిపాతసంజ్ఞాస్మరణాత్ ; తస్య క్రియాం= సత్క్రియామ్."
మల్లినాథసూరి.

ఉ. భూసురకోటికిన్ వినయ
పూర్వముగా ధనధాన్యగోమణి
హేమసలిలాన్నముఖ్యములు
నమ్మతి నీగి సుయజ్ఞ ; మానసో
ద్భాసితసత్క్రియ న్నడపు
ధన్యుఁడు యజ్ఞములున్ దానంబులున్
చేసిన పుణ్యముల్ వడయుఁ
జేయుము దానము లోపి నిత్యమున్.
తిక్కనసోమయాజి.

చ. దివమునసుండి దేవతలు
దివ్యము లైన నిజాంశజన్మముల్
భువిఁ గలిగించి భూరియగు
భూధరముం దొలఁగింప భారతా
హవకరు లైరి గావునఁ ద
దర్చనరూపము గాఁగ భారత
శ్రవణవిధాయి చేయునది
సత్క్రియతో బహుదానధర్మముల్.
ఎఱ్ఱాప్రగడ.

సీ. "ప్రణతమౌళి మణిప్రభానికాయంబుతో
....
....
యాతిథేయుల కభినవాయాతుఁడైన
యతిథి తమయింటి కేతెంచునపుడు సేయు
సత్క్రియాచారవిధికలాసరణి యంత్రు
ధర్మశాస్త్రోపనిషదర్థధర్మవిదులు."
మహాకవి శ్రీనాథుఁడు.

వ్యాఖ్యా—"సత్క్రియా...సరణిః సత్క్రియా=సత్కారముయొక్క......"
మహామహోపాధ్యాయ-వేదము వేంకటరాయశాస్త్రి.

సీ. "దైవంబుగా నన్ను భావించి నిజతల్ప
మునమంచి సత్క్రియల్ పూని సలిపి."
బమ్మెరపోతరాజు.

క. ఆతపమునందె నిలిచి మ
హాతపములొనర్చి బడలి యరుదెంచిన మా
కీతరుణి కల్పలతవలె
శీతలసత్క్రియల నింపు సేయక యున్నే.
కంకంటి పాపరాజు.

ఇట్లు కాళిదాసాదిమహాకవులే కాక నేఁటివరకుఁ గల సంస్కృతాంధ్రకవు లెల్లరును సత్క్రియాశబ్దమునకు సత్కారార్థ్యర్థముల ననుగ్రహించియే యున్నవారు. ఒక సంస్కృతాంధ్రములయందే కాక హిందీ బంగాళీ ప్రముఖసంస్కృతజన్యభాషలయందును దీని కిదియే యర్థము. ఇంక సత్కృతి శబ్దంబును సత్కారార్థ్యర్థకంబే యనుటకు క్రిందిప్రయోగములు చూడనగును:

క. "అతఁ డనుపఁగఁ గనకమయో
న్నతపర్యంకంబునందు నారాయణుఁ డూ
ర్జితమహిమ నుండి యర్థ్య [లన్.
ర్చితుఁ డయ్యెఁ దగంగ సతినిచే సత్కృతు
తిక్కన సోమయాజి.

[ఇంకను భాగ-9 వ. స్కం-654 పద్యము, 10 స్కం-573 పద్యము, భాస్క. రా. అర-1 ఆ-109 పద్యము, కిష్కి-469 పద్యము.]

ఇట్టి ప్రయోగములు శతాధికముగా నున్నవి. స్థలాక్రమణభీతిచేఁ బద్యసంఖ్యలను మాత్రమే తెలియఁజేసితిని.

శ్లో. సంస్కృతాంధ్రమయీ వాణీ
సత్క్రియార్థప్రదాయినీ;
ఉద్గ్రంథవాసినీ జీయా
త్సర్వదక్షప్రమోదినీ.

వ్యాసకర్త

స్వర్గ మేటికి నేకాంతదుర్గమీశ!*

శ్రీ పురాణ వేంకటసూర్యప్రసాదరావుగారు

కులవధూటియు, రమ్యగుణధుర్య యగు భార్య, త్యాగభోగార్థమై యలరు ధనము
వదనంబున మనోజ్ఞవాణీవిలాసంబు, సత్కవిస్తుత్యమౌ సరసకవిత
పావనంబైన యన్వయమందుఁ బుట్టువు, సజ్జనంబులతోడి సంగమంబు
అస్ఖలితంబైన యంగపాటవమును, శ్రీవల్లభునియందుఁ జిత్తవృత్తి
కలిగి యఖిలలోకఘనసౌఖ్య విలసనంబు, లనుభవించుచు నుండు పుణ్యాత్ములకును
అనశనపదంబు నతిదూరమైన యట్టి, స్వర్గ మేటికి? నేకాంతదుర్గ మీశ!.

* సంస్కృతచాటుశ్లోకమునకుఁ దెనుఁగు,

విష్ణువాయు పురాణములు

[బ్రహ్మాండపురాణాంతర్భాగములు]

కీ. శే. కొమఱ్ఱాజు వేంకట లక్ష్మణరావుగారు, యం. ఏ.

(వెనుకటిసంచిక తరువాయి)

ఇంక వాయుపురాణమును గుఱించి యాలోచింతము. "ఇప్పుడున్న యతిపురాతన ములైనట్టియు, నత్యంత విశ్వాసపాత్రము లైనట్టియు నాదిపురాణ ప్రతులలో దీని నొకటిగ భావింపవచ్చు"నని విల్సనుదొరగారీ పురాణమును గుఱించి చెప్పుచున్నారు. "పవమానప్రోక్తపురాణ" మని బాణకవి దీనిని దన

వ్యాసకర్త

హర్షచరిత్రమునం బేర్కొనియున్నాఁడు.[1] ఇంతటి పురాతనపురాణముకూడ నాదిబ్రహ్మాండపురాణములోనియొకవిభాగముగనే కాన్పించుచున్నది. తంజావూరు సౌధపుస్తకభాండాగారము (Tanjore Palace Library) నందలి వ్రాతప్రతులను గుఱించి తయారుచేసిన సుప్రసిద్ధమైన తన గ్రంథముల పట్టికలో డాక్టరు బర్నెల్‌గారు బ్రహ్మాండపురాణమును గుఱించి యీవిధముగ వ్రాసియున్నారు:

"సాధారణముగ వాయుపురాణ మనంబడునది దాని (బ్రహ్మాండము) లోని యొక విభాగమని కొన్నికొన్ని వ్రాతప్రతుల వలన (వ్రాతప్రతులసంఖ్య ౧౬, ౧౭ మొదలగునవి) తెలియవచ్చుచున్నది" [పుట ౧౯౦]. తాను చూచిన బ్రహ్మాండ పురాణమును గుఱించి విల్సనుగారుకూడ నిట్టికథనే చెప్పుచున్నారు:

"సంపూర్ణబ్రహ్మాండపురాణ మనంబడు ప్రతు లెక్కొడ్కెప్పుడు అరుదుగనైన దొరకుచునే యుండును. అట్టి ప్రతియొకటి నాకు రెండుభాగములుగ దొరకినది. మొదటిభాగమున ౧౨౪ అధ్యాయములు కలవు; రెండవ భాగమున ౭౮ అధ్యాయములు కలవు. ఆ రెండుభాగములలోఁగలిసి యీపురాణమునకుఁ జెప్పఁబడిన గ్రంథసంఖ్య కలదు.[2] పెద్దది యగు మొదటిభాగము వాయుపురాణమే యని తేలి

1. నమస్కైర్యమస్కైరాషిపన్నపాంసి శ్రోత్రాణాం గీత్యా పవమానప్రోక్తం పురాణం పపాఠ—హర్షచరితము, నిర్ణయసాగరప్రతి, పుటలు ౪౫, ౪౬. 'యంత్రితమహాభారతే శకునివధః పురాణే వాయుప్రలపితం—' కాదంబరి, పిటర్సనుగారిప్రతి, పుట ౪౦.

2. ౧౨,౦౦౦.

నది, అందు "ఇతి వాయుపురాణే" అనుటకు మాఱుగ "ఇతి బ్రహ్మాండపురాణే" అనికలదు. ఈవిధమైన మార్పు ఉద్దేశపూర్వకముగఁ జేయఁబడినట్లు కన్పట్టదు. ప్రళయమును వర్ణించు వాయుపురాణము నందలి మొదటిభాగము యొక్క కడపటికాండమునకు బ్రహ్మాండ మని నామకరణము చేయఁబడెను. ఇది వాయుపురాణమని నిశ్చయించుట కాధారభూతము లైన విషయసూచికయు, వాయువు కథకత్వమును మర్యాదగఁ గాపాడఁబడినవి. ఈ బ్రహ్మాండపురాణముయొక్క రెండవభాగమునకు వాయుపురాణమునకు నెట్టి సంబంధమను లేదు. దక్షిణదేశమున నది ప్రాయికముగ సంహితయనియో కాండయనియో వాడుకలో నుండి యుండును" [చూడుఁడు: విల్సనుగారి విష్ణుపురాణోపోద్ఘాతము].

బిబ్లియోథికా ఇండికా గ్రంథమాల, ఆనందాశ్రమ గ్రంథమాల, వేంకటేశ్వర ముద్రాలయ గ్రంథమాల — ఈ మూఁటిలోఁ బ్రకటింపఁబడిన వాయుపురాణప్రతులు మూఁడింటిని నేను సంపాదింపఁ గలిగితిని. ఈమూఁడు ప్రతుల విషయసూచికలను వేంకటేశ్వర ముద్రాలయమువారు ముద్రించిన బ్రహ్మాండపురాణప్రతి[3] విషయసూచికతో పోల్చి చూడఁగా వాయుపురాణములోని ముప్పాతికభాగము ముక్కకుముక్క బ్రహ్మాండపురాణముతో సరిపోవుచున్నది. ప్రక్రియ, అనుషంగము, ఉపోద్ఘాతము, ఉపసంహారము అని బ్రహ్మాండపురాణము నాలుగు పాదములు గలదని నారదపురాణము చెప్పుచున్నది. ఈనాలుగుపాదములు నొకదానితరువాత నొకటి వాయుపురాణమున సంపూర్ణముగ వర్ణింపఁబడినవి. వాయుపురాణములోని కడపటి భాగమునను, బ్రహ్మాండపురాణమునను గూడఁ గానవచ్చు సామాన్యవిషయ మేమియు లేదు. బ్రహ్మాండపురాణకథకుఁడు వాయువు కావున నిప్పటి వాయుపురాణములోఁ జాలభాగము బ్రహ్మాండపురాణములోనిదని కాని, లేక యీ రెండుపురాణములు నొకేపురాణము లోని యంతర్భాగము లని కాని యూహించుట సహేతుకము కాకపోదు.

కీర్తిశేషులైన డాక్టరు రాజేంద్రలాల్ మిత్రగారిచేఁ బరిష్కృతమై బెంగాలు 'ఏషియాటిక్ సొసైటీ' వారిచేఁ బ్రకటింపఁబడిన బిబ్లియోథికా ఇండికాప్రతి వాయుపురాణమునుగుఱించి బంగాళీవిశ్వకోశ[4] మిట్లు చెప్పుచున్నది:

"దీనిని బట్టి ఈ 'సొసైటీ'వారు ప్రకటించిన వాయుపురాణము అసలు వాయుపురాణము కాదని తెలియవచ్చుచున్నది. గయామాహాత్మ్యముకూడఁ గలిసిన బ్రహ్మాండ

౩. నేను వేంకటేశ్వరముద్రాలయమువారి ప్రతులు సరిగా పరిష్కృతములై నవని తలంపను. కాని యవి వాడుకలోనున్నవి. ఏయేప్రాఁతప్రతిలోనుండి యేయేపాఠము గైకొనఁబడినదో సరిగా నుదాహరింపకుండగనే వాయుపురాణములలోని పరస్పరవైరుధ్యమును తొలఁగించి వాటి సమన్వయింపఁ బ్రయత్నించినట్లు కన్పట్టును. అందువలన నేయితరప్రతియు నాకు దొరకవప్పుడు వారిప్రతులనే యుపయోగించితిని.

౪. సం. ౧౧. పురాణమునుగుఱించిన వ్యాసమును జూడుఁడు.

పురాణములోని యొకభాగము మాత్రమే యిది; ఈవిధముగ నిది చిత్రమైన యొకసంకర గ్రంథము. ఇది వాయుపురాణమో, బ్రహ్మాండపురాణమో చెప్పుటకు సాధ్యముకాదు."

బ్రహ్మాండపురాణమును బొరపాటున వాయుపురాణ మని చెప్పినందుకు బంగాళీ విశ్వకోశకారుఁడు డాక్టరుగారిని ఖండించుచు న్నాఁడు; కాని పైనిచూపిన దృష్టాంతములవల్ల నీవిధమైన పరివర్తనమునకు డాక్టరుగారు బాధ్యులు కారన్నవిషయము స్పష్టమే. ఎవ రో గ్రంథకర్త —లేక పరిష్కర్తయైనఁ గావ చ్చును—చాలకాలముక్రితమే యొకపురాణము నింకొకపురాణముగనో, లేక బ్రహ్మాండపురా ణమునందలి వాయుసంహితను వాయుమహా పురాణముగనో మార్చియుండవచ్చును; డాక్ట రుగారు సంపాదకధర్మమును బాటించి లేనివి చేర్పకయు, ఉన్నవి తీసివేయకయు సూటిగాఁ దమ వ్రాతప్రతుల ననుసరించిరి.

నారదపురాణ మేమి చెప్పుచున్నది?

ఆయాపురాణములలోని గ్రంథవిషయ మును గుఱించి విపులముగ నారదపురాణము లోఁ జేయఁబడినవర్ణన మంత చాల ప్రాచీన మైనది కాకపోయినప్పటికిఁ దక్కిన పదునేడు పురాణములు నాదిబ్రహ్మాండపురాణమునుండి పెరిగిన కూర్పులే యను నైతిహ్యమున కంద సూచనలు కలవు. ఇప్పటి బ్రహ్మాండపురాణ (వెంకటేశ్వరప్రతి) విషయసూచికి సరిపోవు బ్రహ్మాండపురాణవిషయసూచి నిచ్చినతరు వాత నారదపురాణకారుఁడు బుద్ధిపూర్వక ముగ నిట్లు రహస్య మొకటి బయలుపఱచు చున్నాఁడు:

"నాలుగు పాదములతోను బ్రహ్మాండ పురాణమును వర్ణించియున్నాను. ఇది పదు నెనిమి ద వ ది; అ ను ప మా న మై న ది; సారాతిసారమైనది. బ్రహ్మాండ పురాణము నాలుగులక్షల శ్లోకము లని పురాణకాలము నుండి వాడుక. పారాశర్యమహాముని దీనినే యందఱికిఁ బదునెనిమిది విధములుగాఁ జెప్పి యున్నాఁడు. ఆమహాముని వలనఁ బురాణ ములను విని మననము చేసికొని ధర్మశీలు రును, దీనానుగ్రహకరులు నైన మునులతఁ దెలియఁజెప్పి వానిని లోకమున వ్యాపింపఁ జేసెను. వారు వేదముతోపాటు పురాణమును మొదట వసిష్ఠునికిఁ జెప్పిరి. అతఁడు దానిని శక్తిసుతునికి (పరాశరుఁడు) నతఁడు జాతుకర్ణ్య నికిఁ జెప్పెను. ప్రభంజనముఖతః వ్యాసుఁడు దానిని సంపాదించెను. తరువాత నాయనచేత పురాణ మీవిధముగఁ బ్రమాణీకరించి లోక మునఁ బ్రవర్తింపఁ జేయఁబడినది."

౯. చతుష్పాదం పురాణం తే బ్రహ్మాండం సముదాహృతమ్, అష్టాదశ మహాపుణ్యం సారాత్సార తరం ద్విజ. బ్రహ్మాండంచ చతుర్లక్షం పురాణత్వేన పఠ్యతే, తదేవవ్యాస్య గదితం మత్రాష్టాదశధా పృథక్. పారాశ ర్యేణ మునినా సర్వేషా మపి మానద, వస్తుదృష్ట్వాథ తేనైవ మునీనాం భావితాత్మనామ్. మత్తఃశ్రుత్వాపురాణాని లోకేభ్యః ప్రచకాశిరే, మునయో ధర్మశీలా స్తే దీనానుగ్రహకారిణః. యథా చేదం పురాణంతు వసిష్ఠాయ పురోదితమ్, తేన శక్తిసుతా యోక్తం జాతుకర్ణాయ తేనచ. వ్యాసలబ్ధం తత శ్చైతత్, ప్రభంజనముఖోద్గతమ్, ప్రమా ణీకృత్య లోకేస్మిన్ ప్రావర్తయ దనుత్తమమ్. [నారదపురాణము. వెంకటేశ్వరప్రతి, పూర్వఖండము. అధ్యాయము ౧౦౯, శ్లోకములు ౨౫-౩౨].

బ్రహ్మాండమే యున్న యితరపురాణములకు మూలాధార మని యొకపురాణగాథ యున్న శ్లోకములు స్పష్టముగ సూచించుచున్నవి. యవద్వీపముదగ్గఱ నున్న బలిద్వీపమునందలి 'కవి'భాషలోని కీ బ్రహ్మాండపురాణ మనువదింపఁబడుటయే చాలవఱకు దానిపౌరాణిక్యమును బలపఱుచుచున్నది. అట్టియనువాద మొకటియున్నట్లు మనకు మొట్టమొదటఁ దెలియవచ్చినది డాక్టరుఆర్. ఫ్రెడ్రిక్కుగారిమూలమున. ఇందును గుఱించి వారి తరువాత వ్రాసినవారు వారు చెప్పినదానికంటె నంత క్రొత్త విషయము లేవియుఁ దెలిపి యుండలేదు. ఫ్రెడ్రిక్కుగా రన్నప్రకారము హిందువులు క్రీస్తుశకము ౧౬-వ శతాబ్దికిఁ బూర్వమే బలిద్వీపమునకు వలసపోయిరి; వెళ్లినప్పుడు వారు తమతోఁ గూడఁ దమ మతగ్రంథములను దీసికొనిపోయిరి; అటుతరువాత నాదేశభాషయైన 'కవి'భాషలోని కవి యనువదింపఁబడెను. ఆభాషలో (సంస్కృతమూలములతో సహా)ఋగ్యజుస్సామాథర్వవేదములు, రామాయణమహాభారతములు కూడఁ గలవు. కాని పురాణములలో నాబలిద్వీపనివాసు లొక్క బ్రహ్మాండపురాణమునే కాని యితర పురాణముల పేర్లనైన నెఱుఁగరు.

"బలిద్వీపమున బ్రహ్మాండపురాణము మాత్రమే యేల వాడుకలో నుండవలెనో, తక్కిన పదునేడుపురాణముల పేర్లు చెప్పినను గూడ వాటి పేరుమాత్రము నెఱుఁగనంత సంపూర్తిగఁ బండితులకు వాని జ్ఞాపకము కూడ నిసుమంతయైన లేకుండ నెట్లు పోయెనో యిందుకుఁ గారణ మీవిధమున సులభముగఁ జెప్పవచ్చును. బలిద్వీపమున నొకతెగ శైవమతస్థులు కలరు. వారు బ్రహ్మాండమునే తమపురాణముగ సంగీకరించియున్నారు."

[పుటలు ౭౯-౮౦]

డాక్టరు ఫ్రెడ్రిక్కుగారీపైవిధముగఁ జెప్పుచున్నారు. దాని ననుసరించి హిందువులు బలిద్వీపమునకు మొదట వలసపోయినప్పుడొక్క-పురాణమే యుండెననికాని లేక యేవో కొన్ని యితరపురాణము లాదిపురాణమునుండి చీలిపోవుట యప్పటికే యారంభమైనప్పటికిఁ దరువాత వానికి మతవిషయికముగఁ గలిగిన ప్రాముఖ్యమప్పటికి రాలేదనికాని మనమున్యాయముగ నూహింపవచ్చును. బలిద్వీపవాసుల కీపురాణముతప్ప నేయితరపురాణము తెలియకపోవుట కీకారణముతప్ప మఱి యేయితరకారణమును జెప్పఁజాలము. అయితే బలిద్వీపబ్రాహ్మణులు శైవులనియు, శివోత్కర్ష చెప్పునదగుటచేత వా రితర పురాణముల కంటె బ్రహ్మాండపురాణమునే కాపాడిరనియు డాక్టరు ఫ్రెడ్రిక్కుగారు ఒకసిద్ధాంతమును జేసి యాకారణమున నాద్వీపమున నితరపురాణములు లోపించెనని చెప్పఁ బ్రయత్నించు చున్నారు. కాని పురాణములలో నాటికంటె నెక్కువ పురాణములు శైవపరములైననే యునియు[6],

6. ఈ క్రిందఁ జెప్పఁబడినవి శైవపురాణములని స్కాంద మిట్లు చెప్పుచున్నది:
తత్ర శైవాని శైవంచ భవిష్యంచ ద్విజోత్తమాః, మార్కండేయం తథా లైంగం వారాహం స్కాందమేవచ. మాత్స్యమన్యత్తథా కౌర్మం వామనంచ మునీశ్వరాః; బ్రహ్మాండంచ దశేమాని త్రింశల్లక్షాని సంఖ్యయా. గ్రంథానాం మహిమా సర్వైః శివస్యైవ ప్రకాశ్యతే.
[సంభవకాండము 2-3-38]

వానిలోఁ జెక్కులు బ్రహ్మాండ పురాణము కంటెను మతాభినివేశము కలిగించునవి కల వనియుఁ బురాణములనుండియే మన మెఱుఁ గుదుము.

బ్రహ్మాండపురాణ విషయసూచి

డాక్టరు ఫ్రెడ్రిక్కు గారి వ్రాతలవలనఁ దెలియవచ్చిన దానిని బట్టిచూడఁగా 'కవి' భాషలో రచియింపఁబడిన బ్రహ్మాండ పురాణ విషయసూచి చాలకొద్దిగాను, సాధారణము గను నున్నది.

"సర్గము, ప్రతిసర్గము, మన్వంతరములు, సూర్యచంద్ర వంశానుచరితములు, పౌరాణిక గాథలు, కథానకములు మొదలైనవియే బ్రహ్మాండపురాణసూచిలోఁ గలవు. దానిని భగవానుఁడైన వ్యాసుఁడు రచియించెను."

[పుట ౮౦].

ఈపై నీయఁబడిన సూచి యన్ని పురాణ ములలోఁగూడ గానవచ్చుటవలన నది యన్ని టికి మూలాధారమైనది కావచ్చును. 'కవి' బ్రహ్మాండపురాణముయొక్క సరియైనసూచిని గుఱించి మనకుఁ దెలిసిన విషయము చాల తక్కువ కాఁబట్టి యింతకంటె విస్తారము దానిని గుఱించి చెప్పలేము. కాని యీపురా ణమును గుఱించి బంగాళీవిశ్వకోశమందలి లేఖ కుఁడు తనకు సమస్తము తెలిసినట్లుగనే యీ క్రిందిరీతిని నొక్కి చెప్పుచున్నాఁడు:

"క్రీస్తుశకము ౫-వ శతాబ్దిలో బ్రహ్మాండపురాణము యవద్వీపమునకు వెళ్లె నని యిదివఱకే చెప్పియున్నాము, 'కవి' భాషలో దాని యనువాద మొకటి కలదు. భవిష్యద్రాజవంశానుచరితమునఁ దక్క మిగి లిన యన్ని విషయములలోను బలిద్వీప బ్రహ్మాండపురాణ మిప్పటి బ్రహ్మాండపురాణ మునకు సరిపోవుచున్నది. భవిష్యద్రాజేతిహా సము మినహాగా మన మీ యనువాదమున నాది బ్రహ్మాండపురాణముయొక్క ప్రాచీన స్వరూపమును గాంచఁగలము. అష్టాదశమహా పురాణములలోని కెల్ల నిదియే యత్యంత ప్రాచీనమైనదిగ మనము గ్రహింపవలసి యుం డును." [సం. ౧౧, పుట ౬౯౮]

ఇప్పటి బ్రహ్మాండపురాణముతో సరి పోల్చి చూడఁగలుగుటకు 'కవి' భాషానువాద విషయానుక్రమణికావివరములను గుఱించిన సమాచార మీ వ్యాసకర్త యెక్కడ నుండి సంపాదించెనో నాకుఁ దెలియదు. నాకువలెనే యీతనికిఁగూడ డాక్టరు ఫ్రెడ్రిక్కు గారి వ్రాతలే యాధారమైన యెడల వాటి వలన నింత స్పష్టముగ నిన్నివివరములు తెలియ వచ్చునని నే ననుకోను. 'కవి' భాషలోని యీ పురాణము నింతవఱకే పండితుఁడు ననువదిం చుటకుఁ బూనుకొనకపోవుట చాల విచార కరము.

పురాణము లన్నిటికి సామాన్యాధారము

ముఖ్యములయిన రెండు ప్రాచీనపురాణ ములకు మూలమొక్కటే యని కనిపెట్టఁ గలి గితిమి గనుక మిగిలిన పురాణములలో ననేక మీ రెండుపురాణములనుండియే పుట్టుడియుం డునని మనము సులభముగఁ జూపవచ్చును. అష్టాదశపురాణములలోఁ బ్రప్రథమునఁ జెప్పఁ

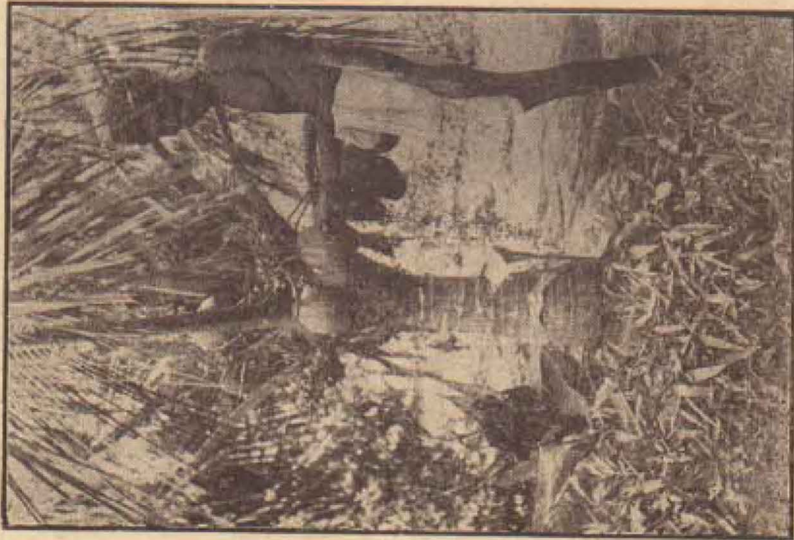
బహు బ్రహ్మపురాణములోని చాలభాగములు మక్కికి మక్కి విష్ణుపురాణములోని భాగములే కాని వేఱు కాదు. దాదాపుగ భాగవత పురాణములోని కథ లన్నియు — (శ్లోకములు మాట కాదు. ఇది పురాణపద్ధతినిగాక కావ్య పద్ధతిని వ్రాయఁబడినదని మన మెఱుఁగుదుము)- విష్ణుపురాణమున వర్ణింపఁబడినవి. గరుడపురాణములోను, మఱికొన్ని యితరపురాణముల లోనుగల శ్రాద్ధకల్పమునకు సంబంధించిన చాల యధ్యాయములను విష్ణుపురాణములోఁగూడ దానికి సరిపోలిన భాగములఁ గాంచ[illegible]ను. ఇంతయేల, వైష్ణవపురాణము లన్నియు రూపములోఁగాని, లేక విషయములోఁగాని ముఖ్యముగా నీవిష్ణుపురాణమునుండియే పుట్టినవని చూపవచ్చును. ఈవిధముగనే యనేకములైన శైవపురాణములకు వాయుపురాణము మూలాధారముగఁ గనఁబడును. శైవ వైష్ణవ పురాణములలో విపరీత మతాభిమానమును బురికొల్పుచు వ్రాయఁబడినభాగములు, భవిష్యద్వృత్తాంతములు, స్థానిక మాహాత్మ్యములు - ఇవి యన్నియు నిటీవలఁ గాలక్రమమునఁ గ్రొత్తగఁ జేరినభాగములే.

ఒకసిద్ధాంతము

ఇవియన్నియుఁ బర్యాలోచించి, క్రీస్తుశకము మూఁడునాలుగుశతాబ్దులవఱకుఁ బురాణమనుపేరుతో నొక గ్రంథముమాత్రమే యుండెననియు, దానికే యస్వదుకొని, యటు తరువాతకాని బ్రహ్మాండమను పేరుండియుండదనియు నేనొకసిద్ధాంతమును బ్రతిపాదించుచున్నాను. దానిలో ౧౨,౦౦౦ ల శ్లోకములకంటె నెక్కువయుండవు. ఆపురాణములోని భాగములు క్రమముగా దానినుండి వేఱుపడి ప్రత్యేకపురాణము లయ్యెను. ఈ విధముగఁ జిటిగిపోవుటవలన మూలపురాణము కాలక్రమమున సన్నగిల్లి నామమాత్రావశిష్టమయ్యెను. మూలపురాణభాగము లన్నిటిలోనికి గొప్పవియు, మొట్టమొదటఁ జీలిపోయినవియు విష్ణు వాయు పురాణములై యుండును. కొంతకాలమువఱకు (అంత్యగద్యము మొదలగువానిలో) నేయేభాగము లేయేమూలగ్రంథములోనివో తెలుపఁబడుచువచ్చెను. కాని మతమునిూఁది యభిమానము క్రమముగా నెక్కువైనకొలఁది గౌరవహానియని కాఁబోలు మూలగ్రంథనామమును జల్లఁగ జారవిడిచి స్వతంత్రములైన ప్రత్యేకపురాణములుగనే వానిని బ్రకటించుచువచ్చిరి.

అధ్యాత్మరామాయణమును, బ్రహ్మాండపురాణములోని వనఁబడున నేకమాహాత్మ్యములునుగాక దక్షిణ హిందూదేశమున ఈ వ్యాసమునఁ బై నుదాహరించిన బ్రహ్మాండపురాణమునకుభిన్నమైన గ్రంథము బ్రహ్మాండపురాణమను పేరుతోనే మఱియొకటిగలదు.[7] ఈపురాణమునకే సి. పి. బ్రౌను దొర గారి ప్రోత్సాహమున నెవరో యొక పండితుఁడు

7. చెన్నపురిలో గవర్నమెంటువారి ప్రాచ్యలిఖిత పుస్తకభాండాగారమున నెం. ౧౩-౫-౧౧ రు గల వ్రాతప్రతిని జూడుఁడు.

౫. పొట్టి కుంకాయచెట్లు

౬. అందముగాపెరిగిన అనాసచెట్లు

౧. ఏపుగా పెరిగిన పసుపుతోట

౨. కల్యాణమహల్-జింజీకోట

తయారుచేసినవిషయవివరణముకూడఁగలదు.[8] ఇది వైష్ణవపురాణముగఁ గనఁబడును. పూర్వోత్తరభాగములని యందు రెండుభాగములు కలవు. ఒక్కొక్కభాగమునఁ బెక్కు ఖండములు కలవు.

[తా. క. ఈవ్యాస మంతయుఁ బూర్తి చేసినపిదప నేను తెలుఁగు లిపిలో ముద్రితమైన రెండు సంస్కృత విష్ణుపురాణప్రతులను జూచుట తటస్థించెను. వీటిలోని యాశ్వాసాంత్యగద్యమునఁగూడ పదునాఱవ శతాబ్దిలోని విష్ణుపురాణాంధ్రానువాదము అంత్యగద్యమున నున్నట్లే కలదు. ఈ రెంటిలో మొదటిప్రతిలో[9] మొదటి యంశము మొదటి యధ్యాయము చివరగద్యమున నిట్లు కలదు:

"ఇత్యాదిమహాపురాణే బ్రహ్మాణ్డే పారాశర్య సంహితాయాం విష్ణుపురాణే పరాశర మైత్రేయసంవాదే ప్రథమాంశే ప్రథమోఽధ్యాయః."

మఱి యేయితరఅధ్యాయముచివరగాని, యంశము చివరగాని యీగద్యముకానరాదు. మొదటియంశము రెండవయధ్యాయమునుండి యంత్యగద్య మిట్లున్నది:

"ఇతివిష్ణుపురాణేప్రథమాంశే ద్వితీయోఽధ్యాయః"

నేను చూచిన రెండవప్రతిలో[10] మొదటి యంశము మొదటియధ్యాయము చివరమాత్రమే యంత్యగద్యమున నిట్లుకలదు.

"ఇతి సర్వపురాణానా మాదిభూతే బ్రహ్మాణ్డాఖ్యే మహాపురాణే ఉద్ధృతాయాం పారాశర్యసంహితాయాం శ్రీ విష్ణుపురాణే ప్రథమోఽధ్యాయః."

పురాణములన్నిటిలో బ్రహ్మాండమే మొట్టమొదటి పురాణమనియు, పరాశరసంహిత యను విష్ణుపురాణము దానిలోనిదే యనియు నీగద్యము వెనుకటిదానికంటెను మఱింత స్పష్టముగఁ దెలుపుచున్నది.

ఈ గద్యము విష్ణుచిత్తుఁడు వ్యాఖ్యానము చేయునాఁటికిఁగూడఁ గలదని యాతఁడుదానికిఁ జేసిన యీ క్రిందియన్వయమువలనఁ దెలియుచున్నది.

"ఇతీతి: సర్వపురాణానా మాదిభూతే బ్రహ్మాణ్డపురాణే ఉద్ధృతాయాం పారాశర్య సంహితాయాం ఇతి ప్రథమోఽధ్యాయః ఇత్యన్వయః."

ఈయంత్యగద్యమును, దాని వ్యాఖ్యానము నితరప్రతులలోనుంచి తీసివేసిరి.

అచ్చయిన యీ రెండు ప్రతులలోని యంత్యగద్యములవలనవిష్ణుపురాణముప్రత్యేక

8. చెన్నపురిలో గవర్నమెంటు ప్రాచ్యలిఖితపుస్తకభాండాగారమున నెం. ర-3-౧3 రు గల వ్రాతప్రతిని జూడుఁడు. ఇందు నితరపురాణముల విషయవివరణముకూడఁ గలదు.

9. శ్రీధర, విష్ణుచిత్త వ్యాఖ్యానములతోఁగూడ నీప్రతిని వావిళ్ల అనంతనారాయణశాస్త్రిగారును, వావిళ్ల రామస్వామిశాస్త్రిగారును ఆదిసరస్వతీనిలయ, వివేకరత్నాకర ముద్రాలయములలో ౧౯౪౫ (కలి ౫౦౪౬)-వ సంవత్సరమున నచ్చువేసియున్నారు. దీనిప్రతి యొకటి అడయారు పుస్తకభాండాగారమునఁ గలదు.

10. రెండువ్యాఖ్యానములతో నీప్రతిని అయ్యన్న జగన్నాథాచార్యులవారు జ్ఞానసూర్యోదయముద్రాలయమున ౧౯౩౨-వ సంవత్సరమున నచ్చువేసియున్నారు.

పురాణము కాదనియు, నది యష్టాదశపురాణేతరపురాణములలో మొదట నొకభాగమగు నదియగు పురా
ణములకు మూలాధారమైనదని ప్రసిద్ధి కెక్కి నుండెననియుఁ బరంపరగవచ్చు నొకప్రాచీనగాథ
నట్టియు బ్రహ్మాండమని పేరు గలిగినట్టియు కలదని నిస్సందేహముగఁ దెలుపుచున్నది.[11]]

రాట్నము - ఖద్దరు

పంగనామముల రామచంద్రరావుగారు

ప్రతిహింసాజనకీకుమారకుఁడు దౌర్భాగ్యంబు వాటించు నీ
స్థితిఁ బోఁద్రోలఁ దపంచె కన్ దెలిపికొ దీనాస్త్రముల్ దాల్చి దు
ర్గతిఁ జేసట నొందుచుం ముఖవివర్ణత్వంబులతో నూరుభా
రతిధాత్రీమణి రాజ్యలక్ష్మి మన యార్యాదేవి కాన్పింపదే !

పరఖండాంతర దేశభాగముల సంపత్కల్పితంబైన యు
ద్ధురవాణిజ్యపుఁ బాలసంద్రమున మైదుంగూర్చి నిత్యాంత్రికాం
తరహాలాహల ముద్భవించి మనపైఁ దాఁకెన్ మహాత్ముండు గాం
ధి సుధారంబుగ ద్రావెనో నిలువరాదే మీరు సోద్యాటుగన్ .

మీకోసమే మహాత్ముఁడు సమీపించి పుణ్యచరిత్రుఁ డష్టక
ష్టాకులచిత్తుఁడై చను సమయంబున కన్నకు నీళ్లు లేక కో
లోక ధృతిం బ్రచారకుశలుండయి చెప్ప విదేశవస్త్ర వే
శ్యాకుసుమాంగసేవలు నరర్థము హైందవు లాలకింపరే.

ఆ సన్నందనము, నా సుకుమారపు బిగి, దా సోయగము, లా చిత్రతరం,
బా సమ్మోహనశక్తి, పుష్పమృదు సౌభాగ్యప్రభా యుక్తి, యా
హా, సామ్యవదనంబు, లా మిసిమి యొయ్యారంబు, లయ్యారె ! దే
శ్యాసౌందర్యము గాక దేనికుండె పాశ్చాత్యాన్యవస్త్రంబులన్.

మయిఁ బటారమె లోన సత్వంబు లేదు, కట్టుకొనువానిచేతి కక్కఱకురాని
రాణివాసపు టబల సంగాలఁ బుట్టు, భారతపవిత్రుఁ దెవుడుఁ జేపట్టఁదగదు.

---

11. "ఫార్న్ ఇండియన్ రివ్యూ" అను నింగ్లీషుమాసపత్రికలోఁ బ్రకటితమైన యాంగ్లవ్యాసమున కిది యనువాదము.

శ్రీనాథకవిరాజీయము

కవిరాజ శ్రీ పాట కృష్ణమూర్తిశాస్త్రి గారు

(పెనుకటీపంచిక రచయిత)

స్థలము — శ్రీనాథునిగృహము

[కమలనాథుఁడు, పోతర్ల చెన్నరాయఁడు, స్వా రాయభీమేశ్వరుఁడు, మృత్యుంజయుఁడు, భట్టారకుఁడు అను విద్యాగురువులు ఆసీను లై యుండ శ్రీనాథుఁడు, భార్య దుర్గాంబ ప్రవేశము]

శ్రీనాథుఁడు

(వినయ వినమితాంగుఁడై మోడ్పుగేలు ఫాలంబునఁ గీలించి)

మ. శ్రుతులున్ శాస్త్రములుం బురాణములు సం
శుద్ధాధ్వర ప్రక్రియల్
స్మృతులుం గావ్యములుం గళాగతులున్
సిద్ధాంతభాగంబులున్
ప్రసక్తత్త్వార్థము లాగమంబులును నా
నాభాషలున్ సత్కవి
త్వోత్తరంబుల్ గృప సేసినట్టిగురులన్
బ్రార్థింతు నిమ్మర్థిమై.

(అందఱకు భార్యాసహితుఁడై ప్రదక్షిణంబు గావించి కమలనాథునిచెంతకు వచ్చి) తాతయ్యగారూ! మీరు నా కోనమూలుగోలెఁ బ్రారంభవిద్య యంతయుం జెప్పి చతుర్విధ కవిత్వతత్త్వ మెఱింగించి నన్నొకకవిం గావించితిరి. అతిపరిచయంబునం జేసి మీ కింత శుశ్రూష సైతం జేసి యెఱుఁగను. మీ ఋణంబు నే నీజన్మమున కాదు వేయిజన్మము లెత్తి సైతం దీర్చుకోనం జాల. మీ కిదే నమస్కారము.

మ. కనకక్ష్మాధరధీరు వాఙ్నిధిన్
కాల్పట్టణాధీశ్వరున్
ఘనునిం బద్మపురాణసంగ్రహకళా
కావ్య ప్రబంధాధిపున్
వినుతఖ్యాతకవిసార్వభౌముఁ గవితా
విద్యాధరుం గొల్తు నా
యనుఁగుం దాతఁ బ్రదాత శ్రీకమలనా
థామాత్యచూడామణిన్.

కమలనాథుఁడు

(శ్రీనాథుని శిరముపై చేయి పెట్టి) చిరం జీవ, చిరం జీవ. సుఖీ భవ, సుఖీ భవ.

శ్రీనాథుఁడు

(చెన్నరాయనిచెంతకుం జని) గురువర్యా! మీరు నా కుభయభాషల సాహిత్యజ్ఞానంబు కలిగించి, నానాభాషల నెఱింగించి సంగీత శాస్త్రపారంగతుని గావించితిరి. నేను మీ కెప్పుడును గృతజ్ఞుఁడ. చంద్రున కొకనూలు

పోఁ గనునట్లు నాయీయాస్వల్పసత్కారమును స్వీకరింపఁ బ్రార్థితులు. (అని భార్య యీయాయుం గొని శాంకవంబులును, ధనంబును నర్పించును.)

చెన్నరాయఁడు

(స్వీకరించి) నేను నీ కుపదేశమాత్రగురుఁడను. సంగీతసాహిత్యములు నీప్రాక్తనజన్మసమార్జితములు. నీవు బృహస్పతితుల్యుండవు. నిన్ను మేము స్తుతింపనోపము. నీకు శ్రేయోఽభివృద్ధి యగుం గాక!

శ్రీనాథుఁడు

(ఘోడెరాయభీమేశ్వరుని చెంతకుం జని) గురువరేణ్యా! మీ కారుణ్యకటాక్షవీక్షణంబునం జేసి నేను తర్క వ్యాకరణ మీమాంసా ధర్మ వైద్య జ్యోతిష శాస్త్రంబులే కాక వేదాంతశాస్త్రంబును సంపాదింపఁ గలిగితిని. నేను మీశిష్యపరమాణువును. లోకములోఁ "గోఁటంత దేవరకు మేఁటంత పత్రి" పెట్టఁ గలవాఁడు లేఁడు. నాయీస్వల్పపారితోషికము గ్రహించి నన్నుఁ గృతార్థునిం జేయుఁడు. (శాంకవార్థంబు లర్పించును.)

ఘోడెరాయభీమేశ్వరుఁడు

(నవ్వుచు స్వీకరించి) నీయీసత్కారంబున కెంతయు సంతసించితిని. నీవు మహారాజాస్థానమలంకరించి మా కానంద మాపాదింతువు గాక! నిన్నువంటిశిష్యునిం బడయఁ గలుగుట మాభాగ్యవిశేషము. నీకు మంగళంబగుఁగాక!

శ్రీనాథుఁడు

(మృత్యుంజయుని చెంతకుం జని) దేశికాగ్రణీ! మీ రెంతయో శ్రమ కోర్చి నాకు వేదంబులును, శ్రౌతంబును, స్మార్తంబును నెఱింగించి ధన్యుంజేసిన విద్యాగురువు లగుటయే కాక మంత్రోపదేశగురువు లయి నాజన్మంబు సార్థకంబు గావించితిరి. మీ కిదే సాష్టాంగనమస్కారము. (శాంకవాదు లర్పించును.)

మృత్యుంజయుఁడు

(స్వీకరించి) నే నెందఱికో స్వాధ్యాయము జెప్పితిని కాని నిన్నుఁ బోలె స్వరాక్షరపదవృత్తవర్ణంబుల తెఱం గెఱుంగఁ జాలినవాని నొక్కనిం గానను. నీవు పుంభావసరస్వతివి; సకలవిద్యాసనాథుఁడవు. నిన్ను వేదపురుషుఁడు సర్వదా సంరక్షించుచుండుఁ గాక.

శ్రీనాథుఁడు

(భట్టారకుని చెంతకుం జని) ఆచార్యా! బ్రహ్మాండాదిపురాణార్థంబులే కాక ధర్మశాస్త్రార్థంబులును, న్యాయమాత్యసుహృల్లోకశాస్త్ర దుర్గబలాద్యర్థంబులును నెఱింగించి నాకు లోకజ్ఞానము కలిగించిన మహానుభావులరు మీరు. మీ కిదే యభివందనము. (అని శాంకవార్థాదు లొసంగును.)

భట్టారకుఁడు

(స్వీకరించి) పుచ్ఛకాయకుఁ జేవ దెచ్చినవిధంబున నీవు నన్నుఁ బెద్ద చేయుచుంటివి. నీవు నాశిష్యుఁడ వని పేరు కాని నీవే నాకు గురుండవు. నీకతంబునఁ బ్రాఁతపడిన నావిద్య లన్నియును గ్రొత్తవడినవి. ఏకసంథాగ్రాహి వగు నీకు నాది యుపదేశమాత్రంబు. నీకు విజయంబగుం గాక!

శ్రీనాథుఁడు

(చేతులు జోడించుకొని)

"శా. భారద్వాజపవిత్రగోత్రుఁడ శుభా
పస్తంబసూత్రుండ వి
ద్యారాజీవభవుండ మారయసుతుం బ్ర
హ్మాచారాఢ్యభీమాంబకున్
గారామైన తనూజుఁడన్ ద్విజుఁడ శ్రీ
నాథాఖ్యుఁడన్ మిమ్ము స
త్కారం బొప్పఁగ గౌరవించి సతతం
గావింతు నశ్రాంతమున్."

[నమస్కరించుచున్నాఁడు; తెరపడుచున్నది.]

స్థలము—రాజవీథి

[తంబుర మీటుచు పాడుచుఁ బాడుచు నొక
గాయకుఁడు ప్రవేశించును.]

గేయము

ద్విపద

వినరయ్య, ప్రజలార! వేమభూపాలు
ననపోత రెడ్డి రాజ్యంబది ధాన్య
వాటీపురంబున వైరుల నడిమి
మేటిమగండయి మెలఁగుచుఁ బదియు
రెండేండ్లు ధర నేలి త్రిదివంబు నేఁగ
దండిమగఁడు లేమి ధర నేలుకొనఁగ
నతనిపుత్రుఁడు బాలుఁడై యున్నకతన
క్షితిఁ దాల్చె నన వేముఁ డిల నసమర్థతను
వైరుల నిర్జించి వారిదాడులను
చోరుల వారించి చోటుబం టగుచుఁ
గర్ణాటరాజుల కలహంబునందు
వర్ణితోదయగిరి వారు చేకొనఁగ
దరినుండరా దని తన రాజధాని
పెరిమ మీఱఁగఁ గొండవీటికి మార్చె
నంతఁ గుమారగిర్యాఖ్యుఁడు రాజ్య
మంతయుఁ గొని యేలె నపుడు శ్రీనాథ
కవిరాజు సంస్థానకవి యయి వాని
నవిఘంబునం దుండి సత్కార మంది
పోలఁ జేసి మరుత్తభూపాలుచరిత
శాలివాహనసప్తశతి యనుకృతుల
నలరించియును బండితారాధ్యచరిత,
నలిపి తన్మంత్రి కొసంగి పేర్వొందెఁ
గాటయవేముని ఘనకీర్తికలిమి
మేటికర్ణాటక మేదినీశ్వరుల
దండయాత్రల గెల్చి తనరుచు నున్న
కొండవీటిని పెదకోమటి వేమ
రెడ్డిశౌర్యమునఁ గాదించి శాస్త్రవుల
సడ్డింపయును లేక యడిమి కైకొనెను
మామిడి యన్నసుతుండు మంత్రి పెద్దన్న
ప్రేమాస్పదసుతుండు పెగడయ్య తమ్ముఁ
డగు సింగనామాత్యుఁ డారాజుమంత్రి
యగుటయు శ్రీనాథుఁ డామంత్రివరుని
కృతిగ నైషధముఁ జెల్లించి యాభూమి
పతిచెంత విద్యాధిపత్యపదంబు
నందె వెల్గొందెడు నని వింటి నేను
నం దేగి బహుమాన మందెదం గాక!

[అని పాడి నిష్క్రమించును.]

స్థలము—ఆస్థానమంటపము

[శ్రీనాథుఁడు, వామనభట్టు, మామిడిసింగనామాత్యుఁడు
లోనగువారు పరివేష్టించియుండ పెదకోమటి
వేమభూపాలుఁడు ప్రవేశించును.]

వేమభూపాలుఁడు

(సింగనామాత్యుదిక్కు మొగంబై) మంత్రి
వర్యా! నీవు ప్రతాపగుణభూషణుండవు, పరి

ణాతార్థిసంఘాపోషణుండవు, వితీర్ణమహిమార్జితుండవు, ...యోగసంక్రందనుండవు, సంఛాంగస్థిరమ్ప్రరక్షణకళాప్రౌఢుండవు, యవనాభీష్ట నిరంకుశవచోవ్యాపార పారంగతుం..., మహాసామ్రాజ్యరక్షామణివి; ఇట్టి నిన్నుఁ బ్రధానమంత్రిగాఁ బడయఁ గనినా భాగ్యమే భాగ్యము. మఱియు సకలవిద్యాసనాథుండైన యీ శ్రీనాథుండు విద్యాధికారిగను, అభినవభట్టబాణబిరుదాంకితుండగు నీ వామనభట్టు ఆస్థానకవిగను నాకు లభించుట నాపుణ్యవిశేషమని సంతోషించుచున్నవాఁడ.

మామిడి సింగనామాత్యుఁడు

మహీమండలాఖండలా! నీవు మహాపండితుఁడవు; సర్వజ్ఞచక్రవర్తి బిరుదాంకితుఁడవు. నీవు రచించిన శృంగారదీపికయే నీ పాండిత్యమును వేనోళ్లఁ జాటుచున్నది. నీయాస్థానకవి యగు నీవామనభట్టు నీపేర రచించిన వీరనారాయణచరిత్రము నీకీర్తిస్ఫూర్తికిఁ దావలంబు. సకలవిద్యాపారంగతుండై నీయాస్థాని విద్యాధికారిపదమలంకరించిన యీ శ్రీనాథకవిరాజు నీధర్మశాసనము లన్నియు లిఖించుచు నీకీర్తిలతం బెంచుచున్నవాఁడు. మఱియు నీవు ప్రజ్ఞావంతుఁడవు; బాహుబలసంపత్తిగలవాఁడవు; శత్రురాజుల నెన్నియో తడవ లోడించి రాజ్యప్రతిష్ఠం జేసికొనినవాఁడవు; నైపుణ్యంబునఁ బ్రజానురంజకంబుగా ధరాపాలనంబు సేయుచున్నవాఁడవు. నీవు పూర్వరాజధర్మమార్గానుసారంబుగఁ బ్రవర్తించుచు వర్ణాశ్రమధర్మములం బోషించుచుంటివి. విద్వాంసులకు భూదానాద్యనేకదానంబు లొసంగి విద్యలం బోషించుచున్నవాఁడవు. అనేకసత్సంతానంబులం గృతార్థుఁ జేయుచువాఁడవు. నిన్ను వర్ణించుటకుఁ జతుర్ముఖు లేకపులే సమర్థులు.

వేమభూపాలుఁడు

పెరంగిపురశాసనమును రచించినది యెవరు?

వామనభట్టు

"శ్లో. విద్యాధికారీ శ్రీనాథోపీర శ్రీ వేమభూపతేః
అకరోత్ బాకరో వాచాం నిర్మలం ధర్మ
[శాసనమ్"

వేమభూపాలుఁడు

శ్రీనాథకవిరాజా! అస్మద్దేవీనిర్మిత మగు సంతానసాగరము నీ వెట్లు వర్ణించితివి?

శ్రీనాథుఁడు

"సీ. కపటసూకరమైన కైటభాసురవైరి
ఘోరపుటంబులఁ బరిఖన్న మయ్యె
రఘుకులోద్వాహధనుర్యంత్రముక్తములైన
చిచ్చుటమ్ముల నేఁడే జేవ దఱిగె
కుంభసంభవునిహస్తాంభోరుహంబున
నాపోశనం బయి ప్రోన మొందె
పాషాణముల నచ్ఛభల్లగోలాంగూల
కపిముఖ్యముల చేతఁ గట్టువడెను
వనధి యేభంగి సరివచ్చు ననఁగ వచ్చు
నారసాతలగంభీరవారి యగుచు
సకలతాపాయ మగుచు సౌభాగ్యమగుచు
ననుపమంబైన సంతానవసధితోడ.

ప్రతీహారి

(ప్రవేశించి) మహారాజ! ఎవ్వఁడో విద్వాంసుఁడు రాజదర్శనార్థము వచ్చి హజారమునకడ వేచియున్నవాఁడు.

మామిడి సింగనామాత్యుఁడు

శీఘ్రముగం బ్రవేశపెట్టుము.

ప్రతీహారి

చిత్తము.

(నిష్క్రమించును.)

విద్వాంసుఁడు

(ప్రవేశించి) రాజ! స్వభ్యుదయోస్తు తే.

మామిడి సింగనామాత్యుఁడు

(విశ్రమింప నియోగించి) ఆర్యా! మీనామధేయ మేమి? మీ రేయేవిద్యలయందు విద్వాంసులు?

విద్వాంసుఁడు

మహామాత్యశిఖామణీ! నాపేరు సింగనార్యుఁడు; నేను వైద్యశాస్త్రమందు విద్వాంసుఁడను.

వామనభట్టు

(శ్రీనాథుని జూచి) విద్యానాథా! యీ విద్వాంసుని బరీక్షింపుము.

శ్రీనాథుఁడు

వైద్యశిఖామణీ! ఆయుర్దాయాభివృద్ధికి మందు గలదా?

వైద్యశిఖామణి

కలదు. నిరంతరేశ్వరారాధనంబును, యోగధారణంబును మందు. యోగధారణంబున శ్వాసనిరోధంబు గావించుకొనుచున్నవారు పెద్దకాలము జీవింపవచ్చును. దీనంజేసియే మార్కండేయాదులు చిరంజీవులై యున్నవారు.

శ్రీనాథుఁడు

సూర్యనమస్కారములు చేసిన శ్వేతకుష్ఠపాండుశ్లేష్మపైత్యాదిరోగంబులు పోవు నందు రది నిజమా? కారణమేమి?

వైద్యశిఖామణి

ఆసనమస్కారములు వ్యాయామశాస్త్రసమ్మతములు. వ్యాయామంబున రక్తప్రవాహంబునకు నిరర్గళత్వము గలిగి పరిశుద్ధి యేర్పడును. ఆపరిశుద్ధియే రోగశాంతికి హేతు వగును. దానికాతపంబును సహాయభూతం బగును.

శ్రీనాథుఁడు

స్నానసంధ్యాదినిత్యకర్మములు పుణ్యప్రదంబు లందురు నిజమా?

వైద్యశిఖామణి

పుణ్యప్రదంబులే. విధివిహితము లయినసర్వకర్మములును శరీరారోగ్యమునకై పుట్టినవి. ఆయారోగ్యమున మనోనిశ్చలత్వ మేర్పడి భగవదారాధనమునకు స్థైర్య మలవడును. అదియే పుణ్యహేతు వగును.

శ్రీనాథుఁడు

మహారాజా! వీని నింక శాస్త్రమునం బరీక్షింప నక్కఱ లేదు. ఈతఁడు వైద్యపారంగతుండు. ఇంక దేవరచిత్తము. వీనిప్రాప్తము.

వేమభూపాలుఁడు

మంత్రివర్యా! ఈవిద్వాంసుని కొక్కగ్రామ మగ్రహారముగా శాసనము వ్రాయింపుము.

మామిడి సింగనామాత్యుఁడు

వైద్యరత్నమా! మీదేశమేది? మీ కేదేశమున నగ్రహారము కావలయును?

వైద్యశిఖామణి

నేను వెలనాటినేమలోనివాఁడను. నా కటనే దగ్రహార మనుగ్రహించిన సంతసింతును.

మామిడి సింగనామాత్యుఁడు

(వస్త్రముం జూచి) విద్యాసనాథా! ఈవైద్యాగ్రగణ్యునకు వెలనాటిసీమలోఁ గృష్ణానదీతీరమున నున్న పొన్నుపల్లె యనుగ్రామమును దానశాసనము వ్రాయుము. మఱియు నిన్న వచ్చి బుక్కరాజాశ్వేదమ్మునఁ బరీక్ష నిచ్చినవిశ్వేశ్వరపండితునికిఁ దుంగభద్రాతీరంబున నున్న ఆలపాడను గ్రామ మగ్రహారముగా మఱియొకశాసనమును వ్రాయుము.

శ్రీనాథుఁడు

అట్లే చేసెదను. (అని వ్రాయును.)

వేమభూపాలుఁడు

శ్రీనాథా! పొన్నుపల్లిశాసన మెట్లు వ్రాసితివి? కొంచెము చదువుము.

శ్రీనాథుఁడు

"శ్లో. చూడామణి ర్నృపాణాం
దుర్మదపరిపంథిశైలదంభోళిః;
సర్వజ్ఞచక్రవర్తీ
పెదకోమటి వేమభూపతి ర్జయతి."

వేమభూపాలుఁడు

అమాత్యా! నేఁ డేమేని రాజకీయవ్యవహారంబులు విమర్శించు నవి గలవా? కలిగిన వాని నెల్ల రేపు విమర్శింతము. నేఁటి కీకొలువు చాలింతము. [అందఱు లేచి నిష్క్రమింతురు.]

తృతీయాంకము

స్థలము-రాజవీథి, కొండవీడు

[నలుగురు కొండవీటిపౌరులు ప్రవేశించుచున్నారు.]

గేయము

తీఱిపోయె ఋణము, తీఱిపోయె మాకీ,
యూరికి నీనాటితోఁ.

1. పెద్దకోమటి రెడ్డిపృథివీధవుఁడు ధరణి,
విడిచి స్వర్గమునకు వెడలినయప్పుడె. తీ
2. రాచవేముఁడు రెడ్డిరాజేంద్రకులమున,
విషవృక్షమై పుట్టె నేవేళచెప్పంగ. తీ
3. సింగపుగద్దెపైఁ జేరిన బాదిగ,
చెడ్డపనులువాఁడు చేయంగఁదలపెట్టె. తీ
4. తనతండ్రి కీర్తికి దావానలంబయి,
ధర్మకార్యము లెల్ల దగ్ధంబుగావించె. తీ
5. కవులను మంత్రులఁ గడఁ జేరనీ డయ్యొ,
గడి మించి పన్నులు గట్టి వేధించె. తీ
6. తిండిమా కెల్లన్న నుండంగ నిల్లును,
కండ మంచము నాచి కడఁ ద్రోచెఁ
బ్రజలను. తీ
7. బలుసాకు దిని బ్రదుకఁ దలఁచి మే మీ
దారి,
వలస వోయెద మరయ్యె వనభూము
లంబట్టి. తీఱి

(అని పాడుచు నిష్క్రమింతురు.)

(అంత రాముఁడు భీముఁడు అనువిద్దఱు యోధు లాయుధములతోఁ బ్రవేశింతురు.)

రాముఁడు

భీముఁడా! ఆయుధాలతో రం డని రాజుగా రాజ్ఞాపించారం టేంటి?

భీముఁడు

మనరాజు రాణువ లేకున్నా డని తెలుసుకొని కర్ణాటకరాజు దాడివస్తున్నాడంట! అందు

కోసం దండును పోగుచేస్తున్నాడు. మనకి యుద్ధం సిద్ధం.

రాముఁడు

మన పెద్దరా జున్నప్పు డేమీ రా లేకపోయినాడు. నేను సేన సన్నగించిం దని తెలుసుకొని రాయలు దేశము మింగెయ్యడానికే వస్తున్నాడు.

భీముఁడు

పోనీరా! ఎల్లాపోయీ దల్లాపోతుంది. మనము ఈదుష్టరాజుదగ్గిర కష్టం పడడంకంటె యుద్ధం చేసి చావడమే మంచిది. స్వర్గం వస్తుంది.

(తెరలో ఫిరంగులు ప్రేలును.)

రాముఁడు

అదుగో, అప్పుడే పరరాజులొచ్చిపడ్డారు. కోట ముట్టడించి ఫిరంగులు పేలుస్తున్నారు. మనం పోదాము పద.

(నిష్క్రమింతురు.)

[అపటీక్షేపంబున కత్తులతో, కటార్లతో, ఈటెలతో, బల్లెములతో, బాకులతో, విండ్లతో, నమ్ములతో, తుపాకులతో, ఫిరంగులతో పోరాడు నుభయసేనలుఁ గనఁబడును. కొంతలోఁ గోటకూలును. రాచవేముఁడు చచ్చును. హతశేషులు పాఱిపోవుదురు. శత్రువులు సింహాసనం బాక్రమించుకొందురు. తెరపడును.]

స్థలము—అరణ్యమార్గము

[శ్రీనాథుఁడు శిష్యులతో నడచుచుఁ బ్రవేశించెను]

శ్రీనాథుఁడు

ప్రియశిష్యులారా! దానకర్ణుఁడైన పెదకోమటి వేమభూపాలుఁడు పోయిన యీ రైదేండ్లనుండియు రాచవేమునిసత్కారము శాశ్వతంబగుటం జేసి మహారాజునకు సుగంధద్రవ్యంబులొసంగి కోటీశ్వరుండైన యవచిదేవతిప్పం డను వైశ్యశిఖామణికి హరవిలాస మంకితము చేసి నేను గాలక్షేపము చేయుచుంటిని గదా! ఎల్లకాలము నాబేహారి పోషణంబున నుంట కిచ్చగింపక దేశాటనము చేసి ధన మార్జింపవలయునని బయలుదేరితిమి. మార్గమధ్యమున మైలారవిభుని మన్ననలం బడసితిమి. కర్ణాటకమున కేగునీలోఁ దెలుంగురాయనిం గూడఁ జూచి పోవుదము రండు.

(నిష్క్రమింతురు.)

(అపటీక్షేపంబునఁ గొలువుదీరియున్న తెలుఁగురాయఁడు శిష్యులతో శ్రీనాథుఁడును ఆసీనులై కనఁబడుదురు.)

శ్రీనాథుఁడు

(తెలుఁగురాయని దిక్కు వరద హస్తము జూపుచు)

"శా. ధాటీఘోటకరత్నఘట్టనమిళ
ద్ధాత్రీభీష్మకల్యాణమం
టాటంకారవిలుంఠలుంఠితమహా
స్మత్రాహితక్షోణి భృ
త్కోటీరాంకితకుంభినీనరసము
త్కూటాటవీఝాట క
ర్ణాటాంధ్రాధిప! సాంపరాయని తెలుం
గా! నీకు బ్రహ్మాయు వౌ.

"శా. అతియుం బగు సాంపరాయని తెలుం
గాధీశ! కస్తూరికా
[illegible]దానము చేయురా సుకవిరా
డ్బృందారకస్వామికి

దాక్షారామపురీవిహారవరగం
ధర్వాప్సరోభామినీ
వక్షోజద్వయకుంభికుంభములపై
వాసించుఁ దద్వాసనల్."

తెలుఁగురాయఁడు

కవిరాజా! నీదర్శనంబునం జేసి నేను ధన్యుఁడను. నిన్నెన్నియో దినంబులనుండి దర్శింపవలయునని తలంచి యుంటి. ఆతలంపు నేఁటికి సఫలమైనది. పెదకోమటివేమభూపాలుఁడే ప్రభువనియుఁ దక్కినవారు కారనియుఁ దలంపకుము. ఇపుడు నిరాశ్రయుండనై యున్నవాఁడనని చింతింపకుము. మా ప్రభువు ప్రౌఢదేవరాయ లతిసమర్థుఁడు; సర్వవిద్యావినోది. నీ వాతని నాశ్రయించి తొంటికన్న మిన్నగా నుండవచ్చును. నేనును మైలారవిభుఁడును దానికై ప్రయత్నించెదము. (అని కస్తూరిగంధాదులతో రాంకవాదులతోఁ బసదనం బొసంగును.)

శ్రీనాథుఁడు

(స్వీకరించి) స్వస్త్యస్తు, సమస్తమంగళాని భవంతు. (అని ఆశీర్వదించును.)

[తెరపడును]

స్థలము—మార్గము

[శ్రీనాథుఁడు శిష్యులతో నడచుచుఁ బ్రవేశించును]

శ్రీనాథుఁడు

శిష్యులారా! మనము మైలారవిభునికడఁ గొంతకాలమును, తెలుంగురాయనికడఁ గొంతకాలమును గడపితిమి. ఇంక విద్యానగరంబునకుం బోవుదము. విద్యానగరాధీశ్వరుండు వాగీశ్వరతుల్యుండు. వానికడ డిండిమభట్టాదిమహాపండితప్రకాండులు పెక్కురు కలరు. మనకు వారితో విద్యావివాదంబు రాక మానదు. అందు విజయం బబ్బెనేని జగద్విశ్రాంతవిఖ్యాతియు నత్యధికవిత్తంబును సంప్రాప్తం బగుం గావున మనము కతిపయప్రయాణంబుల విజయనగరముం జేరఁబోవలయును. మీరెల్లరు విద్యావ్యాసంగము చేయుచు నన్నుఁ బురస్కరించుకొని యుండుఁడు.

శిష్యులు

గురూత్తమా! ఆడిండిమభట్టెవండు? వాని విద్యావైశద్య మెట్టిది?

శ్రీనాథుఁడు

డిండిమభట్టు గౌడబ్రాహ్మణుఁడు. అనేకశాస్త్రము లధ్యయనము చేసి యోగానందాదిమహాగ్రంథములు రచించినవాఁడు. వానిపే రరుణగిరినాథుఁడు. విజయడిండిమము సంపాదించి అష్టదిగ్జయపటహీకృతబిరుద డిండిమాడంబరుఁ డనియు, డిండిమకవిసార్వభౌముండనియు బిరుదంబు లంది యున్నవాఁడు. అమ్మహాపండితుఁడు—

"శ్లో. అగ్రే డిండిమతాండవం తత ఇతో
వంది వ్రజోద్ఘోషణం
ద్వారా శ్చిత్రపటాః కియంతి బిరుద
ప్రోతాని పద్యాని నః;
ఆస్తాం తావ దిదం మహేశమకుటీ
కోటీరకల్లోలినీ
కల్లోలప్రతిమల్లసూక్తివిభవై
ర్దేవా ద్విషేష్యామహే."

అని యిట్లు ప్రతిజ్ఞ చేసి తనచేతిలోనిఢంకను ఢక్కా వాయించుచు వాదించి ప్రతివాదుల నోడింతు ననియు, తా నోడిపోయినఁ దన ఢక్కాం బగులఁ గొట్టించుకొని తనకవిసార్వభౌమబిరుదము విడుచుకొందు ననియు డంబములు వలుకుచు రాజాశ్రయంబు నొంది క్రిందు మీఁదుం గాన కున్నవాఁడు. వానికడ మన వైదుష్య మెట్లగునో తెలియకున్నది.

శిష్యులు

దేశికాగ్రణీ!

"శా. బ్రాహ్మీదత్తవరప్రసాదుఁడ వురు
ప్రజ్ఞావిశేషోదయా
జిహ్మస్వాంతుఁడ వీశ్వరార్చనకళా
శీలుండ వభ్యర్హితే
బ్రహ్మాండాది మహాపురాణచయతా
త్పర్యార్థనిర్ధారిత
బ్రహ్మజ్ఞానకళానిధానమవు నీ
భాగ్యంబు సామాన్యమే."

అని మామిడిసింగనామాత్యశిఖామణి మహాపరిషన్మధ్యమున నైషధకావ్యముం గృతి నొందుచు నిన్నుఁ బ్రశంసించి యున్నవాఁడు. నీవు బ్రాహ్మీదత్తవరప్రసాదుఁడవు. నీకు సాధింపరానికార్యంబు త్రిలోకంబున నుండఁ బోవు. విద్యానగరంబున డిండిము నోడించి నీవు విజయపట్టాభిషిక్తుండ వగుదు వనుట నిశ్చయము; ముమ్మాటికిని నిశ్చయము.

శ్రీనాథుఁడు

సరే; కానిండు; పయనంబు సేయుఁడు. (అని నడచును.)

శిష్యులు

(అనుసరించి నడతురు.)

స్థలము—విజయనగరమునందలి సభాభవనము

[అప్పటికే పంబున్న మంత్రిసామంతాదులును, విద్వాంసులు, కవులు, గాయకులును గొలువఁ గొలువు దీరి ప్రౌఢదేవరాయలు ప్రత్యక్ష మగును.]

(వైతాళికులు జయజయశబ్దములు పలుకుదురు.)

(కవులు స్తోత్రపాఠంబులు సేయుదురు.)

(గాయకులు గానం బొనర్తురు.)

(వేశ్యలు నృత్యగీతము లొనర్తురు.)

ప్రౌఢదేవరాయలు

(మంత్రిదిక్కు మొగం బై) అమాత్యమణీ! నేఁడు రాజకీయవ్యవహారము లత్యవసరము లున్నవా?

మంత్రి

లేవు. నేఁడు విద్యావ్యాసంగదినము. రేపు వ్యవహారదినము.

ప్రౌఢదేవరాయలు

(డిండిమభట్టుం జూచి) భట్టారకా! కొన్ని నాళ్లనుండి నీకు వాక్యార్థయుద్ధము సిద్ధించుట లే నట్లున్నది. ఇవి నీకు లంఘనప్రాయదినంబులే కదా!

డిండిమభట్టు

నా కింకఁ రాఁబోవుదినంబు లన్నియు లంఘనప్రాయంబులే యగును. డిండిమః ఘట్టిదిట్ట రిహో లోకంబునకుఁ దేటతెల్లం బయినది.

ప్రౌఢదేవరాయలు

డిండిమా! నీకు వాక్కలహమే భోజనము గావున వాదము ప్రతివాదము నీవే చేయుచు

నేఁడు విచిత్రవిద్యావ్యాసంగము గావింపుము; మాతము.

ప్రతీహారి

(ప్రవేశించి) జయము జయము మహారాజ! విద్యార్థులతో నెవ్వరో పండితులు వచ్చి నాకీ పత్ర మిచ్చి పుచ్చినారు. (మంత్రి చేతి కిచ్చును.)

మంత్రి

(పుచ్చుకొని చదువును.)

"శ్లో. విద్యాసనాథ శ్శ్రీనాథో
నానాశాస్త్రవిశారదః;
విద్యాధికారీ సంస్థానే
రాజేంద్రే హ్యసమాగతః."

[సశేషము]

జాగ్రత్తసుమ్ము

రాయసం శేషగిరిరావు గారు

పుష్పములపైఁడి మారుతము పొందు గోరి
సంజ సంచార మొనరించు సౌరభంబ!
ఉగ్గుతోఁ బట్టు చెలియల సిగ్గు విడిచి
చేరి తిరిగేల నీవు సమీరవరుని?

వలపె యుగుఁగాక వలచిన వనితలందు
సహజముగ నుండు జంకును జంపివైచి
కంటికి కెరువైన పురుషుని గడిసి పోవ
సతికులము కెంత నగుబాటు సౌరభంబ!

పోయితివిగాక ప్రియువెంట మోహవశత
సౌధముల నుండ కీవు నీసఖుని గూడి
జగమునంతట దిరుగంగ సముచితంబె
వనితలందరు నవ్వరే ప్రోభయనుచు.

ప్రియుఁడు దగువాఁడటంచు నీవెంచితేమొ
మురిపెములఁ జేర్చి విడిపుచ్చు మోసకారి
చెరిచె నీవంటి సుందరస్త్రీశతంబు
ఖండితము నిన్ను హెచ్చు జాగ్రత్తసుమ్ము!

భారతీయ కావ్యసృష్టి

అక్కిరాజు నిత్యానంద శాస్త్రిగారు

కాళిదాసు ఉపమానవిభుత్వం వియుక్త శకుంతల

శ్లో. "శోచ్యావ ప్రియదర్శనాచ మదనక్లిష్టేయ మాలక్ష్యతే
పత్రాణామివ శోషణేన మరుతా స్పృష్టా లతా మాధవీ." (శాకుంతలమ్)

[ప్ర. శోచ్యురాలై ప్రియదర్శనమ్ము గలుగు, మదనక్లిష్ట యైనట్టున్న దీమె
మాధవీలత స్పృశియించు మారుతమున్న, పత్రములయొక్క శోషణచేవలెను.]

ఇది వనవిహారపేశల అయిన యువతివర్ణన. అడవుల్లో పుట్టి అడవుల్లో పెరిగిన ఈమె సౌందర్యానికి ప్రతిఅయిన సౌందర్యం ఉపవనలతాగృహాల్లో కనబడదు. వనలతల సౌందర్యం శ్రమతో పెంచిన ఉద్యానలతలలందు కనబడకపోవడం ప్రసిద్ధమైన విషయమే.

కాని ఈమె స్థితిగతులు ప్రస్తుత విచారణాంశాలుకావు. కవివర్ణించిన రూపాన్ని, లావణ్యాన్ని మనము చూడవలసి వున్నది. కవి కనబరచిన మనోహరత్వం యెటువంటిది? ఈ రూపంలో సౌందర్యం యెక్కడవున్నది? తాను చిత్రించిన రమణీయతతో మనస్సులను కవి యెట్లా ఆకర్షిస్తున్నాడు? అనేవి ప్రసక్తమైన ప్రశ్నలు.

ఈ ప్రశ్నలకు ఉత్తరములను ఇయ్యడానికి మూలంలో దీనికి సంబంధించిన పంక్తులను ఉన్న భావమంతా సజీవంగా స్ఫురించేవరకు తిరిగితిరిగి పఠించవలెను. ఈ రూపంయొక్క మనోహరత్వం ప్రేక్షకుల హృదయాలను రహస్యంగా హరించివేసే విచారభావానికి సంబంధించినది. ఇది ఘనవైభవంతో కూడి తళతళలతో చూసేవాండ్లకండ్లు పోగొట్టే వ్యక్తసౌందర్యం కాదు. కలవరాన్ని కనబడనీయకుండా అంత స్తంభిత విచారవివశురాలై వున్న స్త్రీయొక్క సౌందర్యం గాబట్టి, మంత్రశక్తితో వశంచేసుకున్నట్లు, ప్రేక్షకుల చిత్తాలను వశం చేసుకుంటున్నది. శకుంతల సహజసౌందర్యవతి; కృత్రిమాలంకరణాలతో కూడినది కాదు. కాని

సరసిజ మనువిద్ధం శైవలేనాపి రమ్యం
మలినమపి హిమాంశోర్లక్ష్మ లక్ష్మీం తనోతి;
ఇయ మధికమనోజ్ఞా వల్కలేనాపి తన్వీ
కిమివహి మధురాణాం మండనం నాకృతీనామ్.
(శాకుంతలమ్)

[ప్ర శైవలంచే అనువిద్ధమైనను
పంకజమ్ము మనోహరమ్ముగా నుండు
మలినమైనప్పటి కీహిమాంశుడికి
మచ్చ సౌభాగ్యమ్ము గావించుచుండు
నారచీరను ధరియించినప్పటికి
అధిక మనోజ్ఞయైవున్న దీతన్వి
నిజముగా ఎయ్యది వర్తించకుండు
మండనమ్మట్టులు మధురాకృతులకు.]

అని కవివ్రాశాడు. కాబట్టి ఈ చిత్తరువులో కనబడేది, విచిత్రంగా అలంకరించుకొని, కండ్లు మాత్ర పడే తళుకులతో వున్న యువతికాదు. ప్రకృతిసిద్ధాలంకరణాలుగల వనవాసిని. ఈమె విరహకృశత్వం ఈ వున్నశోభనుగూడా బాధిస్తూ వున్నది. చెక్కిళ్లు పలుచబడిపోయినవి; వక్షానికి ఉబ్బుతగ్గింది; మధ్యభాగం

మిక్కిలి కృశించిపోయింది; భుజాలు ముందుకుగా వంగి పోయినవి.

> క్షామక్షామకపోలమాననమురః కాఠిన్యముక్తస్తనం
> మధ్యః క్లాంతతరః ప్రకామవినతావంసౌ ఛవిః పాండురా.
>
> (శాకుంతలమ్)

[ప్ర. మిగుల వాడిన చెక్కిళ్లు గలది ముఖము
కఠినతాముక్తకుచమైన యట్టి యురము
క్లాంతతరమైన యట్టిది మధ్యమెంతో
వినతమైనవి మూపులు కాంతి తెలుపు.]

అయినా ఈమె మనోహరత్వానికి వన్నె హెచ్చి వున్నది. ఈ చిత్తరువుకు వున్న ఆరామ్యమంతా "శోచ్యాచ ప్రియదర్శనాచ" అనే మాటల్లో ధ్వనిస్తూ వున్నది.

ప్రేక్షకుడి సానుభూతిని లాక్కొని మనస్సును వశంచేసుకొనే ఒకవిధమైన సమ్మోహనత్వం ఈ రూపానికి వున్నది. ప్రకామకోమలమైన మాధవీలతతో ఉపమించి ఈ రూపాన్ని ప్రదర్శించాడు. అది ఉష్ణానిల స్పర్శకు అర్హమైందిగాదు. కాని వాయుహతికి ఆకులు శోషించినవి. శోషించిన ప్రతిపల్లవంలోను మనస్సును కరిగించే దేదో విశేషమున్నది. ఈవిధంగానే శకుంతలగూడా సంతాపం అనుభవించలేని నవపల్లవ కోమలత్వంలో వున్నది.

కవి చిరంతనప్రయోగించిన యీ ఉపమారాజం కండ్లకుకట్టినట్లు చిత్తరువును కనబరుస్తున్నది. వసంతకాలంలో మాధవీలత మార్దవవిజృంభణంలో పచ్చగా కన్నులపండువై కనబడుతుంది. కాని నవవిరహం వ్యాధువైన శకుంతలాశరీరాన్ని మాటుతీసంగా వశంచేసుకొన్నట్లే గ్రీష్మవాయువు తన ఉష్ణగ్రతతో లతను స్పృశిస్తుంది. ఆకులు శోషించి కాంతివిహీనాలై వంగిపోయినా లత మనస్సును హరిస్తూవుంటుంది. ఈ భావాన్నే ఉపమకు చిత్రించి ప్రత్యక్షంచేస్తున్నది.

మాళవికనుగూడా ఈవిధమైన పరిస్థితుల్లోనే వర్ణించి కవి యిట్లాటి ఉపమనే ప్రసాదించాడు. మాళవిక ప్రియసంయోగం దుర్లభమని నిరాశతో ఉపవనంలో కృశిస్తూవుండగా అగ్నిమిత్రుడు చూశాడు. విరహమహిమవల్లనే ఆమె ఆవిధంగా మారిపోయిందని తెలుస్తాడు. అప్పుడనాడు:

> శరకాండపాండుగండస్థలేయ
> మాభాతి పరిమితాభరణా;
> మాధవపరిణతపత్రా
> కతిపయకుసుమేవ కుందలతా.
>
> (మాళవికాగ్నిమిత్రమ్)

[ప్ర. రెల్లుకాడట్లు తెల్లచెక్కిళ్లు గలిగి
ఈమె శోభిల్లు మితభూషణములతోడ
పత్రములుగల్గి మాధవపరిణతములు
కతిపయకుసుమాలతో మల్లెతీగమాడ్కి.]

రెల్లుగడ్డివలె తెల్లనైన చెక్కిళ్లతో స్వల్పసంఖ్యగల సొమ్ములను ధరించి వసంతునిచే శోషించి అక్కడక్కడ ఒకటిరెండు పుష్పాలుగల మల్లెతీగవిధంగా వున్నదని చిత్రించాడు.

మాళవికనుగూడా కవి పైవిధంగానే శోషించిన లతకే పోల్చాడు. లతతో ఉపమించడంవల్ల రెండుచోట్లా నాయికకు జన్మసిద్ధమైన సుకుమారశరీరప్రకృతి స్ఫురిస్తున్నది. గ్రీష్మతాపంవల్ల లతకూ, విరహతాపంవల్ల నాయికకూ ఇద్దరికీ కాంతిహీనత ఉచితంగా వున్నది.

ఇంతేకాకుండా నాయికకు సొమ్ములు విస్తారం లేనట్లుగా, లతకు మితంగా పూవులు వుండడం ఔపమ్యానికి వున్న సారస్యాన్ని సమగ్రంచేస్తున్నది.

ఆరోగ్య ప్రార్థనము

వడ్డాది సుబ్బారాయుడు గారు

వ్యాసకర్త

సౌభాగ్యానుభూతి కీశ్వరుఁ డిడ్డ వెన్నన్ని
యారోగ్యహీనున కార్తికరము
లనఁగ నారోగ్యుఁ డౌ నైశ్వర్యవంతుండు
కలమకేదారాన గడ్డిబొమ్మ
యాతురుం డగు సర్వభూతలేశునకంటెఁ
గూలివాఁ డారోగ్యశాలి సుఖుఁడు
ప్రేమాస్పదములందుఁ బ్రియతమం బగు ప్రాణ
మారోగ్యరహితున కతిభరంబు

భాగ్యములలోన నుత్తమభాగ్యమైన-యట్టి యారోగ్యమునకు, ననామయుండు సర్వశక్తుఁడు, భక్తవత్సలుఁడు నైన-దేవుఁ గారుణ్యసింధుఁ బ్రార్థించికొందు.

క. వికృతిం బాపి, శరీరముఁ-బ్రకృతిం బొందింపు భక్తవత్సల! కరుణా
మకరాలయ! నీనామము-సకలౌషధసార మని రసన సేవించున్.

శా. సంసారాబ్ధిఁ దరించి నీదరికి రా, సర్వేశ! నీ వాత్మకున్
మాంసాస్రాంత్రవసాస్థిచర్మఘటికన్ నౌకం బ్రసాదింపఁగా
హంసప్రేరణ సాగుయాత్రను, సిరాగ్నిప్రగ్రహప్రాగ్బల
స్రంసం బైనటు దోఁచు; నూల్కొలుపు దార్ఢ్యం బార్తభక్తావనా!

చ. మనిచితి నెన్నొసాళ్లు విషమస్థితులం దొలఁగించి యిన్నినా
ళ్లనఘ! కృపాసముద్ర! గమనాగమనాదుల కీ వనుగ్రహిం
చినపదశాఖ లేమొ పని చేయవు లిన్నగఁ దొంటియట్లు; నా
మనవి చొరంగ నిచ్చి విని, మానుపు తద్వికృతిన్ మహేశ్వరా!

మ. దొర యిచ్చుం జెవి యేని, కానరుని యందుం బ్రిండియుద్యోగు లం
దఱు వందారువులై కనంబఱుతు రత్యంతాదరస్నేహముల్
గురుభావం; బిసుమంత నీచనవు గల్గున్ వేని కేతచ్ఛరా
చరసర్గంబు చరించుఁ దత్సుభగు కన్నన్నన్ జగన్నాయకా!

శా. నాకే దక్కెఁ బె యొప్ప దీశ! ధనధాన్యప్రాణముఖ్యంబులం,
దాకాలంబున నద్భుతం బడుగ కే యాకస్మికం బడ్డటో
చేకూఱున్, భవదాత్రి తాపనకళా చిత్రక్రియాపాండితీ
సాకల్యంబున; నేమఁచో నిపు డభీష్టప్రాప్తి గాదా, ప్రభూ!

కొత్తపల్లి సూర్యారావు గారు

(వెనుకటి సంచిక తరువాయి)

రెండవ యంకురము

కష్టసుఖము లనేకవిధములఁ వచ్చును. ఒక్కప్పు డొక్కనికే యీ రెండును వచ్చును. కష్టమొకవేళ సుఖమొకవేళఁ గొందఱకుఁ గలుగును. ఒక్కయింటిలోనివారి కందఱకు నివి పర్యాయముగ వచ్చును. సంఘమంతకును వచ్చుట కలదు. దైవముం గూర్చి మన యూహలు చాలవు. అదృష్టమనఁగా—మాయనఁగా లోకవాఁడు మాతల్లి నోదార్చినట్లు—మనుష్యులకు గనఁబడినది. పుణ్యమో పాపమో, కష్టమో సుఖమో కనఁబడకుండవచ్చి యూహింపను.

వ్యాసకర్త

ఒక్కొక్కయింటిలో నొక్కొక్క శాఖ కెక్కువగఁ బ్రఖ్యాతి—ఒక్కచోఁ దెలఁగాణ్యము, వేఱొక్కచో వెలనాఁడు ప్రబలముగా నుండును. ఒక్క బ్రాహ్మణులలోనే కాదు: గొల్లప్రోలునిండఁ గాఁపులే; కొడవలి నిండ గొల్లలే; ఇట్లే రెడ్లు, నొంటరులు నొక్కొక్క యూరఁ బెక్కు కుటుంబము లుందురు. నే నెప్పుడైన బ్రాహ్మణ విద్యార్థులను సూచింపను. అక్కడ మాయాంధ్రం దలు వెలనాఁటి పుట్టి. తెలఁగాణ్యులు తక్కువ. తెలఁగాణులఁట; తెలఁగు వారిలో అణులు—అణిముత్తెము లని—అమట్టుపట్టుకొని యూరిలో నిమాతాతగారి కుటుంబస్నేహితుఁ డొక తెలఁగాణ్యుఁడు నన్నుఁ జూచినప్పుడెల్ల "ఏమి వెఱ్ఱివెలనాఁటిదాన! వీయమ్మ వెనకాల నీవు పడుకొనుచున్నావా" యని నవ్వించువాఁడు. ఒక్కొకశాఖవారి కొక్కొకమాట యలవాటు. కోన సీమ ద్రావిడులలో గెరికె, గెంటు, గెడి, గెంట యని గాలకెక్కములు పల్కుదురు. మావారిలో వెనకాల, పడుకోవడము, ఇట్లు కొన్నింటికి ద్విత్వములు. మాటలను, బొట్టుకట్టులనుబట్టి శాఖలను దెలిసికోనవచ్చు మార్గము కొన్నినాళ్లుండెను. కొత్తవారియత్త మాయమ్మ వలెఁ గట్టదు. అణుమాయమ్మ పిన్నిగారి పద్ధతి వేఱు. అందఱిలోను మడికట్టు వేఱు, నితరకాలముల కట్టు వేఱు. తలంపున్నచో భేదములను గనిపెట్టవచ్చును. అన్ని జాతులలోను—మాయూరఁ గమ్మవారి దడమ పైట, కాఁపులదికుడి పైఁట; గొల్లభామ యొక్కతె రెండవచేతికిఁ జందకడియము దొడుగును. ఒక్కతె బొట్టు పెట్టు, నొక్కతె పెట్టదు. గవరలు దండెకెదో ధరింతురు. నన్ను చేరఁదీసి తలఁగాణివారి గారిపొడ్డు నప్పటికి నాకుఁ దెలియదు; తెలిసినను

చెప్పేవారి నమట తప్పుగదా! చెప్పవలసినంతవాస్త్వ తత్త్వమున్న— కొందఱు వారిలో మీ గడుసు కూఁతురి ట్లని, మీకొడుకుఁడిట్లని యధిక ప్రసంగము చేయుదురు. మా తాతగారు శేషప్పవారు. అసలు తాళ్లప్రాంకి; కల్లూరివారిలోఁ జుట్టుజేకము; 'సోమంచి శాస్త్రి-సోమయాజి' గారి యల్లుఁడు మా తాత. ఆయనకాలము నిరాలోచనముగాఁ గడచిపోయినది. ఆయనభార్య, మా మాతామహి, దొడ్డ దొడ్డక్కనది. మామామలుఁడు వారి నికుటుంబము, పాపము, కాలము నెట్టుచున్నారు.

కవిత్వమన్న మా మామయ్యకే కాదు— నేను మామ యనను, మామయ్యయందును. కొందఱు మేనమామనే మామయ్య యని, మేనత్తనే యత్తయ్య యని యందురు. తక్కినవారిని మామ, యత్త యందురు. అదియే నాకభ్యాసము. వైశ్యులలో మామయ్య, అత్తమ్మ యందురు; అది నాకు నచ్చినది. కాని, నా కలవాటు లేదు. కవనెల్లఁ జెప్పకుండ నగములో విడిచితిని: కవిత్వమన్న మామామయ్యకే కాదు, వారింటి నందఱకుఁ బరమప్రీతి. తెనుఁగు భారతములు, భాగవతములు, రామాయణములు, బల్ల పుస్తకములు గలవు. ఏమక్కఁడిన్నను దాని పుట్టువు, పూర్వోత్తరము తెలిసికొనకుండ విడువరు. వారియింటిలో నొక పుస్తక మున్నది. చైత్రశుద్ధ ప్రతిపత్తు మొదలు ఫాల్గునబహుళామావాస్య వఱకు నెన్ని పండుగలు వచ్చునో యా పండుగలమీఁదఁ బద్యములు— ఒక్కొక్కపండుగ కొక్కొక్కటి కల్పనలు; చమత్కారపద్యములు. వారే లేరు; వారిపుస్తకములుండునా! మరల నెవ్వరు నట్టిగ్రంథము రచించినవారు లేరు. వారేమైరో, గంగలోఁ గలిసిపోయిరి; పుస్తకమేమైనదో, పరశురామప్రీతి యైనది. నేనేమి చెయుదును? అట్టిపుస్తక మెవ్వరైన రచించిరేమో! నాదాత్రో కాదు. మా యింట నెంతసేపు ఎనుమది దినుములు; 'బండి యేస్టేషనులో నున్నది; నేఁడెన్నిగంటలాలస్యము; బండిలో, నెవ్వరైన డి. టి. యస్. వంటివారు వచ్చుచున్నారా' యని తీగటపాలో నడుగుట— ఇంతే. అంతటి దైన లవ్య కొన్ని తెలిసికొనియుండును. "ఇర్వర్ధముల ఫలము ఇతిభావముల యిఁకరు" అని తెలిసికొనియెడిదే కాని దానికి దిక్కుమాలిన గతి పట్టినదనుకనే పట్టించి

వాఁడు దేవుఁడు. ఇదియే మంచికైనఁ జెడ్డకైన నదృష్టము.

శివరాత్రి వచ్చిన దనిన మాప్రాంతములలో పిఠాపురము, కోటిపల్లి, పట్టిసము, ముక్తీశ్వరము తీర్థములు. పిఠాపురములోఁ బాదగయ, కుక్కుటేశ్వరుఁడు; కోటిపల్లిలో సోమకుండము, గోదావరి, సోమేశ్వరుఁడు; పట్టిసము లేక పట్టసము— అఖండగోదావరి, వీరభద్రుఁడు; ముక్తీశ్వరము— గోదావరి, క్షణముక్తీశ్వరుఁడు. అన్నిచోటుల సత్రము లున్నవి. ఉపవాసములవారికి ఫలాహారములు, భోజనములవారికి సంతర్పణము. పిఠాపురములో దివాణమువారిసత్రము, రాజరాజేశ్వరీ సత్రము; కోటిపల్లి (కోటిఫలి) పట్టసములలో తల్లి కామయ్యమ్మగారి సంతర్పణములు. స్త్రీలలో జమీందారులు లేరు; ఉన్నను బ్రాహ్మణులు లేరు. ఏజాతిలోను స్త్రీ కలు, జమీందారిణులు స్త్రీలున్నను దానధర్మములు కున్న. పుణ్యము పురుషార్థము నుండవలదా? (ఆఁడు) జమీందారిణు లనఁగానే విధవలని యర్థము. అట్టివారికే దానధర్మములమీఁద మనసుండఁదగును. ఆకామయ్యమ్మగా రెంతమంది స్త్రీల కుపాధి గల్పించినది! ఎంతమందికి వసులు, పెండిండ్లు, తదయొద్ద నుద్యోగములు! కోటిపల్లి విజయనగరము మహారాజులుంగారి దట్ట- అక్కడ నీయమ్మగారిసత్రము!! పట్టసము కామయ్యమ్మగారిదే; ఆదేవుని ధర్మకర్తృత్వమువారిదే. అడుగనలసిన దేమి? అమెదివ్య యశము దేశవిఖ్యాతముగదా!

బల్లిపాడు పట్టసమునకుఁ జాలదగ్గఱ. ఒక్కశివరాత్రికి బల్లిపాడువారందఱును బట్టసము వెళ్లవలయునని రెండుదినములకుముందే దేర్పఱచికొనిరి. తెల్లవారిన శివరాత్రియనఁగా నందఱు లేచినారు.

కాల్యకృత్యములు దీర్చికొన్నారు. గొడ్డుగోదలు, పాలు పెరుఁగులు, పాలము ప్రటలు చూచుకొన్నారు. పొలముల కేమిగలవు? — ఆకాలమునాటికి— కొన్ని యూళ్లలో సెనగచే లుండును. మాయూరినుండి జగ్గయ్య బాబు శివరాత్రి తీర్థమునకు వెళ్ల వలెనని యెవ్వరితోను జెప్పవాఁడు కాఁడు. పోయి రాత్రి పొలము పాకలోఁ బండుకొనువాఁడు. కళ్లమునిండ గింజలున్నవి— దొంగ దొరక వాని చేనులోఁగాలు పెట్టుటకు వెదరు; వంటకాన

మందు. తెల్లవారుకడ లేచి స్నానములకై గోదావరికిఁ బోవువారు—బంధువులు, వాని నేలను దాపునఁ బోవుచు "ఓ జగ్గయ్యా! నీవు స్నానమునకు రావా" యని యడుగుచుండువారు. "నేను రాను; కళ్లలో గింజలున్నవి; మా నాన్న యూరలేఁడు; నేను రాను; మీరు పొం" డని పెద్ద కేకవేసి మాటలాడక యున్నచో యుండి వీరి కంటె ముందుగా స్నానములరేవులోనికి వెళ్లి నిల్చువాఁడు. బల్లపాడు గోదావరిలో నీ ప్రసంగమేల?-జగ్గయ్యబాబు చమత్కారము కొఱకు. బల్లపాటివారు ఇండ్లకేకొని, ముగ్గులుపెట్టుకొని 'సరి యానాఁటికిఁ బ్రొయ్యిలోఁ బిల్లిని లేపవద్దు. హాయిగాఁ బండుకొననిం' డని తలుపులు తాళములు బిగించినారు. వీధి వారు, వాడవారు సమస్త జనులు "శివా! మహాదేవ" యని కైలు దేలినారు. స్నానముచేసి గుడిలోనికివెళ్లి దేవదర్శనమైన పిమ్మట "నేను-నేను గ్రామరక్షణమునకై సాయంకాలమునకుఁ దిరిగివచ్చెద" నని చెప్పికొని యుండిరి. కొందఱు లింగోద్భవకాలమువఱకు నుండ నిశ్చయించుకొనిరి.

పట్టినింటి వాసనయో యేమో కాని యూరేఁడు మాయమ్మకుఁగూడఁ బట్నము వెళ్లవలెనని యున్నది. "నీవు వచ్చినరోజుల మీ బావ నన్నుఁ బంపుదురు. రెండు మాఱనువాళ్లు ముందుగా ర" మ్మని తమ్మని పేర పత్త్రము వ్రాసినది. వ్రాయుట కాలోచన కొన్నినాళ్లు; కాగితమునకై యత్నము కొన్నినాళ్లు. పెంటపాడు వెళ్లి రహస్యముగాఁ దెప్పాలో వేసివచ్చు విశ్వాసపాత్రు లెవ్వ రని కొన్నినాళ్లు. ఇప్పటికైనను విశాపురమువంటి మహారాజ నగరములలో మూఱుమూల నొక్కటే పోస్టు. అప్పటి కాలము జల్లి నీమస్థితి యడుగఁగలరా? చెప్పవలసి దేమనఁ గా మాయమ్మ యెంత త్వరగా వ్రాసినదో మామయ్య కాయుత్తర మంత త్వరగా నందినది. ఇంక నిప్పటికి నాయుత్తరము మామామయ్య కందునే యున్నది. దైవముంగూర్చి పదేపదే చెప్పఁజాలము. లలాట లిఖితము. ఎవ్వరికెవ్వ రెట్లున్నదో యెవ్వరెఱుఁగుదురు? ఒక్క వర్షకాలములో మాయూర నలువురు శూద్రులకొట్టివాండ్రు పాకలోఁ గూర్చుండిరి. మూడ నొక్కపాలికాపు మాల పిల్లవాఁడు నున్నాఁడు. హోరుమని వాన కురియుచున్నది. మేయుచున్న పసువులలో నొకటి యూరుమడిలోఁ బడినది. కాఁపుబిడ్డ లప్పటికి సుకుమారులు, మాలబిడ్డ సేవకుఁడను గదా! "వెంకా! మూడ యూరుమడిలోఁ బడినది; మరలించికొని ర" మ్మనిరి. ఎంత యదలించిన నది దూడ వినలేదు. ఉత్పన్నమంద బుద్ధులు చెప్పిన మాట వినరు గాని పసువుల కట్టివిపరీత బుద్ధి లేదు. అకార్యము చేయుచున్న యొక పసువును, "కట్టికట్టి! బట్టుబట్టు! పైపై! బోడిబోడి" యని యదలించిన వన్నెకదా యనుచున్నారని మరలుట వాని సైజము. ఆనాఁడు దూడ వారిపాలిటి కేమిటో కాని మాలబాలుని పాలిటి మృత్యుదేవత యైనది.

మాలఁడు: "నాదిగాదువంతు; రామయ్య కాఁపుగారిది. నే నిప్పుడేగా నంకి బట్టావును మరలించికొనివచ్చితిని."

కామయ్య: "నేనింకొకసారిపోలేను! నీవిప్పుడు పోయిరా వెంకా! బాబు వచ్చెనా యూరుమడిమూచి కోపపడును."

మాల: "నేనుపోను; నాకుఁజిన్నగుడ్డయొక్కటియే. సగము నానిపోయినది. పోదునులే" దని నిరాకరించెను.

నలుగురు కాఁపుబిడ్డలును "పొమ్మన్నఁ బోవా" యని మాలకుఱ్ఱని వానలోనికిఁ బట్టి త్రోసివైచిరి. పాపము, వాఁడు వీరితోసరమో, వానతోసరమో యేడ్చుచు మూడవంకకుఁ బోయెను. దూడను మరలించి "కాఁపుగారు! గట్టుకడ మేయుచున్నది గాని యూరుమడి మేయలే" దని పాక వంకఁ జూచుచు నక్కడనుండియే యఱచి పచ్చుచుండఁగనే ఢామ్మని యొక్క పిడుగు పాకమీఁదఁ బడి నలువురు కాఁపుబిడ్డలను జంపినది. "ఓరీ, మా గ్రహచారములోనికి నీవు పాల్గొనరాకల" దని బలవంతముగా విధి బలమున, దీర్ఘాయుష్మంతుఁడగు మాలబుడుతను దొలఁగించి వైచెను. కాఁబట్టి యెవ్వ రెట్లగుదురో చెప్పుట కష్టము. ఏల యీసంగతి తెచ్చితినా? మాయమ్మ వ్రాసినయుత్తరము సకాలమున కందిన రోజుల మా మామయ్య వచ్చునేమో; మాయమ్మ యట్లుకాకుండుటకే యుత్తరమందలే దనుదానికై తెచ్చితిని.

మా యమ్మకు నేనొక్కరనే. కొడుకులు లేరని స్నానములని దానములని వెళ్లి యున్నది. మా నాయన

పడనిమ్మువాఁడుకాఁడు. "ఈశరీరము మన చేతిపన్ను చేసి, యేదానధర్మములు చేసి పడసినారము? కొడుకు నకై మన యిష్టమా? చాలును. నోములు వ్రతములు చేసెదవనిన నాకేయభ్యంతరమును లేదుగాని యది కుమారుఁడు కలుగకలదనెడు నుద్దేశముతోఁ గాఁగాదు. అదృష్టము నెవ్వరు చూచినారు? నే నడిగినాఁడనా, బాబుగా రీల భూమి యిచ్చినారు! పదిసంచముల నేల! నలుపురకు నాలుగు గడ్డలున్నవి, వీనికి లేవని, వీఁ డిర్షాఁడని యా ప్రభువనుకొఁనుచు, అప్పుడు వారివారికి లభించును. ఇదియే యదృష్టము. ఈయదృష్టదిగ్గజములు మోయఁజాలని మన భూము లనుభవించుటకేనా మనకుఁ బుత్రుఁడు? భూమిని నిందించుట కాదు! ఇది మనపొట్టకుఁ జాలును. నీ వింతకు స్నానములు దానములు చేసినఁ బరమున కుపయోగింపవలయునే కాని, యిహమునకు నీ నీతివర్తనము తప్ప నొక్కటియు నుపయోగపడ" దని వారించువాఁడు. "ఉన్నదో లేదో మనము తినక వస్తు పడియున్నారమా? వాఁడుమాత్రము మనకున్న దానిలో నే..." అని మాయమ్మ నెమ్మదిగాఁబలుకుచుఁ బనిపాటులలోఁ బ్రవర్తించు చుండునది. ఇది దినమున కొక్కమాఱు గాకున్న వారమునకో, పక్షమునకో యొక్కతడవ మాయింట జరుగుచుండుట గలదు. "అక్కయ్యా! నీ కెందు కే నాన్నకు లేని బెంగ?" యని యొక్కనాఁ డంటిని. "నీకేమి తెలియునే, నాన్న మనసు నెట్లున్నదో? నేనాఁడుదానను గనుక పైకనుచున్నానుగాని" యున్నది మాయమ్మ. అప్పటి కాయభిలాష మెట్టిదో నాకుఁ దెలియలేదు.

కొందఱు మేనమామలు వారి వారి యక్కలను బిలుచుచలవాటే సాధారణముగ వారి బిడ్డలకు నభ్యాస మగును. మాయమ్మను మామయ్య "అక్కయ్యా" యను టవలననే మాకును మాయమ్మను నట్లే "యక్కయ్యా" యని పిలుచుటకు వాడుకయైనది. ఎవ్వరును దానిని మొదట వారింపకుండుటచేఁ గొన్నినాళ్లకది దృఢపడినది. ఏయభ్యాసముగాని తలక్రిందుగా నున్నపుడు నివారింపవలసినదే. వారింపక పోవుటచేతనే కొంద ఱన్నదమ్ములు పేరులు పెట్టి పిల్చికొందురు. కొందఱువలెఁ దల్లిని పేనక్కయ్య యని పిలుతురు గాని మఱికొందఱు వలెఁ దండ్రిని బావా యనుట లేదు. అపూర్వాభ్యాసము చేతనే నేను నై ప్రసంగములో నొక్కసారి యక్కయ్య యని యంటిని. నేను విరిచెడనని మాలమ్మ, గారు నిద్దఱును నట్లే పిలుతురు.

పట్టసము ప్రత్యక్షముగా నేను జూడలేదు. కాని, విప్లవము జరిగినతర్వాత జనులందఱుఁ జెప్పుకొను మాటలనుబట్టి చెప్పుచున్నదానను. గోదావరి పోఁతగట్టుమీఁదుగాఁ బోయి దిగి పడవమీఁద గోదావరిలోఁ బోయి వీరభద్రస్వామిపర్వత మెక్క వలసినట్లున్నది. స్నానము చేసి గోదావరిలో కొండయెక్కి స్వామిని దర్శించి తిరిగి పోవువారు మరలఁ బడవమీఁదనే యొడ్డునకు రావలసియుండును. శివరాత్రి నాఁటియక్కడి జనసమ్మర్దము చెప్పనలవిగాదఁట. అందఱును గొలఁబుట్ట పడవ మీఁదనే ప్రయాణము. దానికని తలకొక డబ్బు పుచ్చుకొని రేవుదాఁటువేయుట కనేకము దోనెలు తెచ్చిపెట్టెదరు. "మాపడవమీఁదికి రమ్ము; మాపడవ క్రొత్తి చేసి దము. అది బరువుపడవ; మాది దానికంటె చేదుపనుకలు పైలు తేలిపను ముందుగాఁ బోయెదము" అని పడవవాండ్రు కేకలు పెట్టుచుందురు. ఆమాటలవిశ్వాసముతో దీని లోని వారు దానిలోనికి, దానిలోనివారు దీనిలోనికి మాఱుచుందురు. రక్షకభటులు ప్రమాదమున నీటఁబడిన వారిని రక్షించుటకై కొన్ని దోనెలను, ఈఁతనేర్చిన పల్లెవాండ్రు మొదలగు వారిని గొందఱను ముందే పెట్టుకొని సిద్ధముగా నుందురు. మా బల్లిపాటివారు పెద్దపడవ మాటాడుకొనినారు. ఇతరుల నెక్కనీయకుండ రాకపోకలు రెంటికిఁ దామే నిర్ణయించి గుత్తగొన్నారు. శూద్రు లందులో నెక్కిన మైలపడుదుమనుకొంచే 'మాకీ నాఁడు దీక్ష, ఉపవాసము; నీకై మే మెక్కువ యిచ్చెద' మని పడవవానితోఁ గట్టుదిట్టములు చేసికొనిరి. అంత మందియు నొక్కదానిలో నెక్కిరి. పడవలవాండ్రు పోటీ. మన మొంటిరెడ్డుబండ్ల వాండ్ల పెంకితనము—ఒకదానికంటె నొక్కటి ముందుగఁ బోవలయునని పరుగెత్తించి యిరుకులలోఁ జక్రము, చక్రములోఁ గాఁడి తగులుకొని బండ్లు బోరగిలఁ బడఁద్రోయుట ధవళేశ్వరము రాజమహేంద్రములమధ్యను జూచుట లేదా? అట్లే యీపడవలవారు భూమిమీఁదకంటె నతిలాఘవముగఁ బడవలను నీటిమీఁదఁ దోలుదురు. "త్రోయరా మన

పడవ; మనకింకేమి వాడడు ముందా." "అపరా నందిరా. అలాగే నటరాముక్కాణి-ఎకేంకురా." "ఏటంబడిరా, పడవ రేవులో"నని యొకరికింకొకరు ముందుగాఁ దప్పుకొనుచు నొకరినొకరు తగతాలి చేసికొనుచు "నీ పని మినిటన్నులు, నాదైదు; నీవు నాతో వచ్చెదవటరా" యని నవ్వుకొనుచు, "శివా, మహాదేవ! వీరభద్రా" యని కేకలు వేయుచుండిరి. ఆ సమయమున మన వీరభద్ర స్వామిపై భక్తిగల బల్లిపాటి భక్తులను వహించిన పడవ మహానటునిదర్శించుటకై పోవుచు మహానాట్యము చేయ నారంభించెను. ఆ బ్రాహ్మణులలోఁ గూడ నటేశ్వరుఁడు ప్రవేశించినాఁడో యేమో; కదలుచున్న పని యూపై పునవా రొకపై పునకు, నాపై పునవారీపై పునకు నడయాడుటలోఁ బడవ ప్రక్కబరువై, తట్టారఁగి, యొడ్డ గెడపై, నట్టిటఁ బడవనడుపువారికి స్వాధీనముకాని యొండొకనముతో - జనులలో నల్లకల్లోలముపుట్టి, తొట్రుపాటు మిక్కుటమై, బుడుంగుమన్నది. పడవలసమ్మర్దము తప్పుకొనుటకై మనవారిపడవ లికాలని రాటంకమార్గమున నడచుచున్నదికాఁబోలును, సమయమునకు సాయము వచ్చువారు కూడ లేకపోయినారు. పడవవాం డ్రీత నేర్చినవారు కావున మిగిలినారు. వారని వీరని చేరునప్పటికి, త్రాడు తంగర ప్రోగుచేయునప్పటికిఁ జాలనుండి శివైక్యముం జెందిరి. పడవబోరగిలఁబడినపుడు దానిక్రిందనుండి యీఁతచేతకైనవారును రాలేక యుండే యూఁపిరాడక కుడితి కుండలోఁ జీమలవలె చ్చి 'శివా' యనిరి. జలము చేసినారు; గాలనములు వేసినారు. వలలు త్రైదును లెస్సయైన మునిఁగి వాండ్రు బ్రదికియున్నారేమో కాని శివరాత్రి యాకీతి గాఢమై గోదావరి మధ్యమందు మిగిలియున్నవారు "దేవుఁడా యెట్లు బైటఁబడెద మెట్లా దైవ్యుడు" మని, "నాబిడ్డఁ డున్నాఁడా, మనవారందఱు నున్నారా! మీరెంతమంది వచ్చితిరి? నాఁడేడి? వీఁడేడి? ఓరయ్యో వీరయ్యా, తమ్ముడా, నాయనా, అమ్మా" యని తొట్రుపాటుతోఁ గొంతనే పలవరించిరి. పడవలో బల్లిపాడు బ్రాహ్మణులు తప్ప నెవ్వరును లేరు; ఈశివరాత్రి ఫలము వీరే సత్తముగఁ బుచ్చుకొన్నారు, పాపము! ఈశివభక్తాగ్రగణ్యులు దూరము పోయి చూడలేని పిచ్చ కుంటులకు గోదావరిని గంగానదిగాను, పట్టిసమును మహాశ్మశానముగాను మార్చి యింద్రజాలము గావించిరి. శాశ ముగచేసిన తిలపుష్పులు పరలఁ దొరవవలసినపని లేకుండ జరిగినపట- ఆఘోరకృత్యము దేశమంతట వ్యాపించి కొన్నినెలల హాహాకారము పుట్టినది. దీని నింతకంటె వివరివిగాఁ జెప్పుటకు, మా మేనమామగారి కుటుంబ మందుండుటచేఁ గన్నుల నీరుజారుచున్నది.

అమ్మా! మానాయనయే పంపి, మాయమ్మయే వెళ్లియున్నయెడల మాగతి యేమైయుండెడిదో! నేను గూడఁ బోయియుందునో - మావంటివారికా - ఆలోచించిన గుండె ఝల్లుమనుచున్నది. కృష్ణది యొక్కటే ఈవిప్లవము జరిగినతర్వాత నాల్గుగడియలకు దూరమునుండి యొక పల్లెవాఁ డెత్తుకొని వచ్చుచుండఁగా నేను చూచినది. ఒక్కరకకథటుఁడు-"మీపిల్లదా, మీపిల్లా" యని యందఱనడుగుచున్నాఁడు. "మాదికాదు, మాదికా"దని యెల్లవారుఁ గనుచుంటలనున్న బిడ్డలను, లేకున్న బిడ్డలను దడపుకొనసాగిరి. అతికష్టమునీఁడ మధ్యాహ్నమున కొక్కరినలన 'లేకపల్లివారి చిన్నది, బల్లిపాడని తెలిసినది. బల్లిపాడు తీసికొనిపోవఁ దమయిల్లు గుర్తుపట్టినది. ఇదియే మాలమ్మ.

ఈవార్త తెలిసి మాతల్లిదండ్రులు వెళ్లి బల్లిపాఁడులో మిగిలిన యిల్లువాకిలి భద్రపఱచి లమ్మను దీసికొని వచ్చి పెంచిరి.

"ఏదో సమయములో నేను మాతమ్మునకు త్తరము వ్రాసితిని గాని నన్నుఁ దీసికొని వెళ్లుటకు రాలేదు; అతఁడువచ్చిన మీరుపంపిన నేను నిట్లే యగుదు"నని మాయమ్మ మానాయనతోఁ జెప్పఁగా, "చూచితివా నీస్వాతంత్ర్యమున నీకొంపకూడ మునుఁగవలసినదే. ఏమి పుట్టిమునుఁగునని నాతోఁ జెప్పకుండ వ్రాసితివి! ఎవ్వరువ్రాసిరి? యెవ్వరు పెట్టెలో వేసిరి? మనకు మంచి కాలము గనుక యిట్లు పరిణమించినది" అని మానాయన గుండెకొట్టుకొనిరెను. మాయమ్మ స్వతంత్రముగా నుత్తరము వ్రాయుట తప్పేకదా! వెళ్లవలయుననిన మానాయన పంపఁడా! అక్షరములు వచ్చినను వ్రాయుటచేతగానిది గనుక ప్రయత్నముతోనే మోక్షకాలము గడచినది. చదువుకొనునప్పుడే యుత్తరములు వ్రాయుట నేర్పి నిప్పటి కాలములోనే చదివిన యెడల మాతల్లి యెన్ని యుత్తరములు వ్రాయునో! అధిపతికిఁ దెలియకుండ

మంచిదైనను, శిష్టయైన, పతివ్రతయైన స్త్రీ యొనరింపుటచాలఁ బొరపాటు; గృహిణీసద్ధర్మముకాదు. ఇంకేమైన జేసెనంటినా గురునిందాదోషము వాటిల్లును.

మూఁడవ యంతరము

గౌరి మా మేనత్త మనుమరాలు. మా మేనత్త పుత్త్రస్త్రీగానే చనిపోయినది. వేంకటరామయ్య మామ కూఁతురు నాశ్రయించి బ్రతికియున్నన్ని దినములు నల్లునితోపాటు పిఠాపురములోనే యుండువాఁడు. అల్లుఁడు పెద్ద చదువరి కాఁడు గాని ధనము గలఁడు. కావున సర్వముగా పీకులవెంటఁ దిరుగు చుండువాఁడు. మామ తన డబ్బే పెట్టుకొని తనవల్లమందు, బట్టలు తెచ్చుకొను చుండువాఁడు గాని భోజన మల్లునిదే. ఆయప్పయిన నొంటకొనకుండఁ బండినప్పుడెల్లఁ గాఁపులను ధాన్యమే తోలిపెట్టు మనువాఁడు. కూఁతునకేదో కొండెంపు కొత్త సారి నగయని, చీరయని మట్టఁ జెప్పువాఁడు. అతని పాదగయాస్నానము, భగవద్గీతలపారాయణము, జాతక పుస్తకములు తిరుగవేయుట, ఎఱిఁగియున్న వారికి స్నేహభావమునచేత ఫలములు చెప్పుట, ఇంతియకాని యొక్క సాక్ష్యమునకని, యొక్క పనికని యధికరణస్థానములకుఁ బోవుట, ఒకరివ్యవహారములలోఁ జేరుట, తీర్పులు, యుక్తులు బోధించుట యెఱుఁగఁడు. పుట్టినది పుల్లిసీమ; వెంకయ్యకోటినీ రొంటఁబట్టినను దనకేమి పాపమో కాని న్యాయశాస్త్రము, కాలక్షేపము, భక్తము, అస్వాధీన ప్రలోకట్టులు, వడ్డీ వ్యాపారము నిట్టిమాటలే తెలకక్క లేదు. తమదేశవిద్యలో తనకు ఠొక్కటున్ని కాలేదు. ఈకారణముచే నిస్పృహుఁడై పిఠాపురము చేరినాఁడు.

అమ్మ! మాయూళ్లేమి యప్పటివాళ్ల సంగతి- కేతుమత్తర దేశములో నున్నందున నేనిప్పుడు జ్ఞాపకముచేసికొనుచున్న దానను గాని, యక్కడ నిపుణైన దొక్కగసీయ యుండలేకపోదును. మాయింటి చూరు నీరు ప్రక్కయింటివారి దొడ్డిలోఁ బడిన మాయిద్దరకు లేనిది మూఁడవ వారికేల! మాకుఁ గలహములు కల్పించుట. మాతోఁ 'జాలకాలమునుండి మాచూరు నీళ్లువారి దొడ్డిలోఁ బడుచున్నవి కాఁబట్టి తగవు పెట్టరా'దని చెప్పుమని— వారితో 'రాఁ; కోర్టుకుఁ బోయితిమా మాఁడునిమిషములలో వారిచూరు పీఁకించి పాఱవేయ వచ్చు' నని— పేమిద్దము ముట్టోయనుమన్న మనవర్సాపురమో, రాజమహేంద్రవరమో యూష్ఫికొనిపోవుట- "అబ్బ! మీ చెట్టునీడ మాయింటిలోనికి వచ్చిన మాగింజ లెండవు; వారికేమి! చెట్టుకొమ్మలు మా గోడమీఁదఁ బడకుండ నఱుకు మని" వారికి హితజ్యోతిమరమిచ్చుట- ఫలవృక్షనాశము. 'ఇది యేదో దురుద్దేశము. మనలోఁ జెప్పకుండ మాఁడవరేఁడు ముగియుచుండఁగా నాయడేల పోలములోనికిఁ బాటిమన్ను త్రోలుచున్నాఁడో; నీ పీసంవత్సరము క్రొత్తవాని కీయఁ దలచుకొనినట్లు తెలిసి యుండియు నిట్లు చేసినాఁడు; నాతో రా నర్సాపురమో తణుకో,' అని యూవును దూడయు నుండఁగా గుంజలాడ్చును. యొక్కస్నేహమున్నయున నక్క-చావు. ఇట్టిన్నియని- కొందఱు నిరాంటకకార్యములు- కొందఱు దారుణకార్యములు- ఏయూట కామద్దల లోకములో నుందును. వేంకటరామయ్య మామకుఁ దగిన వారే పిఠాపురములో- పిల్లకుఁ దలకొప్పి యెత్తిన జాతకము పట్టుకొనివత్తురు. పెండ్లికని, శాంతనములకని, దత్తతకని, గ్రహచారములకని, డబ్బు పుచ్చుకొనఁడు గావునఁ, జెప్పి లేనిపనిం గల్పించినారు. ఇది బాగులేదని మంచి సమయములో వారిని దప్పించుకొనుటకు భద్రాచలము, సింహాచలము, జగన్నాథము యాత్రలు వెడలువాఁడు. వెళ్లినాను కాకపోయిన- ఇంటనే యుండి యింతదో యింతదో డబ్బు పేరు పెట్టిన నింతతోఁ బరయుండక పోవును- అదియెఱుఁగఁడు. సత్కాలక్షేపములోనే యేకాదశి మరణముం గాంచినాఁడు. కూఁతురు నల్లుడు నతనికిఁ గొడుకులైరి.

మా వదినె మిక్కిలి గడుసుది. కాని యామె మాటలను సుబ్బన్నయ్య పనిమీయలేదు. అది యూతనికి నాయనమ్మ తీర్పు- నాయనమ్మ తన మగని పేరని వానిని ముద్దుచేసినది. అడిగినప్పుడెల్లఁ దనయొద్ద నున్న ద్రవ్యము, పణము నెవ్వరికిఁ దెలియకుండ నిచ్చుచువచ్చెను. అతఁడు నితరులవంటి తెలివితక్కువవాఁడు కాఁడు గాన, సవ్వ యిచ్చిన దానిలో సగము దాఁచికొని సగము నాటకసములతో పాటకములలో వెచ్చించువాఁడు. ధూమములమీఁద వచ్చుదానిలో సగము తనది, సగము మావదినెది; తన

నగములో వాల్గవవంతు దాపటికము; మిగిలినదివ్యయము. ధనమార్జించినాడు, వ్యయము చేసినాఁడు; కాని యెక్కువ దుర్వ్యయమే యనవచ్చును. బంగ్లా చేయించుట, యెద్దులు, గుఱ్ఱములు కొనుట, యమ్ముట- అందు విశేషము దండుగలే; స్వల్పలాభము- ఏమయినను 'మాయిరువుర నన్నుఁ బెంచినతర్వాత నిన్ను బెంచెద' నని పక్షపాతము లేకుండ ధనలక్ష్మి స్త్రీపురుషులతోఁ జెప్పునట్లగదా! చీమలైనను గూడఁ బెట్టుటకు మొదలిడిరో నా నిలువుల కొలఁది పుట్టలు ద్రోయును. "అరుగ కుండినేని గరుడుఁడైనియు నొక్క యడుగు నడుగలేడు"- "చీమలైన నడచిన యెడల యోజనములు కొలఁది నడచును"- మానవులు యెడలెల్ల నగలే- మాయన్న యెడల వెలగలబట్టలు. అప్పుడువచ్చి చూచిన వారి కాయిల్లెంతయో గంభీరముగా నగపడును, వీలాగునఁ బుట్టినదో ప్రథమమున గౌరి; తర్వాత వారికి సంతానము లేకపోయెను. పనిలేదు; తగినంతవ్యాయామము లేదు. మిన్నక కూర్చుండి ఫలాహారములు, రాత్రులు నిద్రలేకుండఁ— పేకాట- లేక కాట్లాటలేదుగాని— యెట్లో తెల్లవార్చువాఁడు. ధనమిమ్మన్నాఁడనుగదా భార్యకు దయేయనాఁటయనియు మెమాటసర్లక్ష్యముచేసి, వీనో కొంతవఱకైనదాల సుదుగఁడని,—ఎట్లునో మాతమని వదిగె- కొంతకాల మిట్లుగడచినది; బోధింపసాగినది; బతిమాలినది. 'రాత్రియైనంతనే నవ్వుదు పీఁక చుట్టమునకుఁ దాళమునై పోలేదియెంతోస రాకునఁ బెట్టితి'నని, 'నాకుఁజల భారముగానున్నది, పిల్ల లేడ్చును; గొంతెము చూచికొం'డని, 'చీఁకటిరాత్రులలో వైటపోవుట మాన రాదా'యని-'మీకేమి భయము, వీరాయింటికే స్నేహితులను రప్పించుకొనరాదా'యని,—ఈమాట తన కిష్టము లేకున్నను కుసుమని యున్నను—సాహసముగాఁ జెప్పిన మాట. పద్యములు చదివి యర్థము చెప్పునది- 'నువక న్నుల యెదుట- రంగఁడేమయ్యానో యెఱుంగరా' యని సాటిమాటలు వినిపించి, వ్యసనములవలనఁ బాధ్యులు, నలాదులు, రావణాదులు,- హరిశ్చంద్రాదులు- ఒక్కనాఁడు పీఁక తలుపువూసి రెండు పాదములు పట్టుకొని కన్నీరు పెట్టుకొనును-'మీబిడ్డను మీరు చూచుకొనుఁడు మా మామయ్యకు డకుఁ బోరేదను' అని; "ఇదిగో మీరిచ్చినధనము,నగలు నాకొక్కటి లేదు. భద్రము చేసికొనుఁడు. నేనన్నము తినను, బొట్టు పెట్టుకొందును; అదిగో; నన్ను గడ్డము పట్టుకొని బతిమాలవలదు; ఇచ్చినసొమ్ము మరల మీరు పుచ్చుకొనకున్న నెవ్వరికైన దానము చేయుఁడు; ఎప్పటికైన నిది మీసొమ్మే. పిల్ల కొక్కనగ చేయించి కొనుఁడు. అదిగో, నా చేయి పట్టుకొనవలదు; నే నేమి యమ్మకడుపునఁ బుట్టలేదా? మీరందఱు చెప్పితే నాండ్రతోఁ జిల్లిబిల్లి మనుమండ నలయనా? కన్నది 'నాన్నా నాన్నా' యని ముద్దుమాటలాడుచున్న నాలో నే నే నా సంతోష పడుట; ఎవ్వరికిఁ జూపి యెవ్వరికి వినిపింపను? పగలెల్లో పనిబెంటఁ ప్రొద్దుబోవును; రాత్రి యొంటిగా నెన్నినాళ్లు? నాకష్టము లెవ్వరికి గట్టెక్కునో- పిల్లనువిచారించి నెనకదీసెదను; అదిగో, వద్దువద్దు; నాకాళ్లమీఁదఁ జేయి వేయరాదు. ఇంతటిపాపమును నేను భరింపలేను. ఇంకనా - మీరింక నాకు ధనమీయనువలదు, నేనుబుచ్చుకొనను వలదు. మీరెప్పుడయిన నేనడిగిన విచ్చినారా? నేనేల యడిగెదను? మీ డబ్బు మీరుకనుల- కాదుకాదు, పాడుచేసికొనుఁడు. శక్తి రహన్ని దినములఁ బాడుచేసికొనుచున్నారని భయము.- ఆఁ అప్పు, తప్పుగాదు. మీతోఁ జెప్పి, మీకుఁ జూపించి యేడ్రానిననుగాని- మామామయ్య కెవ్వరైనఁ జెప్పినఁ దక్షయు వసితకాని నానోటితో నే సంగతిముందుగాఁ జెప్పను- ముందుగానేమి, యెప్పుడును జెప్పను. అట్లు చెప్పెదనని కలలోను మీరుతలంపకుఁడు. మీయగౌరవము నాదికాదా? మీసంతోషమమాత్రము నాదికాదు; అగుటకెల్ల. చివరకు మీ బాధలన్నియు నావి; మీకష్టములన్నియు నావి. ఈకన్నుల కవి మారములుగావు. నానోరపృతిమువంటిది. నేను పార్వతీదేవివంటి యిల్లాలికడుపునఁ బుట్టినదానను. అవిదేవద్దు; దూరముగా నుండియే మాటలాడుఁడు. మీరెవ్వరెవ్వరిని ముట్టుకొని వచ్చినారో - అయినను మీశరీరము నాకు యజ్ఞస్థలము వలెఁ బవిత్రమును, పూజ్యమునైనది. నేనందుకని దూరముగా నుండుమన లేదు. నాదేహము దుఃఖముచే వడఁకుచున్నది. ఇద్దు,పట్టుకొనవలదు. మాయిద్దఱకర్మ మెట్లున్నదో యట్లగును. ఒక్కనగ నాకక్కఱ కాఁగూడదు! బిగ్రాఁ తిరేలతప్పును! ఇరుగింటియరుగుమీఁద నొకవిద్యార్థి

"సర్వేభ్యోఽపి విఘ్నేభ్యోఽపిపరిత్యజ్యేతరా" యని వర్ణించు చున్నాఁడు. ఆమాట యీయింటి యజమానులైన మన యింటికిఁ బట్టినది. పోనిం కింకేనా? ఏదియైనను మీకే ముందు చేయవలెను; నామాటగాని, నాయడుగుగాని యొక్కనాఁడును ముందుగాదు. మీతోఁగూడ నన్నుఁ గూడ నేదేశమునకో తీసికొనిపోరాదు! మీ కెందుకు? నన్ను విడిచిపోయెదా! అలను నా బ్రతుకు కొంత కష్టము. ఇల్లువిడిచి చెప్పకుండఁబోవుటకు మీకేమి గ్రహచారము! ఇంటికే మీ బంధువులను, స్నేహితులను రప్పించుకొన రాదా? వ్రతములో, సంతర్పణములో చేయరాదా? దుర్వ్యయమేల? ఆవానుకుల సాహసము మీకు! మాదినవాని కెల్ల వినవ్యయమా? ఏమో! మీమాటలను నేను నమ్మఁజాలను. సంసారభారమైన నిప్పటి కే చేయో కాలో విడిచి పోలఁబడిరే యుందురు. మన కేయాసయున్న నితరుల కాయాసయుండదాయని మీ రేల కలఁపరు? నాదగ్గఱ లేదు తాళ మెక్కడనో పోయినది. ఎట్లో తలుపు తీసికొందురా నన్ను మున కష్టగాఁ బండుకొందును. మనుష్యులను దాఁటి వెళ్లరాదు. నవ్వుచున్నారా! పోనీ యమ్మ చెప్పినమాట యొక్కటయినఁ జెవికెక్కలేదా! అయ్యో నా తెలివి! దొడ్డినమ్మను తలంపు చేయుచుంటివా- పోనీ, పొందు. తెల్లవారకుండ నిల్లు చేరఁజని ప్రార్థన చేయుచున్నాను." ఇట్లని నెలలో రెండుమూఁడుసారు లుపన్యాసము- అన్నియు దట్టివైనవి, అకనివృత్తి యేదో యదే కాని.

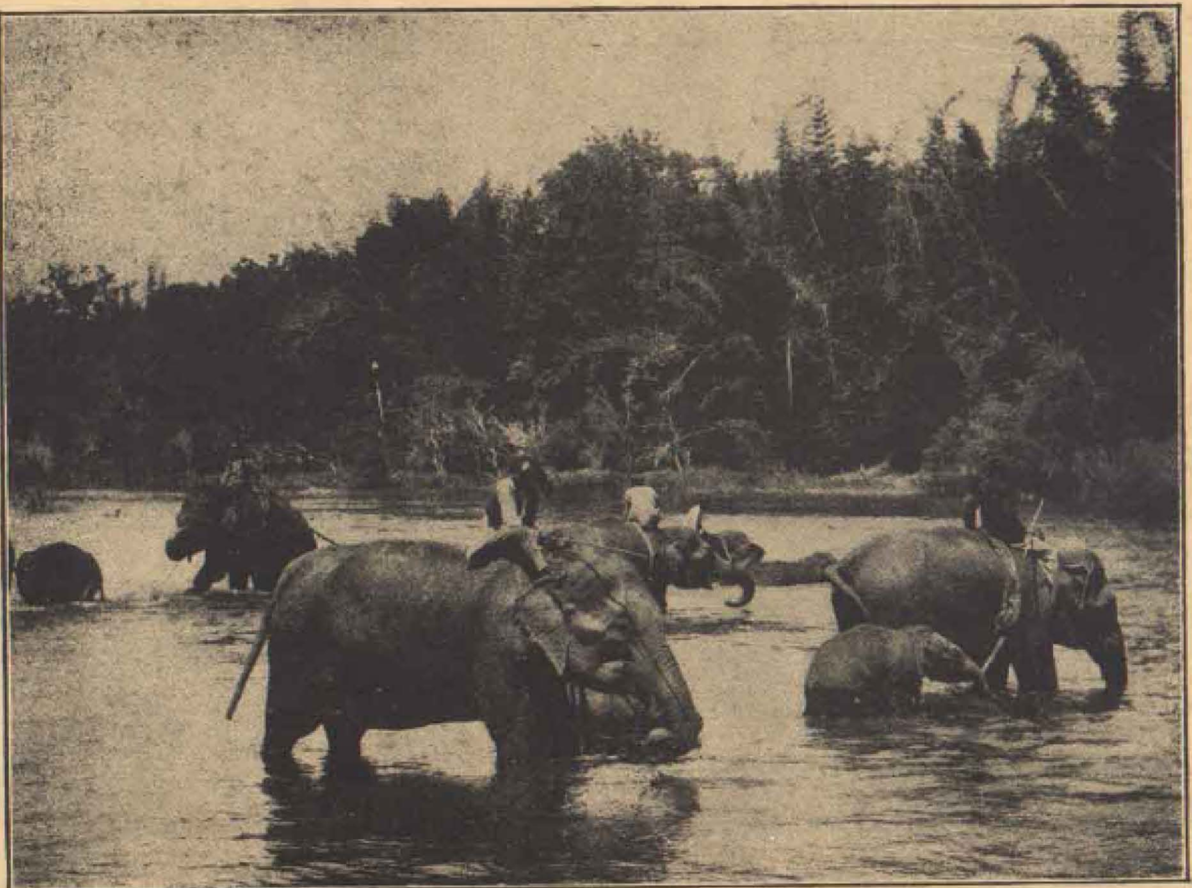
అసలికి బంధువులమీఁద నెంత ప్రేమ! ఛీ ఛీ, ఆమాటచెప్ప. అన్నయ్యా! అన్నయ్యాయని - నేను; అమ్మాయి, అమ్మాయియని - చెల్లెలికంటె నెక్కుడు ప్రేమ; తండ్రిగారి యస్థికలు గంగలోఁ గలపుటకని కాశీ కేగుమటచ్చి మూఁడునాళ్లలో చుట్టుదారియైనను వెదకు కొనుచు వచ్చియున్నాఁడు. 'పదివేనుగూడఁ దీసికొనిరా లేదా' యంటిని. ఈప్రయాణము స్వల్పదినములే యని తీసికొనిరా లేదు. కుప్పనూర్పులు, పెద్దపనియున్నది. తీరుబడిగాఁ గుటుంబయాత్ర వచ్చెదమన్నాఁడు. ఏదో యొక దుర్బుద్ధి- ఎంతటివానికైన వేపకాయంత వెఱ్ఱి యుండును. భార్యయం దట్టి దురభిప్రాయమును లేదు. అది యట్లుండఁబట్టియే తనయిష్టానుసార మాటలు సాగు చున్నవని సంతోషము. ఇంటనిల్లాలు లేకున్న నదియిల్లా కాదే? భవిష్యత్తును దెలిసికొనలేకపోవుట యీకాలమునకో క్కనికే కాదు. భూతమును, వర్తమానమును లోకమును గాంచి కొంత భావి యిట్లుండునని స్త్రీపురుషులెఱుంగు టకు మార్గమున్నది. తోఁచదు. తోఁచినను నింకగతియేమి? జాగ్రత్తగానే చాలవాఁడు శరీరధారణము చేసినాఁడు. ఆహారనిద్రలలో నసాధారణవ్యత్యయములచే నతనికో గము పుట్టినది.

గుండెలలోమంట, యన్నద్వేషము కలిగినది. ఫలాహారములపైనరుచి; మూఁడుపూటలు రెండు, రెండో కటే క్రిందదిగినది. ఆయొక్కపూటలైనను రెండుముద్దల కంటె నెక్కువతినినఁ గడుపులోఁ బావు తగ్గిపోయిన బరువు- తిన్న యన్నమునీళ్లు, కొన్నినాళ్లు వమనము- ఇప్పుడైనను వ్యాయామతగ్గ లేదు. వైద్యుల క్రిందఁ జాలకా లవు చేసినాఁడు. లోయేటఁబడి మాటచెప్పలుటకష్టమును స్థితికి వచ్చినాఁడు. 'మీకు నెమ్మదిగానున్నఁ దిరుపతివేంకట రమణమూర్తి కొండయొక్కడుమనిముడుపుగట్టవా' అనిన భార్యమాటకుఁ బ్రతికాయలంత లేసి గ్రుడ్లు చేసి సంతో షమూనకమగ 'ఊ!!' యనును. 'గుంటూరు కేఁవ్ చెట్ల గారి యారోగ్యకరమట, మన నెఱిఁగినవారు చాలమం దియున్నారు. కొన్నినాళ్లక్కడకు వెళ్లుదమా?'— 'ఊ!' 'కృష్ణనీరు, కనకదుర్గ తల్లినలువ, బెజవాడవెళ్లనవ్వను. ఈనీరుగాలిమార్చినఁగొంత మేలేమో'— 'ఊ!' 'ఏలకన్నుల నీరు పెట్టుకొనుచున్నారు? నేను బ్రదికియుండినన్నినాళ్లు మీకేలోపమును లేదు. తలమీఁదఁబెట్టుకొని కాశీరామే శ్వరములు మోచి తీసికొనిపోయి, పువ్వులలోఁబెట్టి మిమ్ముఁబూజించెదను. మీ రంతమాత్రమును దుఃఖింప వద్దు. దానివలన నింతకంటె జబ్బెక్కువయగును. ఒక్క రేఁటికిస్తు చేరఁబట్టుకొన్నామనిన నెంతదేశమైన మూఁ డు నెలలలోఁ దిరిగివచ్చెదము. ఏయూరైతేనో? ఎవరైన మంచివైద్యులు కనఁబడవచ్చును. ఇంతటికంటె నెంతటి కఠినరోగములు వచ్చినవారికిఁ గుదుర లేదు? మీ దొక జబ్బుకానేకాదు. ఇంకను ముదుర లేదు. జాగ్రత్తపడి ముందే మేలుకొన్నాము. మీరు బెంగపెట్టుకొనవద్దు. మీరు బెంగపెట్టుకొన్నారని నాకుఁ దోఁచెనా యీ యుపచారమైనను జేయలేను. మీరుధైర్యము తెచ్చుకొని నాచేత నెంతచాకిరియైనం జేయించుకొనుఁడు. రమణా రావుగారు మంచిసాధకుఁడు. ఆయన చేతిలో నేమిచ్చిన

నదియుపృత్తమే. ఆయనయొద్దకే దీసికొనిపెళ్లినను. రెండు ప్రూటు లామహారాజు గారిచ్చిన యౌషధ మెంటఁబట్టి నదా మీరు వ్రజచేయుచుగును. నాయీటువినివుయుండెను; నాల్గునెలలలో మీ కట్టియారోగ్యము,బలముగలుగునో-" అనికన్నులనీరు తుడిచి మావదిన పొత్తులలో బిడ్డనువలెఁ గాపాడినది.

వదినె యంటే వదినెగారు. ఆఁడు వారందరను నామె గుణములు వరవడి పెట్టుకొనవలసినదే. గుణవంతురా లగుతల్లి యింటిబిడ్డలకు గుణము లొకరు నేర్పవలయునా? ఒకరిం జూచి యొకరు నేర్చికొందురు. గౌరిమాటలాడ మొదలు పెట్టినది మొదలు- మగవారింటి కెవ్వరు వచ్చి నను మామా, ఆఁడువా రెవ్వరు వచ్చినను అత్తయనియే కదా పిలుపు! "యథామాతా తథాసుతా." ఈచిన్నబిడ్డ గుగుణమునుబట్టియే యాతల్లి యిట్టిదని యెఱుఁగనగును. ఎవ్వరయిన నింటికి రానిమ్ము. ఆమె యెంత యాదరణ! యెంత గౌరవము! కాళ్లు కడిగికొనుటకు నీళ్లిచ్చి, దండెము పైనాఱుచున్న కొల్లాయిగుడ్డఁ దుడిచికొననిచ్చి, పీట వేసి కూర్చుండఁబెట్టి, మంచినీరు—వారు త్రాగనిమ్ము మాననిమ్ము—పిఠాపురము కంచుపంచపాత్రతోఁ దెచ్చి దగ్గఱఁ బెండవచేయి సహాయముగాఁబెట్టి గుమ్మము ప్రక్కనునిలిచి'పిల్లలు క్షేమమా;వదినెగారుగానున్నదా; పిన్ని కుశలమా; తమ్ముఁడు పెండ్లి శుభలేఖ వచ్చునని యెదురు చూచుచున్నా' మని 'ఎప్పుడు మాయింటిలో మిమ్ముఁజలఁడుకొనని దినముండదు. ఎప్పుడో మాయింటి కొక్కనాఁడు వచ్చినారఁట. మీరుచేసిన యాదరణము- "ఏమిమైత్రి, ఏమిబంధుప్రీతి" యని మాటిమాటికిఁ జెప్పు చుందురు. ఇంతసేపు నిక్కడనే యున్నారు; "ఎవ్వరో లెక్క యాపలయును; సేపువారూరికిఁ బోయెదరు; ప్రయాణము చేయఁబోవునపు డడిగిన బాగుగాదు; కొం చెము ముందుగాఁబోయి యడుగవలెను; చెప్పులలో, గాలుపెట్టుకొన్నవారు మనకుసిద్ధముగా డబ్బు చేతిలోఁ బెట్టెదరా" యని సందేహించుచునే వెళ్లినారు. వీథిలో నికి వెళ్లినవారి కెన్నో మన్న మన్న పనులు' అని యొక్క డకో, యెప్పుడో పోయిన పెనిమిటి మర్యాద కాపాడు చుండును. అట్టి గుణవతికి, ధనవంతుఁడే- యన్న వస్త్ర ములకులోటు లేదు-సువాస్థ్యము లేకుండఁజేసినాఁడు.

అతని సేవుమనలయువకె "బుద్ధిః కర్మానుసారిణీ." వాని మనస్సు మంచిదే- ఆ మనస్సు తన మంచితనముచేత మొత్తని వానిని లొంగఁదీసికొన్నది. కులధిసాధ్యుఁడు, పాపము! వదినె యింటికి వచ్చినవారు భోజనమువ కుం దురని తెలిసిన యెడల వంటచేసి, స్నానాదికము మాంచి వీథిలోనికివచ్చి- గిరుక్కున లోనికిఁజని- "ఒకకష్టమువాని చే వార్త పంపినారు. వ్యవహారము తొందర- ఆలస్య ముగా వచ్చెదనని. మీరుభోజనముచేయుఁ"డని-"మా మీ యంతఁ డింకలో రారు, మీరు లెం"డని, వారు తనభర్త నెట్లే యుండు రనుకొనుచు- తానుమాత్రము భర్తగౌ రవము వారితని గాపాడును. అట్టినితకా యిట్టి మనో వ్యథ? అన్నయ్యకూడ వదినెవంటివాఁడేయైన- ఆహా! ఆయింటిగౌరవము-ఆ కీర్తికాంతులు- చిలుక గోరింకలవలె వారిద్దఱును- ఎంతవైభవముగా నుండునో యని నే నపు డపు డనుకొనుచుందును. ఎవ్వరో స్నేహితులోఁ గనఁబడి చెప్పినారఁట-'అతఁ డింక బ్రతికియున్నను నిష్ప్రయోజ నము, దాని త్రాడుగట్టెది. బ్రతికియున్నను వాఁడెప్పుడో గతించినట్లే లెక్క-' యని. పోనిమ్ము. వదినె పసపురాచి బొట్టుపెట్టుకొనుటకైన మిగిలియున్నదా? ఝంపరాదా! ఆజీర్ణము ముదిరి పోయినది- రాజా రవివర్మగారి పట ములోని కుబేరుని యొడమచేతి చిటికెనవ్రేలువంటి యాతని కాలుసేతులు బ్రదుకనిచ్చునదియేనా? తిండి యుడిగిపోయినది; నాలుక యెండుకొని పోకుండ చెండియుద్ధరణితోఁ బాలుపోయుచున్నది. అదియు న సహ్యమైనది. కాఫీనీళ్లు పోసినప్పుడు గ్రుక్కు తిరుగఁ బనుచున్నను గొంతులో గురకలు చెడల నతికష్టము మీఁద మ్రింగువాఁడు. కాఫీ నీళ్లయింతకుఁ దెచ్చినది. మతి మాలి రాత్రియనక పవలనక త్రాగి తెచ్చుకొన్నదే. పాపము మఱియొకటి యెఱుఁగఁడు. ఆతనిని జంప వల యునన్న- ఏనాఁడైన గాఫీనీళ్లు రెండుద్ధరిణలు పోయ కుండిన సరి- ఆనాఁడు మరణమయుఁ జంపుటకు సహా యము లాలోచింప నక్కఱలేదు. తులసితీర్థము గ్రుక్క వేసినాఁడు. కత్తిది "అమ్మా! కాఫీ నీళ్లలోఁగలిపిపోయవే త్రాగియిముడ్చుకొను"నన్నది. వెఱ్ఱితల్లి; దానికిఁ గష్టము తెలియునా, సుఖము తెలియునా! అట్లే పోసిన మ్రింగి కూఁతురు మాటలు వినుచున్నాఁడు కావునఁ గడసారి

౮. క్రొత్తగా పట్టిన ఏనుగులను మచ్చికపరచుట

౯. శకుంతల

కష్టదాని తలమీఁదఁ జేయివైచి ప్రక్కనున్న పదిగా ముఖముం గాంచి తల యూఁచింది కూర్చుండుమని మీఁదఁ జేయివైచి, కంట నీరు పెట్టుకొని "నీవు గమక నన్నిట్లు పెంచితివి, మఱియొకరైన నీపాటికే పెంటమీఁదనో పాఱవేసియుందురు. నేను నిన్నెంతో బాధపెట్టితిని. నీవు గావున నోర్చి యుంటివి; నన్నింతకాలము రక్షించితివి. మీ మామగారమ్మని యిల్లువాకిలి భద్రము చేసికొమ్ము. నేను బ్రదికి భూమిపైన పడుగు పెట్టుట నట్టిది. పిల్లకు నీవే యున్న దానవు. మీ మామయ్య యున్నాఁడు. నన్ను మఱచిపొమ్ము" అని కన్నులు మూసినాఁడు.

"నన్ను క్షమింప వలయును. మీకుఁ జెప్పకుండ మామయ్య కుత్తరము వ్రాసితిని."

(కన్నుఁ దెఱచి) "మంచిపని చేసితివి. రేపో నేఁడో వచ్చును."

"తప్పక రావలసినదే-ఒకరిచేత వ్రాతకూడఁ బంపినవాఁడను. అదేమి కన్నులు తెఱచియును నానంకఁ జూడరు? నన్ను మఱచి పొమ్మంటిరి; నేను మఱవఁ గలనా? నన్ను మీరే మఱచినారు. అయ్యో! ప్రాణము మంచము మీఁదనే పోవునేమో! అమ్మా, వీథిలోనికి వెళ్లి శాస్త్రులు మామను బిల్చికొనిరా; ఇంటిలో మాటలు వినఁబడుచున్నవి" అని కూఁతును బంపి తానొక్కతియే భూమి పైనుంచి-"అమ్మా! యెవ్వరో క్రొత్తమామ వచ్చుచున్నాఁడే" యని- మామా యనుచు బాగుగా తెలుఁగని గొరి కేక వేయుచుండఁగా- అబ్బబ్బ! యేమి చెప్పుదును? అన్నయ్య కంటె నొక్కక్షణము ముందుగా కొడ్డి మాతిలోఁబడి పదిని పెనిమిటితోఁగూడ బుష్పకవిమానముమీఁద స్వర్గమునకుఁ బోయినది. తనువులు శాశ్వతములు కావు; ఎవ్వరికైనఁ జావు తప్పదుగాని వెనుక ముందు లున్నవి.

నీ తి ప ద ము లు

౨

సౌరాష్ట్రి - జంపె

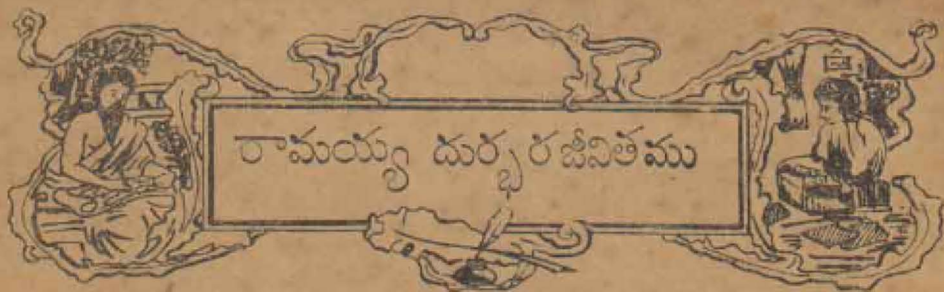
కులమునకు భూషణము - కూర్మి సత్పుత్రుండు
ఇల భూషణము పుణ్య-ములు సేయు నృపతి.

అనుపల్లవి

పరగ విభూతియే - ఫాలసద్భూషణము
గరిమ రుద్రాక్షలే - కంఠభూషణము
పురవైరి నలఁచుటే - ముఖమునకు భూషణము
హరునిఁ బూజించుటే - హస్తభూషణము

శివకథాశ్రవణమే - చెవులకును భూషణము
నవిసయ ప్రదక్షిణమె - చరణభూషణము
భవహరుని దర్శనమె - బహునేత్ర భూషణము
శివపదధ్యానమే - చిత్తభూషణము

శిరమునకు భూషణము - శివచరణవందనము
సరిసదాచారమే - జన్మభూషణము
ఇరవొంద ఏకరా-జేంద్రనుత తుళజేంద్ర,
ధర నన్నిటికి నీవె - తగినభూషణము.

కొమాండూరి వేంకటాచార్యులు గారు

వనాపూరిలో రామయ్యను యెరగనివాళ్లంటూ లేరు. ఎందుచేతని అడుగుతా రేమో చెప్తాను వినండి: మొట్టమొదటి కారణం- అతడు వయస్సుమీరిన వాడవటం; రెండవది-పిల్లాజెల్లలతోటి గుట్టుమట్టుగా సంసారం చేసుకోవటం. ఈ రోజులలో సామాన్యగృహస్థు సంసారము గడపట మనేది బ్రహ్మరథం మొక్కటంతో సమాన మంటారు.

సాయంకాలము 6 గంట లయింది. రామయ్య ఆఫీసు వదలి ఇంటికి వచ్చాడు. రావటంతోటే పిల్లలందరూ తనచుట్టూ చేరి వెఱ్ఱి సంతోషముతోటి ఆడడము మొదలుపెట్టారు. రామయ్యకు దీని అర్థ మేమీ తెలియక విభ్రమతో పిల్లలకేసి తేరిపార చూసాడు. ఇదివర కెన్నడూ లేనిసంతోషము ఈరోజున పిల్లలో ఆవిర్భూత మైనందుకు రామయ్యకు ఆశ్చర్యముగా వుంది. ఈసంతోష మెందుకో పిల్లల్ని అడుగుదా మనుకుంటుండగానే ఏడేళ్ల వయసుగల తనకూతురు దగ్గరకు వచ్చి "నాన్నా! రత్తమ్మ పిన్నొచ్చింది" అంది. రత్తమ్మ రామయ్యకు మరద లవుతుంది.

రామయ్య ముఖము చిట్లించుకుంటూ "అల్లానా" అన్నాడు. ఇంతట్లోకే ఇతని భార్య సీతమ్మ—పక్కా తెలివి తేటలుగలది— చిరునవ్వు నవ్వుకుంటూ వచ్చి భర్తతో "ఇటు చూడండీ, రత్తమ్మ వచ్చిం దండోయి" అని అంది. ఒక్క నిట్టూర్పు విడిచి "బాగానే వుం" దని అన్నాడు రామయ్య. ఈమారు నవ్వటానికి ప్రయత్నించాడు కాని మబ్బురోజున వెలుతురులాగున నవ్వు మాయ మయింది. "ఇవాళ మీరు చాలా ఆలస్యంగా వచ్చారేం? వగరుస్తున్నారు కూడాను" అని ప్రేమ పుట్టిపడుతూన్నట్టు జాలి గదుర ప్రశ్నించింది సీతమ్మ. "మరేమీ లేదు. ఇవాళ ఆఫీసులో పని మెక్కువగా వుంది" అంటూ తాను తొడుగుకున్న నదులు కోటును వంటినుండి విప్పాడు.

మరదలియొక్క ఆగమనానికి సంతోషపడుట ఒక లెక్కలోనిది కాదు. కాని రామయ్యకు అప్పటిస్థితి గతులను పట్టి రవంత కష్టం కలిగినమాట మాత్రం వాస్తవము. రామయ్య మాప్రూరి మూనియాను ఆఫీసులో

గుమాస్తా. ఇతని కచ్చేరీజీతం బహుస్వల్పము. ఆజీతం తెచ్చుకుని 15 రోజు లయిందో లేదో అప్పుడే ఖజానా నిండుకుంది. జీతం పేరుచెప్పి ఏమి సంపాదిస్తేనేం రెండు పెద్దపద్దులు మింగేస్తున్నాయి. అందులో ఒకటి ఇంటద్దె; రెండవది కిరాణాకొట్టులో ఖాతా. ఇక ప్రతినెలా మూడవరోజుకి గృహాయజమాని ఇంటద్దెకి గడపమీద కూర్చుంటాడు. మనిషిదగ్గర ఖచిత మెక్కువ. అంటువ్యాధి ఎల్లాగయితే పట్టుకుని వదలదో అల్లా పట్టుకుని అద్దె యిచ్చేదాకా వదలడు. ఇందువిషయమై పాపము రామయ్య అప్రయత్నంగా కంగారు పడేవాడు. ఇంక కోమటాయన ప్రతాపం చెప్పనే అక్కరలేదు.

ఈసంగ తిల్లా వుండగా పాల కయ్యే ఖర్చుకి మితి లేదు. పాలని పైకి పేరేకాని అవి తెలుపురంగులో వుండే నీళ్లు. ఈఖర్చులంతా యెందుకంటె పిల్లలు పాలు లేకుండా వుండ లేరు. ఇవి గాక పిల్లలకు బడిజీతాలంటే, సంత ఖర్చు లంటే; ఇటువంటి వెన్నో వున్నాయి. ఈలాగ ప్రతినెలా రామయ్య పాతబాకీలు తీర్చటమూ, కావలసిన సరుకులకు కొత్తబాకీలు చెయ్యటమూ అలవాటైపోయింది.

వీటి నన్నిటిని బట్టి రామయ్యకు మనస్సులో మరదలు వచ్చిం దని ఉల్లాస మేమీ లేకపోయింది. 'మళ్లీ అదనపుఖర్చులు ఈమె రాకవల్ల కలుగుతున్నయిరా భగవంతుడా' అని గుండె గుభిల్లుమంది. ఆయన హృదయంలో వుండే ఉత్సాహమంతా పోయి ఒక్కనిట్టూర్పు వదిలాడు. సీతమ్మ దానిని కని పెట్టి చిటచిట లాడింది. ఇటువంటి అన్యవిచారణసమయంలో, ఆతిథ్యమునకును, ఉత్సాహహీనమైన దారిద్ర్యమునకును మనస్సునందు జరుగుచున్న శాంతిసమరసమయమందు ఘనత వహించిన మరదలుగారు గది ప్రవేశించి మందస్మితముతో బావగారిని కుశలప్రశ్న వేసింది. దానికి రామయ్య లేనిసంతోషము తెచ్చిపెట్టుకుని ఆమెను ఆహ్వానించాడు:

"ఓహో; రత్తమ్మమరదలుగారా? ఎంత దయ వచ్చింది. పిల్లా జెల్లా కులాసాగా వున్నారుకదా? వెంకటపతి (భర్త) నిన్ను ఒక క్షణమైనా యెడబాసి వుండలేదు కదా. ఒక్కదానవు యెల్లా రాగలిగావు?"

వయస్సులో వుందేమో రత్తమ్మ; ఈ మాటలకు కొంచెం సిగ్గుపడింది. సీతమ్మ కనుబొమలు ముడిచింది. ఆయనమాటలు మన్మథుని బాణా లనిపించాయి. రామయ్య హాస్యం చెయ్యటంలో గట్టివా డని ఇదివరలోనే పేరు పొందాడు. రత్తమ్మ తన కొడుకు వళ్లు బాగుచేసుకుందా మని వచ్చా నని చెప్పింది. ఈముక్కలు వినే వినడంతోటే రామయ్యకు నడుము విరిగిన ట్లయింది. ఇది వరదాకా ఆమె కులాసాకి వచ్చి ఒకటి రెండు రోజు లుండి పోతుం దనుకున్నాడు. ఇప్పుడావిడ అభిమతం రెండునెల లయినా వుండాలి. ఈఖర్చంతా తననెత్తిమీద విరుచుకు పడుతుందనే విచారంలో మునిగిపోయాడు. ఇట్టి వ్యాకులతతో చేరిన ఆలోచనలు అలలవలె తొందరగా వచ్చిపడ్డాయి. కళ్లల్లోనున్న కాంతి తరిగింది. ముఖము నల్లపడింది.

రామయ్యగారి సాహసము పరీక్షించటానికి వచ్చిన రోజుల్లా కనపడ్డాయి.

“పిల్లవానికి జ్వరము వస్తోందిట. వెంకటపతికి శెలవు దొరకింది కాదు. అతడు మందు కయ్యే ఖర్చు పెట్టుకుంటాడు గాని శ్రద్ధతీసుకునేవా ళ్లెవరూ లేరని మీవద్దకు రత్తమ్మను పంపాడు” అని అంది సీతమ్మ.

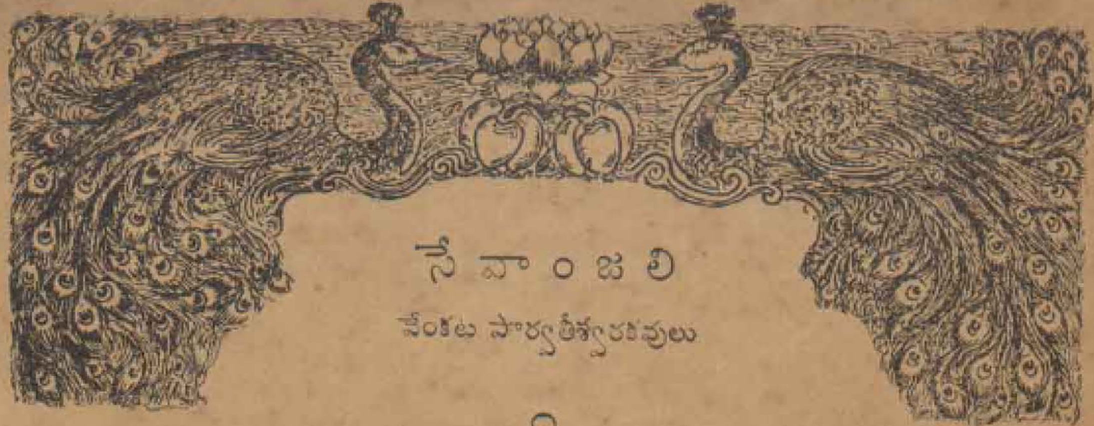
“ఓహో, ఇక్కడనుంచి రెండుసంసారా లని పోషించాలి కాబోలు? నేనే పెయ్యిల్లి పూజారిని” అని నవ్వాడు రామయ్య.

“మీయిష్టము వచ్చినట్టు తిరగండి, యెవరు వద్దన్నారు? మనుష్యులకు మంచి మర్యాదా వుండాలి” అని కోపముతో ఒక్కఉరుము ఉరిమింది సీతమ్మ. ఈపరిహాసాలకి నవ్వుతూ నిలబడింది రత్తమ్మ.

“ముందుగానే ఖర్చుకి వెంకటపతి రు. 50 రత్తితో పంపాడు. తర్వాత మీ రేమయినా చేసుకోండి” అని విసవిస లాడుతూ రూపాయిలు చేతిలో పోసింది సీతమ్మ. దానికి రామయ్య భార్యకేసి కృతజ్ఞతాపూర్వక మైన చూపుచూసాడు. కృతజ్ఞ తెందుకంటా రేమో? ఆమర్నాడే ఒక అర్జెంటుబాకీ తీర్చాలిసి వుంది. తలవనితలంపుగా డబ్బు చేతిలో బడినందుకు రామయ్యకు కొంచెము ఒడుదొడుకు శాంతించింది.

భోజనా లయింతర్వాత అతిథులకు పడుకుంటానికి చోటు చూపెట్టటప్పుడు వచ్చింది గొప్పచిక్కు. గొప్పగొప్పవాళ్లంతా సౌధాల్లోనూ, హంసతూలికాతల్పాల్లోనూ గడుపుతారు రోజులు. ఇందుకు వాళ్లు ఏనాడో పెట్టిపుట్టారు. రామయ్యబోటి కష్టజీవి జీవనం గాలి వెలుతురు లేని ఇరుకైన అద్దెకొంపల్లో చెయ్యక ఇంకెక్కడ చేస్తారు చెప్పండి! వాళ్లు కష్టపడాలి. కష్టాలన్నీ బీదవాళ్లకి కాకపోతే భాగ్యవంతుల కుంటాయా బాబు! ఈ ప్రకారంగానే రామయ్య మనస్సునకు సమాధానం చేసుకున్నాడు. భర్తలు ఎంతసేపూ తీసుకొచ్చి పడేసారుకారనే గోలగాని, ఇంట్లో ఇదివుంది అదిలే దనే వివక్షత మన ఆడవాళ్లకు లేదు. ఇరుకుకొంప డబ్బుకు లోభించి తీసుకొన్నందుకు సీతమ్మ భర్తను అంపవుకోత కోసిం దంటే నమ్మండి.

కష్ట మనుకున్నదాని కల్లా ఏదో ఒక దారి ఉండనే వుంది. పిల్లలగుంపు నంతటినీ ఒక గదిలోకి తోసారు. వాళ్లు నిద్రల్లో కూడా మిఠాయికోసము కలవరించటం మొదలు పెట్టారు. రామయ్య పడుకగది భార్యా మరద ళ్లాక్రమించారు. రామయ్య బిచాణా సామాను కొట్టుదగ్గరకు మార్చాడు. మంచముమీద కూర్చుని రామయ్య ఒక్కనిట్టూర్పు వదిలాడు. ఈదరిదాపులేని ప్రపంచములో తన నిజ స్నేహితుడై నిలిచియున్న చుట్టను గొప్ప ఆసక్తితో కాల్చటము మొదలుపెట్టాడు. దోమలు, చిమ్మటలు పెద్దధ్వనితో ఆటపాటలకు ప్రారంభించాయి. అనిద్ర లేనికళ్లకి మధ్య మధ్య పెద్దపెద్ద మొత్తములతో అదనపు ఖర్చులు కళ్లకి కట్టడము మొదలుపెట్టాయి.

సేవాంజలి

వేంకట పార్వతీశ్వరకవులు

౧

వ్యాసకర్తలు

ఏ విందుఁ గావింప నిష్టమో నీకంచు
మృదుపదార్థము లెల్లఁ బదనుపఱచి
ఏ రసం బాలయింప నిష్టమో నీకంచు
వివిధ దేనియలనెల్ల వెదకి తెచ్చి
ఏ శయ్యఁ గూర్పింప నిష్టమో నీకంచు
నలరుజాతులనెల్ల నలవరించి
ఏ పాటఁ బాడింప నిష్టమో నీకంచుఁ గలసుస్వరము లెల్లఁ గలయఁగూర్చి
జయవిజయమైన నీ మొగసాల నిలిచి-చాలఁగా వేచియున్నాను సమయమునకు
జననివలె వచ్చి యీదాస జనుని సేవ-లందికొనుమయ్య సచ్చిదానందమూర్తి!

౨

సీ. తలఁపునం దొక్కింత తళుకుమన్నంతనే కనులలోఁ జీకటుల్ క్రమ్ముటేమొ!
చిత్తమం దొక్కింత చిటుకుమన్నంతనే చెవులలోఁ గుంచికల్ చేరుటేమొ!
ఉల్లమం దొక్కింత జల్లుమన్నంతనే యొడలిలో మైకంబు లడరుటేమొ!
నెమ్మది నొక్కింత గమ్ముమన్నంతనే యూర్పులో నత్రాఁక లొదవుటేమొ!
నేను దరిఁ జేరఁజాలకున్నానొ యేమొ!-నీవె దూరమై పోవుచున్నావొ యేమొ!
పాలుపోకుండెఁ దెలుపు మీపాటికైన-సచ్చిదానందలీలాప్రసన్నమూర్తి!

౩

సీ. సంభావనానంద సమయమం దెప్పుడైన దీనుని మొఱ నివేదించినానొ?
సంకీర్తనోన్మాద సమయమం దెప్పుడైన బిడ్డనిగతిఁ దలఁకించినానొ?

సంభాషణోల్లాస సమయమం దెప్పుడైన చిఱునవ్వునవ్వి తృప్తి చేసినానొ?
సంసేవనోత్సాహ సమయమం దెప్పుడైన దాసునికష్టంబు దలఁచినానొ?
ఏమిచేసినానొ యెఱుఁగనితనముచే-దప్పు లెన్ని దిద్దఁ దగును గాని
కొసరి కొండఁ జేసి కోపగింతురఁటయ్య!-పావనస్వభావ! దేవదేవ!

౪

సీ. హర్షప్రఫుల్లచిత్తాబ్జపీఠము నిల్పి దాని నాథుని సుఖాసీనుఁ జేసి
సమ్మదోద్గళితాస్ర సలిలధారలఁ దెచ్చి భవితవ్యు నభిషిక్తుఁ జేసి
ఆనందమయవాక్ప్రసూనమాలిక లిచ్చి శ్రితజనావను నలంకృతునిఁ జేసి
ప్రణయానిలోచ్ఛ్వాస పవనడోలిక నూఁచి దివ్యధాముని వినోదితునిఁ జేసి
చేరి చేతులార సేవించు టెప్పుడో?-కలసి కరవుదీరఁ గాంచు టెపుడొ?
అలరి యగాదరోక్తు లాలించు టెప్పుడో?-తెలియు టెపుడొ? ఆస తీరు టెపుడొ?

౫

సీ. పాటించి నీవింత పలికితేఁ జాలదే పలుకని బంగారు భాగ్య మేల?
నమ్మించి నీవింత నవ్వితేఁ జాలదే నవ్వని రతనాల నాణె మేల?
మురియించి నీవింత ముట్టితేఁ జాలదే ముట్టని ముత్యాల మూట లేల?
శోధించి నీవింత చూచితేఁ జాలదే చూడని నీలాలమేడ లేల?
పలుకుందీవ లేని భర్మవల్లికి యేల?-రసమయంబుగాని రాగ మేల?
స్వామిఁ దనుప లేని సంకీర్తనము లేల?-జీవనంబు లేల?— దేవదేవ!

సుప్రభాతము

శ్రీ వాసుదేవరావు

౧

"అట్లయిన నీవు నామాట వినవు?"

"ఎన్నిసారులు చెప్పవలెను? నామనోరథము; నామనోగతము. ఇదివర కెన్నిసార్లు చెప్పియుంటినో. ఇంకను నన్నే యడిగిన నేమి చెప్పుదును?" అని కమల కనుబొమలు ముడిపడ నసూయతో ననెను.

"అది కాదు; కమలా, మూర్ఖపుఁ బట్టుదలవలన, అవివేకమున సాధారణముగాఁ జేయుపను లనాలోచిత కృత్యములై పోవును. ముందుగానే ముందు వెనుక లాలోచింపకున్నఁ బిదపఁ బశ్చాత్తాపమునకుఁ బాలుకావలసివచ్చును. కావున, నీవిషయమున నట్లు కానీక పూర్ణముగా విచారణ చేసియే-ఆలోచించియే-చేసి—"

"లేదు-లేదు, కృష్ణరావు, నేఁ జేసినది పూర్ణాలోచనానంతరముననే; పశ్చాత్తాపమునకుఁ గారణ ముండదు" అని కమల నిశ్చయాత్మకస్వరమున ననెను.

"నీ కట్లు తోఁచుచుండును; కాని, నీయీయవిచారకృత్యమువలనఁ దప్పక నీకుఁ బశ్చాత్తాపముకలుగక మానదు. నీవు గొప్పవారియింటిబిడ్డవు; విద్యావతివి; జ్ఞానవతివి; సురూపవతివి. ఇట్టినీవు కానుకఁగొనఁగాని బిచ్చగాని—పొట్టకూటికై పరులకొంపల నాశ్రయించు గర్భదరిద్రుని—ప్రేమించి వరించుటయన—"

"ఇదుగో, కృష్ణరావూ, పవిత్రమగు ప్రేమ కున్నతనీచభావములు లేవు. అది శ్రీమంతులకడనే యుండవలయునని నియమము లేదు. పటాటోపము నవలంబించియుండదు. గొప్పవంశములోనే పుట్టవలయు ననుటనుబట్టియు నుండదు. కాని దానికిఁ బరస్పరగుణ స్వభావ ప్రియతయే ముఖ్యము. విపులధనముండియు, గొప్పవంశమునఁబుట్టియుండియు, భార్యాభర్తల గుణస్వభావములలో భూమ్యాకాశముల కున్నంతయంతరమున్న నేమిలాభము? ఇట్టియెడ నిద్దఱకు సుఖ మెందుఁబొడ యరుదు. అరుదేటికి?- సౌఖ్యమే లేదు. కావున, నే సాధనమును సంకేతమును బట్టికొని కాదందుటలో నర్థము లేదు. అవి నా కనవసరములు."

"నీకు నాపైఁ బ్రేమ లేనేలేదు?"

"పలుమారల నామాటలనే యుచ్చరించుటకు నాకే సిగ్గగుచున్నది."

"కమలా, యింక నొకమారు నొక్కి చెప్పుచున్నాను. బాగుగా నాలోచింపుము; పిదప నేమి ప్రత్యుత్తరమిచ్చెదవో యిమ్ము."

"అవసరము లేదు. ఇంకను నే నాలోచింపవలసిన యవసరము లేదు; నాయీనిశ్చయము నిశ్చలము."

కృష్ణరావున కధికసంతాప మొదవెను. ఆక్రోధభరమున నాతఁ డిట్లని పలికెను:

"నీనిశ్చయము చలింపదు కదా? చాలును. నీ తండ్రి యీదరిద్రునకు నిన్నిచ్చి వివాహముసేయ నంగీకరించునో చూచెద. మీతండ్రివలననే నీయీదృఢనిశ్చయమును మార్పింపకున్న నన్ను మారుపేరునఁ బిలువుము."

కమల కిప్పు డధికతరకోప ముదయించెను. ఆమె యువన్లే గంభీరముగ నీరీతిని బలికెను.

"నీయీ బెదరింపులచే నణుమాత్రమును లెక్క సేయను. బాబాదగ్గర నీయాటలు సాగవు. నాయీ దృఢనిశ్చయము నాన్నగారికిఁ దెలియకుండలేదు. బాబాయునందు కంగీకరించియే యున్నారు. కావున, నిప్పుడు నీవు వచ్చినత్రోవఁబట్టి పోయెదవా, బాబాను బిలువనలెనా?"

"ఏమి? ఇంతపరాభవమా? నీవలననా?"

"ఔను. నావలననే! నీవే మనుష్యుఁడవై యుండిన, మరలమరల నిట్లు సిగ్గులేక యిక్కడకు వచ్చుచుండవు!"

"ఏమి? నీ పీనాటు లెవరికిఁ జెప్పుచుంటివి? ఈ కృష్ణరావుకే?"

"అవును అవును. నాకట్టెదుట నిలిచియున్న యీకృష్ణరావునకే. నాయీగదిలోనికి వచ్చుటకు నీకెట్టి కార్యములును లేవు. ఎవరును నిన్నిక్కడికి రమ్మని పిలువలేదు. వచ్చినట్లే తిరిగిపోయెదవా లేక——"
అని కమల సంతాపోద్రేకమున ననెను.

"ఇటుచూడు, కమలా, అయినదేమో యైపోయినది. ఇట్లు కోపింపకుము. నాయీయొక్కమాట——కాదు విన్నపము——మన్నింపుము. నావిన్నపమాలించి మన్నించితివా, నాప్రాణములున్నంతవఱకు——అటుపై దైవము——నీకెట్టిలోటును రానీయను. ఇంకను నధికముగాఁ జెప్పనేటికి? నీవు నాశరీరమందలి మాంసముఁ బిడికెడు గోరినను విచారింపకయే యీయఁగలను. నీపై నాకెంత ప్రేమకలదో మాటలతోఁ జెప్ప వలనుకాకున్నది. నా యీహృదయకవాటమును తెఱచిచూచిన, నచట నీయందలి ప్రేమకొక్కటే తక్కొక్కటి నీకుఁ గానరాఁబోదు. నీవు నన్ను నిరాకరించితివా, నాజీవితము పాషాణప్రాయమగును. నీవంగడమును, మావంగడమును గూర్చి పోల్చిచూడుము; ఆలోచింపుము. ఇరువంగడములను సమానముగాఁ దులఁదూఁచిచూడుము. ఆహా! యిట్టియెడ నీమెదడున నీభ్రమ యెట్లు చొచ్చెనోకదా! నీవు నేను నొక్కచోట నాటలాడుచుంటిమి; ఒక్కచోటఁ బెరిగితిమి. అప్పటినుండియు నిన్నే తీరువఁ బ్రేమించుచుంటినే యాలోచింపుము. నన్ను భగ్నాశునిఁ జేయుట నీయట్టి సుశీలకు, సద్గుణరాశికి, వివేకవతికి నుచితమగునా?

కమలకు నెట్టి పరిణామ మొదవించునో చూడఁ గోరి కృష్ణరా విట్టివిధముగ శాంతముతోఁ బలుకుచుండెను. కాని, యిద్దానఁ గమలహృదయము కరఁగదయ్యెను; సమాధానము కాకపోయెను. కాని, యితని యీలజ్జారహితవర్తనమున కామె కధికకోపము, నసూయ కలిగెను. ఆమె తుదకమాయలో నిట్లనెను:

"కృష్ణరావూ, నీకుఁ జెప్పవలసినదేదియో యొక్కమారే చెప్పివేసితిని. ఇంక మారకే నాకాయాసము కలిగించుటలో—చెప్పినదానినే మరలమరల చెప్పించుటలో—లాభ మేమున్నది? ఇట్టి యవివేకపుఁ బలుకులు, ఆనరగము నీకుఁదగునా? ఇకనైన నాయందుఁ గృపయుంచి నన్ను వీడిపొమ్ము."

"ఏమి? నిను వీడి పొమ్మనుచున్నావా? ఇదిగో పోవుచున్నాను. నడిసుంపుము."

"చక్కఁగా నుండుము!"

కృష్ణరావు దీనతీక్ష్ణకటాక్షము లామెపైఁ బరపి మీసముదువ్వి, పండ్లు పటపటమని కొఱుకుచుఁ గోపావేశముతో వెడలిపోయెను.

౨

అప్పాజీపంతు పునహామండల న్యాయస్థానమున నొక్కసుప్రసిద్ధన్యాయవాది. ఇతని కీవృత్తిలో విపుల ధనము లభించుచుండెను. అంతియే కాక పునహానగరమున నీతని కొక పెద్దయిల్లును మిక్కుటమగు చరాస్తియు నుండెను. ఆతని కొకొంతయును లేదు; కాని, తనయనంతర మీ విపులసంపదకుఁ దగినవారసుఁడు లేక పోయెనను విచారమొక్కటి మాత్ర మాతని పీడించుచుండెను. అయినను నాతని కొక్కపుత్రికమాత్ర మున్నది. ఆమెయే మనము ప్రథమ ప్రకరణమునఁ జూచిన కమల. అప్పాజీపంతునకు వయసు నట్టె ముదిరియుండలేదు. నలుబదియైదు నలుబదారేండ్లుండును. కాని, కమల కనంతరము పదేనుపదారు వత్సరములవఱకు సంతానమేఁ గలుగ కునికి, నికఁ గలుగునను నాసయే లేదు. కావున నాతఁడును, నాతనిభార్య లక్ష్మీబాయియు, నాతనితల్లి రమాబాయియు నీయొక్కబాలిక కమల నత్యంతప్రేమతోఁ బెంచుచుండిరి. ఈబాలికయప్పుడు దశైకవత్సరము లుండెను. అతుల రూపవతి. రూపమున కనుగుణ్యము గనే యామె విద్యను నార్జించి సుసంస్కృతయై యుండెను. లక్ష్మీబాయి యీబాలికను గృహకృత్యనిర్వహణమునందును సుశిక్షితను జేసియుండెను. ఇట్టి యీసుదతి పరగృహవాసమున కరుగునుగదా యని తోఁచి నప్పుడెల్ల నాయింటి వందఱును మిగుల వ్యాకులమగుచుండెను. కాఁబట్టి యీబాలికకుఁ బదికొండేఁడులు వచ్చినను బెండ్లిమాటయే యెవ్వరును దలపెట్టరైరి. అప్పాజీపంతు నూతనాచారపరులలోఁ బ్రముఖుఁడు. మాటలచే మాత్రమే కాదు; క్రియారూపమునను వట్టివాఁడె! ఇంట నితని కెదురాడువా రెవ్వరును లేరు. కావుననే యితని తల్లియు, భార్యయు నతనికి వ్యతిరేకముగాఁ బలుకరైరి. అయినను, బదియేండ్లు వచ్చినప్పటినుండియుఁ దల్లియుఁ, భార్యయు నీతని వెంటఁబడిరి. "ఇఁకనైనను బెండ్లిసేయకున్న నెట్లు? ఇంక నెంతకాల మీయీడేరినపిల్ల నింట నుంచుకొనవచ్చును! లోకమునకు వెఱవకపోయినను, సంఘమునకు వెఱవకపోయినను, బుద్ధి తెలిసిన పిల్ల——" ఇంక నేమేమియో యనుచుండిరి. అన్నిటికిని మఱి యప్పాజీపంతు కలనాపుమని "ఆఁ, త్వరలో నే చేసెద. నేను నావిచారమునసే యున్నా"నని సమాధానపఱచుచుఁ గొంతకాలముఁ గడపెను. యదృష్టవశమున నప్పాజీపంతునకుఁ గమలకైవరుని వెదకవలసిన యవసరము కలుగలేదు. తనమనసున కెక్కినవరు నొక్కని నాతఁడు మనసున నిర్ణయించి యుండెను.

అప్పాజీపంతు నాశ్రయమున వినాయకుఁడను యువకుఁడు విద్యాభ్యాస మొనర్చుచుండెను. ఈ యువకుఁడు పసితనముననే తండ్రికి దూరమైపోయి, దిక్కరియుండ, నప్పాజీమిత్రు లొకకొందఱీబాలుని నీతనియింట నుంచుకొనఁ బ్రార్థించిరి. పంతు నందున కంగీకరించి, యాబాలుని కాశ్రయ మొసఁగి పుత్త్రుని వలెఁ బెంచుచుండెను. ఈబాలుని చాకచక్యము, విద్యాదక్షతాపేక్ష, వినయశీలస్వభావముఁ గని యాయింటి వందఱు నాతనిపై నధికానురాగ మువహించెను. ఈ కుఱ్ఱఁడును తన గుణసంపదలచే నెల్లర డెందముల నాకర్షించికొనెను. ఈవిధముగ వినాయకుఁ డుత్తమ విద్యావంతుఁ డయ్యెను. చిరపరిచయము మూలమునను, నేకస్థాననివాసము మూలమునను జిన్ననాఁటినుండియే కమలా వినాయకు లమితానురాగబద్ధులై మెలఁగుచుండిరి. వయసు పైఁబడినకొలఁది ఆయనురాగము దృఢమై ప్రేమగమారి, యాయిరువురును లోలోనవె యనేకవిధముల నువ్విళు లూరుచుండిరి. చాణాక్షుఁడగు నప్పాజీపంతున కెట్లో యీవిషయము తెలిసెను. అతఁడును లోలోనవె యానందించుచు మిన్నకుండెను. ఇతర వరాన్వేషణావశ్యకత లేకపోయినందునకు మిక్కిలి సంతసించెను. ఇట్లు కొంతకాలముఁ గడువ నీరహస్య మింటను దెలిసెను. అందఱు నిందున కనుకూలురై యుండిరి.

అప్పాజీపంతు నింటిప్రక్కనింట సదాశివరావను గృహస్థుఁడు నివసించుచుండెను. ఈగృహస్థుఁడు దూదివర్తకమున మిగుల ధనవంతుఁడై యుండెను.

ఈతనికిఁ గృష్ణరావను పుత్త్రుఁ డొకఁడుండెను. కృష్ణరావు శైశవమున నవతరించిన వెంటనె తల్లి పరలోకముఁ జేరెను. తల్లిలేని బిడ్డఁడని తండ్రి మిగుల గారాముగ నీబాలునిఁ బెంచెను. అతఁడు పోయినదే త్రోవ! పలికినదే పలుకు! ఈవిధమునఁ బెరుగుచుండెను. ఆంగ్లవిద్యలో నాలుగైదు తరగతులు చదివి పాఠశాల

వదలివేసెను. పగటివేళల వ్యాయామక్రీడలందును, రాత్రి వేళల నాటకములు, ఉత్సవములు, పాటకచ్చేరీలు మొదలగు వన్యవ్యవసాయములఁ గాలముఁ గడుపసాగెను. ఇన్నిమాట లేటికి? కృష్ణరావునకు నింట నిర్బంధము లేకపోవుటచేతను, తగిన శిక్షణము లేకపోవుటచేతను, నానావిధ వ్యసనములలోఁ జిక్కి సదానంద తన్మయుఁడయ్యెను. ఇరుగింటనున్న సుందరతరుణి తనకుఁ బత్ని కావలయునని యతఁ డిచ్ఛవహించెను. నిజముగ నా యతనికిఁ గమలపై గాఢానురాగ ముదయించెను. కాని, యాస్త్రీవను బరీక్షచేసినచో 'వివాహోద్యోగ' మనియే తేటపడి యుండును. నిజము దేవున కెఱుక! తెలివియందు తండ్రి కెలింగింప వారెఁ యప్పాజీపంతునకుఁ బ్రస్తాపించెను. కాని, పంతు "సకలభారమును కమలదే వహించియున్నది. సకలముఁ దన యిష్టానుసారము జరుపుకొనును. ఇందున నే నేసంబంధమును గల్పింపఁ గావలె" నని స్పష్టముగాఁ జెప్పినందునఁ, సదాశివరావు హతాశుఁడై యూరకుండెను. తన కొక వాడుక కృష్ణరావు వ్యయముగనే యేకాంతముగఁ గమలను సందర్శించి, తనకోరిక వెల్లడించెను. అప్పుడతని కట్టి ప్రత్యుత్తరము లభించినదియు, నేవిధముగ హతాశుఁడైనదియు, భగ్నహృదయుఁడైనదియుఁ బ్రకృతప్రకరణమున నుడువఁబడియున్నది.

అనంతరము కొలఁది దినములలోనే కమలావినాయకులకుఁ బ్రియమైనట్టియు, కృష్ణరావునకప్రియమైనట్టియు వివాహమయి, కమల యభీష్టము సిద్ధించెను.

3

కమలావినాయకులకు వివాహమై మూఁడుసంవత్సరములు గడచినవి.

అప్పాజీపంతుగారి శ్రద్ధార్థసహాయమూలమున వినాయకరావున కుత్తమవిద్య లభించి బి. ఏ., యల్. యల్. బి., పదవి లభించుటఁ గని యప్పాజీపంతునకుఁ దన శ్రమయు, ధనవ్యయము సార్థకమయినదని మిగుల యానందము కలిగెను. సంఘమునకుఁ జీడపురుగు కృష్ణరావుమూలమున, ప్రోత్సాహమునఁ గమలావినాయకుల కనేక సంకటము లొదవుచుండెను. నాటివారల వలన వీరి కనేకసంకటము లొదవెను. వాని నన్నిఁటిని మిక్కిలియోర్పుతో సోర్చియుండిరి. మనగజమును గని కుక్క మొఱఁగిన దాని కేమిలోటు? కమలావినాయకు లీ మొఱుఁగుఁ గుక్కల చేష్టలఁ గణుమాత్రముఁ జలింపరైరి.

వినాయకరావునకు న్యాయవాదిపట్టము లభించినవెంటనే రెండుసంవత్సరములకు బరోడాసంస్థానమున న్యాయశాఖలో నొక గొప్పయుద్యోగము లభించెను. అతఁ డుద్యోగమునకుఁ బోవుట కిదియె మొదటి సారియగుటచేఁ దా నొక్కఁడే పోయెను. కమలను దీసికొనిపోలేదు. ఆసమయమునఁ గమల యించుక యనారోగ్యమున నుండెను. అంతియే కాక గర్భవతియైనది. తనకీసారి మొదలుగనది ముందు సిద్ధపఱచి దీసికొనిపోవ నెంచియుండెను. కాని, మన మొకటి నే యెంచిన నది వేఱొకటి యగుచుండును గదా! ఆరెండు సంవత్సరములును గమల కానాటన సంసారికసంకటము నడిపించు నవకాశము లభింపలేదు. కమల యనారోగ్యవతియైయుండి కొంచెముగ నిమ్మళించి లేచి యటునిటుఁ దిరుగఁ బ్రారంభించిన వెంటనే లక్ష్మీబాయికి సన్నిపాతజ్వరము తగిలెను. అందుండి యామె యించుక యారోగ్యము నడుచుచుండ నప్పాజీపంతులకు సంధివాతము సంప్రాప్తమయ్యెను. ఇట్టి సంకటములలోఁ దల్లిదండ్రులను విడచి మగనికాపురము దిద్దఁ బోవుట కాయువతి కవకాశము చిక్కకయ్యెను. వినాయకరావుమాత్ర మప్పుడప్పుడు సెలవుగైకొని యిక్కడికి వచ్చిపోవుచుండెను. అత్తయేగాక కమల పితృగృహనిర్వహణభారమంతయుఁ దానవహించి యుపులఁ జతురతతోఁ జరుపుచుండుటచే వినాయకరావున కట్టి యధికముగా సెలవుదీసికొనివచ్చి యిటనుండ నవసరము లేకపోయెను. ఇప్పుడు రోగము అప్పాజీపంతులు గృహమును త్యజించిపోయెను. దీపావళి సమీపించుచుండెను. ఈపండుగున కల్లుఁడు నచ్చును. మరలఁబోవునపుడు కమలను బంపవలయునని యప్పాజీపంతు నిశ్చయించియుండెను. కమలకు వివాహమైన నాటినుండి కారణముల మూలమున అనేకవిఘ్నము లొదవుటచే నొక్క దీపా

వళిపండుగయొక్క దగినరీతి జరిపియుండలేదు. దీపావళి యెల్లుండి పండుగకదా! ఈమారు తన యింట నెల్లరు సుఖరూపమున వచ్చినకష్టములన్నియుఁ దొలఁగి లేచుటచే నీపండుగ మహావైభవముతో జరుప నిశ్చయించి యుండిరి. ఘనముగ నొకపక్షదినములకు ముందే సిద్ధపడుచుండిరి.

దీపావళి యింక నెనిమిది దినములే యున్నది. అప్పాజీపంతు తన మనోగతము వెల్లడించుచుఁ దన బంధుమిత్రాదులతో రావలయునని వినాయకరావున కాహ్వానమును బంపెను. ఇంట సర్వము నిండియున్నది; ఆనందము తాండవ మాడుచున్నది. పెండ్లియింట నైన యిట్టి కోలాహల ముండదు.

వినాయకుని వృద్ధమాతయు, వితంతువై నిరాధారయైయున్న యమునయును బత్రికలు లిఖించిరి. కాని, వృద్ధమాత గోపికాబాయి "నాకు దేహ మనారోగ్యముగనుండుటచే నేను రావలెనని విచారముగున్నది. యమునను బంపుమనన్న నాకెక్కడి యుపచారము సేయువా రెవ్వరును లేరు" అని ప్రత్యుత్తరము పంపెను. అన్నిటికిని వినాయకుఁడే ముందునకు రావలసివచ్చెను. గోపికాబాయి వృద్ధయగుటచే నీప్రయాణశ్రమ కోర్వఁజాలదని పంతు తెలిసికొనియుండెను. అయినను వాడుకచొప్పున నుత్తరము వ్రాయవలసి వ్రాసెను.

తన యూరిలో నంతరంగిక మిత్రులలో నొకరిద్దఱఁ గలిసి ధనత్రయోదశినాఁటిరాత్రి పునహాకు వచ్చెదనని వినాయకరావుకడనుండి యుత్తరము వచ్చెను.

రేపు ధనత్రయోదశి; రేపురాత్రి వినాయకరావు వచ్చును. కావున నింట నందఱును మహానందసాగరమున నీదుచుండిరి. ఇఁక కమలసంగతి చెప్ప నేటికి! "ఎప్పు డీనాఁడుగడచి తెల్లవారునా, ఎప్పుడు రేపుపగలు గడచి రాత్రియగునా, ఎప్పుడు తన......, వచ్చునా! ఎప్పుడు తాను లజ్జావనతవదనయై హారతియిత్తునా!" అని యాతురముగ మనసున ననేకవిధములఁ దలపోయుచుండెను. ఆమె యానందము స్వర్గము ముట్టియుండ వచ్చును. ప్రతిక్షణము నామె లెక్కించుచుండెను. ఎట్టెట్లో ధనత్రయోదశి యుదయమయ్యెను. నేఁడు కమలయానందమునకుఁ బారమే లేకపోయెను.

దీపావళి నిమిత్తము గృహ మత్యుత్తమరీతి సుశోభితమై యుండెను. అందునను ముందరి చావడి మిక్కిలి యింపుగా శృంగారింపఁబడి యుండెను. సాయంకాలమయ్యెను. అప్పాజీపంతు తన బండినెక్కి స్టేషనుకుఁ బోయెను. ధూమశకట మానాఁడు కొంచె మాలస్యముగ వచ్చునని తెలిసెను. అంతట బంటు తన బండిని, సేవకుని స్టేషనున వినాయకునికొఱ కుంచి తానొక బాడుగ బండిలో నెక్కి యింటికివచ్చిచేరెను. బండివచ్చువేళయయ్యెను. కమల వినాయకునివచ్చు త్రోవయందు దృష్టి యుంచియుండెను. బండిచప్పుడు వినవచ్చెను. తన భర్త వచ్చెనని యామె వీధివంకఁ జూచెను. ఆబండి యట్లె వెడలిపోయెను. ఈవిధముగ నెన్నియో బండ్లచప్పుడు వినవచ్చెను. ఒక్కబండియుఁ దమ యింటికడ నాఁగలేదు. చాలఁ బ్రొద్దుపోయెను. బండి రాలేదు. వినాయకరావును రాలేదు. ఇంకను బదిపదేను నిమిషములు వేచియుండి పంతు దుస్తులను ధరించి స్టేషనునకు వెడలెను. అచట జనసమ్మర్దము తగ్గియుండెను. అచట విచారణ చేసెను. బండివచ్చి వెడలిపోయి యొకగంటపైనని. ఈబండిలో వినాయకరావు రాలేదు. భగ్నహృదయముతో నాతఁ డింటికి మరలివచ్చెను.

వినాయకరావు రాకుండుటచే నింట నెల్లరకు ముఖ్యముగాఁ గమలకు మిక్కిలివిషాద ముదయించెను.

"వత్తునని తెలిపిన పిమ్మట వాఁడు రాకుండువాఁడు కాఁడు. ప్రయాణసమయమున నేదైన విఘ్న మెదురైనదనుకొందమా ఆ వెంటనే 'టెలిగ్రాం' వచ్చియుండునే! టెలిగ్రామును రాకుండుటచే నాతని కీబండి మిగిలిపోయియుండవచ్చునని యూహింపవలసియున్నది. నేఁటిబండి మిగిలిపోయినందునఁ దప్పక యుదయపు బండికి వచ్చును." అని యప్పాజీపంతు ఇంట నందఱను సమాధానపఱచెను.

అందఱును నమ్మిరి. ఆరాత్రిగడపుట కమల కెంతో కష్టమయ్యెను. 'ఎప్పుడు తెల్లవారునా' యని కన్నులు మూయకుండెను. అనేకవిధపరస్పరవిరోధకల్పనాతరంగడోలికలలో నూఁగుచు నామెయుండఁ దెల్లవారెను. నేఁడు నరకచతుర్దశియగుట జనులందఱు నరుణోదయాత్పూర్వమే మేలుకొనిరి. అందందు

నపూర్వానందోత్సాహములు తాండవమాడుచుండెను. అనేకులు గంగాస్నానము చేయుచుండిరి. స్నానానంతరమున సుగంధద్రవ్యములు మేనులకు రాచి, నానావిధ మాల్యాంబరాభరణములు గైసేసి నగరవాసి నరగణములు దేవతాదర్శనమున కరుగుచుండిరి. ముందటి నాటివలెనె యప్పాజీపంతు స్టేషనుకడకు వినాయకరావుకొఱకు బండి పంపియుండెను. బండిపోయియును రెండుగంటలకాల మయ్యెను. వినాయకరావు రాలేదు. అప్పాజీపంతుగృహమున నందఱకు విచారమయ్యెను; చింతింపసాగిరి. నేటిదినము మహానందమునఁ గడుప సర్వసన్నాహములతో నుండ, దీర్ఘకాలము నుండియుఁ గోరుచుండు నీకోరిక ఇప్పుడు నష్టమైనందున నెల్లరకు మిక్కిలి దుఃఖమయ్యెను. కమలాహృదయమో — ఆస్థితిలో నుండువారలకే తెలియవలయును!

౪

ఇంకను రెండుగంటలకాలము గడచెను. అప్పాజీపంతు విషణ్ణహృదయముతోఁ జావడిలో నొకపడక కుర్చీయందుఁ గూరుండి విచారమగ్నుఁడైయుండెను. 'టెలిగ్రాఫ్' కచేరినుండి యొకభటుఁడొక 'టెల్లిగ్రాము'ను దెచ్చి యాతనిచేతి కిచ్చెను. దస్కతుచేసి భటునిఁ బంపివేసి యా 'లకోటా'ను చేతఁబట్టుకొనెను. దానిని విప్పుటకతనికి ధైర్యము కలుగలేదు. టెలిగ్రాము వచ్చినతోడనే యతని డెందము పరిపరివిధాలోచనాకల్లోలములతో నిండిపోయెను. అనేకవిధములగు కుశంక లుదయించెను. తుదకెట్లో మనసును దిగఁబట్టి దాని విప్పి చూచెను. ఆవెంటనే వాఁడు పాషాణవిగ్రహమువలె నిశ్చలుఁడయ్యెను! శరీరమున రోమాంచములు నిక్కఁబొడిచెను! చేతిలోని కాగితము జారి నేలఁబడిపోయెను. ఈవిషయ మింట నెవరికిని దెలిపియుండలేదు. సేవకున కొకనికిమాత్రము తెలిసియుండెను. వాఁడును బెగడొంది యేమియుఁ జేయఁజాలక, లోనికరిగి, మెల్లఁగ లక్ష్మీబాయికిఁ జెప్పెను. ఆమెయు తత్క్షణమె బయటికి వచ్చి భర్తస్థితిఁ గనెను. ఆమెకు గుండెలు చెదరిపోయెను. కాళ్లు నిలువఁజాలకపోయెను! నోరెండిపోయెను; మొగము వాడిపోయెను. స్వల్పకాలములోనె యింట నందఱకు నీటెలిగ్రాముసంగతి తెలియవచ్చెను. అందఱు నాత్రముతో, భయముతో, దుఃఖముతో, నచటికి వచ్చిరి. ఎవ్వరికి నేమియుఁ దోఁచుట లేదు. అందఱును దుఃఖవిహ్వలులై పోయిరి. కడకప్పాజీపంతు కొంచెము ధైర్యముఁ దెచ్చుకొని యిట్లనియెను:

"ఇందు జబ్బేలాటిదో వివరించలేదు. కాని వ్యాధి భయంకరమైనదనియు, చికిత్స జరుగుచున్న దనియు మాత్రమె యున్నది. కాఁబట్టి మనము టెలిగ్రామిచ్చి పైసంగతులు తెలిసికొనుటకంటె నేనే స్వయముగ నిప్పుడే మన డాక్టర్ త్ర్యంబకరావును వెంటఁగొని బరోడాకుఁ బోయిన బాగుండును." ఈసలహా యందఱకు సమ్మతమయ్యెను. వెంటనే బరోడాకుఁ బ్రయాణసన్నాహము కావింపసాగెను. తమకుటుంబవైద్యుడును, పరమమిత్రుడును నగు డాక్టరు త్ర్యంబకరావున కీయుదంతమంతయుఁ దెలుప వాఁడును ప్రస్తుత స్థితిగతుల నెఱిఁగి బరోడాకు వెడలసిద్ధమయ్యెను. వారు మధ్యాహ్నపు బండికి బయలుదేర నిశ్చయించిరి.

బయలుదేరువేళ కింకనొక్క గంటకు ముందుగ మఱొక తంతివార్త వచ్చెను. అప్పుడు మాత్ర మాతని కొదవిన దుస్థితి వర్ణింపలేము. కవరు విప్పుటకైనను నాతనివ్రేళులలో శక్తియుండలేదు. ధైర్యమునశించెను. దేహమంతయు గడగడ వడఁకుచుండెను. ఒకానొక

యున్మత్తునివలె, భ్రాంతునివలె నై పోయెను. ఇంకనింట నాఁడువారిబాములు చెప్పనక్కరయే లేదు. వృద్ధ, రమాబాయి కమలను దనచెంతకుఁ దీసికొని "ఏడువకు తల్లీ, మంచిమందు లిప్పించినఁ ద్వరలోనే నిమ్మళించునులే!" యని యోదార్చుచుండెను. కాని, యామెస్థితి యెట్లుండెనో యామెకే తెలియును! ఆమె కన్నులలో నొక్కబొట్టు నీరైన లేదు. కాని కన్నుఁ జెట్టుపడి వాచి యుండెను. లక్ష్మీబాయి స్వాంతఃకరణముతో భర్త్రని స్త్రీజనముఖమునకుఁ గాంచుచు తీవ్రపాటుతో నిలిచి యుండెను. ఆమె కన్నుల నశ్రువులు ప్రవహించుచుండెను. ఇఁకఁ గమలస్థితి వర్ణింపనలవిగాదు! అప్పాజీ పంతున కాతంతి చదువుటకుఁ దోఁచలేదు; తోఁచినను ధైర్య ముండలేదు. రమాబాయి కుమారుని సమీపించి "అప్పా, మనమట్లు ప్రాణఁ దప్పింపఁజాలము కదా! వ్యర్థముగా మనసున కీబాధయేల? దీనిలో నేమున్నదో చదివి చూడుము. వీమున్నమాత్ర మేమి చేయఁగలము? ఎట్లును నీవు బరోడాకు..." ఆపైఁ బలుక లేకపోయెను. కంఠము రుద్ధమయ్యెను. అటుపిమ్మటఁ బంతు బహుకష్టముతోఁ జెదరియున్న ధైర్యమును మరల నొక్కటిగఁ జేర్చి తెచ్చుకొని ఆటెలిగ్రామును జదివెను. అంతే; నిశ్చలుఁడై పోయెను; నిస్తేజుఁడైపోయెను. తలపైఁ బెద్దబండ పడినట్లయ్యెను. తటాలునఁ గుర్చీలోఁ బడిపోయెను. దుఃఖావేగమున నాతఁ డేడ్చుటకును మరచిపోయెను.

ఊరని యీ భయంకరస్థితిఁ గని యందఱును నిజము తెలిసికొనిరి. గృహమంతయుఁ రోదనధ్వనితో నిండిపోయెను. కమలయో యొకానొకపసువువలె పెనుబొబ్బలు పెట్టి యేడ్వసాగెను. వృద్ధరమాబాయి కీయుదంతము తెలిసినవెంటనె యామె పెద్దపెట్టున నేడ్వసాగెను! నోటికివచ్చినట్లెల్ల వదరసాగెను. ఆకస్మికభయంకరదుఃఖాహతి నున్మాదినియై పోయెను!

ఇప్పటి యీవృత్తాంతము వర్ణించుటకు మా లేఖిని ముందునకు సాగ నిరాకరించినది.

అప్పాజీపంతుగారి గృహముపై నేఁడు దుఃఖమహాపర్వతము పడెను. అందఱు నా కొండక్రిందఁ జిక్కుకొనిరి. పాపము, కమల యాకస్మికముగా దుస్సహదుఃఖసముద్రమున మునిఁగి పోయెను. ఆమె సౌభాగ్యరవి యస్తంగతుఁడయ్యెను! దుర్భరమైనవ్యథ యీబాలిక కింతలోనె సంప్రాప్తమైనది! దురదృష్టము!

✻

అప్పాజీపంతుగారియింటిపై నిట్టి మహాఘోరదుఃఖపర్వతము కూలిన యాదినము మనకు హైందవులకుఁ బరమపవిత్రమైన, మహోత్సవదాయకమైన నరకచతుర్దశి యని పాఠకులకుఁ దెలిసియే యున్నది. దీపావళి పండుగ మన కెంతటి యానందదాయకమైన పండుగైనది మనకందఱకుఁ దెలిసినవిషయమే! అట్టి యీ యానందోత్సవదివసమున నైతము, కొందఱు వీణావేణుగానాకర్ణనమునఁ దల్లీనులై యుండ, మఱికొంద ఱాప్తబంధుజనవియోగమునకై రోదనము సల్పుచుందురు. దైవచిత్రము లిట్టివే!

పునహానగరమున సకలదిశలయందును నానందమహోత్సవములు తాండవమాడుచుండెను. ఆనగరమున నివసించుచున్న మన యప్పాజీపంతు గారియింటఁ గ్రూరుఁడగు కాలుఁ డానాఁడె తన సామ్రాజ్యమును స్థాపించెను!

నాలుగుదినములు గడచినవి. వీరందఱకు దుఃఖావేగ మించుక తగ్గెను. కాని, పాపము, దీనానాథయగు కమలయొక్క వదనము దుఃఖపూర్ణమై, వివర్ణమై, మలినమై యుండుఁ గని యెల్లర డెందమును నీరగుచుండెను! తనయొక్క తియగు కూఁతున కింతలో నిట్లు దుస్సహవైధవ్యము పిట్ట పిడుగుగఁ దలపైఁ బడుటఁజూచి యేతలిదండ్రుల హృదయములు విదీర్ణములు కాకుండఁగలవు? డాక్టరుపచరించుటచే వృద్ధరమాబాయి కించుక నిమ్మళముగ నుండెను. కమల యొకటి రెండుమూఁడు దినము లొక్కమెతుకన్నము—అన్న మేల? ఒక్క గ్రుక్కెఁడు నీరైన—దీసికొనకపోవుటచే మిక్కిలియు నశక్తురాలై పోయెను! మాటలాడుటకు నామెకుఁ ద్రాణ లేదు. ఆమె యింత వఱకును నెట్లు జీవించియున్నదియా యనియు నాశ్చర్యము కలుగక పోలేదు! ఆసమయమున డాక్టర్ త్ర్యంబకరావుగారుమాత్రము లేకుండిన నిజముగానె యాబాల జీవించియుండదు. అతఁ డీమెయెడల నధికశ్రద్ధవహించి యుపచరించుటచేతనె యామె జీవించినది.

అయినదినము తెల్లవారెను. ఉదయము ఏడుగంట లుండును. అప్పాజీపంతు తన ప్రాతఃకృత్యములు నెరవేర్చి దేవదర్శనముఁజేసి యప్పుడే పంచపాళిలో వచ్చి కూర్చుండియుండెను. అతనిదృష్టి బయట త్రోవపైఁ బారెను.

ఇంటిముందర నొకబండి యాఁగెను. అందుండి యిరువదినాలు గిరువదైదేఁడుల యీయువకుఁ డొకఁడు దిగి చేత నొకచిన్న పెట్టెఁబట్టుకొని బండివానికి నద్దెయిచ్చి మెల్లమెల్లఁగ నప్పాజీపంతు నింటిలోనికివచ్చుచుండెను. అప్పాజీపంతు తననేత్రములను వికసింపఁజేసి శాంతికరణముతో నేకాగ్రదృష్టులతో నా యువకునిఁ గాంచుచుండెను. అతని డెందమున ననేకవిధవిచారవికారము లొక్కపెట్టున వ్యాప్తమయ్యెను. అప్పు డాతఁడు భ్రాంతిఁగొన్నవానివలెఁ జూపట్టెను. ఆయువకుఁ డప్పాజీపంతును సమీపించి హాస్యముఖుఁడై గౌరవప్రేమపూర్వకముగా వృద్ధునకు వంగి నమస్కరించెను. అతని యెదుట నిలిచెను. ఆయువకుని వనిశము లోచనములతో నప్పాజీపంతుఁ జూచుచు నిలిచెను. అతని శరీరమున పులక లుదయించెను. తన కేదైన భ్రమకలిగెనేమో యని యతనికి శంక వొడమెను. ఉన్మత్తునివలె నైపోయెను. యువకుని రెప్పవేయక చూచుచుండ నాతనినోట నాక

స్మికముగా "నేను గలఁగనుచుంటి లేదు కదా!" యను వాక్యము వెలువడెను.

ఆతని యావిచిత్రావస్థ, కమ్పితశరీరము, వాడి యున్న రూపము, నసంబద్ధవాక్యములు గని యా యువకుని హృదయమున ననేకశంక లుదయించెను. దేహము వడఁకసాగెను! అతఁడు కరుణాపూర్ణస్వరమున "మీ రే మిట్లు పలుకుచున్నారు? మీ యా—"

అప్పాజీపంతు లీవాక్యముఁ బూర్తిసేయనీయక యిట్లనెను: "నీవు నిజముగానె వినాయకరావేనా? లేక, యీభయంకరదుఃఖాఘాతమువలన నామతిచలించినందున నాకిట్లు కనఁబడుచున్నదిగా?" యనెను.

ఈ యుదివాక్యములు విని వినాయకుని హృదయము కరఁగిపోయెను! భయవిహ్వలస్వరమున నాతఁడు "ఎట్టి దుఃఖాఘాతము? నాకేమియుఁ దెలియకున్నదెట్లు? నేనిదే కొంకణమునుండి యిప్పుడే వచ్చుచున్నాను" అనెను. ఇంతలో వేఱొకయాలోచన యతనికిఁ బొడమెను.

"ఇచటఁగూడ నేదియో భయంకరవిషయము జరిగియుండవలయును" అని యతఁడు తనలోఁ దర్కించుకొనెను. తత్కారకాలమున నీయనకు నిజమని రూఢి యయ్యెను. కొంచెము ధైర్యము కలిగెను. అతఁడు శాంతముతో నిట్లనెను—

"ఇచట జరిగినదన్నియు నాయూహనుబట్టి తెలిసికొంటిని. అదియె నిజమనియుఁ దోఁచుచున్నది. ఇంటినుండి బరోడాకు నాకేవిధముగ టెలిగ్రాం వచ్చెనో, అవిధముగనె యిటఁగూడ నేదియో కలిగియుండ వచ్చును. నిజమేనా? మీ కిచట టెలిగ్రాంగాని, జాబుగాని వచ్చియుండెనా?"

అప్పాజీపంతు లిప్పుడించుక శాంతివహించెను.

"నీ కింటినుండి యేమని తంత్రీవార్త వచ్చినది?"

"మాయమ్మగారికిఁ జాల జబ్బుగా నున్నదని నే నిక్కడికి ధనత్రయోదశిరాత్రికి రావలెనని నిశ్చయించితిని. అముందటినాఁడె 'అమ్మ భయంకర రోగపీడితయై యున్నది. తత్క్షణము రావలె'నని యమున పేరిట నాకుఁ దంతివచ్చినది. ఆకారణమున నేనిక్కడికివచ్చుట మాని కొంకణమునకుఁ బోయితిని. అప్పుడు నేను మీకు టెలిగ్రాం పంపియుండవలసినదే కాని యమ్మగారి వ్యాధి

విషయమై మనసు కలవరపడియుండుటచే నాకామాట తోఁచినదికాదు. ఆవెంటనే సెలవుఁదీసికొని కొంకణమునకుఁ బోయితిని. అక్కడినుండి యింటికిఁబోవుటకు రెండుదినములు పట్టును. అమ్మను జూడఁగలుగుదునా లేదా యని మనసు తల్లడిల్లి పోవుచుండెను. ఇల్లుచేరి చూతుఁగదా మాయమ్మ నరకచతుర్దశియగుటచే ఉదయ స్నానముచేసి పూజచేసికొనుచుండెను. అప్పుడు నా కత్యాశ్చర్యమయ్యెను. ఇది యేమి గారడబంగారము! ఏమియుఁ దెలియదు! విచారింపఁగా మాయమ్మ రోగ గ్రస్తయే కాలేదని తెలియవచ్చెను. ఇంటిలో నుండి యెవ్వరు నాకుఁ దంత్రీవార్త పంపియుండలేదఁట! ఈ కార్య మేవికోహాన్యుఁడో, ఏ ఖలుఁడో చేసియుండవలయునని స్పష్టమైనది. వాని నేవిధమునవైన శిక్షింపక మాననని నిశ్చయించితిని. మాయూరికిఁ దంత్రీవార్తా కార్యాలయ మిరువదిమైళ్లదూరమున నున్నది. అచటికిఁ బోయివచ్చుటకు రెండుదినములుపట్టును! అక్కడికిఁ బోవ లేనన్న రెండెడ్లబండ్లలోనో, లేక నడచియో పోవలెను. అందువలన సమ్మతించితిని. కాని మాయమ్మ నన్ను బయటికిఁ బోనీయదయ్యెను. అదియు సమంజసమే. దీర్ఘకాలానంతరము నేనింటికివచ్చుట, అందువలన దీపావళి మహోత్సవసమయమున నన్నెట్లు పోనిచ్చును? ధనత్రయోదశి రాత్రి కక్కడికి వత్తునని తంతిపంపితిననియు, నటు రాకపోవుటచే మీరందఱు విచారపడుదురనియు, మీకొక తంత్రీవార్తఁ బంపి, యిట్టి టెలిగ్రాము నాకెవ్వరు పంపిరో కనుఁగొనవలయు ననియు, మాయమ్మకుఁ జెప్పితిని. ఎంతచెప్పినను వినదు. "రెండుదినములు విచారింతురు! క్షేమసమాచారముఁ దెలుపుచు నొకజాబుఁ బంపినఁజాలును!" అన్నది. అందుపై మీ కొకజాబువ్రాసితిని." అని యనుచునుండఁ దపాలాభటుఁ డొకజాబుఁదెచ్చి యప్పాజీపంతున కిచ్చెను. వినాయకుఁ డాజాబుఁ గాంచి "యిదెవరో వ్రాసినజాబు" అనెను. "నేను జాబువ్రాసితిని. గాని, యది మీకుఁ జేరుటకు మూఁడునాలుగుదినము లగునని నే నెఱుఁగుదును. అటులు మీకుఁ జేరుటలోపు నెంతో యాతురపడుదురుగదో, యని నాకుఁ దోఁచి, మాయమ్మతో నట్లే చెప్పితిని; సమాధానపరచితిని. ఆసాయంకాలమె నేను బయలుదేరితిని. ఇప్పుడు వచ్చిచేరితిని.

ఆరెండుదినములలోఁ దంత్రీవార్తాధికారికి జాబులు వ్రాసి, నాకు వచ్చిన టెలిగ్రాములు పంపి, యిట్టి నీచ కృత్యము చేసిన దెవ్వరో తెలుపుఁడని కోరియుంటిని. అనుభవము తప్పదందురుకదా! ఇది నిజమని నాకుఁ దెలియవచ్చుచున్నది. తంత్రీవార్తాధికారికి టెలిగ్రామిచ్చినప్పుడే నాక్షేమసమాచారముఁగూర్చి మీకు నొక నొక టెలిగ్రా మంపవలసియుండెను. నామనస్సు స్థిరముగ నుండకపోవుటచే నప్పుడు నా కామాట తోఁచలేదు. నే నంపినతంతికి బదులు నేను బయలుదేరు వేళకే వచ్చిచేరినది. నాకుఁ జేరిన టెలిగ్రాము యమున పేరున నుండెననియు, రామా అనువాఁడు తెచ్చెననియుఁ గార్యాలయాధికారి నాకుఁ దెలిపెను. మన యిక్కడి కృష్ణరావునకు రామ అను ప్రాణమిత్రుఁ డొకఁడుండుట మనమందఱ మెఱుఁగుదుముగదా! అతఁడు కొంకణమున కేదోపనియుండిపోయియుండెనని నన్నెఱుఁ గినవాఁడొకఁడు నాతోఁ జెప్పెను. ఇవియన్నియు యోజింపఁగా నీకృత్యమంతయును నీ నీచుఁడు కృష్ణరావు ప్రోత్సాహమున రాముఁడు చేసియుండవలయునని తేటపడుచున్నది.

ఈవృత్తాంతమంతయును జెప్పి, యింటికతల నెఱుఁగు నాతురముతో వినాయకుఁ డప్పాజీపంతును జూచెను. ఈతఁడు నుడివినదంతయు విన్నపిదప నప్పాజీగారి హృదయమందలి సంశయాంధకారము మాయమై పోయెను! సకలోదంతము నీతఁడు వినాయకునకు వినిపించెను. అప్పు డాతనిసంశయము దృఢపడిపోయెను!

కమల నెప్పుడుదర్శింతునా, యని వినాయకరా వాతురపడుచుండెను. కాని, ప్రస్తుత మామెయున్న స్థితి గతుల నెఱిఁగి, యిప్పు డాతురపడిన నామెకు హర్షవాయువు కలుగునేమో యని జంకి, క్రమముగ సకల వృత్తాంతములు నామెకుఁ దెలుపవచ్చునని తలఁచెను. అప్పాజీపంతు తనకునచ్చిన టెలిగ్రామును దెచ్చుటకై లోని కరిగెను.

లక్ష్మీబాయి వంటయింటఁ గమల కావశ్య మిచ్చుచుండెను. పంతు లచటి కరిగి "ఇదిగో యిప్పు డింటికివచ్చిన వా రెవరో చూచితివా? వినాయకుఁడు—మనవినాయక రావు వచ్చియున్నాఁడు. శీఘ్రముగాఁ జేనీరు కాఁచి

తెమ్మి. మనవినాయకరావు వచ్చియున్నాఁడు—వినాయకరావు!"

అని వచించి యప్పాజీపంతచ్చోటువాసి బయటి కరుదెంచెను. ఈతని యానందపూరితమగు కంఠస్వరమును, హాసమ్ముఖమును లక్ష్మీబాయి యాశ్చర్యచకితలోచనములతోఁ జూచెను. ఆమెస్థితియు విచిత్రముగనుండెను. అప్పాజీపంతునకుఁ బోలెనే నేవిధముగ సందేహ మొందవలెనో యామెకు నావిధముగనే సందియము పొడమెను! దుఃఖభరమున వరఁడు భ్రమించియుండలేదుకదా! "అనఁగా?" నని యామె భర్త నడిగెను. కాని, ప్రత్యుత్తర మిమ్మటకు భర్త యందుండలేదు. చేతనున్న పని నట్లే వదలి యామె బయటికి వచ్చెను. ఆమెను గాంచినంతనే వినాయకరావు నవ్వుచు "అత్తా, నేను స్వర్గస్థుఁడనైతినని మీరందఱు నతిశయముగ దుఃఖించుచుండుటవిని, మీ మొగ్గదార్చుటకై యొక్కమారు మిమ్ముందఱఁ జూడఁ గోరి స్వర్గావరోహణ మొనర్చి వచ్చియున్నాను" అనెను. ఇదేమిచిత్రము! ఏమిమాయ! లక్ష్మీబాయి కిదియేమియుఁ దెలియలేదు. అప్పుడు అయకరరే యతనిఁ గాంచుచు నిలిచెను; తడ వామెను శంకయాందోళనమున ముంచుట తగదని యప్పాజీపంతు యథార్థమంతయుఁ దెలిపి "ఇదిగో అమ్మలో నీసంగతులేవియుఁ జెప్పకుమా! ఈయానందభార మామెకు మిక్కుటమై మరల భ్రమించిపోవునేమో! పో, పొమ్ము. శీఘ్రముగా తేనీరు కాచి తెమ్ము; చాల నలసియున్నాఁ" డనెను.

లక్ష్మీబాయిహృదయ మత్యంతానందప్రఫుల్లమయ్యెను. పతి సూచించినట్లు తేనీరు కాచుట కామె వెడలిపోయెను.

వినాయకరావు తంత్రీవార్తాపత్రికను బరీక్షాపూర్వకముగాఁ బరికించుచుండెను. "ఢిల్లీలో మనోహర పంతని వ్రాలున్నది. ఈతఁ డెవ్వఁడో? నిజముగు వ్యక్తియో లేక కల్పితవ్యక్తియో తెలియుట లేదు. మాస్నేహితులలో నీపేరువా రెవరును లేరు. కొంకణమునుండి నాకుఁ బంపినమరునాఁడె మీ కీవార్త పంపఁబడియున్నది. సరే దీనిజాడయుఁ బూర్తిగాను తెలియఁగలదు! బరోడా తంత్రీవార్తాధికారి నాకుఁ జిరపరిచితుఁడు! అతనికి వ్రాసినచో సకలము నిజము తెలియఁగలదు!"

అని యనుచునుండ వీరిద్దఱకు "టీ" త్రాగుటకు లోపల నుండి పిలుపు వచ్చెను. వీరిద్దఱు మాట్లాడుచునే తేనీరుఁ ద్రోలుచుండ, లక్ష్మీబాయి కమలగదిలోనికి కరిగెను. కమల యప్పటికింకను నిద్దుర మేల్కొనియుండలేదు. ఆమె కిటీవల రాత్రులలో నిద్రపట్టుటలేదు. కాని, తెల్లవారుజామునఁబట్టును. ఈయుదయ మెండెక్కువఱకు మేల్కొనుట లేదు. లక్ష్మీబాయి మెల్లఁగ నామెమంచము చెంత కరిగెను. మెల్లఁగఁ దట్టి లేపెను. వినాయకుని వృత్తాంతమంతయుఁ గొంచెము కొంచెముగా నామెకుఁ జెప్పి వినాయకుఁ డరుదెంచినాఁడనియుఁ దెలిపెను. ఆయకల్పితానందమున స్వర్గమునకరిగిన తనపతి మరల నరుదెంచుట యను నమృతముకన్న నధికమధురవార్త విని కమల కేమితోఁచియుండునో, యామె హృదయస్థితి యెట్లయియుండునో, యూహించుభారము పాఠకులపై మోపుచున్నాము.

అనంతర మీయానందవార్తఁ దెలుపుటకై యప్పాజీపంతు త్ర్యంబకరావుగారి గృహమున కరిగెను.

వినాయకుఁ డరుదెంచినకాలమున వృద్ధరమాబాయి యింట నుండలేదు. కొంతసేపటికి వచ్చెను. త్ర్యంబకరావుగారి శ్రద్ధాభక్తులవలన నామె నెమ్మదిగా నుండెను. నిన్నటినుండియె యామె లేచి తిరుగుచుండెను. ఆమె వంటయింట నుండెను. లక్ష్మీబాయి కమలను వదలి వంటయింటికి కేతెంచెను. ప్రేమాదర్శకస్వరమున నామె మెల్లమెల్లఁగ నాముదుసలిమనసున కాయాస మొందకుండునట్లు సకలము నివేదించెను.

కమల యానందమునకు మేరలేదు. ఆమెరూపమునను మార్పు కనుపట్టెను. ఒక్కక్షణకాలమునకుఁ బూర్వముండిన ప్రేతకళ మాయమైపోయి యామెముఖమండలమున నానందారుణకళలు నెలకొనెను. జలమున, స్థలమున, కాష్ఠమున, పాషాణమున అన్నిటియందును నానందమె దృగ్గోచరము కాసాగెను. ఆవెంటనె యామె లేచిపోయి, ప్రాతఃకృత్యములు నెరవేర్చి కచేరి చావడి కరుదెంచెను. అచట వినాయకరా వొక్కఁడె వార్తాపత్రికఁ జదువుచుఁ గూర్చుండియుండెను. కమల తనకనుఁదమ్ములను వికసింపఁజేసి, యాతురముతో, నాతని

ఏల మీరు కామినియాతైలమునుమాత్రమే వాడవలెను?

(రిజిష్టరు చేయబడినది)

ఎందుకనగా:

కామినియాతైలము వెంట్రుకలకు చాలలాభకరమైనది.

కామినియాతైలము వెంట్రుకలు ఊడిపోవుటను ఆపును.

కామినియాతైలము వెంట్రుకలు పొడవుగాను, దళముగాను కాంతిగాను పెరుగుటకు తోడ్పడును.

కామినియాతైలము సువాసనతైలము మాత్రమే కాదు. అయితే వెంట్రుకలు పెరుగుటకు కావలసిన ఔషధులు ఇందులో గలవు.

కామినియాతైలము ప్రశస్తమైన చల్లదనమును గలిగించి మెదడకు విశ్రాంతి నిచ్చును.

చదువుడు, ఆలోచింపుడు, ఆర్డరును పంపుడు.

కలకత్తాలోనున్న ఫార్వర్డుపత్రిక తెలిపినది:—"ఆంగ్లో ఇండియన్ డ్రగ్ అండ్ కెమికల్ కంపెనీవారిచే పంపబడిన అత్తరులు, వాసనతైలములు విభజింపబడి, పరీక్షచేయబడుటవలన అందులో హానికరమైన వస్తువులు లేవని రుజువుపరచబడినది. కామినియా వాసనతైలమునందు మనోహరమైన అత్తరు చేర్చబడినది. మెదడుకు చలువను గలిగించును."

సి. యు. ఆర్. కార్వల్లో, ఎస్. ఏ. సర్జను, పెరా ద్వీపమునుండి వ్రాసినది:— "కామినియాతైలము మిక్కిలి మంచిదనియు, తృప్తికరమైనదని నిస్సందేహముగా కనుగొంటిని. ప్రత్యేకముగా చుండుకు, ప్రశస్తికి త్వరలో గుణమును గలిగించును. ప్రస్తుతము వాడుచున్న నా రోగులకందరికిని దీనిని శిఫార్సుచేసితిని."

బుడ్డి 1 కి ధర రూ. 1–0–0	వి. పి. ఖర్చులు రూ. 0–6–0
బుడ్లు 3 కి ధర రూ. 2–10–0	,, ,, ,, 0–12–0

హెచ్చరిక:—ప్రతిపట్టణమునందును, గ్రామమునందును యున్న సుప్రసిద్ధమైన దుకాణములందు కామినియాతైలము విక్రయించబడుచున్నది. మీరు అడుగునట్టి దుకాణమునందు దొరకనిచో అతనిపేరును మాకు తెలుపుడు, ఆర్డరును మాకు నేరుగా పంపుడు. కొందరు వర్తకులు ఎక్కువలాభమునకై ఆశపడి పేరులేని వస్తువులను గలవి, తక్కువరకములవి "శ్రేష్ఠమైనవని" తెలుపుదురు. గనుక అట్టి తంత్రములను నమ్మి మోసపోకుడు. ఎల్లప్పుడును కామినియాతైలమునే పట్టుపట్టి తెప్పించి వాడుడు. ఇతరమైనవాటిని తెప్పించవద్దు.

ఆంగ్లో ఇండియన్ డ్రగ్ అండ్ కెమికల్ కంపెనీ,

285, జుమ్మామసీదు, బొంబాయి.

శ్రీ కుమారస్వామి

జూచుచు నిలుచుండెను. ప్రేమానందములు ప్రబలమై యామె దిఙ్మూఢయై పోయెను! నోట మాట వెడలదు! ఈవికార మామె శరీరమంతటను గగుర్పా టొదవించెను! నేత్రకమలములు వాలుగను ముకుళితము

లయ్యెను! కనుమూయునంతలో నామె వినాయకుని బాహుపంజరమున బద్ధయైపోయెను!

ఇచట రమాబాయియు నానందతన్మయురాలై పోయెను. ఆమె వినాయకుఁ డున్నెడకుఁ బోయి; పరస్పరబాహుపంజరబద్ధులైయుండు నాయిద్దఱి నిట్లు కౌఁగిలించి, ప్రేమానందాశ్రువుల నాయిద్దఱకు మంగళస్నానముఁ గావించెను.

అప్పాజీపంతున కీదినమె దీపావళీమహోత్సవ మయ్యెను. వినాయకుఁడు బరోడాతంత్రీవార్తా కార్యాలయాధికారియగు శ్రీధరపంతునకంపిన తంతి కామఱునాఁడె జవాబువచ్చెను. సవిస్తరముగఁ దంతినొసఁగుట కలవికానందున లేఖయే వ్రాసియుండెను. అం దిట్టు లుండెను:

"అప్పాజీపంతుగారి కొకటివెంట నింకొకటిగాఁ బంపిన రెండుతంత్రీసందేశములుఁ గొని కృష్ణరావు దేశాయి యనుగృహస్థుఁడు తానె స్వయముగాఁ దెచ్చియుండెను. వానిపై 'మనోహరపం' తని వ్రాలుండెను. కృష్ణరావు పక్షముదినములక్రిందట నీయూరునకు వచ్చిన 'శ్రీసంగీతనాట్యసమాజము' వారిలోఁ గలిసి వచ్చియుండెను. నాకతనితోఁ బరిచయము లేదు. ముఖ పరిచయమే. అన్నియుఁ దిన్నఁగా విచారణసేయఁగాఁ దెలిసినవిషయము లివియే."

ఈవిషయముఁ జదివి వినాయకున కింకనొకటి జ్ఞప్తికివచ్చెను. ఈకృష్ణరావు బరోడాకు నటకులతో వచ్చియుండుటచే, నాఁడు తఱచుగాఁ దనకడకు వచ్చుచుండెను. అట్టి సమయములలో నొకనాఁడు మాటల సందర్భమున "నేను దీపావళిపండుగ కింటికివచ్చెద" నని యుండెను. కావునఁ దా నేనాఁడు బయలుదేరినదియు జూడ తెలిసి యీకృష్ణరా వీదుష్కృత్య మొనర్చి యున్నాఁడని తేటపడెను. ఇది యిట్లని యప్పాజీపంతు నకుఁగూడ వినాయకుఁడు తెలిపెను! కమల కృష్ణుని ప్రేమ నిరాకరించి, ప్రేమభంగ మొదవించియుండినం దున నాదుష్టుఁ డీముగ్ధ కకాలవైధవ్యదుఃఖ మొదవించి, యీరీతిని దనపగఁ దీర్చుకొనెను! మనస్సమాధాన ముఁ గావించుకొనెను! కాని, యిందున వానిమనసున కెంతటి సమాధాన మొదవియుండునో దైవమెఱుఁగును!

పౌరాణికకృష్ణలీలలు మనమందఱముఁ జదివి యున్నాము. కాని, మన యీయాధునికకృష్ణలీలలకు, నాలీలలకు నెంత భేదమున్నదో యాలోచింపుఁడు!

అప్పాజీపంతుగారిగృహమున నందఱకు—అందు ముఖ్యముగాఁ గమలకు శోకాంధకారభరితమైన యమావాస్యనిశవలె దుర్భర దుఃఖమయకాళరాత్రి సమాప్తిఁ జెంది ఆనందమయసుప్రభాతమయ్యెను. ఈసుప్రభాత సమయమునఁ బ్రశాంతమును, తేజోమయమును బాలారుణసువర్ణకిరణప్రసారముల నప్పాజీపంతుగారి కుటుంబము విలసిల్లెను!

సెలయేఱు

సన్నిధానము సూర్యనారాయణశాస్త్రి గారు

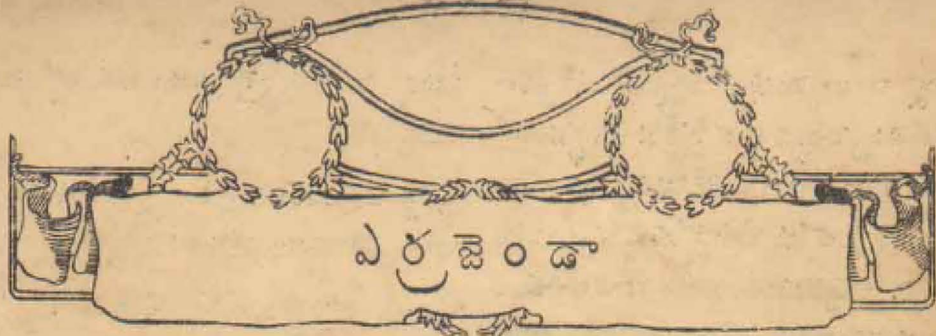
అలలచేతుల నిరుగేలంకలకు నొత్తఁ
బడిన రీతిగఁ దగు కొట్లవరుస లల్ల
వానితాఁకుల గగ్గులుపాటు గొన్న
పొలుపు వహియింపఁ జక్కఁగా మొగ్గదొడిగె.

గీ. వాంశికనికుంజకము కేలపాట పాడ
శరవణము పిల్లనవ్వుల పన్ను సేయఁ
గానఁబడునట్లు తమ మోఱకము తెఱంగు
దారి నరికట్టి పెనురాలు బోరుదీర్ప.

గీ. మలయపవనాంకురములకు మనసు గదల
నడవిపువ్వులు వేణియం దలవరించి
నురుగుఁగండంబు నెమ్మేను మెఱయ నలఁది
యందపుఁబోండ్లతో మాటలాడుకొంచు.

గీ. ప్రక్క-ప్రక్కల కొదుగుచు వారికెల్లఁ
దావకప్రేమరాజ్యంబు ధన్యజన్ముఁ
డైన చేనికి గుత్త కీయంగఁ దలఁచి
యేగెదో? తెల్పఁగదే? సెలయేటి బోటి!

గీ. నిన్ను నాదు కవిత్వమందిరమునందు
నిలిపి స్వాగతి వల్కింతు నేను గవినిఁ
బ్రకృతిసౌందర్యచిత్కళోపాసకుఁడను
సుకృతవశమున నిన్నుఁ జూచుట లభించె.

(రష్యా దేశపు కథ)

సెవొలోడ్ మిఖలోవిచ్ గార్షిన్

'సీమన్ ఇవనోవ్' రైల్వేలైనుమీద కావలావాడు. అతడు కాపురమున్న యింటికి పన్నెండు వెర్‌స్టుల * దూరమున ఒక రైలు స్టేషనున్నూ 10 వెర్‌స్టుల దూరమున ఒక రైలుస్టేషనున్నూ ఉన్నవి. అక్కడకు నాలుగు వెర్‌స్టుల దూరములో ఒకమిల్లు నిరుటిసంవత్సరము కట్టినారు. దాని ఎత్తైన నల్లని చిమ్నీ (పొగస్తంభము) అడవిని దాటి కనిపించుచున్నది. ఇంతకు సమీపములో యితడు కాపురమున్న యింటివంటి కావలాయిళ్లు తప్ప, మనుష్యులు కాపురముండే యిళ్లు లేవు. 'సీమన్ ఇవనోవ్' వ్యాధిగ్రస్తుడు. చాలా చితికి పోయాడు మనిషి. తొమ్మిదిసంవత్సరములకు పూర్వము ఒక సైనికోద్యోగివద్ద, వార్తలు కొనిపోయే సైనికుడుగా ప్రవేశించి యుద్ధమయేపర్యంతము అతనికొలువులో నేఉన్నాడు. అతడు ఆకలివేసి బాధపడ్డాడు; చలిలో వడవడ వడకాడు; ఎండలో మలమల మాడాడు; ఘాళ్లు పులుగా ఉన్నప్పుడూ, హిమము కురిసేటప్పుడూ నలభై యాభై వెర్‌స్టుల దూరము నడిచాడు; ఫిరంగిబారుల కెదురుగా ఉన్నాడు;— కాని దైవబలముచేత కాబోలు ఒక్క తుపాకిరవ్వ అయినా అతన్ని రాసుకుపోలేదు. పూర్తిగా ఒకవారమురోజులు, సైనికదళము సైన్యముఖమున ఉండెను. ఆరోజులలో వారూ, వారికెదురుగా పల్లములో ఉన్న తురుష్కులూ ఎడతెగకుండా ఫిరంగుల బారుపెట్టుకొంటూనే ఉన్నారు. ఉదయముమొదలు సాయంకాలమువరకూ కాల్చడం ఆగలేదు. సీమన్ యొక్క కామందు సైన్యముఖములోనే ఉన్నాడు. రోజుకు మూడుమార్లు, అతడు తనఉద్యోగస్తునకు, కొండచరియలో ఉన్న సైనికుల వంటయింటినుండి, టీ కాచే పాత్రా, భోజన సామగ్రీ తీసుకొని పోయేవాడు. వంటయింటినుండి టీపాత్ర పట్టుకొని ఉద్యోగస్థుని దగ్గరకు వెళ్లడానికి ఒకబయలు దాటవలసి ఉన్నది. తుపాకిగుళ్లు విజ్జుమని అతని సమీపమునుంచి పరుగెత్తి రాళ్లకు తగిలి శబ్దముచేసేవి. సీమన్ భయపడి ఏడ్చేవాడు. కాని తాను వెళ్లడం మాత్రము మానలేదు. ఉద్యోగస్తులందరూ

* ఒక వెర్‌స్టు 2/3 మైలుకు సమానము.

అతన్ని చాలా మెచ్చుకొన్నారు—ఎప్పుడూ వారికి మెచ్చుమెచ్చుని టీ దొరికేదీ! యుద్ధములో గాయపడకుండా అతడు తిరిగివచ్చినాడు కాని పాపము కాళ్లలోను చేతుల్లోను నొప్పులు పట్టుకొన్నవి. అప్పటినుంచీ అతడు చాలా చిక్కులు అనుభవించాడు. ఇంటికి వెళ్లాడు—అతని తండ్రి కాలం చేశాడు; నాలుగేళ్ల కొడుకు కూడా గొంతుకలో జబ్బుచేసి మరణించాడు. సీమనూ అతనిభార్యా మాత్రం మిగిలారు. వ్యవసాయంచేస్తే పనిసాగిందికాదు. ఎల్లాసాగుతుంది? కాళ్లూ చేతులూ వాచిపోయి ఉంటే భూమి దున్నడం ఎలాగ? ఇంక స్వగ్రామంలో ఉండడం ఇష్టంలేక సౌఖ్యంకోసం వెతుక్కుంటూ కొత్తస్థలాలికి వెళ్లారు. సీమనున్నూ, అతని భార్యా 'ఖార్కోవు'లోను, 'డాను' లోనూ రైల్వేలో ఉద్యోగంకోసం, ప్రయత్నించారు. ఎక్కడా వారికి అదృష్టదేవత ప్రసన్నం కాలేదు. కొన్నాళ్లకు అతనిభార్య నౌకరీకి నప్పుకుంది. అతడు తిరగడం ప్రారంభించాడు. ఒకమాటు అతను రైలుమీద ప్రయాణమై వెళ్లడం తటస్థించింది. ఒకచిన్నస్టేషను దగ్గిర అతడు బయటకు చూచాడు. స్టేషనుమేస్టరు తనకు పరిచయుడా ఏమిటి చెప్మాఅనిపించింది. సీమన్ స్టేషనుమేస్టరు కేసిచూచాడు. స్టేషను మేస్టరు సీమన్ కేసి చూచాడు. ఒకరి నొకరు పోల్చుకున్నారు. తాను పనిచేసిన సైనికోద్యోగి యితడే కదా అనుకున్నాడు సీమన్.

"నీవు ఇవనోవ్ కావా?" అన్నాడాయన.

"అవును, దేవరా, నేనే!"

"నీ విక్కడకు ఎలాగవచ్చావు?"

సీమన్ యావద్వృత్తాంతము అతనితో చెప్పినాడు.

"ఇప్పు డెక్కడకు వెళ్లుచున్నావు నీవు?"

"నాకు తెలియదు; దేవరా!"

"ఏమిటీ, ఆశ్చర్యం, నీకు తెలియదూ?"

"అవును, దేవరా, ఎక్కడ పనిచెయ్యడానికి సిద్ధపడినా లాభం లేకుండా ఉంది. ఏదైనాపని దొరుకుతుందేమో నని నేను ప్రయత్నాలు చేస్తూవుండవలసిందే కదా దేవరా!"

స్టేషనుమేస్టరు అతనికేసి చూచి ఆలోచించి అప్పు డన్నాడు, "మా డబ్బాయి; ఇప్పటి మట్టుకు స్టేషనుదగ్గిర ఉండు. నీకు పెళ్లి అయిం దనుకుంటాను. కాదూ? నీ భార్య ఎక్కడ ఉంది?"

"అవును దేవరా, నేను పెళ్లి చేసుకొన్నాను. నాభార్య 'కుర్సక్' లో ఒక వర్తకునివద్ద నౌకరీచేస్తున్నది."

"సరే. నీభార్యకు ఉత్తరం వ్రాయి. ఆమెను ఇక్కడకు రమ్మని చెప్పు. ఆమెకు ఫ్రీపాసు ఇప్పిస్తాను. కాపలావారి యిళ్లలో ఒకటి త్వరలోనే కాళీ అవుతుంది. ఈ సెక్షన్ ప్రధానోద్యోగితో నీసంగతి చెప్పుతాను."

"నేను కృతజ్ఞుడను దేవరా!"

అందుచేత అతను స్టేషనుదగ్గిర ఉండిపోయాడు. స్టేషనుమేస్టరు వంటింట్లో అతడు సాయం చేస్తూవుండేవాడు. పుల్లలు కొట్టేవాడు; పెరడు తుడిచేవాడు; ప్లాటుఫారం తుడిచేవాడు. రెండు వారాల్లో అతనిభార్య వచ్చింది. సీమన్ తన

సామాను ఒకతోపుడు బండిలోపెట్టి తనకాపలాయింటికి వెళ్లాడు. కాపలా యిల్లు కొత్తది; వెచ్చగా ఉంది. అతనికి కావలసినంతవంట చెఱకు ఉంది. ఇతనికి పూర్వం ఆయింట్లో కాపురమున్నవాడు పాదులూ కూరమొక్కలూ పెంచుకు వెళ్లిపోయాడు. అవి వీరికిదక్కినవి. లైనుపక్క సుమారు అరఎకరం దున్నడానికి వీలుగాఉన్న భూమి ఉన్నది. సీమన్ చాలా సంతోషించాడు. భూమిని ఎల్లా సేద్యం చెయ్యడమూ, ఒక ఆవునీ, ఒక గుర్రాన్నీ ఎల్లా కొనుక్కోవడమో, ఆలోచించడము మొదలు పెట్టాడు.

అతనిపనికి కావలసిన వస్తువులన్నీ అతనికిచ్చారు—ఒక ఆకుపచ్చజెండా, ఒక ఎర్ర జెండా, ఒకలాంతరు, ఒకబూరా, ఒకసుత్తి, స్క్రూళ్లు బిగించడానికి రెంచీ,ఒకగునపమూ, ఒక తవ్వుగాలా, ఒకచీపురూ, కొన్ని మరమేకులూ, ఇనపగద్దగోరులూ. అతనికి రెండుపుస్తకాలు కూడా యిచ్చారు—రైల్వేరూల్సూ, టైము టేబిలూ. మొట్టమొదట సీమన్‌కు రాత్రిళ్లు నిద్ర పట్టనే లేదు. అస్తమానం టైము టేబిలు చదవడమే. ఇక రెండుగంటలకి రైలు వస్తుందంటే అతను తనబీటు తిరిగి వచ్చి ఇంటి వద్ద ఉన్న బెంచీమీద కూచుని చూస్తూండేవాడు—రైలుపట్టాలు అదురుతున్నాయేమోనసీ, రైలుబండి చప్పుడు వినిపించదా అనీ. రైల్వేరూల్సు అన్నీ అతనికి కంఠతావచ్చాయి. వర్ణక్రమం చేసుకుంటూ చదువుకోవలసివచ్చినా అతడు సర్వమూ నేర్చుకోగలిగాడు.

అది వేసంగి. పని చులాగ్గానే ఉంది. మంచు కురియడం లేదు కాబట్టి అది తీసివేసి బాగుచెయ్యవలసిన పని తప్పింది. ఆలైనుమీదకు ఆట్టే రైళ్లూ రావు. కాబట్టి సీమన్ రోజుకు రెండుమార్లు తను చూడవలసిన వెర్స్టు చూచేవాడు. అక్కడక్కడ ఒక్కొక్క మేకు బిగించడమూ, పట్టాలమధ్య మన్ను సరిగ్గా ఉందా లేదా అని చూడడమూ, పట్టామధ్యనుంచి నీరు పోవడానికి పెట్టిన కాలవ గొట్టాలు బాగా ఉన్నాయో లేవో చూడడమూ అయినతర్వాత ఇంటికి వచ్చి భూమిసేద్యం సంగతి ఆలోచిస్తూ ఉండేవాడు. కాని యింటిపనులు చేసుకోడానికి మాత్రం ఒకచిక్కు ఉన్నది. అతడు ఏమైనా చేద్దామని అనుకున్నట్లయితే రైలురోడ్డు మేస్త్రీ ఉత్తరువుకోసం వ్రాసుకోవాలి. ఆమేస్త్రీ సెక్షను ప్రధానోద్యోగికి రిపోర్టు పంపాలి. ఇవన్నీ అయి అతనికి ఉత్తరువు వచ్చేటప్పటికి పుణ్యకాలం రవంతా అయిపోయేది. సీమన్‌కూ, అతనిభార్యకూ చేతినిండా పనిలేక ఏమీ తోచడంలేదు.

రెండునెలలు గడిచినవి. సమీపంలోఉన్న కాపలావాళ్లతో సహవాసంచేయ మొదలు పెట్టినాడు సీమన్. అందొకడు చాలా ముసలివాడు. అతడు యిల్లుదాటి బయటకు రావడమునకైనా శక్తి లేనివాడు. అతన్ని తీసివేసి యింకొకరిని ఆస్థానే వేస్తారని గట్టివదంతి కద్దు. అతనిభార్య అతనిబిడ్డలు లైనుమీద పని చేసేది. ఇంకో కాపలావాడు బక్కపల్చగా ఉంటాడు కాని కండలు అవుపిస్తూ ఉన్నవి.

కుర్రవాడే. ఇద్దరిబీటలూ కలిసేచోట సీమన్ మొట్టమొదట అతనిని కలుసుకొన్నాడు. సీమన్ టోపీతీసి బుర్రవంచి సలాముచేశాడు. "ఖులాసాగా ఉన్నావా అబ్బాయీ" అన్నాడు సీమన్.

అబ్బాయి ఓరచూపుతో అతనిని చూశాడు. "నీవు ఎలాగ వున్నావు" అని సమాధానం చెప్పి వెనక్కు తిరిగి వెళ్లిపోయాడు. కొన్నాళ్లైన తర్వాత వారిభార్యలు ఒకరి నొకరు కలుసుకొన్నారు. సీమన్ భార్య 'అరీనా' పొరుగుకాపరి భార్యను పలకరించింది. ఆవిడ ఏవో రెండుముక్కలు చెప్పి వెళ్లిపోయింది. సీమ నొకమారు ఆమెను కలుసుకొని, "ఏమిటి సంగతి, అమ్మాయి, నీభర్త మాట్లాడనే మాట్లాడడు?" అన్నాడు. అమ్మాయి మొదట మాట్లాడక ఊరుకొని తర్వాత అన్నదికదా, "నీతో ఏవిషయమై అతను మాట్లాడాలి? ఎవరిగొడవ వారిది.........మీగొడవ మీరు చూచుకొందురూ, పుణ్యముంటుంది."

అయితే యేమి, ఒక నెల గడవకుండా వారిద్దరూ స్నేహితు లైనారు. సీమనున్నూ 'వాసిలీ' యున్నూ రైలులైనుమీద కలుసుకొన్నప్పుడు వారిద్దరూ గట్టుమీద కూర్చొని పొట్టి పొగాకుగొట్టాలు వెలిగించి ఏరీతిగా జీవితం గడిచేదో చెప్పుకుంటూ ఉండేవారు. 'వాసిలీ' సాధారణముగా మాట్లాడేవాడు కాడు. కాని సీమన్ తన స్వగ్రామాన్ని గురించీ, యుద్ధాన్ని గురించీ చెప్పేవాడు.

"జీవితంలో యిన్నీ అన్నీ కాదు నేనుపడ్డకష్టములు. కాని భగవత్కృపవల్ల అట్టేకాలం కష్టపడలేదు. భగవంతుడు నాకు అదృష్టం దయచేశాడు కాడు. పరమేశ్వరుడు ఎంతఅదృష్టం యిస్తే అంతే. అదీ సంగతి, వాసిలీ ష్టిపెనిచ్" అని సీమన్ చెప్పాడు.

వాసిలీ ష్టిపేనిచ్ తన పొగాకు గొట్టములోనుసి రైలుపట్టామీద కొట్టిదులిపి నిలబడ్డాడు. "భగవంతుడిచ్చే అదృష్టంకాదు మనకు వ్యతిరేకంగా ఉంట, మనుష్యులు. మనుష్యులను మించిన క్రూరమృగములు ఎక్కడా లేవు. తోడేళ్లు తోడేళ్లను తినవు; మనుష్యులు బ్రతికిఉన్న యితర మనుష్యులను తింటారు."

"అన్నా, కాదు; తోడేళ్లు తోడేళ్లను తింటవి. అబద్ధ మంటావా?"

"అప్పటికి వచ్చిన మాట ఏదో అన్నాను. అయితేఏమి? ఇంతకంటె క్రూరమైన మృగములు వేరేలేవు. మనుష్యుని దుర్మార్గతా, ఆశా, లేకపోతే బ్రతకవచ్చు. ప్రతివాడు నిన్ను బ్రతికిఉండగా పట్టుకొని మ్రింగివేద్దామని వడుపువేసుకు ఉంటాడు- నోటితో కొరికి మ్రింగివెయ్యడానికే."

సీమన్ ఆలోచించాడు.

"నాకు తెలియదు అన్నా. బహుశా అలాగు అయివుండవచ్చు; కాని,అలాగ అయినట్లయితే అది భగవదాజ్ఞ."

వాసిలీ అన్నాడుకదా, "అలాగయితే మనము ఒకరితో ఒకరు మాట్లాడతగ్గ దేదీలేదు;మనకు జరిగే ప్రతిఅన్యాయమూ భగవంతుని మీద పారవేసి కూర్చుని దుఃఖించీ మాటయితే మనము మనుష్యులము కాము, పశువులము. నేను చెప్పేదది."

అతడు వెనక్కు తిరిగి వెడతానని చెప్పకుండా వెళ్లిపోయాడు. సీమర్ కూడా లేచి నిలబడ్డాడు. "అన్నా, నాతో అంతికఠినంగా మాట్లాడతావేమి" అని వెనకనుంచి కేకవేశాడు.

అతడు తిరిగి చూడలేదు. మలుపు దగ్గిర పల్లములో అతను దిగ్గి అగుపించకుండా ఉండేదాకా అతనికేసి సీమర్ నిలబడి చూచాడు. అప్పుడతడు ఇంటికి తిరిగి వచ్చి భార్యతో అన్నాడు, "అరీనా, మన పొరుగువాడు మా దొడ్డవాడు! వాడు మనిషికాడు, పగబట్టె మృగము."

అయినా వారిద్దరూ విరోధపడలేదు. త్వరలోనే వారిద్దరూ మళ్లీ కలుసుకొని కూర్చుని పూర్వమువలెనే ప్రసంగించారు. ఎప్పుడూ ఒక్కటే విషయం.

"చూచావు స్నేహితుడా, ఆ మనుష్యుల మూలాన్ని కాకపోతే మనము కాపలాయిళ్లలో కూర్చోనే కూర్చోము" అన్నాడువాసిలీ.
"కాపలాయిళ్లకేమి? అవి పాడుగా లేవు, వాసయోగ్యముగానే ఉన్నవి."

"వాసయోగ్యమే, వాసయోగ్యమే. అంతకన్న నీవేమి చెప్పతావు. ఇంతకాలము నీవు జీవించావు, ఏమీ నేర్చుకోలేదు. ఇంతకాలం నుంచి చూస్తున్నావు, ఏమీ చూడనే లేదు. కాపలాయింటిలోనైతేయేమి, యితరస్థలాల్లో అయితేనేమి, బీదవాడు బ్రదికే బ్రదుకు ఏ మాదిరిగా ఉంటుంది. నెత్తురు పీల్చేవాళ్లు వాళ్లు; నిన్ను బ్రదికి ఉండగానే తినేస్తారు; ఒకరక్తపుచుక్కైనా మిగలకుండా నిన్ను పిడిచి పిప్పిచేసి నీవు ముసలివాడవైనతర్వాత పందులకు పనికివచ్చే తుక్కు-కింద తీసి పారవేస్తారు! నీకు ఎంతజీత మిస్తున్నారు?"

"కొంచెమే వాసిలీఫిప్పేవిచ్; 12 రూబుళ్లు.*"
"నాకు పదమూడున్నర; ఎందుకీ తేడా ఉండాలి? కంపెనీరూల్సు ప్రకారం మనఅందరికీ ఒక్కటే జీతం. నెలకు పదిహేను రూబుళ్లు; దీపమూ, వంటచెరకూ ఉచితం. నీకు పన్నెండు రూబుళ్లు, నాకు పదమూడున్నర రూబుళ్లు ఇవ్వమని ఎవరు ఉత్తరువు చేశారు? అదీ నిన్నడగవలసిన ప్రశ్న. కాలక్షేపం చెయ్యవచ్చు గదా అంటావు కాబోలు! రూబులున్నర— వాళ్లు పదిహేనూ ఇవ్వడం తటస్థించితే— మూడురూబుళ్ల తేడాకోసం నే చెప్పడంలేదు. క్రిందటి నెల రైల్వేడైరక్టరు యీదారిని వెళ్లినప్పుడు నేను స్టేషనుదగ్గిర ఉన్నాను. అప్పుడు ఆయన్ని చూశాను. ఎన్నో గౌరవచిహ్నాములున్న వాయనికి. ప్రత్యేకంగా ఒకబండి వేయించుకొని అందులో ఆయన ప్రయాణం చేస్తున్నాడు. ఇవతలికి వచ్చి ఆయన ప్లాటుఫారంమీద నిలబడ్డాడు............నే నిక్కడ అట్టేకాలం ఉండేది లేదు. ఎక్కడకు తోస్తే అక్కడికి వెళ్లిపోతాను."

"ఎక్కడికి వెళ్తావు నీవు,ఫిప్పేవిచ్? పోనిద్దూ; ఇక్కడ నీకోయిల్లు ఉన్నది. వెచ్చగా ఉంటున్నావు; కాస్తపొలం ఉన్నది. పని చెయ్యగల భార్య ఉన్నది."

* రూబులు సుమారు రెండురూపాయలకు సమానము.

"కాస్తపొలం! నాకాస్తపొలంకేసీ నీ వెప్పుడైనా చూశావా? ఒకరమ్మైనా అందులో లేదు. పోయినవసంతఋతువులో కొన్ని కాబేజీలు అందులో మొలవేశాను. రోడ్డుమేస్త్రీ వచ్చి, 'అప్లికేషన్ పెట్టుకొన్నావా? ఉత్తరువు పొందావా? ఈక్షణంలో అవి లాగి పారవెయ్యి; వాట్ల ఆనవాళ్లైనా అక్కడ ఉండడానికి వీలు లేదు' అన్నాడు. అప్పుడు తప్పత్రాగి ఉన్నాడేమో అలాగ అన్నాడు. ఇంకొకప్పుడైతే మాట్లాడక ఊరుకొనును. మంచీచెడ్డా తెలియని మత్తుస్థితిలో ఉన్నాడు.......................'మూడుకాళ్లజుల్మానా!'"

వాసిలీ తన పొగాకు గొట్టమును మాట్లాడకుండా కొంతసేపు పీల్చి ఈరీతిగా అన్నాడు. "అంతటితో సరిపెట్టేడు; లేకపోతేనా, చచ్చేటందుకు తన్ని వదలిపెట్టేవాడిని."

"కానీ, కానీ, అబ్బాయీ, నీవు తొందరమనిషివి; చెప్పుచున్నాగా."

"నేను తొందర మనిషిని కాను. సత్యాన్ని గురించే నేనుఆలోచిస్తూఉంటాను; సత్యాన్నే మాట్లాడుతాను. అవలేదు, వాడిపని పడతానులే. సెక్షను ప్రధానాధికారికి ఫిర్యాదు చేస్తాను."

అతడు ఫిర్యాదుచేశాడు.

సెక్షను ప్రధానాధికారి లైను పరీక్ష చేయడానికి వచ్చాడు. ఇంక మూడు రోజులకు 'పీటర్సుబర్గు' పట్టణమునుంచి కొందరు గొప్పవాళ్లు ఆదారిని రైలుమీద వెళ్లబోతున్నారు. వాళ్లు రావడానికి ముందు సమస్తమూ సక్రమంగాఉండవలెను. కాబట్టిలైను పరీక్ష జరుపవలసివచ్చినది. అవసరమైనచోట మన్ను రాళ్లు పట్టాలమధ్యపోసి దట్టించారు; ఎత్తుపల్లాలు సరిచేశారు; పట్టాలక్రింది అడ్డుదూలాలు పరీక్షచేశారు. బంధాలు పట్టాలకు సరిగా ఉన్నవో లేవో అని సుత్తులతోకొట్టి చూచారు. మరమేకులు గట్టిగా బిగించారు. స్తంభాలకి కొత్తరంగులు పూశారు. లెవెలు క్రాసింగుల దగ్గర పచ్చమన్ను చల్లారు. ముసలి కాపలావాని భార్య పట్టాప్రక్కలను పెరిగిన మొక్కలను లాగి పారవేయడానికి అతనిని బయటకు పంపించింది. సీమన్ ఒకవారం బాగా కష్టపడి అంతా రైటుచేశాడు. అతడు తన 'కాఫ్టన్'* ఉతికి బాగుచేసి చిరుగులు కుట్టుకొన్నాడు. డవాలీబిళ్ల ఇటికపొడుముతో ధగధగ మెరిసీలాగ తోమినాడు. వాసిలీకూడా చాలాకష్టపడి పనిచేశాడు. సెక్షను ప్రధానోద్యోగి తోపుడుబండిలో వచ్చాడు. నలుగురు కూలివాళ్లు ఆబండి నడపడానికి పనిచేస్తున్నారు. బల్లచక్రాలు బజ్జుమని చప్పుడు చేస్తున్నాయి. బండి గంటకు ఇరవై వెర్స్టుల వేగముతో పరుగెత్తుచున్నది. చక్రాలు హోరుమంటున్నవి. సీమన్ కాపలాయింటికి అది రంయని వచ్చింది. సీమన్ పరుగు పరుగున వెళ్లి సిపాయి వలె నిలబడి

* కాఫ్టన్ అనగా రషియాలో ప్రజలంతొడుగుకొను కోటు. నడుము దగ్గర పటకాతో బిగించడానికి వీలుగాఉన్న చేతులు పొడుగు కోటు.

సర్వమూ నివేదించాడు. సమస్తమూ సక్రమంగా ఉన్నది.

"ఎంతకాలంనుంచి నీవు ఇక్కడ ఉంటున్నావు" అన్నాడు ప్రధానాధికారి.

"మే నెల రెండవ తేదీనుంచి దేవరా!"

"సరే, మంచిది. నూటఅరవైనాలుగో నెంబరు దగ్గిర ఎవ రున్నారు?"

తోపుడుబండీలో అతనితోకూడా వచ్చిన రోడ్డుమేస్త్రీ "వాసిలీ స్పిరిడోనోవ్" అని చెప్పాడు.

"స్పిరిడోనోవ్, స్పిరిడోనోవ్...............? ఉహూం. క్రింద టేడు చివాట్లు తిన్నాడు వాడేనా?"

"అవును వాడే."

"సరే చూద్దాము పోనియ్యి."

కూలివాళ్లు తోపుడుబండీ నడపడానికి పూనుకొన్నారు. బండీ బయలుదేరింది. సీమన్ దానివైపు చూస్తూ అనుకున్నాడు "నాపొరుగువాడు ఏదో తమాషా చేస్తాడు మొత్తం మీాద."

రెండుగంటలు లైనుతర్వాత సీమన్ తనపని చేసుకోడానికి వెళ్లాడు. పల్లములో ఉండగా ఎవరో ఒకమనిషి లైనుప్రక్కనుంచి వస్తూ ఉన్నట్టు చూచాడు. అతనికి తలమీాద ఏదో తెల్లగా ఉన్నట్టు కనిపిస్తోంది. సీమన్ జాగ్రత్తగా చూచాడు. వస్తూన్నవాడు 'వాసిలీ.' చేతులో ఒకకర్ర బుజంమీాద ఒకమూటా పెట్టుకొని వస్తున్నాడు. ఒకచెంపమాత్రం జేబురుమాలుతో కట్టు కట్టుకొన్నాడు.

"ఎక్కడికు వెళ్లుతున్నావోయి అబ్బాయి" అని సీమన్ కేక వేశాడు.

వాసిలీ చాలా సమీాపానికి వచ్చాడు. అతని ముఖము వికలముగా ఉంది. సుద్దలాగ తెల్లబడి పోయినది. కళ్లు ఉగ్రముగా ఉన్నవి. మాట్లాడడానికి ప్రయత్నించాడుకాని మాట సరిగా వచ్చింది కాదు. "నేను పట్టణానికి, మాస్కో, బోర్డుకు వెళ్లుచున్నాను."

"బోర్డుదగ్గిరకా...............అలాగా అలాగా! ఫిర్యాదు చేయడానికి కాదూ? వదలిపెట్టుదూ, వాసిలీ స్టిపెనిచ్, మరిచిపోదూ!"

"కాదన్నా, నేనుఎంతమాత్రమూమరిచిపోను-మరిచిపోయేరోజులు వెళ్లాయి. చూడు నన్ను మొహంమీాద ఎల్లా కొట్టాడో; రక్తం కారిపోతోంది. బ్రతికి ఉండగాను మరిచిపోతానా? ఇలాగ వదలిపెడతానా?"

సీమన్ అతనిచెయ్యి పట్టుకొన్నాడు. "వదలిపెట్టుదూ, స్టిపెనిచ్. నేనుచెప్పేమాట సత్యం; ఇప్పుడున్న పరిస్థితులు బాగుపడవు సుమీా."

"పరిస్థితులు బాగుపడవమూ? నేను బాగు చెయ్యలేనని నాకు తెలుసును. భగవంతు డిచ్చేఅదృష్టాన్ని గురించి నీ

వాస్తవమే. నాఅదృష్ట

లేను. కాని సతా

టుంది గాదూ

"ఏమిటి

"ఏమి

త

త్తగా

అంచేతనే అంతా సరిగ్గా ఉంచాను. వెళ్ళిపోవడానికి సిద్ధంగా ఉండగా నేనుఫిర్యాదుచేశాను. నన్ను చూచి మండిపడి అన్నాడుగదా! 'ఇదిగవర్నమెంటు తనిఖీ. ఇప్పుడు నీవు పాదులను గురించి ఫిర్యాదు చెయ్యడానికి వచ్చావా? స్త్రీపీసభ్యులకు సంబంధించిన విషయమిది. నీ కాబేజీల గొడవతో ఇప్పుడా రావడం?' నేను అనకుండా ఉండలేక పోయాను. ఒక్క మాట అన్నాను. అట్టేలేదు. కాని అతనికి కోపం వచ్చింది. నన్ను మొహంమీద ఒక్కటి వేశాడు; నేను అలాగ నిలబడిపోయాను. వాళ్లు బండి తీసుకుపోయారు. నేను తెలివి తెచ్చుకొని మొహం కడుక్కొని బయలుదేరాను."

"కాపలాయింటి సంగతి?"

"నాభార్య అక్కడ ఉంది. ఆమెఅంతా సరిగ్గా చూస్తుంది. వాళ్లూ వాళ్ల రైళ్లూ విరగడైపోను."

వాసిలీ లేచి వెళ్ళిపోవడానికి సిద్ధపడ్డాడు

"సెలవు, ఇవనిచ్ నాకు న్యాయం జరుగుతుందని చెప్పలేను."

"నడిచి వెళ్లాలనా ప్రయత్నం."

"... త్సుబండిమీద వెళ్ల నిశ్చయమని ... స్కోలో ఉంటాను." ... కొన్నాను. వాసిలీ ... కాలం అతను ... అతని ... లేదు. ... మె

పోయింది. మూడవరోజున ఇన్స్పెక్టరుగారి రైలు ఆదారిని వెళ్లింది. ఒకఇంజనూ, ఒక సామానుబండీ, రెండుఫస్టుక్లాసు బండ్లూను. వాసిలీ అప్పుడక్కడ లేనేలేడు. నాల్గవరోజున సీమక్ వాసిలీ భార్యను కలుసుకొన్నాడు. అస్తమానం ఏడవడంవల్ల ఆమె మొహం పొంగిఉన్నది. కళ్లు ఎర్రగా ఉన్నవి. "నీపెనిమిటి తిరిగి వచ్చాడా?" అని ప్రశ్నించాడు.

ఆమె చెయ్యి ఆడించి, ఏమీనా చెప్పకుండా వెళ్లిపోయింది.

చిన్నతనములో సీమక్ 'విల్లో' శాఖలతో పిల్లంగ్రోవులు చెయ్యడం నేర్చుకొన్నాడు. విల్లో కర్రలో బెజుడొడకొట్టి అవసరమైనచోట్ల రంధ్రాలుపొడిచిచివరపీపిచేసి ఎంతోబాగా ఏపాట పడితే ఆపాటపాడడానికి వీలుగాఉండేటట్లుపిల్లంగ్రోవులు చేసేవాడు. పనిలేక ఖాళీగా ఉన్నప్పుడు చాలాగొట్టాలుచేసి బూన్సుబండీ గార్డుకూ, తనకూ, పరిచయం వుండడంవల్ల అతని ద్వారా పట్టణం పంపించేవాడు. మార్కెట్టులో అమ్మగా ఒక్కొక్కదానికి రెండు కోపెక్కుల* చంతున అతనికిముట్టేది. తనికీఅయినమూడో రోజున, ఆరుగంటలబండీ చూడడానికి భార్యను యింటివద్ద అట్టేపెట్టి కత్తి తీసుకొని పిల్లంగ్రోవులకు కర్రలను కొట్టడానికి అతను అడవిలోకి వెళ్లాడు. తనబీటు చివరదాకా వెళ్లి రైలుమార్గం మొదటిమలుపు తిరిగినచోట గట్టుదిగి అడవిలోనికి వెళ్లాడు. అరవెర్స్టు దూరంపైని

...వంతువాటెడు.

ఒకపెద్ద తేమప్రదేశ మున్నది. దాని సమీపంలో పిల్లంగ్రోవులు చెయ్యడానికి అనుకూలంగా ఉండే పిల్లోకర్రలు దొరుకుతవి. ఒక మోపుకర్రలు కొట్టి యింటికి వెడదామని బయలుదేరాడు; అడవిలోనుంచి నడుస్తున్నాడు. సూర్యుడు పడమర అస్తమింపబోతున్నాడు. అంతా నిశ్శబ్దము. పక్షుల రుతములూ, కాలిక్రిందపడ్డ ఎండాకుల చప్పుడూ మాత్రం వినపడుచున్నవి. సీమర్ మరికొంత దూరం నడిచాడు. రైలుపట్టాలు సమీపించాడు. ఒక లోహపు వస్తువుమీద ఇంకో లోహపువస్తువును కొట్టితే పుట్టే శబ్దమువంటి శబ్దము అతను విన్నట్టు భావించాడు. సీమర్ వడివడిగా నడుస్తున్నాడు. ఆప్రాంతాల రైలుపట్టాలకు ఏమీ మరమ్మతులు లేవు. "ఏమిటి ఈశబ్దము" అని అత డాలోచించాడు. అడవి పొలిమేర దాటాడు. రైలుగట్టు కనిపించింది. రైలు లైనుమీద ఎవరో కూర్చుని ఏమో చేస్తున్నారు. నెమ్మదిగా సీమర్ అతన్ని సమీపించాడు. ఎవరో మరమేకులు ఎత్తుకుపోవడానికి వచ్చారని అత డనుకున్నాడు. సీమర్ చూచాడు. ఆమనిషి లేచాడు. అతనిచేతిలో గునప మున్నది. దానిని ఓకపట్టక్రింద పెట్టి ఒకవైపుకు కదిపాడు. సీమర్ కళ్లు చీకట్లు క్రమ్మినవి. "కేకవేద్దా" మనుకున్నాడు. మాట రాలేదు. ఆమనిషి వాసిలీ అని అతడు చూచాడు. అతనికేసి గబగబ పరుగెత్తుకు వెళ్లాడు. వాసిలీ గునపమూ, రెంచీ చేత్తో పుచ్చుకొని గట్టుఅవతలవైపునుంచి పారిపోయాడు.

"వాసిలీ స్టెపెనిచ్! అన్నా! నాయనవు గావు! తిరిగి రావు! గునపము నాకియ్యి! రైలుపట్టా యథాప్రకారం పెట్టుదాము. ఎవరికీ తెలియదులే. తిరిగిరా, పాపంకం తగలకుండా నీఆత్మను కాపాడుకో!"

వాసిలీ తిరిగి రాలేదు. అడవిలోకి వెళ్లిపోయాడు.

ఊడదీసినపట్టా దగ్గిర సీమర్ నిలబడ్డాడు. కర్రలమోపు క్రింద పారవేశాడు. అప్పుడు వచ్చేబండి సామానుబండి కాదు. ప్రయాణీకు లుండేబండి. దాన్ని ఆపడానికి అతనివద్ద సాధనాలేమీ లేవు. జెండాలులేవు. పట్టెపాతులతో రైలుపట్టా సరియైన స్థలంలో పెట్టడము సాధ్యము కాదు. మేకులు బిగించడమూ సాధ్యముకాదు. ఎక్కడికైనా పరుగెత్తాలి. సాధనాలు తేవడానికితప్పకుండా అతను తన యింటికి పరుగెత్తవలసి ఉన్నది. భగవంతుని సహాయం ఉండాలి!

వగర్చుకొంటూ సీమర్ యింటివైపు పరుగెత్తాడు. పరుగెత్తుతున్నప్పుడు ఏక్షణం క్రింద పడిపోతానో అని అనుకొన్నాడు. అడవి వెలుపడి పరుగెత్తాడు. అతనియింటికి యింకదూరం సుమారు రెండువందలగజాలు ఉన్నది. మిల్లు తాలూకు కూత అప్పుడే వినిపించింది. ఆరుగంట లయింది. ఆరుగంటల రెండు నిమిషములకు రైలుబండి రానై ఉన్నది. కరుణామయుడా! భగవంతుడా! ఏపాపమూఎరుగని ప్రయాణీకులను కాపాడవా! సీమర్‌కు జరగబోయే సంగతిఅంతా కనిపిస్తూనే ఉంది: 'ఇంజను

వస్తుంది. ఊడదీసినపట్టాలో దాని ఎడమవైపు చక్రాలు తగులుకుంటవి. ఇటూ అటూ ఊగులాడుతుంది. విరగబడుతుంది. రైలుపట్టాలను పైకి లాగుకుపోతుంది. పట్టా క్రింది దూలాలు వదలిపోతవి. సరిగా అక్కడే లైను మలుపు తిరిగింది; గట్టు ఇరవై అయిదు గజాలు ఏటవాలుగా ఉన్నది అక్కడ. ఆ రైలుబండిలో మూడో క్లాసు బం..............స్త్రీలు, చిన్న పిల్లలు క్రిక్కిరిసి కూర్చునిఉంటారు .... ఏమి వస్తుందో తెలియకుండా వారంతా కూర్చుంటారు. భగవంతుడా! ఏమి చెయ్యమన్నావు. ఎంతగట్టిగా పరుగెత్తినా ఇంటికి వెళ్లి తిరిగిరావడమునకు వ్యవధి చాలదు......! సీమర్ యింటికి వెళ్లలేదు. అంతకన్న వడిగా పరుగెత్తుకొంటూ వెనకకు వెళ్లాడు. ఒళ్లు తెలియకుండా తరవాత క్షణంలో ఏమి జరుగబోతుందో తెలియకుండా పరుగెత్తాడు. రైలు ఊడదీసిన స్థలానికి పరుగెత్తివెళ్లాడు. అతడు పడవేసిన కర్రలమోపు అక్కడేఉన్నది. వంగి ఒకకర్ర తీసుకొని-ఎందుకో తెలియదు- ఇంకా ముందుకు పరుగెత్తాడు. రైలుబండి వస్తూన్నట్లు అతను భావించాడు. దూరము నుంచి రైలుకూత వినిపించింది. రైలుపట్టాలు కొంచెము కొంచెము అదురుతున్నవి. ఇంకా పరుగెత్తడానికి అతనికి శక్తిచాలదు. పట్టా ఊడదీసినస్థలానికి రెండువందల గజాలు ముందు ఆగాడు. ఆక్షణంలోనే అతడు ఏమిచేయవలసి ఉంటుందో ఛట్టున తట్టింది. తన టోపీ తీసివేశాడు. అందులోనుంచి ఒక జేబురుమాలు తీశాడు. తన కాలిజోడులోనుంచి కత్తిని పైకి లాగాడు. సిలువవంటి చిహ్నము తనముందు వ్రేలితో గాలిలో వేసుకొన్నాడు. భగవంతుడా రక్షించు!

మోచేతికిపైన ఎడమదండలో కత్తినిగుచ్చాడు. వేడినెత్తురు ప్రవాహము ఉబికివచ్చింది. జేబురుమాలు ఆరక్తముతో తడిపాడు. ముడుతలు తీశాడు. విడదీసి కర్రకు కట్టాడు. ఎత్తుగా ఎత్తి పట్టుకొన్నాడు—అతని ఎర్ర జెండా.

జెండా ఊపుతూ అక్కడే నిలుచున్నాడు. అప్పుడే అతడు రైలుబండిచూచాడు. ఇంజను డ్రైవరుమాత్రం అతనిని చూడలేదు. బండి సమీపిస్తుంది. రెండువందల గజాల దూరంలో బరువుబండి ఆపడం ఎవరికీ శక్యం కాదు.

దెబ్బనుంచి రక్తముజారి కారిపోతోంది. చేతిని ప్రక్కకు అణచిపెట్టాడు. దానివల్ల ప్రవాహం కట్టుపడుతుం దనుకొన్నాడు. కాని రక్తం ప్రవహిస్తూనే ఉంది. రెక్కలోపడ్డ గాయం లోతుగా ఉంది. అతనికి తల తిరుగుతోంది. కళ్లముందర నల్లటిఈగలు ఎగురుతూన్నట్లు అయింది.........కళ్లు చీకట్లు క్రమ్మినవి.... చెవుల్లో గంటలు వాయించిన శబ్దము వినబడుతోంది. బండి అతనికి అగుపించడం లేదు. దానిశబ్దము వినిపించడంలేదు......అతని మనస్సులో ఒక్కటే ఆలోచన! "నేను నిలబడలేను—నేను పడిపోతాను—జెండా క్రింద పడవేస్తాను—బండి నామీదనుంచి పోతుంది: అయ్యో దేవుడా! రక్షించవా......!" అతని కళ్లు మసకలు క్రమ్మినవి. మనస్సుశూన్యమైనది. జెండా వదలివేశాడు. ఆ నెత్తురుజెండా క్రింద

ఉంటోంది. ఎవరిదయ్యో దానిని పట్టుకొన్నది. ఎవరిదయ్యో దానిని పచ్చిబండకేసి పైకెత్తి ఉంచింది. ఇంజను డ్రైవరు దానిని చూచాడు. వాల్వుమూసివేశాడు. ఇంజనుమరల వెనక్కు త్రిప్పాడు. రైలుబండి ఆపివేశాడు.

ప్రయాణీకులు బళ్లుదిగి గుంపులు గుంపులుగా వచ్చారు. బల్లంతా రక్తంతో ఒకడు స్మృతి తప్పి పడిఉండడం చూచారు. ఇంకొకడుఅలానే ప్రక్క నిలబడి కర్రకు కట్టిన నెత్తురుకొంగా ఎత్తిపట్టుకొని ఉండడం చూచారు.

వాసిలీ ఒకమాటు చుట్టూచూచి తలవంచుకొన్నాడు.

అతడన్నాడు, "నన్ను కట్టివేయండి. రైలు పట్టా ఊడదీసింది నేను."

—[చింతాదీక్షితులు చేసినతర్జుమా.]

కీరము

వెలువోలు సీతారామయ్య చౌదరి గారు

సలలిత రామసీమల సంచరించి
పుష్పవనీ మేడలందుంచుచు బవ్వళించి
మలయపవనుని మందారసంబుతోడ(?)
మృదుమధురమైన కంఠంబు మేళవించి
ప్రకృతి చానుపేయకమును పాడుకొనుచు
గడిపితిమార, సౌఖ్యంబును గాంచినావు
పలితమును నీవు స్వేచ్ఛావిహారి వగుచు
గాల మత్యంత ముదముతో గడపినావు
ఇంక నెన్నాళ్లో నీ మురిపెంబు, శుకమ?

భువనమోహనమగు నీ తనువును గాంచి
సహజమాధుర్య మగు గానసార మరసి
లాలసుండయి యుండెను బాలు డొకడు
పంజరంబున బంధింపబడెద వీవు
స్వేచ్ఛ కెడబాటనుచు చింతసేయ లేక
బ్రహ్మలిఖితంబు దాటఁ నెవ్వరి వశంబు
బంధమున మోహితసంపద నొందవచ్చు(?)
దీనికష్టంబు నరసి వర్తిల్లు, శుకమ?

ముక్కోటి యేకాదశి

[జిజ్ఞాసువు]

ఈ యేకాదశి కీపే రెట్లు కలిగినది? (తెలుగు) మూడు + (సంస్కృతము) కోటి— ప్రాణాగ్రహమువంటిది. మూటికి కోటికి సంబంధ మేర్పడి యట్టిపై నేకాదశి కలుసుకొనినది.

ముక్కోటి యనగా మూడు కోట్లు. మూడుకోట్ల దేవత లాదినమున శ్రీరంగమో మఱియునెద్దియో దివ్యక్షేత్రమున జేరుదురను ప్రతీతిగలదు. దేవతలసంఖ్య ముప్పది మూడు కోట్లుగదా? మూడుకోట్లకే లెక్క వచ్చిన యెడల మిగిలిన ముప్పదికోటులకీ యేకాదశి ముఖ్యముగాదా? మఱియు నీ ముప్పదిమూడు కోట్లను ఒకచోట నుండువారుగారు. ప్రమాణము:— "యే దేవా దివ్యేకాదశస్థ; పృథివ్యామధ్యేకాదశస్థ..." దివియందు పదునొకండు; పృథివియందు పదునొకండు; అప్సులందు పదునొకండు. ఈవిధమున నివేశనవిభాగము లేర్పడి యుండగ నీమూడుకోట్లు నేన్యాయమున నేమకము చేయగలిగె?

ఈమూడుకోట్లను దేవతలుగాక, మూడుకోట్లు తీర్థరాజములనియు, ఇవియన్నియు మార్గశీర్ష శుద్ధద్వాదశ్యరుణోదయమున తిరుమలకొండమీదనుండు స్వామిపుష్కరిణిని బ్రవేశించుననియు, అప్పుడందు స్నానముచేసినవిశేష ఫలము గలదనియు పురాణప్రస్తావమై యున్నది. ఎద్దియో యొక దివ్యశక్తిచే తీర్థము లందు జేరగలిగినను తద్గతమాహాత్మ్యము ద్వాదశికి చెల్లినది కాని యేకాదశికి జెప్పబడలేదు. ద్వాదశ్యేకాదశుల కైక్యభావము సమర్థింపవలయునా? లేక లక్షణావృత్తిం బ్రయోగించి ద్వాదశీమాహాత్మ్య మేకాదశికి సాధింపనగునా? లేక దశమ్యేకాదశీద్వాదశులు గలసి యేకాదశీవ్రతపుణ్యోత్పాదనము చేయునా? "మాసేతు మార్గశీర్షాఖ్యే ద్వాదశ్యాం పూర్వపక్షకే, అరుణోదయవేళాయాం త్రిషు లోకేషు విశ్రుతాః; తిస్రః కోట్యర్ధకోటీచ తీర్థానాం సుమహామతే, సాన్నిధ్యం తత్ర కుర్వంతి స్వామిపుష్కరిణీజలే" ఇత్యాదివాక్యములు వామనపురాణాంతర్గత వేంకటాచల మాహాత్మ్యమునఁ జూడనగు.

ఈ రెండుతిథుల కయుతసంయోగము గల్పించి ద్వాదశికి జెప్పినదానియందు నేకాదశికినిగూడ సత్వయుంప జేసినను అందు స్నానఫల ముపపాదింపబడియున్నదియె కాని ముక్కోటియేకాదశీప్రయుక్త ద్వారదర్శనప్రసంగ మాట లేకున్నది.

పంచాంగమును జూచినను ముక్కోటి యేకాదశికి "శ్రీరంగాదిదివ్యక్షేత్రేషు ద్వార దర్శన" మ్మని వ్రాయబడియుండునే కాని స్వామిపుష్కరిణీస్నానఫలము చెప్పబడుటలేదు. ద్వారదర్శనమాహాత్మ్య మీయేకాదశి కెట్లు కలిగినది? సామాన్యముగ నేకాదశి భరత ఖండమం దంతటను చాతుర్వర్ణ్యమునకు వ్రతదివసమై, యుపవాసదినమై యున్నది. ముక్కోటి యేకాదశియను ప్రసిద్ధి కేమి యాధారముగలదో విచారింపవలయును. శ్రీరామ నవమి, నృసింహజయంతి, కృష్ణాష్టమి, ప్రథమై కాదశి, నరకచతుర్దశి, దీపావళ్యమావాస్య, రథసప్తమి, మహాశివరాత్రి లోనగునవి తిథి ప్రధానములై ఆసేతుహిమాచలమును వ్యాప్తిని గలిగియున్నవి. ఈ ముక్కోటి ప్రాయిక ముగ మద్రాసు ప్రెసిడెన్సిలో మాత్రమె ప్రచారముగ నున్నది. ఉత్తరరాజ్యములలో దీని ప్రచారమే లేదు. మద్రాసు ప్రెసిడెన్సిలో నీ పేరందరికి దెలిసియున్నను, అన్నిగొప్ప విష్ణు క్షేత్రములలో దీనియనుష్ఠానము శ్రీరంగ ములో నున్నంత ప్రతిష్ఠను బొందియుండ లేదు. కంచికి గరుడసేవ, కాళహస్తికి శివ రాత్రి, తిరువళ్లూరికి తైయమావాస్య, అరు ణాచలమునకు దీపదర్శనము, భద్రాచలమునకు శ్రీరామనవమి యైనట్లు శ్రీరంగమునకు ముక్కోటి ప్రసిద్ధమైయున్నది.

సంవత్సరమాసములలో వచ్చు నేకాద శుల పరిగణనమున ముక్కోటియని యొకటి పేర్కొనబడియున్నట్టులు లేదు. ఏకాదశీ మాహాత్మ్యమును జూడ మార్గశీర్ష (అగ్రహా యణి) కృష్ణపక్షైకాదశి మొదలు ప్రతిసంవత్సరము నకు వచ్చు నేకాదశుల క్రిందిపేర్లు గలవి యున్నవి:—

మార్గశీర్ష బ ౧౧	ఉత్పన్నా
,, శు ,,	మోక్షా
పుష్య బ ౧౧	సఫలా
,, శు ,,	పుత్రదా
మాఘ బ ౧౧	షట్తిలా
,, శు ,,	జయా
ఫాల్గున బ ౧౧	విజయా
,, శు ,,	ఆమర్దకీ
చైత్ర బ ౧౧	పాపమోచనీ
,, శు ,,	కామదా
వైశాఖ బ ౧౧	వరూథినీ
,, శు ,,	మోహినీ
జ్యేష్ఠ బ ౧౧	అపరా
,, శు ,,	నిర్జలా
ఆషాఢ బ ౧౧	యోగినీ
,, శు ,,	పద్మా
శ్రావణ బ ౧౧	కామికా
,, శు ,,	పుత్రదా
భాద్రపద బ ౧౧	అజా
,, శు ,,	వామనా
ఆశ్వయుజ బ ౧౧	ఇందిరా
,, శు ,,	పాపాంకుశా
కార్తిక బ ౧౧	రమా
,, శు ,,	ప్రబోధినీ
అధికమాస (మలమాస) బ ౧౧	కమలా
,, శు ,,	సుభద్రా

అధికమాసములు గలసి ఇరువదియారు ఏకా దశు లగుచున్నవి.

మార్గశీర్షమేల మొదల బలుకబడినదన "మాసానాంమార్గశీర్షోఽహం"(భగవద్గీతా అ. ౧౦, శ్లో. 35.) అని చెప్పుటకు గలకారణమే యిచటను వర్తింపగలదు.

ముక్కోటియేకాదశినిగూర్చిన యీ చర్చయందు మార్గశీర్షప్రశంస ముఖ్యమగుచున్నది. మార్గశీర్షము హేమంతప్రారంభము. ఈ మాసముననే "గోపకుమారికలు రేపకడలేచి చని కాళిందీజలంబులందోఁగి జలతీరంబున నిసుమునం గాత్యాయనీరూపంబుఁ జేసి......మాసవ్రతంబు సలిపిరి."(భాగవతము:దశమస్కంధము, హేమంతవర్ణన). "అండాళ్ తిరుప్పావై" యని ప్రసిద్ధికెక్కిన ముప్పది యరవపద్యములకీ మాసమె యాలంబనమైనది. ఇదియె కొంచెమించుమించుగ ధనుర్మాసమునకు సరిపోవునది. సంక్రమణములబట్టి మాసపరిగణనము చేయువారికిని చాంద్రమాసము ననుష్ఠించువారికిని దినములు కొన్ని హెచ్చుతగ్గులు గలుగుచున్నవి. ఇంతియు భేదము. మార్గశీర్ష వికారమె ద్రావిడమున మార్గళియైనది. మన దేశమున మాసపరిగణనము అమావాస్యాంతమై వెలయుచుండ నౌత్తరాహులు (People north of the Vindhyas) పూర్ణిమాంతమాసమును గ్రహించియున్నారు. అందుచేత వారిమాసము మన మాసమునకంటె నొక పక్షము ముందుగ ప్రారంభమగును. వారు కృష్ణప్రతిపత్తునుండి మాసమును లెక్కించుటచే నేకాదశీపరిగణనమందు మార్గశీర్షకృష్ణైకాదశి మొదటిదగుటకు గారణమైనది.

మొత్తమునకు ముక్కోటియేకాదశి ధనుర్మాసశుక్లైకాదశిగనున్నది. పుష్యశుక్లైకాదశికిలోఁ బలనే సూర్యుడు మకరరాశిగతుడగునేని ముక్కోటి మార్గశీర్ష శుద్ధైకాదశీదినముననే సౌరులకును గ్రాహ్యమగుచున్నది. ఈయక్షయసంవత్సరమున నిటులే యాచరింపబడినది.

చాంద్రమృగశీర్షమును సౌరధనుస్సునకనువర్తింపజేసినమాత్రము. వామనపురాణమున "మాసేతు మార్గశీర్షాఖ్యే ద్వాదశ్యాం పూర్వపక్షకే" యని స్పష్టముగ జెప్పబడి యున్నది. ఇక భవిష్యోత్తరమునను, స్కాందమునను "ధనుర్మాసే సితే పక్షే ద్వాదశ్యా మరుణోదయే" ఇత్యాదిగలదు. గీతాచార్యుండు గూడ మార్గశీర్షమునే యాత్మవిభూతిపదముగ జెప్పియుండుటచే మనము మార్గశిరమునే స్థిరము చేసికొందము. ముక్కోటియేకాదశి వైష్ణవాలయములందే విశేషముగ పాటింపబడుచుండుటచేతను, ద్రావిడవైష్ణవులు సౌరమానమునే యాచరించుచుండుటచేతను ధనుర్మాసమున శుక్లైకాదశి కీర్తిపవిత్రతలు సంభవించినవి.

ఉదాహృతపురాణప్రమాణములు ద్వాదశిని జాటుచున్నవి. అనుభవమున నేకాదశికి గలకీర్తి ద్వాదశికి లేదు. శ్రీరంగక్షేత్రమాహాత్మ్యమున ముక్కోటియేకాదశినిగూర్చి విస్తారముగ ప్రశంస యుండగలదు. ఆగ్రంథము లభింపలేదు. నెల్లూరురంగనాయకులపేటలో నెలకొనియుండు శ్రీతల్పగిరిరంగనాథస్వామివారి సన్నిధియందు మాత్రము ముక్కోటి ప్రయుక్తముగ ముక్కోటిద్వాదశిపారాహ్నా

మున వామనపురాణాంతర్గత శ్రీస్వామిపుష్కరిణీమాహాత్మ్యప్రవచన మనాదిగ జరుగుచున్నది. ఆ పురాణవాక్యములు ద్వాదశీ ప్రస్తావమాత్రములయి యున్నవి.

ముక్కోటియేకాదశి యిటులుండ వైకుంఠైకాదశి యను నొకమాట గలదు. ఈ రెండుపదములకును విషయమగు నేకాదశి యొక్కటియె. కొందరు ముక్కోటియనియు గొందరు వైకుంఠైకాదశియనియు బిలుతురు. ముక్కోటియనుటకు కారణము విమర్శింపబడినది. ఈయేకాదశికి వైకుంఠసంబంధ మేలకలిగెనో విచారింపవలయును. ఈయేకాదశియెల్లపుడును మకరసంక్రమణమునకుం బూర్వము వచ్చుచుండును. ఉత్తరాయణప్రవేశము నెదురు చూచుచుండును. ఉత్తరాయణప్రవేశము పుష్యశుక్లైకాదశిని దాటివచ్చునెడల మార్గశీర్షశుక్లైకాదశియే ముక్కోటి లేక వైకుంఠైకాదశిగ నిర్ణయింపబడుచున్నది. మార్గశీర్షశుద్ధైకాదశికి "మోక్ష" యని పేరున్నటులు నేకాదశీనామపట్టికయందు జూపబడి యున్నది. ఈపేరు నాధారపరచి వైకుంఠప్రాప్తియె మోక్షమనుభావముతో దీనికి వైకుంఠైకాదశి యను పేరు ప్రసిద్ధమై యుండునా? ఉత్తరాయణదక్షిణాయనములు రెంటిలో పూర్వతరమగునది "అనావృత్తి" (పునరావృత్తిరహితపదము) నొసంగునని గీతాది ప్రమాణము లుండుటచే సూర్యుడుత్తరాభిముఖుడగుటయె సవిత్రుమండలమధ్యవర్తి యగు శ్రీమన్నారాయణుని పరమధామం బగు వైకుంఠమార్గము జూపినటు లగుచున్నదను భావమును బురస్కరించికొని ఈయేకాదశికి వైకుంఠైకాదశి యని ప్రసిద్ధిగలుగుటకు గారణమై యుండునా? ఇరువదియారేకాదశులకు ఇరువదియారు నామము లుండియు "వైకుంఠ" నామమాగణమున జేరలేదు. ఆ యిరువదియారు నామములు గాక విశేషకారణములచే గొన్ని యేకాదశులకు విశేషనామములు గలిగియున్నవి. శయనైకాదశి, పరివర్తనైకాదశి, బోధనైకాదశి, భీష్మైకాదశి ఇత్యాదు లుదాహరణములు. వైకుంఠైకాదశి మార్గశీర్ష పుష్యముల నడుమ వికల్పముగ నున్నది. కార్తికశుద్ధచతుర్దశికి వైకుంఠచతుర్దశి యను పేరు గలదు. కారణమేమియో?

మరియు వైకుంఠైకాదశినాడు వేకువన ఉత్తరముఖముగ నుండు నొక ద్వారముకడ ద్వారదర్శనోత్సవము జరుగుచున్నది. "అగ్నిర్జ్యోతి రహశ్శుక్లష్షణ్మాసా ఉత్తరాయణమ్" (భగవద్గీత అ. 8.) అనియు, "ధూమో రాత్రిస్తథా కృష్ణష్షణ్మాసా దక్షిణాయనమ్" అనియు ప్రమాణము లుండుటచేత ఈ రెండయనముల సంధి రాత్రిందివముల సంధివలె నుండునుగాన వేకువజాము (ఉషఃకాలము) ద్వారదర్శనమునకు బ్రశస్తమనవచ్చును. ఉత్తర ద్వారముగ నుండుటయందును విశేషముండవలయును. ఇది సూర్యు డుత్తరాభిముఖు డగుటకు సూచకమా, లేక శ్రీవైష్ణవసాంప్రదాయసంకేతమగు త్రిపాద్విభూతి ఉత్తరమునకు సంబంధపడియుండు ననుటకు సూచకమా?

చాతుర్వర్ణ్య మాచరించుచుండు పండుగులు పర్వములు నెవ్వియో జ్యోతిష విశేషములకు గాని, కర్షకాది వ్యాపారములకుగాని, మహాపురుషచరిత్రములకు గాని పొందుపడు నటులున్నవి. ఈ ముక్కోటి యిందేగణమున జేరునదియు స్పష్టపడ లేదు. ఇది పండుగు గాదు; పర్వముగాదు. చాతుర్వర్ణ్యమువా రనుష్ఠించు మిగత సంకేతములు గూఢములై పామరదృష్టికి మూఢభక్తిపై నాధారపడి యున్నటులు తోచుచున్నవి. అట్లుకాక యివి యన్నియు సహేతుకములనియు, మీమాంసా సంచారమునకు ఒప్పినవి యనియు శాస్త్రీయములనియు హేతువాదోపపత్తులచే విశదీకరింపబడినయెడ వైదిక మతోద్ధరణమునకు గొప్పసహాయముగ నుండును.

వ్యాసకర్త

భ్రాంతివిచ్ఛేదము

మంగిపూడి శ్రీరామచంద్రశాస్త్రి

(అలౌకిక విశ్వకార్యస్థానము)

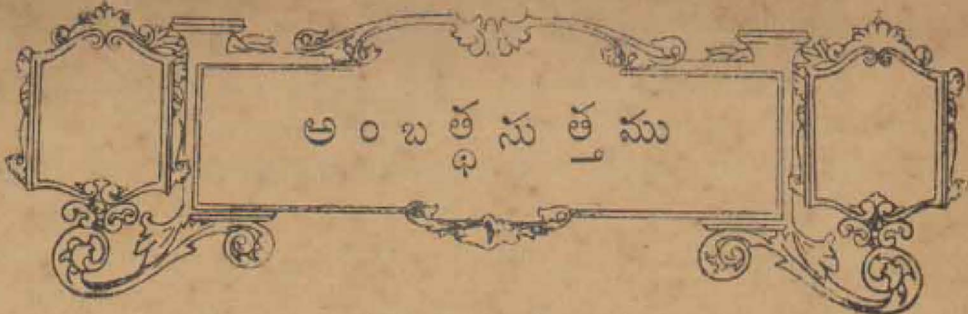
ఏదిక్కైనను నీలోన నేకమగుట
   నీకు భిన్నముగా నేది నిలువనేర్చు?
శాశ్వతానందమూర్తి! నీ చందమెరిగి
తిరుగువానికి చేకురు దివ్యపదవి.

కలదు కలదంచు నెల్లరు బలుకుచుంట
గాథయత్నమ్ముపాలయి గాసిపడితి
గనులువిప్పినమాత్రాన గానబడెదు
నిన్ను గనుగొనజాలక యున్నినాళ్లు.

నిన్ను గన్నారజూచిన నిముసమందె
మున్ను చేగొన్నభ్రాంతి నిర్మూలమయ్యె
జగముచుట్టము బోడగన్న జగమునుండి
అంధకారమ్ము దూరమై యరుగునటుల.

(ఆనందగానముగుండి)

[అంబష్ఠ సూత్రము]

కే. రంగాచార్యులుగారు, యమ్. ఏ., బి. యల్.

(వెనుకటిసంచికె తరువాయి)

6. "వల్లె" అని యంబష్ఠుండు వల్కి యాసనము పై నుండి లేచి, పౌష్కరసాదికి నమస్కరించి, యాఁడుగుఱ్ఱములఁ బూఁచిన రథం బెక్కి, బ్రాహ్మణ యువక పరివృతుండై, యిచ్ఛానంగల వనముం జేరెను. రథంబు పోవుటకు వీలై నంతవఱకు కామార్గము ననుసరించి చని, రథమునుండి డిగ్గి, కాలి నడకను వనంబులో విక్రమించెను.

వ్యాసకర్త

7. ఆయ్యవసరంబున భిక్షుకులు వనంబులో నిటునటుఁ దిరుగుచుండిరి. వారియొద్ద కంబష్ఠుఁడు చని "ఇపు డెచట పూజ్యుఁడగు గోతముఁడుండును? అతనిదర్శనమునకై మే మిచటికి వచ్చితిమి" అని నుడివెను.

8. భిక్షుకులు "ఈ బ్రాహ్మణయువకుఁడైన యంబష్ఠుండు సువంశోద్భవుండును, విఖ్యాతిఁ జెందిన బ్రాహ్మణపౌష్కరసాది ఛాత్రుండునై యున్నవాఁడు. భాగవతుఁ డట్టివానితో శాస్త్రార్థము చేయ సమర్థుఁడు కాఁడు" అని యిట్లు వితర్కించుకొనుచు అంబష్ఠునితో నీరీతిగ నుడివిరి. "ఓయీ! అంబష్ఠా; అదిగో అచట వాని వాసము. తెలుపు మూయఁబడి యున్నది. నీవు చప్పుడు చేయ నొచ్చి మెల్లఁగ దగ్గి యర్గళదండము పైఁ గొట్టుము. భాగవతుఁడు భవదర్థము కవాటము తెఱచును."

9. అంబష్ఠుఁ డట్లొనర్చెను. భాగవతుఁడు తలుపు తెఱచిన నంబష్ఠుఁడు లోనికిం జనెను. మఱియు నాతనితో బ్రాహ్మణయువకులును లోనఁ బ్రవేశించి భాగవతునితో మర్యాదానూచకములగు వాక్యములఁ బల్కి నమస్కారాదుల నొనర్చి, యుచితాసనములపైఁ గూరుచుండిరి. అంబష్ఠుఁడును నేదియో యొకరీతి మర్యాద వాక్యములఁ బల్కి భాగవతుఁడు కూరుచుండి యుండఁగ నిలకడ లేక తొందరపాటుతో నిటునటుఁ దిరుగుచుండెను.

10. భాగవతుఁడు: "ఓయీ! అంబష్ఠా! ఈరీతిగ నీవు బహుశ్రుతు లగు నాచార్యులతోడను, కడు ముదుసలులును నీగురువులకు గురువులును నైనవారలతోడను నిటునటుఁ దిరుగుచు, నాసీనుఁడనై యున్న నాతో సంభాషించుటయా?"

11. అంబష్ఠుఁడు: "గోతముఁడా! నిశ్చయముగ నట్లు కాదు. బ్రాహ్మణుఁ డెవ్వఁడైనను నడుచుచుండ నట్టివానితో నడుచుచునే భాషించెదను. ఆసీనుండై యున్న బ్రాహ్మణునితో నాసీనుఁడనై, సుఖోపవిష్టుండైన బ్రాహ్మణునితో సుఖోపవిష్టుండనై నా ప్రవర్తింతును. కాని ముండితులతోడను, భిక్షుకులతోడను, నీచదస్యులతోడను, 'బంధుపాదపద్మ'లతోడను నే నిపుడు భాషించుచున్నటులనే భాషించెద."

గోతముఁడు: "అంబష్ఠుఁడా! నీవిచటికు వచ్చినపు డేదియో కోరి వచ్చితివి. కాన నీ వేయుద్దేశములతో నిచటకు వచ్చితివో వానిపై నీబుద్ధిని నిగుడించుము. ఈయంబ

ష్ఠుఁడు బ్రాహ్మణయువకుఁడు. తనపాండిత్యముం గూర్చి గర్వించియున్నను మర్యాదాహీనుఁడై యున్నవాఁడు. అట్టి మర్యాదాహీనత్వము శిష్టాచారహీనత్వములవలనఁ గాక మఱేదువలన సంభవించును!"

12. అంబష్ఠుఁడు మర్యాదాహీనుండని పిలువబడుటచే భాగవతునిపై సాగ్రహుఁడై, భాగవతుఁడు తన యాచరణమును గర్హించుటచే నాతనిఁ దిరస్కారభావముతో గౌరవహీనంబుగ నిరసించుచు నీరీతిగఁ బల్కెను: "శాక్యకులజులు, ఓయీ! గోతముఁడా! మర్యాదాహీనులును, ననార్యులును, దుశ్శీలురును, సులభకోపులును, తీక్ష్ణకర్ములునై యున్నవారు. దాసులు, భృత్యులు, దస్యులు నయ్యు వారు బ్రాహ్మణులను గౌరవింపరు; అర్చన చేయరు; దానముల నొసంగరు. ఇయ్యది, యోగోతముఁడా! యుక్తమైనది కాదు" అనుచు నీరీతిగ నంబష్ఠుఁడు శాక్యులయందు హీనభృత్యత్వము నారోపించెను.

13. "ఓయీ! అంబష్ఠుఁడా! శాక్యులు నిన్నెట్లవమానించిరి?"

అంబష్ఠుఁడు: "ఓయీ గోతముఁడా! నేనొక పర్యాయము పౌష్కరసాది కార్యములపైఁ గపిలవస్తుపురంబునకుం జని, యచట శాక్యుల సంథాగారంబునకుం జని యుంటిని. ఆకాలమందు శాక్యవృద్ధులును, యువకులును నచట ఘనంబులగు నాసనముల నలంకరించి యుండి, పోల్లాసులై, యొండొరులతోఁ బరిహాసం బొనర్చుచు, నంగుళిప్రతోదకములచే నొండొరుల నవ్వించుచుండిరి. మఱియు వారల పరిహాసమునకుఁ గారణము నేనై యుంటినని చింతించుచుంటి. అంతియకాక నాకు వారలాసనమైన నొసంగలేదు. అట్టిది, యో గోతముఁడా! యుక్తంబుగాని, సరళంబుగాని యైన ప్రవర్తన కాదు. శాక్యులు దాసులయ్యు, బ్రాహ్మణులకు మర్యాదఁ జూపింపక, యర్చన చేయక, దానముల నీయక యుండుట యసమంజసము."

ఇట్లు అంబష్ఠుఁడను బ్రాహ్మణయువకుఁడు రెండు పర్యాయములు శాక్యులయందు దాసత్వ మారోపించెను.

14. గోతముఁడు: "ఓయీ! అంబష్ఠుఁడా! లావం బల్పంబగు స్త్రీవిహంగమయ్యుఁ దన గూటియందుఁ దన కిచ్చవచ్చినట్లు కూయుచున్నను. ఆకపిలవస్తువందు శాక్యులు వారి స్వస్థానమందుండిరి కదా? కాన నట్టి స్వల్పకారణమునకై నీ వవమానితుఁడవైతివని యోచించుట సమమైనది కాదు."

15. అంబష్ఠుఁడు: "ఓయీ గోతముఁడా! క్షత్రియులు, బ్రాహ్మణులు, వైశ్యులు, శూద్రులు నను నాలుగు వర్ణములవారు నరులలో నున్నారు; మఱియు నీనాలుగు వర్ణముల వారలలో క్షత్రియ వైశ్య శూద్ర జాతులవారు బ్రాహ్మణసేవకులుగాని వేఱు కారు. కాన నోగోతముఁడా! శాక్యులు భృత్యులై యుండియు నిట్లు బ్రాహ్మణుల గౌరవింపకయుఁ, బూజింపకయు, వారికి దానము లొసంగకయు నుండుట పాడికాదు"

ఈరీతిని మూఁడవపర్యాయము బ్రాహ్మణుండైన యంబష్ఠుఁడు శాక్యులను దాసులుగఁ బరిగణించుచు నిరసించెను.

16. అప్పుడు భాగవతుఁడును "ఈ యంబష్ఠుఁడు శాక్యులను నిరసించి నీచకులోద్భవులుగఁ బరిగణింపఁ గృతనిశ్చయుఁడై యున్నాఁడు. ఈతని కులగోత్రములఁ గూర్చి నే నెందులకుఁ బ్రశ్నింపఁ గూడదు!" అని వితర్కించుకొనుచు నాయంబష్ఠునితో నిట్లు వాక్రుచ్చెను:

"అంబష్ఠా! నీ గోత్రం బెద్ది?"

అంబష్ఠుఁడు: "నేను కార్ష్ణాయనుఁడను."

భాగవతుఁడు: "సరియె కాని నీవు నీ మాతృగోత్రమునఁగాని, పితృగోత్రమునఁగాని పరికించి చూచి యాయాగోత్రములలో నుద్భవించిన పూర్వుల జన్మములఁ బరికించిన శాక్యు లొకప్పుడు నీ యజమానులనియు, మీరు వారి దాసీజనములో నొక్కదాని సంతతివారనియుఁ దెలియఁగలవు. శాక్యులన్న నొక్కాక (ఇక్ష్వాకు) వంశంబునకుఁ జెందినవారు.

బహుపూర్వమున, నోయీ! యంబష్ఠుఁడా! ఒక్కాక నరపాలుఁడు తనభార్యలలో నత్యంతప్రియయగు నామెసంతానమునకు రాజ్యము నిప్పింపఁ గోరి, వారికంటెఁ బెద్దవారలగు ఒక్కాముఖుఁడు, కరండుఁడు, హస్తినికుఁడు, సినిపురుఁడు అను నలువురు

కొమరులను రాజ్యబహిష్కృతులఁగ నొనర్చెను. అట్లు దేశమునుండి వెడలఁగొట్టఁబడి వారు హిమాలయపర్వత నితంబములయందు మహావృక్షశోభితతటసరోవరసామీప్యంబున వసియించుచుండిరి. మఱియు వారు కులపవిత్రతకు గళంకము రాకుండునట్లు తమ యక్కచెల్లెండ్రను వివాహమాడిరి.

అపుడు, ఓక్కాకపృథ్వీపాలుఁడు "నా పుత్రు లెచ్చట నున్నారు" అని యమాత్యులఁ బ్రశ్నించెను.

"సార్వభౌమా! హిమాలయనితంబప్రదేశముల నొక స్థలంబున సరోవరతటంబుల నొక మహావృక్షంబున్నయది. అచట వారు వసించుచున్నారు. మఱియుఁ గులశుద్ధికి హాని కలుగకుండఁ దమ తోఁబుట్టువుల వివాహమాడిరి."

అపు డోక్కాకభూపాలుఁడు విస్మయంబులో నిట్లు చెప్పెను: "ఆయువకులు బహుసత్వయుక్తులు; బలే! వారు పరమశక్యులు."

అందువలన నోయీ! యంబష్ఠా! వారు శాక్యులని వ్యవహరింపఁబడుచున్నారు. దిస యను నొక్కాక రాజుయొక్క దాసి యొకతె కృష్ణవర్ణోపేతుండగు బాలునిఁ గనెను. జన్మించినతోడనే కృష్ణవర్ణోపేతుండైన యాశిశువు 'అమ్మా! నన్ను స్నానము చేయించి, యీ మలిన్యము లేకుండఁ బరిశుభ్రపఱుపుము. నేను నీ కుపకారకుఁ గావింపఁగలను' అనెను.

ఓయీ! అంబష్ఠుఁడా! ఇప్పుడు వరులు దయ్యములు దయ్యములని చెప్పుచున్నట్లా కాలములలోఁ గృష్ణవర్ణము కలవారలను దయ్యము లని చెప్పుచుండెడివారు. అప్పుడు వా రిట్లనిరి: "ఈశిశువు పుట్టినవెంటనే మాటలాడెను. కృష్ణవర్ణముగల దయ్య మొకటి జన్మించెను" అని. అయ్యదిరే ఓయీ! యంబష్ఠుఁడా! కణ్హాయనుల యుత్పత్తి. కాన నోయీ! యంబష్ఠుఁడా! నీమాతృపక్షమునఁగాని, పితృపక్షమునఁగాని, కులగోత్రములఁ బరిశీలించి చూచిన శాక్యులు మీయజమానులై యొక్కప్పుడుండిరనియు, మీరు వారి దాసిసంతతివారనియు స్పష్టమగును."

17. భాగవతుఁ డిట్లా బ్రాహ్మణయువకునితో సంభాషణఁ గావింప నపుడున్న బ్రాహ్మణయువకు లిట్లు చెప్పఁదొడంగిరి: "అర్చనీయుండగు గోతముఁ డిట్లంబష్ఠుని దాసీకులోద్భవుండని యత్యధికముగ నసాదరింపకుండుఁ గాక! అంబష్ఠుఁడు సుకులోద్భవుఁడును, సద్వంశజుఁడును, వేదములయం దపారమైన జ్ఞానముకలవాఁడును, పండితుఁడును, వేదాధ్యయనసంపన్నుఁడును; ఈవిద్యల! మయమై గోతముఁడా! ప్రశ్నించిన సరియగు నుత్తరముల నాతఁ డీయఁగలవాఁడు."

18 భాగవతుఁ డీట్లా బ్రాహ్మణులతోఁ జెప్పెను: "అట్లే కానిండు. మీర లింకొకరీతి నాలోచించిన మీరే యీవాగ్వాదమును నాతోఁ గావింపవలసియుండును. కాని మీర లీరీతిగ నాలోచించుటచే నంబష్ఠునే మాటలాడనిండు."

19. బ్రాహ్మణయువకులు: "మే మట్లే చింతించుచున్నాము. మేము నోరు విప్పనైన విప్పము. ఈవిషయములలో నంబష్ఠుం డర్చనీయుం డగు గోతమునకుఁ దగిన సమాధానముల నీయ శక్తిగలవాఁడు."

20. భాగవతుఁ డపు డంబష్ఠునితో నిట్లు చెప్పెను: "ఇపు డొక యుచితంబగు ప్రశ్న రానున్నది. నీ కిష్టము లేకపోయినను నీ వద్దానికిఁ బ్రత్యుత్తర మొసంగవలయును. నీవుస్పష్టమైన జవాబు నీయకపోయినను, భిన్నం బగు విషయమునుగూర్చి మాటలాడినను, మాటలాడక మౌనమును ధరించినను, నిచ్చటినుండి నిర్గమించినను నశ్రగాచే నీతల వ్రక్కలగును. కడుముదుసలులగు బ్రాహ్మణులుగాని, నీయాచార్యులుగాని, యట్టి యాచార్యుల యాచార్యులుగాని కూడుకొని సంభాషించినపుడు కణ్హాయనుల యుత్పత్తిఁగూర్చి కాని, వారి మాటఁగూర్చి వలెంచి కాని యేమి వింటివి?"

భాగవతుఁ డిట్లు నుడివినపిదప నంబష్ఠుఁ డేమియుఁ బలుకక యూరకుండెను. శాక్యసింహుఁడు తిరిగి యాప్రశ్న నడిగెను. అంబష్ఠుఁ డేమియుఁ బలుకక యూరకుండెను. అపుడు భాగవతుఁ డిట్లు చెప్పెను: "అంబష్ఠా! నీ విపుడు నాప్రశ్నకుఁ బ్రత్యుత్తర మొసంగుము. మౌనభాషము వహించుట కిది సమయము కాదు. ఏలయన నెవ్వఁడైనను తథాగతునిచే నుచితంబగు ప్రశ్న మూఁడుసార్లడుగంబడి జవాబీయక యూరకున్నచో నట్టివానిశిరము వ్రక్కలగును."

21. ఆసమయంబున వజ్రపాణియను నింద్రుఁ డంబష్ఠునిమీఁదుగ జాజ్వల్యమానాయఃపిండంబు హస్తముల ధరించి, యంబష్ఠుఁడు గోతమప్రశ్నముల కుత్తరమీయకున్న వానితలఁ బగులఁగొట్టి చెండి యాకాశంబున విహరించెను. భగవంతుఁడును, బ్రాహ్మణాంబష్ఠుఁడును నావజ్రపాణిం జూచిరి. మఱియు నంబష్ఠుఁ డా భయంకరదృశ్యమును గని భయకంపితుఁడై రక్షణార్థము భగవంతుని చెంతఁ జేరి, నమ్రీభూతుఁడై "భగవంతుఁ డేమి చెప్పెనో! మఱియొకపర్యాయము సెలవిండు" అని వేఁడికొనెను.

"అంబష్ఠుఁడా! నీ వేమి యోచింపుచుంటివి?"

అంబష్ఠుఁడు: "పూజార్హుఁడగు గోతముఁడు చెప్పినరీతిగనే వింటిని. అయ్యదియే కణ్హాయనుల జన్మక్రమము; మఱియు, గోతమునిచేఁ జెప్పఁబడినవానినే కూటస్థునిగఁ బరిగణించుచున్నారు."

22. అతఁ డిట్లు చెప్పినపిదప బ్రాహ్మణులలో సంక్షోభంబు జనించి, కలకలారవం బుద్భవించెను: "బ్రాహ్మణుఁడైన యంబష్ఠుఁడు హీనజన్ముఁ డని చెప్పుచున్నారు. వానికుటుంబంబు నుత్తమం బని నమ్మఁపుచున్నారు. మఱియు వాఁ డొక యాఁడుదానికి పుట్టినవాఁ డనియు, శాక్యు లాతని యజమానులనియును బ్రకటించుచున్నారు. ఎవ్వానిపల్కులు సత్యస్వరూపంబులో యట్టి కేవలగోతముఁడు విశ్వసనీయుఁ డని మే మూహింపనైన నూహింపలేము" అని యాబ్రాహ్మణయువకులు చెప్పిరి.

"ఈబ్రాహ్మణులు, దాసీకులోద్భవునిగ నంబష్ఠుని నత్యంతము నిరసించుచున్నారు. వారిదూషణము నుండి యాతనిని నేఁ గాపాడెదను" అని యూహించుచు వారలతో భగవంతుఁ డిట్లనియెను.

"జన్మకారణమున నంబష్ఠుని నధికముగ గర్హింపఁ దగదు. ఆకణ్హుండు మహర్షి యయ్యె. అతఁడు దక్షిణాపథంబునకుం జని, యచట మంత్రంబుల నేర్పఁగఁ బఠియించి, ఒక్కాక పార్థివునికడకుఁ దిరిగివచ్చి, మద్దరూపియను నానృపాలుని పుత్రికను దనకు భార్యగ నొసంగు మని కోరెను. అందుల కాభూపాలుఁ డిట్లు చెప్పెను: 'ఏమీ! నీవు దుస్సాహసికుఁడవు! నా దాసీపుత్రుండ వయ్యు నీ వేఁడు నాపుత్రికను దన కిచ్చి వివాహము చేయుమనుచున్నాఁడవు.' అని యాకుపితుఁడై యాఱేఁడు బాణంబు నొకదానిని విల్లున నెక్కుపెట్టెను; కాని యానారాచంబు నాఱేఁడు విడువలేకపోయెను. మఱియు నద్దాని వింటినుండి తీసివేయలేకపోయెను. అపుడు రాజామాత్యులు కణ్హబుషికడకుం జని "మునిసత్తమా! పుడమిఱేనికి హాని యేమియు లేకుండఁ బ్రసాదింపుము" అని యాతని వేఁడుకొనిరి.

కణ్హుఁడు: 'రాజున కేమియు హాని లేదు. అయినను నరపాలుఁ డానారాచంబు నధోభూమిపైఁ బ్రయోగించినఁ దనరాజ్యం బెల్ల నిర్జీర్ణంబై యుండును.'

అమాత్యులు: 'భూపునకును, రాజ్యమునకును గూడ హాని కలుగకుండునట్లు చేయుము మహాతాపసవర్య!'

కణ్హుఁడు: 'రాజునకుఁ గాని, రాజ్యమునకుఁ గాని హాని లేకుండ నుండును. అయినను నారాచంబు నాకాశంబులోనికిఁ బోవిడిచిన నీరాజ్యమునం దంతట నేడుసంవత్సరములు వర్షములు కురియకుండును.'

అమాత్యులు: 'ఆర్యా! నృపునకును రాజ్యమునకును హాని లేకుండఁ జేయుము. మఱియు వర్షములు కురియునట్లు చేయుము.'

కణ్హుఁడు: 'రాజునకును, రాజ్యమునకును హాని కలుగదు; మఱియు వర్షములు గలుగును. రాజుమాత్ర మీనారాచంబును జ్యేష్ఠపుత్రునిపైఁ బ్రయోగింపవలెను. ఆరాజకుమారున కేమియు హాని సంభవింపదు. అతని వెంట్రుకకైన హాని కలుగదు.'

అప్పు డాబ్రాహ్మణులు ఒక్కాకున కీవృత్తాంత మంతయు నివేదించుచు నిట్లనిరి: 'రాజా! నారాచంబును పుత్రునిపై నుంచుము; అతనికి హాని సంభవింపదు. భయమైనఁ గలుగదు' అన రాజును నారీతిగ నాచరించెను; హాని యేమియుఁ గలుగలేదు. నరపాలుఁ డీసంఘటనలవలన భీతుఁడై, బుద్ధి కలఁచి, తనపుత్రికయైన మద్దరూపయను నామె నాకణ్హున కిచ్చి వివాహము చేసెను. ఓబ్రాహ్మణులారా! మీ రంబష్ఠుని దాసీకులోద్భవుం డని దూషించరాదు. ఆకణ్హుండు మహర్షి యై

యుండెఁ" అనుచు నంబష్ఠునితో నీకరణి నుచ్చరించెను: "అంబష్ఠా! నీ విందుల కేమి చెప్పెదవు? క్షత్రియ యువకుం డొక్కరుఁడు బ్రాహ్మణకన్యతో రమింపఁ బుత్రుఁ డొక్కఁడు జనించినాఁ డనుకొందము. బ్రాహ్మణకన్యయం దట్లు జనించిన క్షత్రియపుత్త్రుని బ్రాహ్మణు లుచితాసనపానీయంబుల నిచ్చి సత్కరింతురా? లేదా?"

అంబష్ఠుఁడు: "ఔను, అట్లే వారు కావింతురు."

గోతముఁడు: "అట్టి వానిచే బ్రాహ్మణులు మంత్రంబులఁ బఠియింపించెదరా? లేదా?"

"ఔను; అట్లే చేయుదురు."

"అయిన నట్టివానికి బ్రాహ్మణులు తమకన్యల నిచ్చి వివాహముఁ గావింతురా? కావింపరా?"

"అట్లే చేయుదురు."

"అట్లైన క్షత్రియు లట్టివానిని రాజ్యాభిషిక్తునిగఁ జేయుదురా?"

"గోతముఁడా! అట్లుచేయరు."

"ఏందుల కట్లు చేయరు?"

"ఏలయన నట్టివాఁడు మాతృపక్షమున శుద్ధకులోద్భవుఁడు కాఁడు."

25. "మఱియు నేమనియెదవు? అంబష్ఠా! బ్రాహ్మణయువకుఁ డొకడు క్షత్రియకన్యతో రమియింపఁ బుత్త్రుఁ డొక డుద్భవించె ననుకొందము. అట్లు క్షత్రియకన్యయందు బ్రాహ్మణయువకుని కుద్భవించిన పుత్త్రుని బ్రాహ్మణు లుచితాసనపానీయంబుల నొసంగి సత్కరింతురా?"

"అట్లు చేయుదురు."

"అట్లైనను బ్రాహ్మణు లట్టివానిని శ్రాద్ధభోజనమునందుఁగాని, పాయసాన్నమును గాని, దేవనైవేద్యంబులను గాని, యుపాయనముగ నొసంగఁబడిన భోజనమును గాని తమతో భుజింపనిత్తురా?"

"అట్లు చేయనిత్తురు, ఓ గోతముఁడా!"

"బ్రాహ్మణు లాతనికిఁ దమమంత్రంబులఁ జెప్పుదురా?"

"ఔ, అట్లు చెప్పుదురు."

"అట్టివానికి బ్రాహ్మణులు తమకన్యల నిచ్చి వివాహము చేయుదురా?"

"అట్లే చేయుదురు."

"అటులైనను క్షత్రియు లట్టివానికిఁ దమకు యుక్తమైన రాజ్యాభిషేకసంస్కారము నొసఁగుదురా?"

"అట్లు చేయరు."

"ఏందువలన?"

"ఓయీ! గోతముఁడా! అట్టివాఁడు పితృపక్షమున శుద్ధక్షత్రియకులోద్భవుండు కాకపోవుటచే నభిషేకార్హుఁడు కాఁడు."

26. "అటులైన, ఓయీ! అంబష్ఠుఁడా! స్త్రీలను స్త్రీలతోను, పురుషులను పురుషులతోను, బ్రాహ్మణక్షత్రియులను బరీక్షించి చూచిన క్షత్రియులే యుత్తము లనియును, బ్రాహ్మణులే యంతకంటెఁ దక్కువవార లనియును స్పష్ట మగుచున్నది.

మఱియు నోయీ! అంబష్ఠుఁడా! బ్రాహ్మణు లేదియో యొక కారణమువలనఁ దమలో నొక్కని ముండనంబుఁ గావించి భస్మము వానిశిరముపైఁ బోసి దేశమునుండి కాని, నగరమునుండి కాని బహిష్కరించిన నట్టివాని నుచితాసనపానీయంబుల నిచ్చి బ్రాహ్మణులు సత్కరింతురా?"

"ఓయీ! గోతముఁడా! అట్లుచేయరు."

"అట్లు కాకున్న బ్రాహ్మణు లట్టివానిని శ్రాద్ధభోజనమందుఁ గాని, పాయసాన్నమును గాని, దేవనైవేద్యంబులను గాని, యుపాయనముగ నొసంగఁబడిన భోజనమందు గాని తమతో భుజింపనిత్తురా?"

"గోతముఁడా! అట్లుచేయరు."

"అట్టివానిచే బ్రాహ్మణులు మంత్రపాఠంబుఁ జేయనిత్తురా?"

"మంత్రాధ్యయనంబుఁ జేయనీయరు గోతమా!"

"బ్రాహ్మణకన్యల నిచ్చి యట్టివానికి వివాహము చేయుదురా?"

"తమకన్యలదగ్గరకు రానీయరు."

27. "ఓయీ! అంబష్ఠుఁడా! నీవిందుల కేమి చెప్పెదవు? క్షత్రియులు తమలో నొక్కని నేరీతిగఁ దేశమునుండి కాని, నగరమునుండి కాని బహిష్కరించిన నట్టివాఁ డుదకాసనపానీయంబు లొసగఁబడి బ్రాహ్మణులచే సత్కరింపఁబడుచున్నాఁడా?"

"అట్లు సత్కరింపఁబడుచున్నాఁడు."

"మఱియు బ్రాహ్మణు లట్టివానిని శ్రాద్ధభోజనమందుఁ గాని, పాయసాన్నమును గాని, దేవతానైవేద్యంబును గాని యుపాయనముగ నొసఁగఁబడిన భోజనముఁ గాని తమతో భుజింపనిత్తురా?"

"భుజింప నిత్తురు."

"అట్టివానిచే బ్రాహ్మణులు మంత్రపాఠంబుఁ జేయనిత్తురా?"

"చేయనిత్తురు."

"బ్రాహ్మణకన్య నిచ్చి యట్టివానికి వివాహము చేయుదురా?"

"బ్రాహ్మణకన్యల నిచ్చి వివాహము చేయుదురు."

"అందుచే నోయీ! అంబష్ఠుఁడా! క్షత్రియుండు ముండితుఁడై, యధోగతిం జెంది, దేశనగరబహిష్కృతుండైయుండియు, క్షత్రియుండె యుత్తముం డనియును, బ్రాహ్మణుం డంతకంటె నధముం డనియును స్పష్టమగుచున్నది.

28. మఱియు బ్రహ్మదేవులలో నొక్కరుఁడైన సనత్కుమారుండీ యీవచనములను జెప్పెను:

'కులమునకు నాధిక్యము నిచ్చి శ్రేష్ఠత్వము నిర్ణయించు నరులకు క్షత్రియుండె యుత్తముండు; కాని వివేకసంపన్నుఁడును, బరమసాధువృత్తిసంయుతుఁడు నైన నరుండు దేవతలలోను, నరులలోను గూడ శ్రేష్ఠుండు.' ఈవచనము సువార్థయుక్తంబై, సనత్కుమారబ్రహ్మచే యుక్తముగఁ జెప్పఁబడినది. ఓయీ! యంబష్ఠుఁడా! నేఁ గూడ నీరీతిగఁ జెప్పెదను:

కులమునకు నాధిక్యము నిచ్చి శ్రేష్ఠత్వము నిర్ణయించు నరులకు క్షత్రియుండె యుత్తముండు; కాని వివేకసంపన్నుఁడును, బరమసాధువృత్తిసంయుతుఁడునైన నరుండు దేవతలలోను, నరులలోను గూడ శ్రేష్ఠుండు."

"గోతముఁడా! ఆవచనమునఁ జెప్పఁబడిన వివేకం బేమి? సాధువృత్తి యనున దెట్టిది?"

"అంబష్ఠుఁడా! నేను జెప్పిన వివేకసాధువృత్తి విషయములలో జన్మవంశములకును 'నీయంతటి వాఁడను నేను; నావలె నీవు గౌరవార్హుఁడవు కావు' అను వాక్యములను బ్రేరేపించు గర్వమునకును బ్రసక్తి లేదు. వివాహసంబంధములలో నట్టివిషయములకుఁ బ్రసక్తి యుండదు. అంబష్ఠుఁడా! జన్మకులములకుఁ గాని, యుత్తమకులగౌరవమువలన నైనను వివాహసంబంధము వల్ల నైనను సంభవించు గర్వమునకుఁ గాని, లొంగి లోఁబడి యుండు నరు లుత్తమవివేకసాధువృత్తముల కతిదూరంబున నుందురు. అట్టి జాత్యాదిబంధముల నతిగమించియే నరుం డత్యున్నతం బగు వివేకసాధువృత్తుల నధిగమింపఁగలఁడు."

"ఓ, గోతముఁడా! ఆసాధువృత్తి యెట్టిది? ఎయ్యది యావివేకము?"

"ఓయీ! ప్రపంచమున సుజ్ఞానియుఁ, బూర్ణకర్ముండును బ్రబుద్ధుండును, సత్యమార్గంబున నడుచువారల కసమాననియంతయు, మానవులకును దేవతలకును నాచార్యుఁడును, అర్హుఁడొక్కరుఁడు దుద్భవించెనని యనుకొందము. అట్టివాఁ డితరుల సాహాయ్యము లేకుండఁగనే యథార్థంబులగు బ్రహ్మమారలోకంబులును, బ్రాహ్మణరాజన్యవైశ్యులచేఁ బూరితంబైన యధోలోకంబును గల బ్రహ్మాండంబుల సెవ్వఁగఁబరీక్ష చేసినట్లు జ్ఞానంబు కలిగియుండును. అట్టిజ్ఞానమును సంపాదించి యాజ్ఞానము నితరులకు బోధచేయును. జన్మవృద్ధినివృత్తుల మనోహరంబైన సత్యమును సమూలముగఁ బ్రకటించి, యుత్తమజీవనముం బైన పరిపాకమును బరిపూర్ణత్వమును దెలియఁజేయుచున్నాఁడు.

గృహస్థు కాని, యట్టివాని సంతానములో నొక్కఁడు కాని, నీచకులోద్భవులలో నొక్కరుఁడు కాని యిట్టి సత్యవచనములకుఁ జెవియొగ్గి విని, తథాగతుని యందు నమ్మకము పుట్టి, యట్టినమ్మకముచే ని ట్లూహించును.

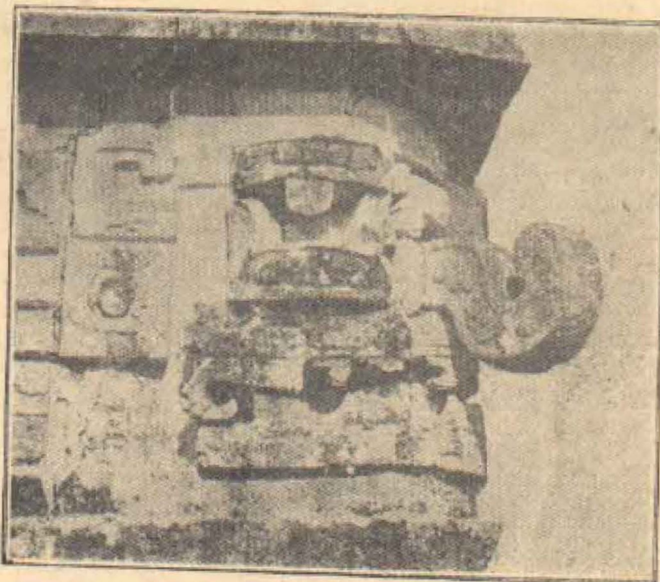
మధ్య అమెరికాలో

కోపాన్ పట్టణమందలి 'మయ' శిల్పములు

కోపాన్‌పట్టణపు స్తంభశిల్పములందు, ఏనుగుతలలును, అం దొకదానిపై మావటీడును చెక్కబడి యున్నవని కొందరును, అవి యేనుగుతలలుకాక 'మాకా' చిలుకల ముక్కులని కొందరును చెప్పుదురు. ఇవి చెక్కినకాలమున ఆదేశమున ఏనుగే లేనపుడు శిల్పి యేనుగు నెట్లు చెక్కు ననువారు కొందరు; అక్కడ ఏనుగు లేకున్నను విదేశశిల్పముల ననుకరించియుండవచ్చు ననువారు కొందరు. మొత్తముమీద ఈ శిల్పములం దాసియా ఖండపు నాగరికతాచిహ్నములు చాల కన్పడకమానవు. అమెరికాలోని పూర్వకాలపు నాగరికత ఖండాంతరములనుండి ప్రాపించినదా, లేక యచ్చటనే యుద్భవించి వర్ధిల్లెనా యను సమస్యను సాధించు నవసరమున నాధారభూతము లగు ఇట్టి శిల్పములు ఖండాంతరముగ ఆసియాను సూచించుచున్నవి.

ఇందలి (Calendar Column) 'కాలెండర్ కాలమ్' (పంచాంగము) 'మయు'ల తిథులను, తిథిగణన పద్ధతిని నిర్ధారణసేయుట కుపకరించును. ఇదికూడ మచ్చట గూర్చుచున్నది. ఈ శిల్పము లన్నియు నిపుడు బ్రిటిషుమ్యూజియమ్‌లో ప్రత్యేకాగారమున నుంచబడినవి.

ఆసియా అమెరికాలకు పూర్వ మెన్నడైన సంబంధముండియుండెనాయేమి?

౧. వర్షాధిదేవుని నాసిక— (చిచిన్ ఇట్జా, యుకాటన్) యుకాటన్‌లోని 'మయ' శిల్పుల అతివిచిత్రశిల్పముల కొక మంచి యుదాహరణము.

౨. మయదేశమున మతసంబంధ మగు ఒక శిల్పము—మయశిల్పమున కింకొక యుదాహరణమిది—ఇందు గగనాధిదేవత, తత్సంబంధమైన ఇతర శిల్పములు.

3. కోపాన్‌పట్టణమున ఒక చెక్కిన స్తంభము—ఏనుగుతల ఒక మావటీడు చెక్కియున్నవి—(ఎడమప్రక్కభాగము)

౪. అ (3 వ చిత్రము) స్తంభమునకే యెదుటిభాగము—ఎడమప్రక్కను వంగియున్న మావటీడు; కుడిప్రక్కనున్న యేనుగు పైభాగము శిథిలమైపోయినది.

"రాగరజోయుక్తమార్గంబైన సంసారంబు మిక్కుటములగు నడ్డంకులతోఁ గూడుకొని యున్నయది. ప్రాపంచికవస్తువులఁ బరివర్జించినవాని జీవితము వాయువువలె నిర్బంధములు లేకయున్నది. సంసారమున మునిఁగియున్నవాని కిట్టి యుత్తమజీవనంబును సంపూర్ణముగను, శుద్ధముగను, నుత్కృష్టతతోను ననుభవించుటకు వీలు లేదు. అందుచే శిరోజములను, గడ్డమును క్షౌరము చేయించి, కాషాయవస్త్రముల ధరియించి, సంసారమును బరిత్యజించి పరివ్రాజకుఁడ నగుదునుగాక!

ఆపైన చిరకాలంబునకే కొద్దిదైనను గొప్పదైనను రిక్థమును బరిత్యజించి, యల్పసంఖ్యాకులైనను బహుసంఖ్యాకులైనను బంధువర్గమును విడనాడి, శిరోజములను, గడ్డమును ముండనంబు కావించి, కాషాయవస్త్రముల ధరియించి, సంసారమును త్యజించి, సన్న్యసించును.

అట్లు సన్న్యాసియైన పిదప నాతఁడు సంసారపరిత్యాగికి నియతమగు నిగ్రహము కలవాఁడై జీవయాత్రను నడుపును. ఋజువృత్తియం దాతఁ డానందముం బొందును. మఱియు నాతఁడు త్యజింపవలసిన యణ్వల్పవస్తువులయందును నెగ్గం గను. విధులఁ బరిగ్రహించి తదాచరణపరాయణుండై యుండును. సువాక్కర్మలచేఁ బరివర్తింపఁబడు. అతని జీవనాధారములు పుణ్యాత్మకములై యుండు. అతని యాచరణము పుణ్యమయంబు. మఱియు నాతని యింద్రియకవాటంబు సురక్షితంబు. అవహితచిత్తుండై, క్షీరాత్ముండై, యానందమయుండై యుండు.

జీవహింస పరిత్యజించి పరివ్రాజకుండైన గోతముఁడు ప్రాణిహింస కతిదూరుండై యుండు. దండంబును కృపాణంబును విసర్జించి, ధూర్తత యనిన లజ్జఁ జెందుచు, కృపామయుండై, జీవజంతువులయందు దయఁ బూని ప్రవర్తించును. ఇయ్యదియే యాతనియందు శీలముగఁ బరిగణింపఁబడుచున్నది.

అదత్తం బగుదానిఁ బరిగ్రహింపక శ్రమణుండైన గోతముఁ డనాత్మీయ వస్తుపరిగ్రహణమును చేయఁడు. ప్రదత్తం బగుదానినే పరిగ్రహించుచుఁ దనకు దానము లీయఁబడు ననునమ్మకముతో నాతఁడు సత్యముగను, మనశ్శుద్ధితోడను గాలమును గడుపును. ఇయ్యదియే యాతనియందు శీలముగఁ బరిగణింపఁబడుచున్నది.

అసత్యమును త్యజించి గోతమముని యసత్యము నుండి బహుదూరమున నుండును. ఆతఁడు సత్యముం బల్కును. సత్యపథంబును దప్పఁడు. విశ్వసనీయుఁడును, నమ్మఁదగినవాఁడు నైయుండి యాతఁడు తనమాటఁ దప్పఁడు. ఇయ్యదియే యాతనియందు శీలముగఁ బరిగణింపఁబడుచున్నది.

పైశున్యమును విసర్జించి గోతమముని యపవాదమునకు దూరుండై యుండు. ఇచటవినినమాటల నింకొకచోటఁ జెప్పి యిచటనుండువారలకు శత్రుత్వముఁ గలుగఁజేయఁడు; ఇంకొకచోట విను మాటల నిచటఁ జెప్పి వారలకును శత్రుత్వముఁ గలుగఁజేయఁడు. అట్లాతఁడు భిన్నమతులైనవారలఁ గలియఁగట్టువాఁడై, స్నేహభావమున జీవించువారలను హెచ్చరించుచు, సంధాతయై, శాంతిభావంబుల బద్ధభావుండై, శాంతిమయములగు వచనములఁ బల్కుచుండును. ఇయ్యదియే యాతనియందు శీలముగఁ బరిగణింపఁబడుచున్నది.

ధృష్టభాషణముల విసర్జించి గోతమముని యనార్యసంభాషణంబు విడనాడును. ఏవచనంబు నిర్దుష్టంబో, యెయ్యది చెవులకింపుఁ గలుగఁజేయునో, యెయ్యది మనోహరంబై హృద్యంబై యుండునో, యెయ్యది సుశీలంబో, యెయ్యది జనుల కింపై వారి ప్రేమ కాస్పదంబై యుండునో యట్టి భాషణములనే యాతఁడు కావించును.

అనర్థకప్రలాపంబుల విడనాడి గోతమముని వ్యర్థసంభాషణములనుండి దూరముగ నుండును. యుక్తసమయంబున సత్యానుసారములును, సార్థంబులును నగు వచనంబుల, మతమువిషయమై కాని సంఘవినయవిషయమై కాని యుచ్చరించును. మనమున నిడుకొనవలసిన వచనములను యుక్తదృష్టాంతములతో స్పష్టముగ విచ్ఛేదించి పరిమిత వచనములం బల్కును.

గోతమముని బీజములకుఁ గాని శాకములకు గాని హాని చేయఁడు.

నిశాసమయంబునఁ గాని, యపరాహ్ణమున యుక్తకాలము మించినపిదపఁ గాని భుజింపక దినమున కొకపర్యాయమె భుజించును.

నాట్యగానప్రదర్శనంబుల మేళలయందుఁ గాంచఁడు. మాలాసుగంధలేపనధారణాదులచేఁ దన్నుదా నలంకరించుకొనఁడు.

ఎత్తైనఁ గాని, పెద్దదైనఁ గాని సెజ్జల నుపయోగింపఁడు.

సువర్ణరజతంబులఁ బరిగ్రహింపఁడు.

అపక్వధాన్యాదులఁ బరిగ్రహింపఁడు.

మాంసమును బరిగ్రహింపఁడు.

కన్యాస్త్రీజనంబులఁ బరిగ్రహింపఁడు.

దాసదాసీజనంబులఁ గైకొనఁడు.

అజావికమేషంబులఁ బరిగ్రహింపఁడు.

సూకరకుక్కుటాదులఁ గైకొనఁడు.

గజాశ్వాశ్వములఁ బరిగ్రహింపఁడు.

కృష్టభూములం గాని యకృష్టభూములం గాని స్వీకరింపఁడు.

సందేశహర్తగ నుండఁడు.

క్రయవిక్రయంబులఁ జేయఁడు.

తులతో వంచనంబు గాని, కాంస్యకూటంబు గాని, మానములతో వంచనంబు గాని చేయఁడు.

లంచముల నిచ్చుటయు, వంచన చేయుటయుఁ, గైతవంబుగ సంచరించుటయు లోనగు కుటిలంబు లగు మార్గముల ననుసరింపఁడు.

వికలీకరణంబును, వధయు, బంధనంబును, చాటులఁ గాచి కొట్టుటయుఁ, గొల్లగొట్టుటయు, పసు నష్ప్రం దుష్కర్మలఁ జేయఁడు. ఇయ్యవి గౌతమునియందు శీలము లని యెన్నఁ గొనఁబడుచున్నవి.

కొంతమంది తాపసులును, బ్రాహ్మణులును భక్తియుక్తులగువారిలచేఁ బ్రసక్తంబగు నాహారము భుజియించుచు, బీజాంకురములకుఁ గాని, మూలంబుల వలనను, శకలంబులవలనను, పర్వంబులవలనను, పుట్టి వృద్ధిఁజెందుచున్న రోహకులకు గాని హానిఁజేయుచు జీవించుచుందురు. గోతమముని యట్టిబీజాంకురములకుఁ గాని, వృద్ధిఁబొందుచున్న రోహకులకుఁ గాని హాని యొనర్పఁడు.

కొంతమంది సన్న్యాసులును, బ్రాహ్మణులును భక్తియుక్తులగువారలచేఁ బ్రసక్తంబగు నాహారముం భుజించుచు, సంచితంబులగు భోజనపానీయవస్త్రసామగ్రీశయ్యోపకరణసుగంధద్రవ్యామిషంబుల నుపయోగించుచు జీవింతురు. గోతమముని యట్టిసంచితవస్తువుల నుపయోగింపఁడు.”

కొంతమంది సన్న్యాసులును బ్రాహ్మణులును భక్తులగువారలచేఁ బ్రసక్తంబులగు భోజనంబులఁ గుడుచుచు మేళప్రేక్షకంబుల ననురక్తులై యుందురు. అట్టి వెవ్వి యనిన:—

1. నాట్యము
2. గీతము
3. వాదిత్రము
4. మేళప్రేక్షకంబులు
5. ఆఖ్యానములు
6. పాణిస్వరములు
7. వైతాళికము
8. కుంభథూణానాట్యము
9. శోభనగరకము
10. చండాలవంశధోపణము
11. గజాశ్వమహిషాజావికకుక్కుటలావయుద్ధంబులు
12. నియుద్ధంబులు, మల్లయుద్ధంబులు, సాము
13. మిథ్యాయుద్ధంబులు
14. నామావళీపఠనంబు
15. యుద్ధవ్యపదేశంబులు
16. సేనానిరూపణంబు

గోతమముని యట్టిప్రేక్షకముల నుండి దూరముగ నుండును.

కొందఱు మునులును, బ్రాహ్మణులును, భక్తులచేఁ బ్రసక్తంబగు భోజనము భుజించుచు క్రీడాశీల

నానురక్తులై యుందురు. అట్టి క్రీడాకేళులెవ్వి యన:—

1. ఎనిమిదిగాని, పదిగాని వరుసలైన వర్గములు గల ఫలకములతో చతురంగము మున్నగు నాటల నాడుట.

2. అట్టియాటలను యాకాశంబున ఫలకంబు లున్న వని యనుకొని యాడుట.

3. పరిహారపథము:—అనేక భూమిపై వ్రాయఁబడిన చిత్రంబుల ననుసరించి పనుపుఁ బాదము లుంచవలసిన ప్రదేశములలోనే పాదముల నుంచుట.

4. పంతికా:—నఖంబులతో నొకరాశినుండి కదల్పకుండఁగనె వస్తువులనుగాని, ధనుజాలమునుగాని వేఱు చేయుట లేక యట్టివాని రాశిగఁ జేయుట. రాశి కదలిన నాయాటయం దట్టివాఁ డోడిపోయినట్లు పరిగణింపఁబడును.

5. ఖలికా:—అక్షద్యూతము.

6. ఘటికము:—చిన్నకఱ్ఱతోఁ గొట్టుట.

7. చేతిని లాక్షాద్రవంబునఁ గాని, పిండికలిపిన నీళ్లలోఁ గాని ముంచి "ఏమి కావలయును" అని చెప్పుచు వాచేతిని గోడపైఁ గాని, భూమిపైఁ గాని కొట్టి కోరిన గజాశ్వాదిచిత్రములఁ జూపించుట.

8. కందుకక్రీడ.

9. వర్ణములతో బూరాలను జేసి యూదుట.

10. క్రీడనకములైన లాంగలములతోఁ గర్షణము చేయుట.

11. పంకకము:—భూమిలోఁ బాఁతఁబడిన రెండు కఱ్ఱలపై నడుమ నింకొక కఱ్ఱను గదలకుండఁ గట్టి యట్టి యడ్డుకఱ్ఱపై మొగ్గలు వేయుట.

12. తాళపత్రములతోఁ జేయఁబడిన వాయువేణులతోఁ గ్రీడించుట.

13. తాళపత్రములతోఁ జేయఁబడిన మానములతో నాడుట.

14, 15. క్రీడనకంబులగు శకటంబులతోఁ గాని, బాణములతోఁ గాని క్రీడించుట.

16. ఆకాశంబున వ్రాయఁబడిన యక్షరములఁ గాని, యాడుచున్నవాని వీపుపై వ్రాయఁబడిన యక్షరములఁగాని పోల్చుకొనుట.

17. ఆడుచున్న మిత్రునియభిప్రాయం బెఱిఁగికొనుట.

గౌతముని యిట్టి క్రీడాఖేలనములనువిసర్జించును.

18. అంగవికృతి గల నరుల నుపహాసార్థ మనుకరించుట.

కొందఱు మునులును, బ్రాహ్మణులును భక్తియుక్తులగు నరులచేఁ బ్రవర్తింపఁబడు భక్ష్యముల భుజియించి, యెత్తైనవియును, విశాలములైనవియును నగు శయ్యలపైఁ బరుండియుండుటయం దనురక్తులై యుందురు. అయ్యవి:—

1. అడుగులపొడవు కలిగి యెత్తైన యాసందులు.

2. జంతువుల యాకారములతో శోభితంబులగు కోళ్లుగల పల్యంకములు.

3. దీర్ఘంబగు నజలోమంబుచేఁ జేయఁబడిన ప్రచ్ఛదపటములు.

4. చిత్రకములు.

5. (పటికలు) తెల్లని దుప్పటులు.

6. పుష్పములచేఁ జిత్రింపఁబడిన కంబళులు.

7. దూదిపరుపులు.

8. సింహవ్యాఘ్రాదిరూపములచేఁ జిత్రితములైన దుప్పటులు (వికటికా).

9. అంచులుగల కంబళ్లు. (ఉద్దలోమి) రెండు ప్రక్కలను రోమములుగల కంబళ్లు.

10. ఒకప్రక్కనే లోమముగల కంబళ్లు.

11. మణులచేఁ గుట్టబడి యలంకరింపఁబడిన దుప్పట్లు.

12. కౌశేయములు—పట్టుదుప్పట్లు.

13. షోడశనటులు నాట్యము చేయుటకుఁ దగిన తివాచీలు.

14—16. గజాశ్వరథసంబంధములైన కంబళ్లు.

17. అజినములు చేర్చి కుట్టి తయారుచేయఁబడిన దుప్పట్లు.

18. మృగమాతృకాచర్మనిర్మితములైన దుప్పట్లు.

29. ఉత్తర (ఊర్ధ్వ) చ్ఛదముగల తివాచీ.

20. శిరముక్రిందను, పాదముల క్రిందను, నుండుటకుఁ దగిన రెండుప్రక్కలగడలుకల సెజ్జలు.

కొందఱు మునులును, బ్రాహ్మణులును భక్తులచేఁ బ్రదత్తంబగు భక్ష్యములఁ దినుచుఁ, దమ్ముఁ దామలంకరించుకొనుటయం దనురక్తులై యుందురు. అవి యెట్టి వనిన:— సుగంధిచూర్ణంబులను దేహంబులపై రాయుటయు, దేహమర్దనంబును, నభ్యంగస్నానంబును, మల్లులవలె దేహంబుల లగుడములచేఁ దట్టించుకొనుటయు, నద్దములును, నంజనములును, మాలలు, (సౌందర్యార్థము కపోలములకు లేపనముగ నుపయోగించు) రక్తవర్ణద్రవ్యములు, గాత్రమార్జనద్రవ్యములు, కంకణములు, కంఠహారములు, చేతికఱ్ఱలు, నౌషధముల నిమిత్తమై వేత్రనిర్మితపేటికలు, కృపాణములు, ఛత్రములు, శిరోవేష్టనములు, కిరీటములు, చిత్రితపాదుకలు, చామరంబులు, దీర్ఘాంచలంబులుకల ధౌతవస్త్రంబులు. గౌతమముని యిట్టి దేహాలంకారవస్తువులనుండి దూరముగ నుండును.

“కొందఱు మునులును, బ్రాహ్మణులును, భక్తులచే దత్తంబులగు భోజనములను దినుచు నింద్యసంభాషణానురక్తులై యుందురు. అవి యెట్టి వనిన:—

భూపాలురయొక్కయుఁ, జోరులయొక్కయు, నమాత్యులయొక్కయు కథలు; యుద్ధములయొక్కయు, భయోత్పాదకములగునట్టియు కథలు; భక్ష్యపానీయ వస్త్రశయ్యామాలాసుగంధములఁ గూర్చి సంభాషణములు; బాంధవ్యములం గూర్చియు, నుపకరణములం గూర్చియు, గ్రామములంగూర్చియు, నగరములఁ గూర్చియుఁ, బట్టణములఁ గూర్చియు, దేశములఁ గూర్చియు సంభాషణములు; స్త్రీలం గూర్చియు, వీరులం గూర్చియు నుడువులు; వీథిమూలలను, నీటిరేవుల యందును (లోకాభిరామాయణము) సంభాషణము; పూర్వప్రేత కథలు; అవ్యవస్థితప్రలాపములు; భూసముద్రసృష్టిఁగూర్చి విమర్శనము; సత్త్వాసత్త్వములం గూర్చి వితర్కము— ఇట్టి నింద్యసంభాషణములయందు గౌతమముని పాల్గొనఁడు.

కొందఱు బ్రాహ్మణులును మునులును, భక్తప్రదత్తభక్ష్యములం దినుచు నిట్టి వివాదసంజనకవాక్యములం దనురక్తులై యుందురు; అట్టి వెవ్వియన:— “ఈ సిద్ధాంతము, విధియు, నీకుఁ దెలియదు; నాకుఁ దెలియును.”

“ఈసిద్ధాంతవిధులవిషయమై నీ కేమి తెలియును?”

“నీవు మిథ్యాసిద్ధాంతములం బట్టినాఁడవు; నే నుచితమార్గానుసారినై యున్నవాఁడను.”

“అంతమున రావలసినదానిని బ్రథమమునఁ జెప్పుచుఁ బ్రథమమున రావలసినదాని నంతమునఁ జెప్పుచున్నావు.”

“నీ వింత దీర్ఘముగఁ బరికల్పించినది పరివర్తింపఁబడినది.”

“నీవాద మారోపితం బైనది” (నీవాదమును ఖండింపుటకు సంసిద్ధుఁడనై యున్నాఁడను.)

“నీవు నిగృహీతుఁడ వైనాఁడవు” (నీవాదము తప్పని నిరూపింపఁబడినది.)

“వాదప్రమోక్షముకొఱకుఁ బ్రయత్నింపుము” (నీకు స్పష్టముగ లేనిదానిని స్పష్టముగఁ జేసికొనుటకుఁ బ్రయత్నింపుము).

“ఈచిక్కునుండి తప్పించుకొనఁగలిగినఁ దప్పించుకొనుము.”—

గౌతమముని యిట్టి వివాదవచనములనుండి యతి దూరముగ నుండును.

కొందఱు మునులును, బ్రాహ్మణులును భక్తదత్తభక్ష్యములం దినుచు వార్తాహరులై యుండుటయందును, సందేశహరులుగను మధ్యవర్తులుగను నుండుట యందును నభిరతమనస్కులై యుందురు. ఎట్టులన:— రాజులను, బ్రాహ్మణులను, క్షత్రియులను, నమాత్యులను, యువకులను, “అటు పొమ్ము; ఇచ్చటకు రమ్ము; ఈవస్తువును నీతోఁ గొంపొమ్ము; అచటినుండి దాని దెమ్ము” అని యాజ్ఞాపించుచుండ నట్టివారలకు మధ్యవర్తులుగను, సందేశహరులుగను నుండ నభిరతులై యుందురు. గౌతమముని యిట్టి నీచకృత్యములనుండి దూరముగ నుండును.

కొందఱు మునులును, బ్రాహ్మణులును భక్తజనదత్తములగు భక్ష్యములం దినుచుఁ గూహకులై, లాపకులై, నైమిత్తికులై, నిష్పేషికులై యెల్లప్పుడును లాభమునై లాభము నభిలషించుచుందురు. గోతముని యట్టి కూటమునుండియుఁ, దుష్ప్రలాపములనుండియు దూరుండై యుండును."

కొందఱు మునులును, బ్రాహ్మణులును, భక్తజనప్రదత్తాహారముం భుజియించుచు సన్మార్గానవలంబనమువలన గర్హ్యవ్యాపారములచే ధనసంపాదనఁ జేయుచున్నారు. అట్టి తుచ్ఛవ్యాపారము లెవ్వి యనిన:—

1. సాముద్రికము—చిరాయువు, సంపదయున్నగు వానిని బాలుర హస్తపాదంబుల యందైన చిహ్నములచేఁ జెప్పుట.

2. నిమిత్తములచే రాఁబోవుదానిం జెప్పుట.

3. కులిశంబులనుండియు, నుత్పాతములనుండియు శకునంబులఁ జూచుట.

4. స్వప్నార్థములఁ జూచి రాఁబోవుదానిం జెప్పుట.

5. దేహలక్షణములఁ బట్టి శుభాశుభకథనము.

6. మూషికాభిన్నమైన వస్త్రంబుఁ బరీక్షించి శకునంబులఁ జెప్పుట.

7. అగ్నిహోమములఁ జేయుట.

8. దర్వీహోమముఁ జేయుట.

9—13. ఊక, తౌడు, బియ్యము, నెయ్యి, నూనె మున్నగువానితో దేవతలకు హోమములం జేయుట.

14. ఆవగింజల నోటనిడి నమలి, నోటినుండియే దాని నగ్నిలో నుమిసి హోమము చేయుట.

15. దక్షిణజానువునుండి కారురక్తముతో దేవతలకు హోమముచేయుట.

16. అంగవిపర్యంబులఁ బరీక్షించి, మంత్రంబును బఠియించి యట్టిమనుజుండు కులీనుఁడో, యదృష్టవంతుఁడో, యదృష్టహీనుఁడో చెప్పుట.

17. వాస్తువిద్య—ఇల్లు కట్టుటకుస్థలంబు యుక్తమైనదో కాదో నిర్ణయించుట.

18. క్షత్త్రవిద్య.

19. శివవిద్య—ప్రేతలను శ్మశానమునందు బాధించుట.

20. భూతవిద్య.

21. భూరివిద్య—మంటియింటియందు వసియించునపుడు ప్రయోగించు మంత్రముల జ్ఞానము.

22. అహివిద్య.

23. విషబాధితుని చికిత్సచేసి హాని లేకుండ బాగుచేయుటయు, విషప్రయోగము చేయుటయు మున్నగునవి.

24. తేలుకాటుఁ గుదుర్చుటయు.

25. ఎలుకకాటుఁ గుదుర్చుటయు.

26. పక్షిశాస్త్రము (అనఁగ పక్షులభాష తెలిసికొనుట.)

27. కాకశాస్త్రము (అనఁగ కాకములు కనపించుటం బట్టియు వాని యఱపులం బట్టియు రాఁబోవు దానిం దెలిసికొనుట.)

28. మనుజుని యాయుర్దాయమును బూర్వనిరూపణంబు చేయుటయు.

29. నారాచములు తగులకుండ నుండుటకుఁగాను రక్షాకరండంబుల నొసఁగుటయు. (తాయెతులా!)

30. మృగచక్రము. (జంతుభాషాజ్ఞానము).

గోతముని యట్టి గర్హ్యవిద్యలనుండి దూరముగ నుండును. (సశేషము.)

ఉపాలంభము

ప్రతివాది భయంకరం రంగాచార్యులు గారు

వారిజమునయి జలబిందుభావ మంది
సంతసంబున నాట్యము సలుపుచుంటి
వైన నాచిత్తవారిజ మకట! నీకు
నవ్వలికిఁ ద్రోసివేయఁగా నయ్యె నేమి!

తారకలచెంత మెల్లఁగాఁ జేరి తేజ
ము నుపహారంబుగాఁ గొనఁ బెనఁగు చుందు;
కాని దూరముగాఁ ద్రోయఁ బూని తీవు
న్యాయమో కో నాదు భక్త్యుపహార మిపుడు!

భయద ఘోరాంధకారంబు బారినుండి
కాచెదవు నీవె యామినీకాంత వైన
ఘోరమోహాంధకారంబు బారినుండి
యుద్ధరింపఁగ వెనుకాడుచుంటె నన్ను!

శారదచ్ఛలమున నివాసం బొనర్తు
మందమలయాద్రి వాయువునందుఁగాని
నామనోమందిరపు వీథి నడువ వైన
నిచ్ఛగింపవు పొరవడియేని నకట!

విశదమైయొప్పు నీప్రభావితతి మధుర
తరముఁ గావించెద వరుణోదయముఁ గాని
నాదు భాగ్యోదయం బింకఁ గాదటంచు
నాశ వీడంగఁ జేతువే యకట నన్ను!

కరుణతోఁ బల్లవంబుల విరుల నాత్మ
మందహాసాంచితంబులై మనఁగఁ జేతు
వైన నించుకయును శ్రద్ధఁ బూనవయ్యె
నాదు జీవనపల్లవానందమందు!

లీల నాయమునాతరంగాళి మిషను
హృద్యముఁగ నాట్య మొనరింతు వైన
నాయెదుట నొక్కపరియుఁ గన్పడ వసహ్య
మైన తాపము పీడించునా యమ్మైన!

దీపశిఖఁ జేతి కరముల నూఁపియూఁపి
యాత్మరాగంబు దానిపై నమరఁ జేతు
వైన నాప్రేమదీపంబు నంటుటయును
బాధ యొనరించునా నీకు భారమగుచు!

రాగ మొప్పఁగ శారదరజనిఁ జేతి
ప్రీతిమెయి దానితోఁ గూడి క్రీడసల్పు
వైన రవ్వంతకరుణ నాపైనఁ జూప
నదియు లజ్జాకరంబుగా నగునో నీకు!

ప్రకటమగునట్లు నీయనురాగ మెల్లఁ
బ్రకృతిసుందరి నెల్లొ తన్పంగఁజూతు
వైన ననురాగపూరితమైన నాదు
హృదయమున భీషణాగ్ని వర్షించె దయ్యొ!

బాలచూతపల్లవములపైనఁ జేతి
హాయిగాఁ బాటఁబాడుచు నలరుచుంటి
భాగ్యహీనమైనట్టి నాపర్ణశాల
శూన్యమై యేడ్చుచుండ నీక్షఁ జూప కకట!

కుహూకుహూయటంచును పదె కోయిల మధు
రముగ నానందపూరితదవముఁ జేయుఁ
గాని దీనమా నాదునాక్రందనమునకు
నంత మెప్పటికిని గల్గదయ్యె నకట!

సాంధ్యరాగపరీతమై జగతియెల్ల
విమలసువర్ణమయమట్లు వెలసె; నింకఁ
గరుణనాదురవస్థనుఁ గాంచియైన
నామనోహర! వేగఁ గన్పడఁగ రాదె!

[హిందీ "విశ్వమిత్ర" నుండి]

కందాళై ఈశ్వరదత్తు గారు, బీ. ఏ.

ప్రౌఢదేవరాయని సుప్రసిద్ధచమూపతులలోఁ, జరిత్రయందును, ఆంధ్రవాఙ్మయమునందును పేరొందినవారు శూరశిఖామణులగు తెలుఁగురాయఁడు, పంటమైలారెడ్డియనువారలు. ఈ తెలుఁగు రాయఁడెవ్వరను విషయమునఁ జరిత్రకారులయందు వివిధాభిప్రాయములు జనించినవి. సుప్రసిద్ధాంధ్రచరిత్రకారుఁడు తన ఆంధ్రులచరిత్రము మూఁడవభాగమున నిట్లు వ్రాయుచున్నాఁడు. "ఇతఁడు శ్రీమన్మహామండలేశ్వర మేదినీ మీసరగండ కఠారి సాళువరాయ విభాళమహారాజుయొక్క కుమారుఁడైన శ్రీమహామండలేశ్వర మేదినీ మీసరగండ కఠారిసాళువశంభురాయదేవమహారాజపుత్త్రుఁడైన శ్రీమన్మహామండలేశ్వర మేదినీ మీసరగండ కఠారి సాళువ ధరణీవరాహ తెలుఁగురాయఁడుగాని మఱియొక తెలుఁగురాయఁడు గాఁడు. ఇతని రాజధాని వెలనాటిసీమలోని కృష్ణానదీ ముఖద్వారమున నున్న శ్రీకాకుళమని తెలియుచున్నది. తెలుఁగురాయని తండ్రియగు శంభురాయఁడును, సాళ్వమంగు జయించిన శంభురాయఁడును, వేర్వేరుపురుషులుగాని యొక్కరుగారు. ఈ తెలుఁగురాయని శాసనములు వెలనాఁడు పొదిలి సీమలోను, సింహాచలములోను గన్పట్టుచున్నవి. ఇతఁడు ప్రౌఢదేవరాయల పక్షమున గజపతులతోడి యుద్ధమునందు రాజమహేంద్రవరము రెడ్లకు సాహాయ్యముచేయు సందర్భమున నీతఁడు 1428 వ సంవత్సరమునందు సింహాద్రికిఁబోయి దానశాసనము వ్రాయించెను. కాని రెడ్లను జయించి యాదేశమును నాక్రమించినవాఁడుగాఁడు. ఇతఁ డాత్రేయ గోత్రుఁడు."*

శ్రీ వీరభద్రరావుగారు తరువాత పుటలో ననంతామాత్యకవినిగూర్చి వ్రాయుచు 'ప్రసిద్ధాంధ్రకవి యగు ననంతామాత్యుని తండ్రి తిక్కన తెలుఁగు రాయనికి మంత్రిగ నుండెనని తెలియుచున్నది' అని వ్రాసి యున్నారు. వీరు 'భోజరాజీయమును' జూచి యుద్దానిని సరిగ పఠించి యుండినచో నిట్లు వ్రాసియుండరు. అనంతామాత్యుఁడు తనతండ్రి యగు తిక్కన శ్రీకాకుళమందలి యాంధ్రవల్లభుఁడైన శ్రీహరి పాదారవిందసేవకుఁ డగు హరిభక్తుఁడని వక్కాణించి యుండెనే కాని యచ్చట పరిపాలన మొనర్చుచుండిన యొక నరపాలకుని యాస్థానమునందు మంత్రిత్వ

* ఆంధ్రులచరిత్రము, మూఁడవభాగము, పుట 390. ఈవిషయమంతయు నేమార్పును లేక నా [illegible] విజయనగరచరిత్రమునందుఁ జేర్కొంటిని.

పదవి వహించి యుండెనని వర్ణించలేదు. భోజ రాజీయమునందలి యీపద్యమును జూడుము.

సీ. విలసితంబగు కృష్ణవేణ్యామలాప హా
రిణి భీమరథినా ధరిత్రియందుఁ
దనరు నద్రిత్రయాంతర్వేదియగు పావ
నక్షేత్రమున శోభనమ్ము లెల్ల
ధరనివాసం బగు పెరమగారి పురంబు
నందు విద్వజ్జనానందమైన
జీవనస్థితిచేతఁ జెన్నొందు వంశక
ర్తృత్వసంపత్తిఁ బ్రభుత్వమందు
నెమ్మిఁ బ్రత్యక్ష పరమపద్మమ్మనంగ
నొప్పు శ్రీకాకుళమ్మున కొడయఁడైన
యంధ్రవల్లభ హరిసేవ నలరుచుండుఁ
జెక్కు భంగుల ముమ్మడి తిక్కవిభుఁడు.

పై కారణముచేతనే కాంభోలు శ్రీ వీరభద్రరావుగారు 'ఇతని రాజధాని వెలనాటి సీమలోని కృష్ణానదీ ముఖద్వారమున నున్న శ్రీకాకుళమని తెలియుచున్నది' అని వ్రాసి యున్నారు. ఇంతవఱకును బ్రచురింపఁబడిన తెలుఁగురాయని శాసనములలో నెచ్చటను శ్రీకాకుళేశ్వరుఁ డితఁడని వక్కాణింపఁ బడలేదు.*

తెలుఁగురాయనిఁగూర్చి తెలుపు శాసనములు రెండు, నెల్లూరిజిల్లా శాసనసంపుటములందుఁ బ్రకటింపఁబడినది. రెండును పొదిలి గ్రామమునకు సంబంధించినవి. అందు మొదటిది తెలుఁగురాయని తండ్రియగు శ్రీమేదినీమీసరగండకటారి సాళువసాంబురాయ దేవ మహారాజులనై యున్నది. ఇది యీసాంబురాయదేవ మహారాయలు తన తండ్రియైన రాయవిభాళదేవ మహారాజు పుణ్యమునకుఁ గాను వ్రాయించిన శాసనము.[1] రెండవశాసనము తెలుఁగురాయని తమ్మునికుమార్తె యగు తిప్పలదేవి, తనభర్తయగు జగనొబ్బగండని యొక్కయుఁ, దన కుమారుఁడగు తిమ్మనృపతి యొక్కయుఁ, దన పితృమాతృ వంశజులయొక్కయుఁ బుణ్యమునకుఁ గాను భారద్వాజ గోత్రుఁడైన తమ్మనార్యునకు అగ్రహారమును ధారవోసియిచ్చిన శాసనము.[2]

* ఆంధ్రకవులచరిత్రము (పూర్వముద్రణము) ప్రథమభాగమునందు అనంతామాత్యకవిఁగూర్చి వ్రాయుచు శ్రీవీరేశలింగముపంతులవారు ఇట్లు వ్రాసియున్నారు: "ఈకవియొక్క తండ్రియైన తిక్కన కృష్ణామండలములోని శ్రీకాకుళమునకుఁ బ్రభువుగానుండిన యాంధ్రవల్లభుని కొలువులోనున్నట్లు పై గ్రంథముననే చెప్పఁబడినది." ఆంధ్రకులచరిత్రము మూఁడవభాగము ముద్రింపఁబడునప్పటికి ఆంధ్రకవులచరిత్రము పునర్ముద్రణము గావింపఁబడ లేదు. పై వ్రాఁత ననుసరించియే తెలుఁగురాయఁడు శ్రీకాకుళాధినాథుఁ డని ఆంధ్రచరిత్రకారుఁడు వచించి యుండును. కాని శ్రీవీరేశలింగముగారు తమ నూతనకవుల చరిత్రమునందుఁ బైవాక్యమును గొంచెముమార్చి యిట్లు వ్రాయుచున్నారు. 'ఈకవి తనతండ్రియైన తిక్కన కృష్ణామండలములోని శ్రీకాకుళమున కొడయఁడైన యంధ్రవల్లభుని సేవచేయుచుండినట్లు."–(పుట 891). ఇప్పుడైనను శ్రీ పంతులవారు ఆంధ్రవల్లభుఁను మేదినీవల్లభుఁడైన భూకాంతుఁడో, లక్ష్మీవల్లభుఁడైన శ్రీహరియో స్పష్టముగఁ జెప్పలేదు.

1. Nellore Inscriptions, P. 26, pages 1184-1185. శా. శ. 1348.

2. Nellore Inscriptions, P. 39, Page 1205. శా. శ. 1380.

సమావేశము నేర్పాటుచేసి, యీకవిత్వవిధానమునుగూర్చి యుపన్యాసములు చేయించియు, ఈగీతములను, ఇట్టి యితరకవుల గీతములను తత్తత్కవులచేత నేగానముచేయించియు ఈ నూతనకవిత్వమాధుర్యమును జవిచూపించు నుద్దేశము కలదు. ఇట్టి సమావేశములు నర్సాపురములో రెండు జరిగినవి. వానియుపయోగ మపారమని సభ్యలు గ్రహించిరి. ఆంగ్లనవలాకారులగు థేకరే, డికెన్సు మొదలగువారిని నమెరికాఖండవాసులు పిలిపించుకొని వారిముఖతః వారినవలల వినిరి. దీనికై యమెరికావా రపారమైనసొమ్ము వ్యయపరతురు. కర్తయే తనకావ్యము జదివిన దానిలోని భావములు సుగమములు కాగలవు. ఆంధ్రదేశమునకూడ నీపద్ధతి నవలంబించిన, మననూతనకవిత్వపుపోకడ లనతికాలములోనే బ్రజామోదమునడసి వాఙ్మయముగా నంగీకరింపబడి యాంధ్రవాఙ్మయము విజృంభింపగలదు. ప్రస్తుతకాలమున సాహితీసమితులు, యువకవిమండలులు మొదలగు ననేకకవిసంఘము లేర్పడుచున్నవి. ఒక్కొక్కసంస్థకు ప్రత్యేకకవిత్వవిధానములు గలవు. ఒకరు వ్యావహారికభాషలో వ్రాసినను, మరియొకరు గ్రాంథికభాషలో వ్రాసినను, మరియొకరు 'యెంకి' పాటలు వ్రాసినను వీటన్నిటిలోను కవిత్వమందు స్వతంత్రేచ్ఛ గన్పట్టుచున్నది. అప్పకవీయమునుబట్టియు, భాగవతాదిగ్రంథములలోని ప్రయోగములనుబట్టియు కవిత్వముండవలెనను నిర్బంధము నేటియువకవులంగీకరించుట లేదు. పూర్తిగ ఛందోనియమముల విసర్జింపవలె ననువారును అరుదుగా నున్నారు. కాని వెనుకటివలె వృత్తములు, రగడలు నెట్టిఛందోనియమము మీరకుండమాత్రము వ్రాయుట వీరియభిమతము కాదు. సామాన్యజనబోధకములుగానుండునట్లు గీతికలుగను, రగడలుగను ఛందోవిషయమున అవసరమునుబట్టి కొలదిమార్పులతో వ్రాయువారు నేటి నూతనకవులలో పెక్కండ్రుగలరు. కొందరు మాత్రము ఛందోనియమము పాటింపక భాషకూడ గణింపక వారిభావములు వారినెట్లోచ్చిన నట్లు వ్రాయుదురు.

ఆంధ్రకవిత్వములో నీక్రొత్తమార్పునకు గారణములు గలవు. మొదటిది దేశమందు స్వరాజ్యసంపాదనేచ్ఛ విరివిగ వ్యాపించియుండుట. ఆంగ్లవిద్యయందారితేరి యాంగ్లకవిశేఖరులగు వర్డ్సువర్త్సు, కాలరిడ్జి, బ్రౌనింగు, షెల్లీ, కీట్సు మొదలగు కవుల కవిత్వమును బాగుగ జదువుటచే ఆభావములు, ఆయాదర్శములు, ఆపోకడలు యలవడుట రెండవకారణము. ఇప్పుడున్న యువకవిమండలిలోను, సాహితీసమితి, సాహిత్యసమితులలోను సభ్యులుగా నున్న పెక్కండ్రుకవు లాంగ్లవిద్యయందు బ్రవేశమున్నవారును, స్వతంత్రేచ్ఛ గలవారును. కవికొండల వెంకట్రావుగారుకూడ ఈతరగతికి జెందినవారే.

పూర్వపుటాంధ్రకవిత్వము కావ్యములు, పురాణములు, నాటకములు మొదలగు నంశములకే వినియోగపడెను. ప్రకృతివర్ణనలు వీనిలో మధ్యమధ్య గన్పట్టుచుండెను.

ఆధునికకవిత్వములో సనుదినము ప్రకృతిలోను, సంఘములోను గలుగుసంఘటనలకెక్కువ ప్రాముఖ్యము గలుగుచున్నది. భాషావిషయమునగూడ నెక్కువ భేదము గలదు. పూర్వపుకవిత్వములో గ్రాంథికభాషయే వాడుక చేయబడెను. ఆధునిక కవిత్వమందు జాలవరకు వాడుకభాషయే యుపయోగింపబడుచున్నది. దీనిలో కూడ గ్రాంథికభాష విరివిగా నుపయోగింపబడుచున్నది. కాని యొకేరకపుభాష వాడవలె నను నిర్బంధము లేదు. అప్పటిభావమునుబట్టి యేపదము పైకి వచ్చిన దానినే వాడుదురు. అదిగాక విషయమునుబట్టికూడ భాషయుండును. కూలివారి విషయమునుగూర్చి వ్రాయునపుడు వారు వాడుపదములును, పండితులనుగూర్చి వ్రాయునపుడు వా రుపయోగించుభాషయు కవిత్వములో గన్పడుచుండును. ఇది సరియైనపద్ధతియని మా యభిప్రాయము. పూర్వపుకవిత్వమందు ఛందోనియమములు, భాషాప్రయోగనియమములు అతికఠినముగా నుండుటచే ప్రతివారికిని వీని ననుసరించుట సులభసాధ్యము కాదు. ఆధునికవిధానమునం దీనియమములు జాలవరకు సడలినవి.

ఆధునికకవిత్వమందలి ముఖ్యవిషయము భావోదయము. అనగా మనమందు బయల్వెడలు భావములు కవిత్వమందు ప్రస్ఫుటము చేయుట. ఈభావప్రకటనమే యీనాటి కవిత్వమందు ముఖ్యముగా దలంపబడుచున్నది. రెండవ విషయము దినవిషయముల గూర్చి వ్రాయుట. మూడవది కవిత్వమం దుపయోగించెడిభాష. వెంకట్రావుగారికవిత్వములో నీనూతనవిషయములన్నియు ప్రాముఖ్యము వహించుచున్నవి. కాని వీరికవిత్వమం దొకవిచిత్రము గలదు. వీరినైపుణ్యముచేత పదములకూడికసొబగు చక్కగ నమరుచున్నది. ఒకగీతిక జూచిన అది హిందీభాషయా యనుపించును; మరియొకటిచూచిన యది సంస్కృతమా యనిపించును; మూడవదిచూచిన బజారులో కూలివాండ్రు మాట్లాడుచున్న ట్లగపడును. కవిత్వ పద్ధతిలో వీరు పూర్తిగా ఆధునికులని చెప్పనొప్పను గాని భాషను పట్టి నిర్ణయింపజాలము. పైమూడు రకములగీతములకు కొన్నిచిన్న యుదాహరణముల వీరిగీతములనుండి పొందుపరచెదను.

౧

"నమోనమో జయ! భరతమహాశయ
సకలోదయ మంజులహాసీ!
సుముఖీభవ! సుస్వప్నీభవ!
సుఖదాయీభవ! హేదరహాసీ!
భవదాగమన వినిర్మలమారుత
లోలతరంగమ్ మమరంగమ్
భవదాగమన జయప్రసవాద్భుత
మధురోత్కంఠమ్ మమకంఠమ్."

౨

"మోహనగంగా పతనమనోహర
ధారాధరశంకరశిఖరీ!
పావనజలధితరంగనినాద
ప్రకటితరామేశ్వరముఖరీ!

శీతలనీరద దివ్యసమీరణ
చంచలచామర వనఖచరీ!
జయ! ముక్తిప్రియ! జయశాంతివిజయ
జయధర్మవినయ! జయమాతా!"

3

"ముప్పావులాకూలో స్తది
నాయప్పరామె
కోతలోకి కూలికెడదాము
కూకుడుంటె కూడో స్తదా
నాయప్పరామె
కోతలోకి కూలికెడదాము."

కవిత్వమందు భాషావిషయమున వీరనుకరించినపద్ధతి చాలసమంజసముగా నున్నది. విషయమును బట్టి భాష మారుచున్నది. పైనిచ్చిన యుదాహరణముల బట్టి యీవిషయము సుగమముగాగలదు. భారతదేశసంకీర్తనమును, భారతదేశౌన్నత్యమును గూర్చి గానముచేయుచున్నపుడు వినియోగించిన భాషకును, కూలికివెళ్లుదమని కూలివారల సంభాషణవర్ణించునపు డుపయోగించిన భాషకును గలతారతమ్యమును బట్టి వీరు కవిత్వమం దుపయోగించు భాషావిషయమున వీరి యభిప్రాయము వెల్లడియగుచున్నది. భారతదేశౌన్నత్యమును గీర్తించునపుడు సామాన్యులు వాడుభాషయు, కూలివారిసంభాషణకు బండితు లుపయోగించు గ్రాంథికభాషయు వాడిన నెంతహేయముగ నుండును! వీరీసంగతిగ్రహించియే విషయమున కుచితమైన భాషయే వాడిరి.

ఛందోనియమముల విషయములోగూడ వీరు తమ కిచ్చవచ్చిన తెరంగున మెలగలేదు. వీరు గీతములు, హాయగతిరగడలు మొదలగు ఛందోరూపములనే వాడిరి గాని కొన్ని తావులలో యొకభావమును వెల్లడించు నొకపదము ఛందస్సుప్రకారమచ్చుట పనికిరానప్పుడు భావమునకే ప్రాధాన్యమొసగి యాపదమునే వాడి ఛందోనియమమునకే వ్యతిరేకముగా బ్రవర్తించిరి. అట్టి చిన్నమార్పులతో వీరు ఛందోనియమముల ననుసరించిరి. ఇంతవరకు బ్రకటితమైన వీరిగీతములలో ముఖ్యమైనవానిని బరీక్షించి వానిలో గలగుణముల నీక్రింద బొందుపరచెదను. వీ రన్నిరకములగీతములను గుచ్చెత్తక ప్రకటించునపుడు విషయభేదమునుబట్టి విడివిడిగ బ్రకటించుటచే వీరిగీతములకు విషయ విభాగముచేయు శ్రమ తప్పినది. వీరి మొదటి పుస్తకము భావమురళి. ఈ పేరే గ్రంథములోని విషయమును జెప్పక చెప్పుచున్నది.

భావమురళిలోని రెండవగీతికయగు 'కోకిలము'ను బరీక్షింతము. ఈపద మెన్ని సారులు వినినను, చదివినను తనివితీరకయుండును. కోకిల ప్రతివత్సరము వసంతమున వచ్చి యాపాటనే పాడుననియు, కోడలివలె బుట్టింటికి వచ్చి అత్తింటికి పోవుచుండుననియు, దానిరాక ప్రజల కాహ్లాదకరముగ నుండుననియు జెప్పబడినది. కోకిలయన్ని దేశములలోను, అన్ని భాషలందును వసంత ఋతువుతోడను, ప్రకృతి సౌందర్యముతోడను సంబంధముకలిగి యున్నది. ఆంగ్లదేశమందలి కవులలో కోకిలనుగూర్చి పాడనికవి లేడనియే చెప్పవచ్చును.

ఆపద్ధతినే యాంగ్ల భాషాపరిచయముగలమన యాధునిక కవులుకూడ అవలంబించుచున్నారు. సామాన్యముగ ఆంధ్రు లందరు వసంతాగమ మైనపుడు కోకిల పుట్టినింటికి వచ్చినట్లుగ భావింతురు. ఈభావమే గీతమందు ప్రకటిత మైనది. అందుచేతనే పాఠకులకు గీతములోని భావ మెంతయో రమణీయముగ నున్నది.

'ఎఱ్ఱకలువపువ్వు' అను గీతికలో నది యెట్లు తటాకమధ్యమందుండి యా తటాకము దనకొఱకే నిర్మింపబడినట్లు తలచుచున్నదో అట్లు దానిభావము వెల్లడింపబడినది. దానినీడ నీటిలో నెట్లు ప్రతిబింబించుచున్నదో కూడ కవి చక్కగ జెప్పెను-

"నీనీడ చెఱువులోన
నిలువున గనిపించునే."

"జీవనగీతము"లో జీవితరహస్యము చక్కగ బ్రకృతిలోని వస్తుచయముతో బోల్చి వర్ణింపబడినది-

"జీవన మొకసన్న జాజి చిన్న మొగ్గకదర!
దినదినమును జ్ఞానమనెడు తెలిరేకులువిడుచు;
జీవన మొకటిట్టె తోచు చిట్టిమేఘము కదర!
చిరునగవను "ఇంద్రధనుసు" సింగారం బాసగు
జీవన మొక తెరచాపను బోవునావ కదర
మోక్షమనెడుపారంబును బొందనేయుచుదకు."

'వెలుగు'అను గీతికలో సంక్రాంతిపండుగ తరువాత స్త్రీలు నోచుబొమ్మలనోము నాఖరు దినమున బొమ్మలను దీపములతోసహా అరటి బొందల తెప్పలపైనుంచి నదిలో విడుచుట వర్ణింపబడినది. గీతిక యాయుత్సవము సరిగ వర్ణించుచు మనమున కాహ్లాద మొసగు చున్నది-

"బెండుతెప్పను లీలవిలసిల్లు వెలుగ!
ముత్తైదు చేజాఱి ముదమందు వెలుగ!"

*   *   *   *

బొమ్మలనోముగా బాలతులు నిన్న
విడిచివారలదాచి వెడలిరి వారు
"పాలలో బుట్టినపడతి 'గవిరమ్మ'
నీళ్లలోఁ గలిసెనే నే"డంచు నేడో,
అటువంటి పాటతో నానందముగను
నీమిన్నుక్క వెనువెన్క నీటుగాఁ జూచి."

ఒక 'అపరాహ్ణమున' యనుగీతికలో ప్రకృతి చక్కగ వర్ణింపబడినది.

"కాని యాకోనలోఁ గనిపించునవిగ
ఇరుగడ శరదంపు టీనేటిచేలు
చేలపయినడచేటి దూది మేఘాలు
మేఘాలు విడ నడు నీలంపుజాలు."

రెండవభాగము 'జనపదములు.' ఇందు నుదినమును సామాన్యజనులలో జరుగు విషయములగూర్చిన గీతములు గలవు. దీనిలో 'కోతపాట' 'బల్లకట్టు' 'కూలియన్నలకుతుకము' 'రంగంనుంచివచ్చిన రంగనిచర్యలు' 'సంతనుండి వచ్చుచున్న పాంథునిగూర్చి' 'తీర్థపురదా' 'ఎక్కడున్నావోలె' 'రస్తామరమ్మతు' మొదలగు విషయములమీద గీతములు గలవు. ఈగీతములన్నియు వినుట కాహ్లాదకరముగా నున్నవి. ప్రతిదినము జరుగుసంగతులు విషయమునకు దగినభాషలో వ్రాయబడినవి. అందుచే బ్రతివారిని నివి యా

కర్షించుచున్నవి. 'కోతపాట'లోగల యొకటి రెండు ప్రకృతివర్ణనల నిట బొందుపరతును-

నిదురగనిక, నీటగనరు
ఆమడాకు, తూటికాడ
తేమతేమలి తీగసాగెను

*　*　*　*

చిన్నచిన్న మంచుబొట్లు
సన్న వరిముల్లుమీద
మాపు నిల్చి తెపురాలెను.

మొన్నబట్టిన గాలివాన
మునిగినట్టి ముసురుచేలు
నిన్న మొన్న వేసినట్టి
కొండగాలి కారిపోయెను.

పెరవ్రుమతిగి వెలుపులెతిగి
పఱగ పిట్టబారులేగ
బేగి లెగి పోయప్ప రామె
కోతలోకి కూలికెడదాము.

మూడవపొత్తము 'కుమారకంఠము'. దీనిలో బాలురమాటలు, వారుచెప్పుకొనుకథలు గలవు. పురాణగాథలు చారిత్రకవిషయములు గూడ కథల రూపమున గీతికలలో వ్రాయబడినవి. దీనిలో 'నాపడవ', 'శివాజి', 'బంతియాట', 'ఉడుత-బుడత' 'వినాయక', 'రాజు-రయితు', 'భూమి-ఆకాశము', 'శబరి' 'పిట్టపోరు - పిట్టపోరు' 'సీటిబొట్టు' ముఖ్యమైనవి. 'శివాజి' యను దానిలో మహారాష్ట్రవీరుడు శివాజి యౌరంగజేబువద్దనుంచి మిఠాయిబుంగలో దాగి పాఱిపోయిన చారిత్రక విషయము బాలురకు సులభముగ బోధపడునట్లు రచింపబడినది. ఇది బొబ్బిలి, కామమ్మకథలపోలిక నున్నది. మచ్చునకు గొన్ని పాదము లుదాహరించెదను.-

శివాజియనునొక - మరాటివీరుడు
అరంగజీబుకు - చేశక్యాన్.
మొగల్నవాబగు - అరంగజీబు
శివాజివీరుని - ఖైదుంచేశా.

'బంతియాట'యను గీతములో పురాణగాథ వర్ణింపబడినది. పాండవులు, కౌరవులు బంతియాడుచున్నపు డాబంతి నూతిలోబడుటయు, ద్రోణుడు దానిని బాణములసహాయమున బైకిదీయుటయు వర్ణింపబడినది.

నాల్గవగ్రంథము 'మాతృదేశసంకీర్తనములు.' దీనిలో 'నవోనవోజయ', 'వడివడి నడకు', 'తుయ్యాలదంబోలా', 'ఆంధ్రరాష్ట్రము - మాతృదేశమున కది యేనాడో' మున్నగు గీతములు గలవు. ఈగీతములలో కవియొక్క దేశాభిమానము ప్రకటితమగుచున్నది. కవిభావనుగూర్చి వ్రాసినపుడు 'నవోనవోజయ' యనుగీతమునుండి యుదాహరణము నిచ్చియుంటిమి. ఈగీతములు దేశాభిమానపూరితములుగా నున్నవి.

'కలరుత'మైదవపొత్తము. దీనిలో 'విరిమల్లెపూలు', 'గాలివాన', 'దొమ్మరిఆట', 'దాసిగొడవ', 'వెన్నెలలు', 'జీవనమను దారిలోన' మొదలగుగీతములు గలవు. గీతికలలోని విషయములు నిజముగ జరిగినవేయగుటచే జాలనాహ్లాదము గలుగజేయుచున్నవి.

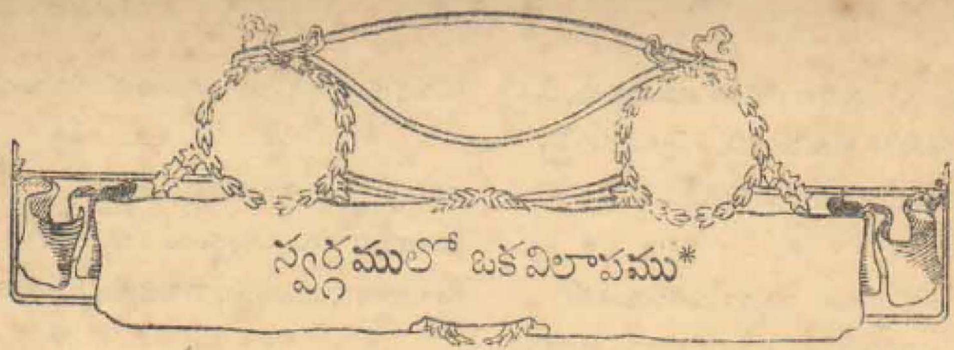
ఈయైదుపాత్రములతో మొదటిసంపుటము పూర్తియైనది. క్లుప్తముగా వీనిలోని గీతికలస్వభావము బేర్కొంటిని. ఈగీతికలను బట్టి కవి ముందు ప్రకటింపబోవుగ్రంథము లింతకంటె నెక్కువ యింపు గూర్చునవిగా నుండు ననుట సాహసము కాదని నా నమ్మకము.

ఇట్టికవిత్వ మాంధ్రవాఙ్మయాభివృద్ధి కెంతవరకు దోడ్పడగలదనువిషయము మిగిలి యున్నది. భాషాకన్య కివియన్నియు భూషణములు. భూషణము లెన్నియుంచినను నవి యెక్కుపకారాలవు. కాని భూషణములలో నెక్కురకము లుండును. ఇవి యేరకమునకు జెందినవనియే మనప్రశ్న. కవికొండల వెంకట్రావుగారికవిత్వము వాఙ్మయాభివృద్ధికి దోడ్పడగలదనుట నిర్వివాదము. భావవ్యక్తీకరణము వీరికవిత్వముయొక్క ప్రధానధనము. ప్రకృతి కెక్కువ ప్రాముఖ్యము వీరికవిత్వమందు గలదు. ఇట్టి సందర్భముల కుదాహరణము లిచ్చియుంటిని. అనుదినము మనచుట్టును, పట్టణము పల్లె యనుభేదములేకుండ జరుగు విషయములే గీతికాస్వరూపమును దాల్చుచున్నవి.

ఆంగ్లభాషయందు వీరి కవిత్వమువంటి కవిత్వమును రోమేంటిక్ (Romantic) అందురు. వీరుబొబ్బిలిపాట, కామమ్మకథ వంటి బేలడ్ (Ballad) కవిత్వముగూడ 'శివాజీ' యనుగీతములో గనుపరచిరి. ప్రకృతివర్ణనలు ప్రతిగీతమందును గన్పట్టును. బిచ్చగాండ్రు, కూలిజనము, దాసివాండ్రుమొదలగు కష్టజీవుల విషయములుగూడ ఈ కవిత్వమందు గన్పట్టుచున్నవి. ఇదికూడ నూతనకవిత్వమందొక ముఖ్యవిషయము. భాష విషయమును బట్టి మారినది. ఈ విషయములనుబట్టి కవి తనకు దోచినట్లు వ్రాయక బాగుగా నాలోచించిన యొక మంచినూతనపక్కి యవలంబించుచున్నట్లగపడుచున్నది. ఇదియాంధ్రవాఙ్మయమును సర్వవిధముల వృద్ధి చేయగలదని నానమ్మకము.

ఈవ్యాసమునకు మొదటనే వాఙ్మయముపై దేశకాలపరిస్థితుల కెట్టిశక్తిగలదో వివరించియుంటిని. నూతనకవిత్వ మవలంబించుచున్నవా రందరు నాంగ్లభాష నభ్యసించినవా రగుటచే నాంగ్లకవిత్వపద్ధతులు, పోకడలు వీరవలంబించుచున్నారు. ఈనూతన కవిత్వము మూలమున వాఙ్మయము తప్పక యభివృద్ధి కాగలదు.

జయంతి గంగన్న గారు

ఘనుఁడంచు పొగడుదురు జనులెల్ల [నన్నెంతో
ఘనుఁడంచు సభలెన్నొ కావించి నాకీర్తి
దినదినము చాటుదురు దేశదేశములందు.

* * * *

ఎన్ని నిరోధసభల, ఎన్ని నిభాషలనో,
సన్ననగుస్వరములఁ, మిన్నంటునాదముల,
తిన్ననగువాక్యముల, తెన్నుదప్పినగతుల;

* * * *

సరళోక్తిరచనలఁ, సందిగ్ధవచనముల,
శరతుల్యవాగ్ధాటి, చంచలస్వరములన్,
మఱివివిధరీతులను, మహనీయులెందఱో:

* * * *

కర్మవాదులు, భక్తిజ్ఞానవాదులు, సకల
ధర్మవేత్తలు, కవులు, తార్కికుల్, వేదాంత
మర్మకోవిదు, లింక మఱియొంద ఱెందఱో;

* * * *

రాచనీతులుకరచి రాజ్యాంగతంత్రముల్
యోచించునాయకులు, ప్రాచీననవమతసాంఘి
కాచారముల్ మార్ప జూచు సంస్కర్తలును;

* * * *

మఱియింక నిటువంటి మహనీయులెందఱో,
'తరియించినాముగద, ధన్యులముగద!'యంచు
'పరమవాక్యము' లంచు, భవ్యసూత్రములంచు

* * * *

పలికినవికొన్ని, నే పల్కనివికొన్నియును
కలిపి, అన్నియుఁ రూపు తొలఁగి, నాకేవింత
కొలుపునట్లుగ, పల్కు పలుకునకుబండ్రెండు,

* * * *

మాఱుపల్కనవారి నోరుమూయగ నింక
అఅర్థముల్, దీసి అక్షరంబున కైదు
కారికల నవలీల కల్పించి, తలలూచి;

* * * *

అది తెలియు నిది తెలియ దను శంక యొక్కింత
మదిలేక, సర్వజ్ఞ మతమె అన్నిటికంటె
సదుపాయమని యెంచి, చర్చించి, చర్చించి;

* * * *

ఎవరెవరి యుద్దేశ, మెవరెవరియభిమాన
మెవరెవరిపోషకుల యిచ్ఛ యెట్లుండునో,
చివర కాఫక్కి నే సవరణల్ సాధించి,

* * * *

* ఒక మహాత్ముడు జనులకు కొన్ని ఉపదేశములు చేసి మరణించెను. ఆయుపదేశములను జనులు తారుమారు చేయుచుండుటఁ జూచి, ఆతని యాత్మ భగవంతుని యెదుట పెట్టుకొన్న మొఱ.

'సిద్ధించె, జనులార, చింత యుడుగుడు, ముక్తి
షద్ధతిదిగో!' అనుచు పల్కి స్మితవదనులై,
సిద్ధాంతముల్ చిత్రచిత్రమైనవి పన్ని;

* * * *

ఆచిత్రచిత్రముల వ్యాపనముచేయుటకు
నై, చిత్రచిత్రంబులగుసమాజము లుంచి,
ఆచార్యు, లధ్యక్షు, లధికారులని పెద్ద

* * * *

నామముల్ పెట్టుకొని, పామరుల బల్వురను,
క్షేముకీస్వాతంత్ర్య మామూలముగ విడిన
పామరులగొండఱను చుట్టుచేరగ దువ్వి;

* * * *

నియమంబు, లర్చనల్, నిష్ఠ, లుపవాసములు,
నయసూత్రముల్, శాసనంబులు, విధానములు
జయగీతముల్, నగరసంకీర్తనల్ కథలు

* * * *

విధియించి, ప్రకటించి, వినిపించి, ఇటువంటి
అధిక ప్రసంగ పర్యాసక్తిమై, మూల
విధిసాధన క్రియావిముఖులై, ప్రముఖులై

* * * *

శక్తిఅంతయుచూపి 'జాతీయప్రత్యేక'
ముక్తిపథమందఱకు బోధించి, తా మొక్క—
భక్తిమాత్రాన సంపూర్ణసంతృప్తులై,

* * * *

'పాపబీజముధనము, పాపవృక్షముధనము,
పాపపుష్పముధనము, పాపగంధముధనము,
పాపఫలమే ధనము, పాపమే ధన' మంచు,

* * * *

'మఱి కీర్తియందువా, మాయగాదా?' అంచు,
దొరతనముకంటె నిక దుఃఖంబు లేదనుచు,
'బిరుదములకంటె నిక బరువేమిగల' దనుచు,

* * * *

నాయకుండనగ నందఱికిష్టముల ప్రీతి
మోయువాడను సత్యమును గన్నవారాట
మాయలట, బరువులట, బాపముల, దుఃఖముల

* * * *

అనుచరుల బీడించు నవ్వాని, తమసొంత
పనులన్నియును వెనుకపడినప్పటికి, సుంత
వెనుదీయకను, మీద వేసుకొని, అత్యంత

* * * *

వినయ మఖిలోత్కృష్ట మనుచు, అద్దాని దా
ల్చినవారి కెదురులేదని, సహజముగునట్టి
వినయమంతయు హృదయమునుండి పైకెత్తి,

* * * *

లేనివినయము కొంతపైనుండి రప్పించి,
దీనిదానినికలిపి దిట్టముగుకవచంబు,
మేనంతయును కప్పుదాని, చేసి ధరియించి;

* * * *

గొప్పగా తము దామె చెప్పుకొనరోసి, ఒ
క్కప్పుడును ఎద్దానికైన కాదనని తల
ద్రిప్పురాయులచేత చెప్పించి, ఒప్పించి,

* * * *

ఎందెందులను ఎవరి కెటువంటి ఆసయో,
అందందులను వారికటువంటి ఆసచే
పొందుపడువట్లు, తమబోధనల్ ముడివెట్టి;

* * * *

అందఱును—పంచేంద్రియముల నుపయోగించు
ముందుగా బుద్ధి యొకమూల బోకొట్టి ఏ
సందియము చెంతకును జననివారందఱును—

* * * *

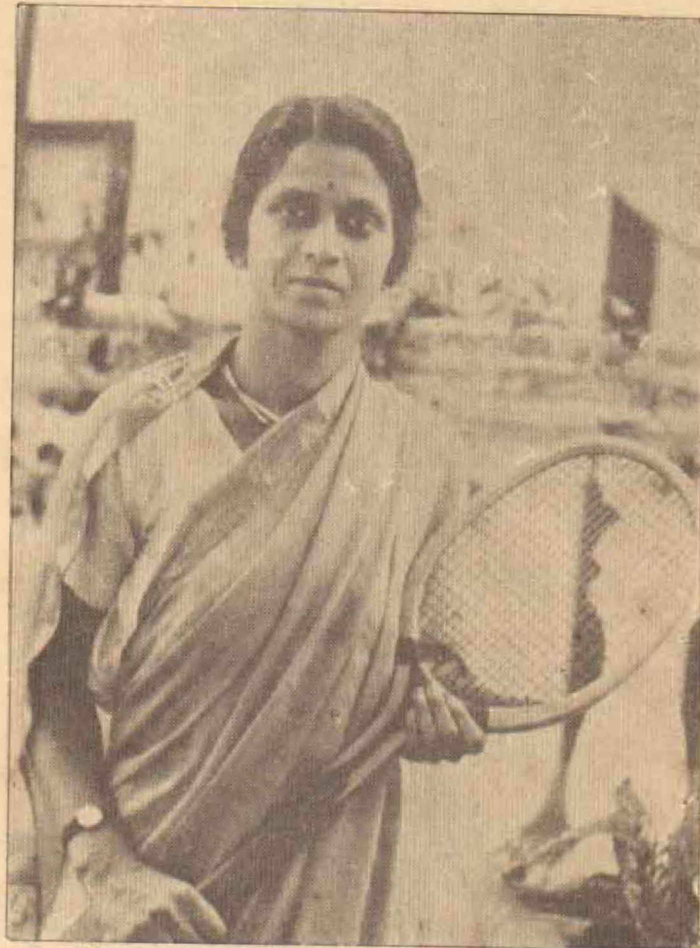
భారతీయ మహిళామండలి

డాక్టరు ముత్తులక్ష్మమ్మగారు
యమ్. బి. సి. యమ్., యమ్. యల్. సి.
మదరాసుశాసనసభకుపాధ్యక్షురాలుగా నెన్నుకొనబడినది

సి. కే. కౌసల్యాకన్య, బి. ఏ., యల్. టి.
ఈమె మేరీకళాశాలలో నుపాధ్యాయినిగా నున్నది. అకడమిక్ కౌన్సిలునుండి యీమె సెనెటుసభకు సభ్యురాలుగ నెన్నుకొనబడినది. ఇట్టి గౌరవమును బడసిన మళయాళయువతి యీమెయే. ఈమె న్యాయమూర్తి కృష్ణనుగారి సోదరుని పుత్రిక.

శ్రీమతి పటవర్ధనమ్మగారు

మదరాసు యునైటెడ్‌క్లబ్బు టెన్నిసు పందెమునందు పాల్గొనుచున్నది

'అవునౌను, బాగుబా!' గనుచు తాళముచేయు
అవసరములేదింక నని, తొడిగికొన్న యా
కవచమూడగ బెజికి గర్జసల్ చేయుదును.

* * * *

తమభుజములనె ఆకసము నిల్చియున్నదని,
తమవ్రేళ్ల మీదనే ధారుణీచక్రంబు
క్రమముతప్పక తిరుగ గల్గుచున్నదియనియు,

* * * *

తమకటాక్షమె రక్ష, తమ ఉపేక్షయె శిక్ష,
తమకోపమే లోకదహనాగ్నికీలమని
భ్రమపెట్టుచున్ పరుల, భ్రమ చెందుచుండ్రు తాము

* * * *

—ఎంతకని వర్ణింతు ఈమనుష్యులపోక,
లెంతవర్ణించినను ఏమి తరుగును ప్రభూ?
ఇంతతో చాలింతు—ఈశ్వరా, ఓవరద!

* * * *

నామీద దయయుంచి— నవ్వులకు కాదయ్యొ;
నామనస్సెంతో సంతప్త మగుచున్నయది—
నామనవి యాలింపు మోమహితకరుణాంక!

* * * *

పోయివచ్చెద ఒక్కపూట భూలోకముకు,
చేయునాలస్యంబు, సెలవిమ్ము, సతతంబు
నీయాజ్ఞ వర్తింతు, ఇపుడు కాదనవద్దు;

* * * *

పోయి ఆయాచార్యపుంగవుల, ప్రముఖులన్,
నాయకుల, అధికృతుల, అధ్యక్షులం జేరి,
న్యాయమా, మీరిట్లు చేయు టిదిన్యాయమా?

* * * *

ఎటువంటిఅపచార మెపుడుమీయెడ నేను
ఘటియించితినో యెఱుగ, ఇటువంటిదన్న, ఎం
తటిదండనంబైన తగవు పెట్టకపడుదు.

* * * *

అంతియేకాని—మీఅడుగులకు దండాలు—
పంతంబుపట్టి నా పల్కులీరీతిగా
వింతవింతలు చేయ వెత్తెత్తుచున్నయది.

* * * *

అన్నలారా, పుడమియందు నేజీవించి
యున్న పుడుపుత్రులం గన్నవాడను గాను,
అన్నిసంతానంబు లాపల్కులే నాకు;

* * * *

వానిమీరలు చిత్రవధ చేయపూనిన
ట్లైన వంశవినాశ మగునాకు, భరియింప
లేను, సుతభిక్షార్థి, లేదు, పొమ్మనవద్దు

* * * *

భూలోకమున్విడిచి పోలేక, దేహంబు
చాలించినపు, డాత్మ నగమిచ్చటను వాక్య
జాలస్వరూపమున సంధించిపోయితిని;

* * * *

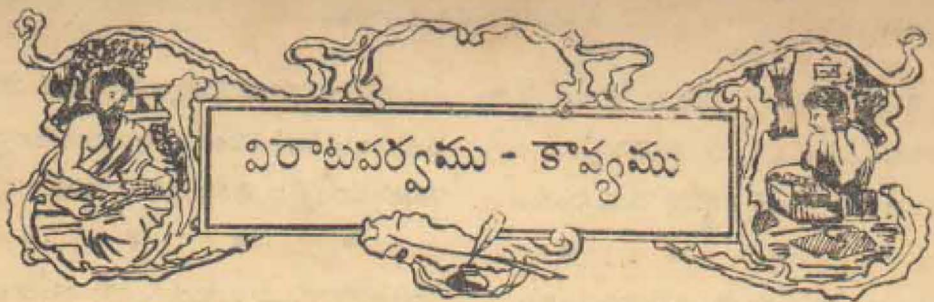
దానిరూపము మాప తాము సమకట్టిన
ట్లైన, ఆత్మవినాశ మగునాకు, అట్టిపని
పూనలేదట క్రూరదానవాధములైన;

* * * *

చదువులన్నియు నేను చదివియుండగలేదు,
పెదపెద్దశాస్త్రముల పేళ్లయిన వినలేదు,
హృదయానుభావములె పదములం గూర్చితిని;

* * * *

[సశేషము]

నిడమర్తి సత్యనారాయణమూర్తి గారు, బి. ఏ. [సారస్వత సమాజము]

పురాణ శకలమగు విరాటపర్వమును సోమయాజి కావ్యముగా మార్చినవిషయ మొకవిధముగా పొరపాటని నాకు గురుసమానులును, నాయందు వాత్సల్యము గలవారును, సుప్రసిద్ధ పండితకవులును నగు నొకరు ప్రసంగవశమున సెలవిచ్చియుండిరి. సంస్కృత భారతమునందలి విరాటపర్వమును జదివినపుడు గలుగని యానందము తెలుగున జదువునపుడు గలుగుటకు గారణమేమాయని యాలోచించుచున్న నా కీవాక్యములు కొంతయాధారమును జూపించినవి. పరిశీలన చేసినకొలదిని విరాటపర్వమును సోమయాజి కావ్యముగా రచించె ననియు అట్లు చేయుటలో కొంద ఱనునట్లు తిక్కన పొరపా టొనర్పకపోవుటయే కాక మీదుమిక్కిలి తన యపూర్వరచనాసామర్థ్యమును బ్రకటించెననియు నభిప్రాయము నా యందు దృఢమై నెలకొనినది. ఆవిషయమును విపులముగ జర్చించి తిక్కనయందున్న జనాదరణము నినుమడింపజేయుటే యీవ్యాసము యొక్క యుద్దేశము. కావున కావ్యలక్షణముల నొక్కొక్కటిగ జూచి యిది యెంత వరకు కావ్యమో, దీని యుత్కృష్టత్వ మేమియో చూతము.

“కం. పురసింధు నగర్త్విన శశి
సరసీ వన మధు రతిప్రసంగ విరహముల్
పరిణయ తనయోదయ నయ
విరచన యాత్రాజిద్యూత విభు వర్ణనముల్
(నరసభూపాలీయము.)

అనునవి కావ్యమునం దుండవలసిన యష్టాదశ విశిష్టవర్ణనములు. (అనగా, పురము, సింధువు, నగరము, ఋతువు, సూర్యుడు, చంద్రుడు, సరస్సు, వనము, మధుపానము, రతిప్రసంగము, విరహము, పరిణయము, తనయోదయము, నయవిరచన, యాత్ర, ఆజి, ద్యూతము, విభువర్ణనము). మఱియు,

ఇందు నొకకొన్ని కడమైన నెంచిచూడ
నదియు నవని మహాకావ్య మనగ బరగు.
(నరసభూపాలీయము.)

నని లాక్షణికు లొప్పుకొనుటచే మహాప్రబంధమున కివి యన్నియు నవసరము కాదని తేలుచున్నది. సోమయాజి ఈయష్టాదశవర్ణనలలో చాలవరకు వర్ణించి తన విరాటపర్వమునకు మహాకావ్య లక్షణము నిచ్చియున్నాడు.

అభిమన్యుని వివాహసమయమున బుర వర్ణనమును జేసెను.

"కం. వివిధాలంకరణంబుల
  నవకాంతి వహించి పట్టణంబు వివాహో
  త్సవమాధవలక్ష్మికి లలి
  తవనంబై యెలమికలిమితావలమయ్యెన్."

ద్వితీయాశ్వాసమున సూర్యోదయ సూర్యాస్తమయ చంద్రోదయములను విపులముగ వర్ణించి విడిచెను. కీచకుడు ద్రౌపదిపై మోహముతో వికలచిత్తుడై వనవిహారము సలిపిన సమయమున సరోవరమును, వనమును వర్ణించెను. ఆసమయమున నే యూతడు నుడివిన,

"సీ. కెంగేలు గేలితోఁ గీలించి నెయ్యంపు
  మాటలఁ దగుమఱుమాట లార్త
  గుచము లురంబునఁ గుదియించి క్రమమున
  నిజేసిన కౌఁగిట నింపొనర్తు
  నంగుళంబుల నల్ల నలకలు గబళించి
  కెమ్మోవియాని యెక్కించుఁ గాయ్యు
  మనము మనంబునఁ బెనఁచి కేళికిఁ జొచ్చి
  నతిఁదేల్తు సౌఖ్యరసంపు నిట్టఁ
  దనివు మొదలైనఁ జిగురొత్తుతమకమునకుఁ
  బ్రాఁకుపెట్టుచు మగుడఁ బైఁబడుచు నింతి
  వింతభంగుల కెలయించి వెకలిఁ జేసి
  యభిమతక్రీడనములకు నలవరింతు."

పలుకులలో రతిప్రసంగ విషయము నరచాటుగనుంచి చేసెను. కీచకుని ప్రసంగమెల్లను విరహపరిపూర్ణమై యున్నది. పర్వారంభమున పాండవులు విరాటపురికి బయలుదేరుసమయమున ధౌమ్యుడు వారికి సేవాధర్మముల నెఱింగించి నయవిరచన మాచరించెను. ధర్మజాదుల వైభవమును, మహనీయమూర్తులను వర్ణించి విభువర్ణనమును, గోగ్రహణసమయమున యుద్ధమును, దక్షిణగోగ్రహణానంతరము విరాటధర్మజులచే పాచికలాడించి ద్యూతమును వర్ణించెను. ద్రౌపదిచే కల్లు దేరబంపి మధుపానమును వర్ణించెను. పాండవులు అజ్ఞాతవాసవత్సరమున బడినకష్టములను మరపించుటకోయన నంత్యమున అభిమన్యుని వివాహము వైభవోపేతముగ వర్ణింపబడెను. ఏ మూడునాలుగువర్ణనములో తప్ప నితరములెల్ల నిండుపుష్టిగను సరసముగను వర్ణింపబడినవి.

ఈకావ్యమునకు నాయకత్వమున కర్హులు ముగ్గురు కలరు. వారు ధర్మజభీమార్జునులు.

"కం. కీర్తిప్రతాపసుభగుం
  డార్తావనుఁ డఖిలగుణగణాఢ్యుఁడు బాహా
  వర్తిత భూభరుఁడై పరి
  కీర్తితుఁడగుభర్త కావ్యగీత ప్రియుఁడై."
(నరసభూపాలీయము)

అనియుండుటంబట్టి కీర్తి ప్రతాపము, ఆర్తావనత్వము, గుణాఢ్యత, భూభరత్వము కలిగినవాడు నాయకత్వమున కర్హుడని తేలుచున్నది. ధర్మజుడు రాజసూయ మొనరించి ధర్మాపరావతారుడని పేరుగాంచెను.

"........భూరిప్రతాప మహాప్రదీప
  దూరవిఘటిత గర్వాంధకార వైరి
  వీరకోటీరమణి ఘృణివేష్టితాంఘ్రి
  తలుఁడు కేవలమర్త్యుఁడే ధర్మసుతుఁడు."

ఇట్టులే భీమార్జునులుగూడ,

"కులము మహాభాగ్యము ను
జ్జ్వలత యుదారత మహావిశాలత ధర్మా
కలనయు వైదగ్ధియు"

(నరసభూపాలీయము.)

అను నాయకగుణంబుల జెప్పినంది కథారంగమున ముఖ్యస్థానము వహించి నాయకత్వమునకు నర్హులగుచున్నారు. కాని తఱచిచూచితిమేని వీరిలో ధర్మజుడే నాయకుడని తేలుచున్నది.

మొదట అర్జునుని గైకొందము. ఇతడు కులీనుడు; మహాభాగ్యశాలి; ఉజ్జ్వలపురుషోత్తముడు. ఇంద్రుని అర్ధాసనము నందిన మేటి. నివాతకవచకాలకేయాది మహాదానవవీరుల నెదిరించి నెగ్గిన ప్రతాపశాలి. గంధర్వహస్తగతుడగు దుర్యోధనుని గాచినయుదారుడు. విరాటపర్వకథాభాగమున ప్రాధాన్యమునొందిన యుత్తరగోగ్రహణసమయమున భీరుడగు యుత్తరుని సారథిగాగొని శస్త్రాస్త్రజ్వాలోష్మస్ఫార చతుర్విధోజ్జ్వల బలాత్యుగ్రులగు

"ద్రోణుడు భీష్ముడుం గృపుడు
ద్రోణసుతుండును గర్ణుడుం బరి
త్రాణపరాయణత్వమున
దర్పసముజ్జ్వలభంగి నుల్లస
ద్బాణపరంపరల్ గురియ..."

వారిని తలపడి తనమార్గణాగ్నికి వారినాహుతి చేసి వీరవిహారముచేసిన రణకుశలుడు. ఇతని పాత్రము ముఖ్యమైన దయ్యును విరాటపర్వపూర్వార్ధమున నామమాత్రముగానుండి భీముని ముందు నిస్తేజమై యున్నది. ఉత్తరార్ధమున నే ప్రాధాన్యము వహించు అర్జునుడు నాయకత్వమునకు జాలడు.

రెండవది భీముని పాత్రము—ఇతడు

"దుర్వారోద్యమ బాహువిక్రమ రసా
స్తోక ప్రతాపస్ఫుర
ద్గర్వాంధ ప్రతివీర నిర్మథన వి
ద్యా పారగుడు."

ఇతని

"...వలమూపులావు మును
నేలవహించిన నాగకూర్మ గో
త్రావనిభృద్దిశాకరుల
కారయనూరటపట్టు......సం
భావన భూజనంబులకుc
బంధువు......మహోగ్రకోపశే
ఖావిభవంబు వైరులకుc
గాలము చేరువ."

లోకకంటకులగు బకహిడింబ కిమ్మీర జరాసంధాది ప్రబలబలోదగ్రులగు రాక్షసులనెందరినో యడంచి ప్రజాసౌఖ్యమునొడగూర్చెను. అట్టివాడు తనకు గాలము చాలనపుడు వంటలవాడయ్యును నిజప్రతిభను జాటుచు మహానసగృహాధ్యక్షుడై చెట్టులను గట్టిపుల్లలవలె విరచుచు, కీచకాదులను వధించుచు దక్షిణగోగ్రహణమందువలె యుద్ధముచేయుచు తన వీరవిహారము నెడములేకుండ నెఱపి అర్జున ధర్మజాదుల మేలెఱివీరిన మహిత ప్రతాపశాలి. ఇతని నిష్కాపట్యము, క్రూరత్వము నెడల గల విముఖత, ధైర్యము, నిరుపమాన బలసత్త్వము, సాహసము, మొదలగు గుణా

పుంజములు ఇతనికి ప్రధాననాయకత్వమునకు అర్హత నిచ్చెను. కాని ఇతడుధర్మజునిముందు వ్యక్తిత్వము లేనివాడగుటచే ప్రధాన నాయకత్వమున కర్హుడు కాడు.

ఇక ధర్మజునిపాత్రవిషయము:

ఇతడు పాండవాగ్రజుడు. నాయక గుణ లక్షణ లక్షితుడు. కాని కథాగమనమున నితని భాగ మత్యల్పము. విరాటపురిలో బ్రవేశించిన తరువాత నాలుగైదుసారుల కన్న నెక్కుడు మన కితడు కనుపించడు. అదియైనను అక్కడక్కడ. కాని ఆసమయములు కథావిస్తృతికి ముఖ్యములైనవి. కీచకుడు ద్రౌపదిని తన్నినపుడు భీముడు ప్రళయకాల సమవర్తియట్లు యుగ్రుడై, యతని ననుసయింప దివురునపుడు హాలాహాలము మ్రింగిన శివునియట్టు లాతని నడ్డి కోపానలము నార్పకున్న సమయభంగమై విరాటపర్వవృత్తాంత మన్యథా వర్తిల్లి యుండెడిది. అట్లే ధర్మసూతి దక్షిణ గోగ్రహణమున భీముని బరికొల్పక యూరకున్నచో సుశర్మ విరాటుని బందెగా గొనిపోయి యుండును.

భీమార్జునులను మహాయంత్రములను నడిపించు చతురుడు ధర్మజుడు. వారిబలము, వేగము సర్వమును ధర్మజునియాజ్ఞా దృఢబంధ సంయమితములు. ఇంతటి మహావీరులను ఇచ్చవచ్చినటులు నడుపుచు తన చేతిలోని కీలుబొమ్మలవలె నాడించిన ధర్మజుని చాతుర్యమును, నడవడియును, సంయమమును సామాన్యములు కాజాలవు. అందుకుదో డతని సత్యనిష్ఠయును, శాంతమును చంద్రికకు చలువవలె నతని గొప్పదన మినుమడింప జేయుచున్నవి. ఇట్టి ధర్మసూతి నాయకు డనుటకు సందియము లేదు. భీమార్జును లుపనాయకులు. ఒకరుపూర్వార్ధమున, నింకొకరు ఉత్తరార్ధమున ఉపనాయకులు; ధర్మజుడు నాయకుడు.

రసవిచారణ

రసపోషణమున తిక్కనచూపిన యౌచిత్యము విపులవిమర్శనార్హమగుటచే నావిషయమును ప్రత్యేకించి యొకవ్యాసమున వివరింపనుంటిని. నవరసములను ఔచిత్యము చెడకుండ వానివానిప్రాముఖ్యమునకు విరోధము లేకుండ వర్ణించుటలో తిక్కనచూపిన నేర్పు ప్రశంసింపదగినది.

ప్రధానరసము నాయకుని యవలంబనమున వర్ధిల్లుట ప్రసిద్ధము. వసుచరిత్రమునందలి శృంగారము వసురాజు నూతగా గొని వర్ధిల్లినది. ప్రభావతీప్రద్యుమ్నమునందు ప్రద్యుమ్నుడు నాయకుడు. శృంగార మాతని నాశ్రయించెను. ఈవిధముగ జూచినచో విరాటపర్వమున ధర్మరాజు నాశ్రయించిన శాంతమే ప్రధానరసము కావలెను. శాంతమున కీకావ్యమునం దగ్రస్థాన మున్నదనుటకుగూడ కారణములు కలవు. అజ్ఞాతవాసము గడపుటకు ప్రతాపవంతులగు పాండవు లగ్గిచల్లబడినటులు శాంతమూర్తులుగాక తప్పదు. అదియే ధౌమ్యు డుపదేశించినది. అదియే ధర్మజు డవలంబించి తమ్ముల కుపదేశించినది.

ధర్మజునిశాంతము భీమార్జునుల వీరమును గొంతవరకును లోబరుచుకొని ప్రకాశించి